

► EDITORIAL

Alexandru Radu

► ALEGERI LOCALE 2012

Dan Pavel

Daniel Buti

Maria Cernat

Viorel Mionel

Corina Turșie

Alina Duduciuc

► ESEU

Adrian Marius Tompea

Alexandru Iulian Bodnariu

► REALITĂȚI ROMÂNEȘTI

Mihai Chioveanu

Monica Andriescu

Sergiu Gherghina

Eugen Lungu

Marius Hriscu

► DREPTATE SOCIALĂ

Eugen Huzum

Ciprian Nițu

► MITOLOGII, IDEOLOGII

Filip-Lucian Iorga

Silviu Petre

Șerban Filip Cioculescu

RECENZII

Nicolae Drăgușin

Ioana Cristea Drăgulin

Valentin-Gabriel Budău

Chițac Mădălina Luciana

► SEMNALE

Sfera Politicii

REVISTĂ DE ȘTIINȚE POLITICE

EDITATĂ DE FUNDAȚIA „ORIENT EXPRES”

APARIȚIE BIMESTRIALĂ

[Louis Léopold Boilly]

VOLUM XX
NUMĂRUL 5 (171)
SEP.-OCT. 2012

Alegeri locale 2012

Sfera Politicii este prima revistă de știință și teorie politică apărută în România, după căderea comunismului. Revista apare fără întrerupere din 1992.

Sfera Politicii a jucat și joacă un rol important în difuzarea principalelor teme de știință și teorie politică și în constituirea și dezvoltarea unei reflecții politologice viabile în peisajul științific și cultural din România.

Sfera Politicii pune la îndemâna cercetătorilor, a oamenilor politici și a publicului, analize, comentarii și studii de specialitate, realizate pe baza paradigmelor teoretice și metodologice ale științei și teoriei politice actuale.

Sfera Politicii își face o misiune din contribuția la consolidarea și dezvoltarea societății democratice și de piață în România.

**Revista *Sfera Politicii*
a fost editată din anul 1992 de:**

Fundația
Societatea Civilă

INDEXĂRI INTERNAȚIONALE:

- Central and Eastern European Online Library (CEEOL)
- DOAJ - Directory of Open Access Journals
- International Political Science Abstract / Association internationale de science politique (IPSA/AISP)

INDEX COPERNICUS
I N T E R N A T I O N A L

EBSCO
PUBLISHING

ProQuest

 SCIOPIO
SCIENTIFIC PUBLISHING & INFORMATION ONLINE

Sfera Politicii respectă Ordinul nr. 4691 din 26 iulie 2011 al Ministrului Educației, Cercetării, Tineretului și Sportului privind aprobarea standardelor minime necesare și obligatorii pentru conferirea titlurilor didactice din învățământul superior, a gradelor profesionale de cercetare-dezvoltare.

EDITORIAL BOARD

Călin Anastasiu

Consilier Principal al Președintelui Societății Române de Radiodifuziune, București, România

Daniel Chirot

University of Washington, Seattle, Washington, USA

Dennis John Deletant

Professor, University College, London, United Kingdom

Anneli Ute Gabanyi

Cercetător asociat al Institutului German pentru Probleme Internaționale și de Securitate (Stiftung Wissenschaft und Politik), Berlin, Germania

Dinu C. Giurescu

membru al Academiei Române

Gail Kligman

Professor, University of California, Berkeley, USA

Steven Sampson

Professor, Lund University, Lund, Sweden

Gisèle Sapiro

Directrice de recherche au CNRS, Directrice du Centre européen de sociologie et de science politique (CESSP), Université Paris-Panthéon-Sorbonne/CNRS/EHESSa

Michael Shafir

Profesor, Facultatea de Studii Europene, Universitatea Babeș-Bolyai, Cluj-Napoca, România

Lavinia Stan

Professor, Department of Political Science, St. Francis Xavier University, Canada

Vladimir Tismăneanu

Professor, Department of Government and Politics, University of Maryland (College Park), USA

G. M. Tamas

Budapest, Hungary

Katherine Verdery

Professor, City University of New York Graduate Center, USA

DIRECTOR

Stelian Tănase

Profesor, Facultatea de Științe Politice, Universitatea din București

REDACTOR ȘEF

Alexandru Radu

Profesor, Facultatea de Științe Politice, Universitatea Creștină „Dimitrie Cantemir”, București

SECRETAR GENERAL DE REDACȚIE

Sabin Drăgulin

REDACȚIE

Nicolae Drăgușin

Aurora Martin

Ioana Paverman

Camelia Runceanu

Daniel Șandru

Cecilia Tohăneanu

TEHNOREDACTOR

Liviu Stoica

Sfera Politicii

VOLUMUL XX, NUMĂRUL 5 (171), septembrie-octombrie 2012

Editorial

- Mecanisme ale alegerilor locale în România. Continuitate vs. schimbare 3
Alexandru Radu

Alegeri locale 2012

- Noile tendințe repetitive. O analiză contextuală a alegerilor locale 2012 17
Dan Pavel
- Alegeri locale 2012. Dominație și dezechilibru 34
Daniel Buti
- The 2012 Romanian Local Elections: A Short Story from a Small Village 43
Maria Cernat
- Ghetourile urbane și alegerile electorale. De ce sunt importante ghetourile pentru oamenii politici? 50
Viorel Mionel
- Schimbare la Primăria Timișora după 16 ani. Studiu de caz asupra alegerilor locale 2012 59
Corina Turșie
- Morality versus competence in social perception of political candidates 68
Alina Duduciuc

Eseu

- Strategii de campanie câștigătoare în spații electorale hibrid. Studiu de caz – județul Iași 75
Adrian Marius Tompea și Alexandru Iulian Bodnariu

Realități românești

- Munca Forțată în Holocaustul din România 82
Mihai Chioveanu
- Discursul identitar maghiar în România postcomunistă 93
Monica Andriescu și Sergiu Gherghina
- Apărarea națională – un domeniu de interes pentru mass-media românească 106
Eugen Lungu
- Nicolae Titulescu – profesor și diplomat 115
Marius Hriscu

Dreptate socială

- Problema fezabilității în teoria dreptății sociale 124
Eugen Huzum
- Sărăcie, dreptate și fiscalitate globală 136
Ciprian Nițu

Mitologii, ideologii

- Mitologiile genealogice, mitologii politice: definire, teritoriu, exemplificări 146
Filip-Lucian Iorga
- Realismul între știință și ideologie 159
Silviu Petre și Șerban Filip Cioculescu

Recenzii

Karl Marx – moralist religios	168
<i>Nicolae Drăgușin</i>	
Robert C. Tucker, <i>Filosofie și mit la Karl Marx</i>	
Antonio Gramsci între fascism și comunism.....	171
<i>Ioana Cristea Drăgulin</i>	
Luciano Canfora, <i>Gramsci in carcere e il fascismo</i>	
Lifting the Veil on al Qaeda: an Inside Story	174
<i>Valentin-Gabriel Budău</i>	
Omar Nasiri, <i>Inside the Jihad: My Life with Al Qaeda</i>	
John Gray's Critique of Liberalism and the Entrance of Utopia in Mainstream Politics	177
<i>Mădălina Luciana Chițac</i>	
John Gray, <i>Black Mass. Apocalyptic Religion and the Death of Utopia</i>	
Semnale	180
Index de autori	181
Summary	183

Continuitate vs. schimbare

[„Dimitrie Cantemir” Christian University]

The 2012 election, which took place under exceptional political auspices, is generally considered atypical when compared to the other five post-communist local election cycles, the two reasons for this being the increased citizen ballot presence (caused by the particularity of the election period) and the specific legislature changes. Is such an approach justified? By aiming to investigate the validity of such an approach, we will retrace the history of post-communist Romanian local elections, by looking at the effective political consequences and especially at the dynamics of the electoral formulas that were employed.

local elections; proportional electoral mechanisms; majoritarian electoral mechanisms; electoral reform

Scrutinul din iunie 2012, desfășurat într-un context politic excepțional, tinde să fie apreciat ca fiind aipic în raport cu celelalte cinci ediții postcomuniste ale alegerilor locale, principalele două motive invocate fiind, pe de-o parte, nivelul sporit al prezenței cetățenilor la vot, generat de excepționalitatea momentului organizării alegerilor, iar pe de alta, modificările specifice intervenite în cadrul legislației din domeniu. Este îndreptățită o astfel de abordare? Propunându-ne să chestionăm validitatea unei asemenea abordări, vom recompune istoria alegerilor locale din România postcomunistă, urmărind atât consecințele politice propriu-zise, cât, mai ales, dinamica formulilor electorale utilizate.

Înainte ținem să observăm că, în cadrul științei politice din România, alegerile locale au fost privite, multă vreme, de pe pozițiile unei perspective de sorginte pre-modernă, fiind considerate adesea „ruda săracă” a alegerilor parlamentare, în ciuda amplitudinii ariei sale de aplicare – circa 45 de mii de posturi sunt supuse acestui proces electoral la fiecare patru ani. O arată și raportul defavorabil dintre studiile dedicate alegerilor locale, pe de-o parte, și celor parlamentare, pe de alta. În ultimii ani însă, perspectiva s-a schimbat, astfel că noile studii electorale românești nu mai neglijează alegerile locale, urmărind a le pune în lumină specificul și importanța, așa cum își propune să facă și numărul de față al revistei Sfera Politicii.

Desfășurate pe 9 și 23 februarie 1992, primele alegeri locale organizate după prăbușirea regimului comunist s-au soldat cu victoria Frontului Salvării Naționale, însă performanța sa electorală – 33,6% din totalul voturilor exprimate la primul tur de scrutin – era la jumătatea celei parlamentare din 1990. De partea cealaltă, Convenția Democratică, ale cărei partide componente totalizaseră în 1990 circa 12% din sufragii, a reușit să se apropie de FSN la o distanță de circa 10 procente, câștigând 24,3% din voturile exprimate. Totuși, exprimată în mandate – în ansamblu, au fost disputate 2.943 primării, 39.781 mandate de consilieri locali și 1.701 de consilieri județeni¹ –, diferența dintre cele două formațiuni principale era mai substanțială, cu excepția scrutinului pentru consiliile județene². În total, FSN a câștigat 1.405 posturi de primar, 16.047 consilieri locali și 576 consilieri județeni, în timp ce Convenției i-au revenit numai 246 de mandate de primar, 8.182 de consilieri locali și 405 consilieri județeni. De menționat că CD a câștigat atât primăria generală, cât și primăriile de sectoare, adjudecându-și, totodată, 32 de mandate în consiliul general al Capitalei, față de 23 ale Frontului³. Adăugăm că locurile al treilea și al patrulea au fost ocupate de PDAR, ai cărui reprezentanți și-au adjudecat 4.622 de posturi de consilieri locali și 221 de consilieri județeni, precum și 232 de mandate de primari, și UDMR, cu 2.616 consilieri locali, 121 consilieri județeni și 131 de primari⁴. Cele două formațiuni au fost urmate de PUNR (1.535 de consilieri locali, 80 de consilieri județeni și 96 de primari). În fine, alte partide, printre care s-au numărat MER, PNL, PR, PNL-AT sau PRM, au reușit să-și adjudece posturi în administrația locală, însă performanțele acestora au fost modeste⁵.

Una peste alta, alegerile locale au dat materialitate unei tendințe de echilibrare a scenei politice sau, poate mai corect spus, de diminuare a dezechilibrului anterior, pe care o putem considera ca fiind naturală, organică. Mai pregnant era însă efectul „regionalizării politice” a României, prin conturarea unui fief al Convenției, de tip urban și localizat în regiunea Transilvaniei (județele Brașov, Sibiu, Timiș⁶), plus București, în timp ce Frontul rămânea dominant în Moldova, Muntenia și Dobrogea, cu precădere în zonele rurale. Cele două tendințe aveau să fie confirmate de alegerile naționale din toamna aceluiași an, în condițiile separării FDSN (PDSR) de FSN (PD).

Patru ani mai târziu, după lunga guvernare Văcăroiu, alegerile din 2-16 iunie 1996, aveau să consolideze statutul CDR de alternativă politică, beneficiară a forței PNL, reîntors în Convenție în 1995, și având o strategie electorală foarte bine pusă la punct, dar și un discurs tot mai incitant și atrăgător pentru mulți dintre nemulțumiții

1 Vezi *Comunicat cu privire la rezultatul alegerilor locale din România, care au avut loc la data de 9 februarie 1992*, București, Monitorul Oficial al României, Partea I, nr. 191 din 10 august 1992.

2 Pe ansamblu, FSN a ieșit victorios în 28 de județe, din care 4 extracarpătice, CD a câștigat alegerile în 5 județe, toate intracarpătice, plus Bucureștiul, celelalte 8 revenind fie PUNR fie UDMR.

3 Cf. Dan Pavel, Iulia Huiu, „*Nu putem reuși decât împreună!*”. *O istorie analitică a Convenției Democratice 1989-2000* (Iași: Polirom, 2003), 111. Precizăm că postul de primar general al Capitalei a revenit unui reprezentant al PNL, Crin Halaicu, fiind prima victorie de acest gen a unui partid istoric de după 1937.

4 Dacă luăm în calcul mandatele adunate de candidații independenți, atunci aceștia au ocupat locul al patrulea în competiția pentru consiliile locale, respectiv al doilea, în cazul scurinului pentru primari.

5 Precizăm că, în anumite cazuri, au funcționat alianțe între diferite formațiuni – spre exemplu, FSN+PDAR (care a câștigat 2 mandate de primar, 14 de consilieri locali și 58 de consilieri județeni) ori FSN+UDMR (cu 11 consilieri locali și 1 primar) – sau, invers, în care partide din alianțele de la nivel național au avut candidați proprii – bunăoară, PNL a câștigat, în afara CDR, 14 primari, 576 de consilieri locali și 30 de consilieri județeni.

6 Aici CDR a obținut majoritatea absolută a voturilor – 54,17%, iar în Timișoara postul de primar a fost adjudecat de candidatul Convenției, Viorel Oancea (PAC), încă din primul tur de scrutin, cu 59,72% din voturi.

guvernării PDSR-Iliescu. Astfel, dacă PDSR a câștigat scrutinul pentru primării (turul I) – pentru PDSR au votat 1.803.560 de alegători (21,90%), obținând 368 de mandate, în timp ce votanții CDR au fost în număr de 1.409.270 (17,11%), conferindu-i acesteia 63 de primării –, ca și pe cel pentru consiliile locale – PDSR a fost votat de 1.506.586 de alegători și a ocupat 8.307 mandate, iar CDR a primit voturile din partea a 1.445.636 de români, adjudecându-și 5.562 de mandate –, competiția pentru ocuparea pozițiilor de consilieri județeni a fost dominată de CDR: 2.437.070 de voturi și 293 de mandate, față de cele 2.066.581 voturi și 278 de mandate ale PDSR. Totodată, în turul al II-lea, CDR a obținut mai multe voturi decât PDSR (2.437.070 față de 2.066.581), deși nu a ocupat decât 257 de primării, față de cele 500 câștigate de reprezentanții PDSR¹. Pentru a explica această discrepanță de reprezentare putem prelungi argumentația oferită Dan Pavel și Iulia Huiu cu privire la primul tur de scrutin, diferența de mandate arătând „că, în timp ce PDSR a câștigat în orașele mici și, mai ales, la sate, Convenția a câștigat în orașele mari și mijlocii”.²

Adăugăm că la alegerile locale au participat, în medie, peste 56% din alegătorii înscriși în listele electorale (spre exemplu, la scrutinul pentru consiliile județene din 2 iunie au fost consemnați 10.016.932 de participanți din cei 17.737.425 de alegători înregistrați). Totodată, conform datelor comunicate de BEC, au candidat 18.415 persoane pentru cele 2.954 de primării (în București, au fost depuse 47 de candidaturi pentru postul de primar general), 244.648 de persoane pentru cele 39.857 de posturi de consilieri locali și 23.988 persoane pentru cele 1.718 mandate de consilieri județeni.

Desfășurată pe 4 și 18 iunie 2000, cea de-a treia a alegerilor locale nu au adus nici o surpriză în ierarhia politică anticipată de sondajele vremii, care consemnau inversarea pozițiilor între CDR, afectată atât de tensiuni interne, cât și de politicile guvernamentale austere, și PDSR, refăcut după înfrângerea din urmă cu patru ani. Astfel, pe prima poziție s-a plasat partidul lui Ion Iliescu (28,87% din voturile pentru consilierii județeni), care, fără a atinge totuși nivelul prognozat de sondaje, și-a adjudecat peste o treime din mandatele de primari, respectiv peste o pătrime din cele de consilieri locali și consilieri județeni. Locul al doilea a revenit partidului condus de Petre Roman, care și-a păstrat, practic, cota electorală din 1996 – circa 12% din voturi. La mică distanță au urmat, cu circa 6-7% din voturi fiecare, CDR (PNȚCT+PER), PNL, ApR, UDMR și PRM.

Adăugăm că în București, o zonă în care electoratul Convenției era majoritar, turul întâi al competiției pentru primăria generală a fost dominat de candidatul PDSR, Sorin Oprescu adunând 41,16% din voturi, la distanță mare față de Traian Băsescu (PD), cu 17,19%, și Călin Cătălin Chiriță (CDR), 16,53%. Totuși, victoria în turul al doilea i-a revenit, surprinzător, lui Traian Băsescu, care a totalizat 50,69% din sufragiile exprimate, dar PDSR și-a adjudecat conducerile celor șase sectoare ale Capitalei, fiind generată astfel o situație de „coabitare politică” la nivelul Capitalei.

Cu excepția votului pentru primari, unde PNȚCD s-a plasat al treilea, PNL a devansat PNȚCD în competiția pentru consiliile locale și județene, ca și în ceea ce privește ponderea mandatelor atât de consilieri, cât și de primari. Altfel spus, PNȚCD a pierdut alegerile în fața PNL. Dar ambele partide istorice au pierdut în fața ApR, noua stea a politicii românești, născută în vara lui 1997, prin desprinderea unei grupări reformatoare din PDSR, în frunte cu Teodor Meleșcanu³. În ansamblu, alegerile au

1 Datele sunt preluate după Dan Pavel și Iulia Huiu, „Nu putem”, 255-257 și Domnița Ștefănescu, *Doi ani din istoria României* (București: Ed. Mașina de scris, 1998), Anexa nr. 2, 305-310.

2 Dan Pavel, Iulia Huiu, „Nu putem”, 255.

3 În contextul Conferinței Naționale a PDSR din 20-21 iunie 1997, cea de-a doua de după pierderea alegerilor generale din 1996, susținătorii lui Theodor Meleșcanu pentru postul de prim-vicepreședinte al partidului au decis să formeze un nou partid după ce Ion Iliescu, inițial favorabil candidaturii lui Meleșcanu, a optat pentru tandemul cu Adrian Năstase. Alianța pentru România a devenit partid cu acte în regulă pe 4 septembrie 1997.

fost dominate de PDSR, în timp ce partidele din CDR înregistrau un recul important în fața formațiunilor politice de stânga, mai vechi sau mai noi.

Pentru alegerile locale din iunie 2004, PSD (PDSR) a avut ca adversar principal nou constituita Alianță „Dreptate și Adevăr PNL-PD”, chiar dacă confruntarea s-a desfășurat de o manieră mai degrabă virtuală și imagistică. La alegeri au participat peste 40 de formațiuni politice (partide politice, alianțe electorale ale acestora, organizații ale minorităților etnice), plus independenți politic, care au depus, în total, 22.169 de candidaturi pentru cele 1.436 de posturi de consilieri județeni și 360.636 de candidați pentru 40.036 de locuri în consiliile locale, la care se adaugă cei 22.275 de pretendenți la cele 3.138 de fotolii de primar. Cea mai mare parte a acestor candidaturi – 23% în cazul consiliilor județene și 38% pentru consiliile locale – a aparținut principalilor competitori, PSD depunând mai mulți candidați decât cei cumulați ai PNL și PD. Precizăm că, exceptând Bucureștiului și județul Cluj, cel două partide din AD.A. au prezentat candidaturi separate.

La alegeri erau așteptați să participe circa 18,2 milioane de alegători, conform numărului de cetățeni cu drept de vot înscrși în listele electorale. Dintre aceștia, aproape 10 milioane s-au prezentat la urne, numărul voturilor nule fiind diferit în funcție de categoria scrutinului: 856.864 (8,64%) pentru consiliile județene, 641.334 (6,47%) pentru consiliile și 403.299 (4,07%) pentru primării. În cazul alegerilor din București, au fost exprimate 776.753 de voturi, 759.153 fiind voturi valabile și numai 17.600 (2,26%) nule. În medie, prezența la vot a fost mai ridicată cu 2-4 procente comparativ cu scrutinul similar din urmă cu patru ani.

În ansamblu, rezultatele alegerilor au dat câștig de cauză PSD, judecând atât după numărul de voturi primite, cât și după cel al mandatelor adjudecate, cu precizarea că victoria a fost majoritară în cazul primăriilor (41% din voturi, 54,24% din mandate) și relativă în cele ale consiliilor locale (31,88% din voturi, 37,44% din mandate) și județene (32,71% din voturi, 37,81% din mandate). De cealaltă parte, PNL și PD au reușit totuși performanțe notabile, chiar dacă sub potențialul alianței lor. Astfel, în cazul consilierilor județeni, PNL a adunat 15,99% din voturi, PD – 12,79%, iar ADA – 5,08%.

Cu toate acestea, câștigătorul alegerilor a fost considerat Alianța „Dreptate și Adevăr PNL-PD”, chiar dacă nici cumulând mandatele primite de partidele acestea nu era depășită performanța PSD¹. Motivul nu ține însă de domeniul aritmeticii electorale. În principal, atuul Alianței l-a reprezentat succesul din competițiile pentru două primării importante nu atât ca greutate specifică a votului – în fapt, aici s-au acordat doar 5% din totalul voturilor – cât ca impact mediatic. La București, candidatul Alianței, Traian Băsescu, primarul în exercițiu din partea PD, l-a înfrânt, și încă din turul întâi al scrutinului, pe reprezentantul PSD, Mircea Geoană, ministrul Externelor în guvernul Năstase, adunând circa 55% dintre sufragiile exprimate. Similar, la Cluj, democratul Emil Boc, plasat pe prima poziție în urma primului tur de scrutin, a reușit să câștige fotoliul de primar în dauna pesedistului Ioan Rus, și acesta ministru, al Internelor. Victoria celor doi candidați AD.A. (în fapt, singurele candidaturi comune), intens mediatizată și exploatată imagistic, a fost extrapolată asupra întregii competiții electorale, astfel că prestația electorală a Alianței a ajuns să fie apreciată drept una câștigătoare la nivel național. Pe scurt, PSD, condus de Adrian Năstase, a ieșit victorios în alegerile din 6-20 iunie 2004, dar laurii victoriei i-au revenit noii alianțe a liberalilor și democraților. Practic, situația avea să se repete și în toamnă.

1 La data de 21.04.2004 erau înregistrate la Tribunalul București 29 de partide politice și o alianță politică (cf. *Adresa Tribunalului București nr. 1680/C din 21.04.2004 către Biroul Electoral Central al alegerilor locale*)

2 Excepție face cazul consilierilor județeni, în care mandatele cumulate ale PNL, PD și AD.A. depășesc, cu doar 0,5%, numărul celor care au revenit PSD.

Pentru a întregii tabloul alegerilor locale, vom preciza peste 90% din mandatele de consilieri și primari au fost câștigate de partidele parlamentare, 6 la număr, însă PSD și AD.A. și-au adjudecat, împreună, partea leului – peste 70% din mandatele de consilieri și peste 80% în cazul mandatelor de primar, cifre care pun în evidență o tendință dualistă a vieții politice românești. Celelalte trei partide parlamentare – PUR, PRM și UDMR – au obținut fiecare între 3% și 9% din mandate. În mod surprinzător, PUR s-a situat primul în ceea ce privește mandatele de primar, dar în competiția pentru consiliile județene, unde, practic este măsurată forța electorală a partidelor, s-a plasat în urma celorlalte două formațiuni parlamentare. PRM și UDMR și-au conservat pozițiile anterioare, obținând, primul, 8,89% din mandatele de consilieri județeni, iar cel de-al doilea, 7,80%. Dintre partidele extraparlamentare, cele mai bine clasate au fost vechiul PNȚCD – cu 35 de primari, inclusiv Timișoara (1,12%), 674 consilieri locali (1,68%) și 6 consilieri județeni (0,42%) – și noul PNG, cu 23 de primării câștigate (0,73%) și 697 de locuri în consiliile locale (1,74%). Au mai obținut mandate de primar alte 14 formațiuni politice, din care 6 cu câte un mandat; 26 au ocupat locuri în consiliile locale și numai 3 în consiliile județene; în fine, un număr relativ mare de independenți au câștigat mandate de primar – 82 (2,61%) și consilier local – 503 (1,26%), dar numai unul de consilier județean (0,07%). Adăugăm că, în urma negocierilor politice dintre partidele reprezentate în consiliile județene pentru desemnarea președinților CJ, PSD și-a adjudecat cel mai mare număr de mandate – 19 (adică 43,34% din totalul celor 41) –, de trei ori mai multe decât ocupantul locului doi – PNL, cu 6 președinți. Celelalte poziții au revenit UDMR (5 președinți), PUR (4), PD și PRM (câte 3), FDGR (1)¹.

Așadar, confirmând supremația partidelor parlamentare, alegerile locale au indicat că România tindea către un anume echilibru partidist², nou constituita alianță a liberalilor și democraților având potențialul de a modera dominația partidului de guvernământ.

Cea de-a cincea ediție postcomunistă a alegerilor locale a fost programată pentru 1 și 8 iunie 2008³, competiția vizând 3.183 de posturi de primar (inclusiv primarul general al Capitalei), 40.297 de mandate de consilier local, 1.393 locuri în consiliile județene (inclusiv consiliul general al Bucureștiului) și, în premieră absolută, posturile celor 41 de președinți ai consiliilor județene. În cursa electorală s-au angajat reprezentanți ai 45 de formațiuni politice, partide și organizații ale minorităților naționale⁴ plus candidați independenți. Circa 18,5 milioane de cetățeni cu drept de vot erau așteptați la vot, dar au fost prezenți la urne mai puțin de jumătate. Primarii au fost aleși de 9.085.842 de cetățeni, reprezentând 48,99% din cei 18.545.688 înscrși în listele electorale. Pentru consiliile locale, au votat 9.045.068 de alegători din cei 18.530.681 cuprinși în listele electorale, adică 48,81%. Consilierii județeni și președinții consiliilor județene au fost votați de 8.484.938 de cetățeni (50,67% din totalul celor 16.744.999 alegători din cele 41 de județe), iar membrii consiliului general al municipiului București au fost desemnați prin participarea a 560.026 (adică 31,36%) din cei 1.785.667 bucureșteni înscrși în listele electorale. Voturile valabil exprimate au fost însă mai puține, numărul voturilor nule variind între 2,66% (la primari) și 7,72% (consilii județene).

Înregistrând un plus considerabil al sprijinului electoral comparativ cu precedentele alegeri, PD-L a câștigat votul popular, clasându-se pe prima poziție la toate cele patru categorii de alegeri, în timp ce PSD, deși în ușoară descreștere de formă

1 Cf. Valerian Stan, Adrian Moraru, Elena Iorga, Radu Teișanu, *Alegerile locale 2004. O lecție politică*, raport realizat de Institutul pentru Politici Publice, iulie 2004, 130.

2 Vezi în acest sens Cristian Părvulescu, „Competiție și bipolarizare. Noi tendințe în sistemul politic românesc”, *Sfera Politicii*, 110-111 (2004): 8-13.

3 Un al treilea tur de scrutin a avut loc, în câteva cazuri, o săptămână mai târziu.

4 Acestora li s-au adăugat 12 alianțe electorale locale.

față de 2004, a devansat PD-L ca număr de mandate adjudecate de reprezentanții acestuia, cu excepția competiției pentru Consiliul General al Bucureștiului¹. Astfel, votul pentru consiliile județene, reprezentativ pentru forța națională a partidelor, a dat câștig de cauză PD-L, acesta adunând 28,35% din sufragiile exprimate, față de PSD, cu 28,22%, dar democrat-liberalii au primit 434 de mandate (32,42%), iar PSD, 436 (32,58%).

Adăugăm că PC și PRM s-au situat pe următoarele două locuri în ceea ce privește numărul de voturi primite (cu excepția competiției pentru primării, unde partidul lui Corneliu Vadim Tudor a fost devansat de PNG-CD și de independenți). Pe de altă parte, PC s-a clasat al patrulea după numărul posturilor de consilieri locali și al cincilea atât ca locuri în consiliile județene, în urma Partidului Civic Maghiar, cât și ca număr de primării adjudecate, aici fiind devansat de candidații independenți, în timp ce PRM a coborât un loc la toate categoriile de alegeri judecând după numărul mandatelor adjudecate. Nici PC și nici PRM nu s-au putut impune în competiția pentru președinția consiliilor județene, dar PRM și-a adjudecat 3 mandate în consiliul general al municipiului București, cu unul mai puține decât cele deținute de PNG-CD. Dintre formațiunile minore, performanțe electorale deosebite pot fi trecute în dreptul PNȚCD (e ade-vărat, în alianță cu PNL și FDGR), al cărui candidat, Gheorghe Ciuhandu, a fost recon-firmat primar al Timișoarei – cu 42.868 de voturi, adică 53,66% –, ca și în dreptul FDGR, formațiune câștigătoare a președinției consiliului județean Sibiu. Amintim și victoria independentului Sorin Oprescu, fost PSD, în turul al doilea al alegerilor pentru prima-rul general al Bucureștiului, în fața reprezentantului PD-L, Vasile Blaga, ministru de Interne în exercițiu. În ce privește Clujul, celălalt succes imagic excepțional al fostu-lui PD din 2004, rezultatul alegerilor i-au adus un nou mandat lui Emil Boc, dar victoria acestuia (76,2%) a fost peste cea reputată de PD-L în cazul consiliului local municipal².

Prin comparație cu alegerile precedente, când, însă, postul de președinte al consiliului județean era ales indirect, fiind rodul negocierilor politice, PSD, aliat cu PUR, victorios acum în 17 județe, a pierdut șefia a 6 consilii județene (din care 4 deți-nute de PUR), iar PNL, un post, rămânând cu victorii în 5 județe. Invers, PD-L a obți-nut în plus 14 președinți de CJ, cu 11 mai multe posturi decât în 2004³. UDMR și FDGR și-au menținut reprezentarea la nivelul conducerii consiliilor județene, prima forma-țiune în 4 județe, cea de a doua într-un județ, spre deosebire de PRM, care nu a mai câștigat nici un post.

Ca o remarcă generală, alegerile locale din 2008 au fost dominate de formați-unile parlamentare: acestea au cumulat circa 90% din sufragiile exprimate; totoda-tă, partidele neparlamentare au câștigat numai între 2 și 8% din totalul mandatelor puse în joc, în funcție de categoria alegerilor. În cadrul acestei distribuții, PD-L, PSD și PNL au atras circa trei pătrimi din voturile valabil exprimate, nivel încă și mai mare în cazul ponderii mandatelor câștigate.

Totodată, așa cum indica competiția pentru consiliile județene, cea mai rele-vantă pentru a compara potențialul național al partidelor, alegerile locale au con-firmat tendința generală a bipolarizării sistemului de partide, chiar dacă echilibrul dintre primele două partide se realiza la un nivel relativ scăzut al voturilor, specific mai degrabă multipartidismului fără partid dominant.

Ultima ediție a alegerilor locale s-a desfășurat pe 10 iunie 2012, un număr de 41 de mandate de președinte de consiliu județean, 1.338 de mandate de consilier

1 Aici, repartizarea mandatelor a fost următoarea: PD-L – 24, PSD – 16, PNL – 8, PNG-CD – 4 și PRM – 3.

2 Pentru o analiză mai detaliată asupra alegerilor din Cluj, vezi Mircea Comșea, „Clujul alege Boc”, în Gheorghe Teodorescu (coord.), *Alegeri 2008*, vol II, *Continuitate și schimbare* (Iași: Polirom, 2008), 131-160.

3 Împreună, PD-L și PNL și-au adjudecat conducerea executivă a 19 județe, față de 9, câte deținea fosta AD.A. după alegerile locale din 2004.

judeteen, 3.187 mandate de primar și 40.256 mandate de consilier local urmând să-și găsească titularii pentru următorii patru ani, aleși dintre candidații înscrși în competiție de circa 90 de formațiuni politice plus independenți¹. La vot erau așteptați 18.538.562 de cetățeni, la urne prezentându-se peste 56%² dintre aceștia, un record al participării electorale.

Rezultatele alegerilor au confirmat dominația USL. Formațiunea condusă de Victor Ponta, Crin Antonescu și Dan Constantin a câștigat detașat alegerile, impunându-se la toate categoriile. Astfel, din cele 41 de mandate de președinte de consiliu județean, USL și-a adjudecat 36, reprezentând 87,80%, față de cele 3 câștigate de PDL. În cazul primarilor, USL a obținut 41,57% din mandate, la mare distanță de PDL, cu 15,66%. În competiția pentru mandatele de consilieri județeni, USL a obținut 54,03% din acestea (adică 723 mandate), primind 49,80% din voturile exprimate, un rezultat fără precedent în ultimii 20 de ani. De precizat că performanța electorală a USL este, în fapt, mai mare, dacă totalizăm și rezultatele obținute separat de cele trei partide componente. Astfel, adăugând și cele 644 de primării adjudecate de reprezentanții PSD și PNL, procentul Uniunii crește la 61,75% din totalul mandatorilor de primar.

În paralel cu victoria categorică a USL, rezultatele electorale au validat, pentru prima oară în perioada postcomunistă, ascensiunea unui partid nou constituit, înființat în afara Parlamentului. Astfel, PPDD s-a clasat pe locul al treilea din perspectiva votului popular, adunând circa 9 procente, fiind însă penalizat la votul personalizat, astfel că și-a adjudecat numai 31 de mandate (0,97%) cu 790.466 de voturi (7,29%).

Adăugăm că, în București, Sorin Oprescu, susținut de USL și-a reconfirmat mandatul de primar general, obținând 54,79% din voturi în fața contracandidatului PDL, Silviu Prigoană, titular a doar 17,12% din voturi. Totodată, din cele 55 de mandate ale Consiliului General al Capitalei, 37 au revenit USL, reprezentând 67,27%, față de 11 ale PDL (20%) și 7 ale PPDD (12,73). Victoria USL în București a fost completată prin adjudecarea a 5 din cele 6 primării de sector, excepție făcând sectorul 6 unde a câștigat mandatul un reprezentant al UNPR, fost membru PSD. Pe de altă parte, este de menționat performanța PDL de la primăria Clujului, unde fostul premier Emil Boc a primit cu circa 0,5% mai multe voturi decât contracandidatul său de la USL.

Sintetic, performanțele electorale ale primelor cinci formațiuni politice sunt redată în tabelele de mai jos³.

Rezultatele alegerilor locale 2012 – voturi

	Consilieri județeni		Președinți CJ		Consilieri locali		Primari	
	Voturi	%	Voturi	%	Voturi	%	Voturi	%
USL	4.437.985	49,80	4.497.823	45,85	3.566.239	36,13	3.713.798	36,98
PDL	1.362.797	15,29	1.481.319	15,10	1.543.949	14,49	1.676.650	15,47
PP-DD	789.583	8,96	906.068	9,23	932.823	8,75	790.466	7,29
UDMR	491.864	5,52	485.666	4,95	457.416	4,29	421.794	3,89
UNPR	217.241	2,43	199.372	2,03	321.504	3,01	410.880	3,79

¹ Numărul mare al competitorilor electorali se datorează, în principal, strategiei adoptate de PDL, care, în numeroase circumscriptii a candidat sub siglele unor alianțe locale diferite.

² Spre exemplu, la competiția pentru primării au participat 10.430.884 de votanți, reprezentând 56,26% din populația cu drept de vot; voturile valabil exprimate s-au cifrat la 10.042.641, cf. *Proces-verbal privind centralizarea pe țară a voturilor și constatarea rezultatului pentru alegerea Primarilor, 10 iunie-24 iunie 2012*, BEC, nr. 3/RF din 27.06.2012.

³ Datele sunt preluate din arhiva Autorității Electorale Permanente, disponibilă pe www.roaep.ro

Rezultatele alegerilor locale 2008 – mandate

	Consilieri județeni		Președinți CJ		Consilieri locali		Primari	
	Mandate	%	Mandate*	%	Mandate	%	Mandate	%
USL	723	54,03	36	87,80	13.154	32,36	1.324	41,55
PD-L	212	15,84	1	2,43	6.360	15,79	498	15,63
PP-DD	134	10,01	-	-	3.132	7,78	31	0,97
UDMR	88	6,57	2	4,87	2.261	5,61	203	6,37
UNPR	13	0,97	-	-	1.005	2,49	25	0,78

*Celelalte 2 mandate au revenit, în fapt, PDL, prin intermediul Mișcării Creștin-Liberale din Arad (PDL+PER), respectiv UNPR, prin Alianța Electorală Populară Progresistă Europeană Liberală din Neamț (UNPR+PDL+PNȚCD).

Din perspectiva sistemului de partide, alegerile (avem în vedere rezultatul pentru consiliile județene) au pus în evidență reconfigurarea sistemului după criteriile unui format multipartidist cu partid dominant, dar cu tendința transformării într-unul cu partid hegemonic¹, dacă avem în vedere poziționarea primei formațiuni politice și distanța foarte mare dintre aceasta și partidul clasat al doilea. E drept, „defectul de coaliție” al sistemului², perpetuat acum datorită USL, care nu este o formațiune unitară, ci o alianță a 2 partide majore și 2 partide minore, atenuează amințita tendință, rămânând însă realitatea unui dezechilibru major în sistem.

Cele șase scrutine locale, prezentate succint mai sus, au fost organizate în baza unei legislații electorale care, în decurs de două decenii, a cunoscut o evoluție specifică.

Prima reglementare normativă cu privire la alegerile locale și, totodată, prima lege electorală veritabilă a României postcomuniste, a fost adoptată la șase luni de la scrutinul parlamentar și prezidențial din mai 1990 și la numai șase zile de la votul final dat asupra proiectului noii Constituții. Pe 26 noiembrie 1991, Parlamentul a aprobat Legea nr. 70³, cea care avea să se aplice alegeri locale din 1992, 1996 și 2000, conținutul ei fiind totuși amendat în timp prin intermediul a patru acte normative⁴.

Cu circa două luni înaintea organizării alegerilor locale din 2004, Legea nr. 70/1991 a fost înlocuită de Legea nr. 67 pentru alegerea autorităților administrației locale, adoptată de Parlament pe 25 martie și publicată în Monitorul Oficial al României nr. 271 din 29 martie 2004. Totuși, proaspăta lege a fost amendată pe 21 martie prin intermediul OUG nr. 24⁵. Ulterior, legea alegerilor locale a fost modificată încă de două ori, tot prin intermediul ordonanțelor de urgență⁶.

În 2008, într-un mod neuzual juridic, Legea nr. 67 a fost modificată prin intermediul Legii nr. 35/2008, noua lege a alegerii deputaților și senatorilor, suferind ulterior și alte corecții prin intermediul unei OUG⁷.

1 Vezi Giovanni Sartori, Giovanni Sartori, *Parties and Party System: A Framework for Analysis* (New York: Cambridge University Press, 1976).

2 „Defectul de coaliție” a fost pus în evidență de George Voicu cu referire la perioada funcționării CDR (vezi G. Voicu, *Pluripartidismul. O teorie a democrației* (București: Nemira, 1998).

3 Vezi Monitorul Oficial al României nr. 239 din 28 noiembrie 1991.

4 Acestea au fost o lege (Legea nr. 25/12 aprilie 1996, M.O. nr. 77/13 aprilie 1996) și 3 OUG, două emise în 2000 (OUG nr. 28/12 aprilie 2000, M.O. nr. 153/13 aprilie 2000, aprobată prin Legea nr. 161/2002; OUG nr. 63/26 mai 2000, M.O. nr. 240/31 mai 2000, aprobată prin Legea nr. 158/2002) și una în 2001 (OUG nr. 72/17 mai 2001, M.O. nr. 265/23 mai 2001, aprobată prin Legea nr. 170/2002).

5 Publicată în M.O. nr. 365/27 aprilie 2004, aprobată prin Legea nr. 601/16 decembrie 2004.

6 OUG nr.8/2005, M.O. nr. 175/1 martie 2005, aprobată prin Legea nr. 131/2005 (care a dispus și republicarea legii – vezi M.O. nr. 175/1 martie 2005) și OUG nr.20/2008, M.O. nr. 177/7 martie 2008, aprobată prin Legea nr. 5/2009.

7 OUG nr. 32/2008, M.O. nr. 217/21 martie 2008, adoptată prin Legea nr. 4/2009.

În fine, primăvara anului 2011 a adus o ultimă modificare legislației electorale din domeniu, parlamentarii aprobând alegerea primarilor dintr-un singur tur de scrutin¹.

Așadar, pentru alegerile locale organizate în anii 1992, 1996, 2000, 2004, 2008 și 2012 au fost funcționat două legi electorale, însă alte 8 acte normative – 6 OUG și 2 legi – au modificat în timp condițiile desfășurării scrutinelor locale.

Să vedem însă în ce măsură aceste schimbări legislative au produs efecte asupra mecanismelor electorale utilizate pentru alegerea reprezentanților administrației locale.

Vom începe cu formula electorală proporțională, specifică alegerii Consiliilor locale și a Consiliilor județene.

Precizăm mai întâi că inițial, numai pentru scrutinul din 1992, legea electorală deferența între autoritățile colegiale locale alese direct – primarii și consiliile locale – și cele alese indirect – consiliile județene –, precizând:

Alegerea membrilor consiliilor județene se face prin vot indirect, de către un corp de electori, în termen de 30 de zile de la constituirea consiliilor locale din județ.

Corpul de electori este format din totalitatea membrilor consiliilor locale din județul respectiv, legal constituite.²

Începând cu alegerile din 1996, legea a fost modificată astfel încât să se renunțe la alegerea indirectă a consilierilor județeni, însă s-a menținut definiția defec-tuoasă dată modului de scrutin utilizat pentru alegerea tuturor consilierilor³:

Consiliile locale și județene se aleg pe circumscripții electorale prin vot exprimat pe baza scrutinului de listă.

Noua reglementare juridică a alegerilor locale adoptată în 2004 va defini mai corect, deși în limitele tradiției juridice românești, scrutinul utilizat în cazul alegerii consilierilor. Astfel:

Consiliile locale și consiliile județene se aleg pe circumscripții electorale, pe baza scrutinului de listă, potrivit principiului reprezentării proporționale.⁴

Este vorba, așadar, despre scrutinul proporțional, asociat cu votul pe liste (plurinominal). Totodată, aflăm că alegerile se desfășoară în circumscripții electorale, organizarea acestora fiind reglementată similar de articolul 8, alin. (1) și (2) al Legii nr. 70/1991 și, apoi, de articolul 10, alin. (1) și (2) al Legii nr. 67/2004. Conținutul celui din urmă articol este:

Pentru alegerea consiliilor locale și a primarilor, fiecare comună, oraș, municipiu și subdiviziune administrativ-teritorială a municipiului constituie o circumscripție electorală.

Pentru alegerea consiliilor județene și a Consiliului General Municipiului București, fiecare județ, respectiv municipiul București, constituie o circumscripție electorală. [...]

Cât privește formula electorală, aceasta se individualizează prin existența unui singur nivel de repartizare a mandatelor, respectiv cel al circumscripțiilor electorale, unde se aplică metoda coeficientului electoral combinată cu metoda celor

¹ Legea nr. 129/2011, M.O. nr. 444/24 iunie 2011.

² Art. 71, *Legea nr. 70/1991*.

³ Art. 1, alin. (2), *Legea nr. 70/1991 republicată*, M.O. nr. 79 din 18 aprilie 1996.

⁴ Art. 1, alin. (3), *Legea nr. 67/2004 republicată*, M.O. nr. 333 din 17 mai 2007.

mai mari resturi electorale. Totuși, începând cu alegerile din 2004, pentru repartizarea mandatelor de consilier sunt avuți în vedere numai candidații partidelor și cei independenți care au întrunit pragul electoral stabilit de Legea nr. 67/2004. Acesta reprezintă 5% din totalul voturilor valabil exprimate în circumscripția în care au candidat, urcând la 7% în cazul alianțelor cu doi membri, respectiv la 8% pentru o alianță cu cel puțin trei membri. Concret:

Repartizarea mandatelor de consilier se face astfel:

- a) în prima etapă, biroul electoral de circumscripție stabilește numărul de mandate ce revine fiecărei liste de candidați, precum și candidaților independenți, pe baza coeficientului electoral, determinat prin împărțirea numărului total de voturi valabil exprimate pentru toate listele și candidații independenți care au întrunit pragul electoral la numărul total al mandatelor de consilier din circumscripția electorală respectivă; biroul electoral de circumscripție repartizează fiecărei liste atâtea mandate de câte ori coeficientul electoral se cuprinde în numărul total al voturilor valabil exprimate pentru lista respectivă; de asemenea, este declarat ales candidatul independent care a obținut un număr de voturi cel puțin egal cu coeficientul electoral. [...]
- b) în a doua etapă, biroul electoral de circumscripție repartizează mandatele neatribuite, pe baza unui tabel cuprinzând partidele politice, alianțele politice și alianțele electorale care au întrunit pragul electoral, în ordinea descrescătoare a numărului de voturi neutilizate; mandatele neatribuite se repartizează partidelor politice, alianțelor politice și alianțelor electorale, în ordinea înscrierii acestora în tabel, câte unul pentru fiecare partid politic, alianță politică și alianță electorală. Dacă nu se reușește repartizarea tuturor mandatelor, operațiunea se repetă până la epuizarea acestora.¹

Dintre prevederile cu caracter special le reținem pe următoarele două:

În cazul în care nici una din organizațiile cetățenilor aparținând minorităților naționale, altele decât cea maghiară, nu a obținut cel puțin un mandat, se atribuie un mandat de consilier, din cele rămase din prima etapă, organizației care a întrunit pragul electoral și a obținut cel mai mare număr de voturi valabil exprimate dintre toate aceste organizații.²

În situația în care nici un partid politic, nici o alianță politică sau alianță electorală nu realizează pregul electoral, iar numărul candidaților independenți care au realizat pragul electoral este mai mic decât numărul mandatelor de consilieri din circumscripția respectivă, diferența de mandate este repartizată primelor trei partide politice, alianțe politice sau alianțe electorale, în ordinea descrescătoare a numărului de voturi valabil exprimate pentru fiecare. Fiecărui partid politic, fiecărei alianțe politice sau alianțe electorale i se repartizează câte un mandat. Operațiunea se repetă până la epuizarea tuturor mandatelor.³

În fine, ca și în cazul alegerilor parlamentare de până în anul 2004 inclusiv, legiuitorul a adoptat soluția ocupării locurilor de consilier devenite vacante de către supleanții listelor inițiale, astfel încât să se evite organizarea de alegeri parțiale.

Pe de altă parte, la alegerile pentru primari a fost utilizat un scrutin majoritar, diferit însă de cel prezidențial prin nivelul de referință al majorității absolute

¹ Art. 96, alin. (3), *Legea nr. 67/2004 republicată*.

² Art. 96, alin. (4), *Legea nr. 67/2004 republicată*.

³ Art. 96, alin. (8), *Legea nr. 67/2004 republicată*.

din primul tur, până în 2008 inclusiv, și modificat la alegerile din 2012 prin renunțarea la majoritatea absolută.

Astfel, legea electorală din 1991, în baza căreia au fost organizate primele alegeri locale, prevedea:

[...] Este declarat primar candidatul care a întrunit votul a cel puțin jumătate plus unu din numărul participanților la vot.

În cazul în care nici unul dintre candidați nu a întrunit această majoritate, se organizează un al doilea tur de scrutin, în cel mult 2 săptămâni, între candidații situați pe primele două locuri.

Este declarat ales candidatul care a obținut cel mai mare număr de voturi.¹

Ulterior, înainte de scrutinul local din 1996, articolul a fost modificat astfel:

[...] Este declarat primar candidatul care a întrunit majoritatea voturilor valabil exprimate.

În cazul în care nici unul dintre candidați nu a întrunit această majoritate, se organizează un al doilea tur de scrutin, în cel mult două săptămâni, între candidații situați pe primele două locuri.

Este declarat primar candidatul care a obținut cel mai mare număr de voturi valabil exprimate.²

Legea alegerilor locale adoptată în 2004 a rafinat și completat redactarea articolului citat mai sus după cum urmează:

Pentru funcția de primar, centralizarea voturilor se face de biroul electoral de circumscripție.

Este declarat primar candidatul care a întrunit majoritatea voturilor valabil exprimate.

Dacă niciunul dintre candidați nu a obținut majoritatea voturilor valabil exprimate, fapt care se consemnează în procesul-verbal încheiat de biroul electoral de circumscripție, se organizează un al doilea tur de scrutin.

Un al doilea tur de scrutin se organizează și în caz de balotaj între mai mulți candidați la funcția de primar.

La al doilea tur participă numai candidații clasati pe primele două locuri, respectiv candidații aflați în situație de balotaj.

Al doilea tur de scrutin are loc la două săptămâni de la primul tur.

În al doilea tur de scrutin este declarat primar candidatul care a obținut cel mai mare număr de voturi valabil exprimate.³

Din textele citate mai sus rezultă formula unui unui scrutin majoritar, cu două tururi⁴, dar care nu impune condiția ca, în primul tur, câștigătorul să obțină voturile majorității cetățenilor cu drept de vot, precum în cazul alegerii președintelui România.

Pentru a vizualiza diferențele dintre cele două formule electorale, ambele majoritare, să ne imaginăm următorul exemplu ipotetic pentru primul tur de scrutin. În competiția pentru funcția de Președinte s-au înscris trei candidați; din totalul celor 20.000.000 de persoane cu drept de vot, s-au prezentat la urne 10.000.000. Candidatul A a obținut 6.000.000 de voturi, pentru candidatul B au votat 3.000.000 de electori, iar candidatul C a primit 1.000.000 de voturi. În aceste condiții, deși

1 Art. 67, *Legea nr. 70/1991*, M.O. nr. 239/28 noiembrie 1991.

2 Art. 78, *Legea nr. 70/1991, republicată*, M.O. nr. 79 din 18 aprilie 1996.

3 Art. 97, *Legea nr. 67/2004, republicată*, M.O. nr. 333 din 17 mai 2007.

4 Impropriu definit de legiuitor drept „scrutin uninominal” - vezi art. 1, alin. (4), *Legea nr. 67/2004, republicată*, M.O. nr. 333/17 mai 2007.

candidatul A a adunat 60% din voturile exprimate, adică majoritatea acestora, nu poate fi declarat câștigător pentru că nu a obținut voturile a cel puțin jumătate plus unu din totalul electorilor, adică 10.000.001 voturi, fiind necesar un al doilea tur de scrutin pentru stabilirea câștigătorului. În același timp, pentru primăria unei comune, cu 2.000 de votanți, au fost depuse trei candidaturi. Cei 1.000 de participanți la vot au votat după cum urmează: pentru candidatul A – 600, pentru candidatul B – 300, iar pentru candidatul C – 100. În consecință, candidatul A este declarat ales, întrucât a obținut 60% din voturi, îndeplinind astfel condiția majorității voturilor exprimate, adică fiind votat de cei mai mulți dintre participanți. Așadar, dacă un primar poate fi ales cu majoritatea relativă a voturilor prin raportare la numărul total al votanților, cei înscriși în listele electorale, pentru alegerea președintelui este nevoie întotdeauna de majoritatea absolută a acestora, legiuitorul introducând astfel o distincție de reprezentativitate între președinte și primar.

Observăm însă că modificarea legislativă din 1996, preluată apoi de legea din 2004, a redus baza de calcul a acestei majorități, căci numărul voturilor valabil exprimate este, de regulă, mai mic decât numărul total al voturilor exprimate, altfel spus, al participanților la vot, diferență fiind egală cu numărul voturilor nule. În principiu, o astfel de măsură are ca efect creșterea procentului de posturi câștigate din primul tur de scrutin, în funcție de volumul voturilor nule, însă cu reversul diminuării suportului electoral al celor aleși.

Adăugăm că alegerile pentru primari se desfășoară în circumscripții electorale uninominale, reprezentate de fiecare comună, oraș, municipiu și subdiviziune administrativ-teritorială a municipiului.¹

În anul 2011, mecanismul de alegere a primarilor așa cum a fost el practicat începând cu alegerile din 1992 și până în 2008 inclusiv suferă o modificare importantă, conținutul articolului 97 devenind următorul:

Pentru funcția de primar, centralizarea voturilor se face de biroul electoral de circumscripție.

Este declarat ales primar candidatul care a obținut cel mai mare număr de voturi valabil exprimate în primul tur de scrutin.

În caz de balotaj se va organiza un nou tur de scrutin la două săptămâni de primul tur, la care vor participa doar candidații care se află în această situație.²

Modificarea vizează, deci, trecerea de la un scrutin majoritar, cu două tururi, la un scrutin pluralitar, cu un singur tur, începând cu alegerile locale din 2012, impropriu numit de politicieni „uninomial pur”, având ca efecte prime simplificarea la limită a procesului electoral, pe de o parte, dar și îngustarea pe măsură a bazei reprezentative a aleșilor, pe de altă parte.

Bunăoară, dacă într-un județ cu 200.000 de locuitori se prezintă la alegerea președintelui consiliului județean 100.000, iar din aceștia 40.000 votează cu candidatul A, 35.000 cu candidatul B, iar 25.000 cu candidatul C, mandatul este atribuit candidatului A. În acest fel, titularul mandatului devine candidatul care a obținut cea mai mare minoritate câștigătoare – 40% din voturile exprimate (20% din totalul alegătorilor cu drept de vot); în fapt, el este desemnat câștigător nu de o majoritate, ci de cea mai mare minoritate.

Scrutinul pluralitar a funcționat însă, în premieră pentru România postcomunistă, la ediția alegerilor locale din 2008, în cazul ocupării funcțiilor de președinte al consiliului județean, desemnați anterior – în 1992, 1996, 2000 și 2004 – prin scrutin indirect, respectiv prin votul majoritar al consilierilor județeni aleși direct de

1 Cf. art. 10, alin. (1), *Legea nr. 67/2004, republicată*, M.O. nr. 333/17 mai 2007.

2 Articol unic, pct. 1, *Legea nr. 129/2011*, M.O. nr. 444/24 iunie 2011.

cetățeni. În primăvara anului 2008, în contextul discuțiilor publice privind introducerea votului uninominal la alegerea parlamentarilor, legea alegerilor locale a fost modificată după cum urmează:

Pentru funcția de președinte al consiliului județean, centralizarea voturilor se face de biroul electoral de circumscripție județeană.

Este declarat ales președinte al consiliului județean candidatul care a întrunit cel mai mare număr de voturi valabil exprimate în primul tur de scrutin.

În caz de balotaj se va organiza un al doilea tur de scrutin la două săptămâni de la primul tur, la care vor participa numai candidații care se află în această situație.¹

Vom remarca, fie și în treacăt, că formula este identică cu cea utilizată în cazul modificării mecanismului de alegere a primarilor, inclusiv în ceea ce privește redactarea redundantă a celui de al doilea alineat, în condițiile în care sistemul electoral reglementat are un singur tur de scrutin, organizarea unui al doilea tur fiind dată de situația excepțională a balotajului.

Să concluzionăm, așadar, că în cele două decenii care au trecut de la primele alegeri locale din România postcomunistă, modificările legislative, relativ numeroase, au determinat două tipuri de evoluții în interiorul sistemului electoral local.

Pe de-o parte, putem vorbi despre o dinamică a reformei, evidențiată în mod deosebit prin schimbarea intervenită în mecanismul electoral local în 2011, odată cu trecerea de la scrutinul majoritar propriu-zis (în două tururi) uninominal la unul pluralitar (într-un singur tur) uninominal în cazul alegerii primarilor. Deși este mult prea devreme pentru a putea vorbi despre efecte sistematice ale acestui nou mod de scrutin, alegerile locale din 2012 au pus deja în evidență consecința specifică a îngustării suportului electoral al primarilor.

Tot în favoarea dinamicii reformatoare pledează utilizarea modului de scrutin pluralitar uninominal și pentru alegerea președinților consiliilor județene, începând cu 2008, deși în acest caz nu este vorba despre o reformă propriu-zisă a mecanismelor electorale, ci pur și simplu despre trecerea la alegerea directă și populară a acestor autorități locale.

Mult mai pregnant a apărut caracterul reformativ al introducerii scrutinului pluralitar din perspectivă ideologică, măsura fiind asumată de inițiatorii ei politici drept o adevărată revoluție în domeniu, prin exacerbaria virtuților procedurii votului uninominal identificat ilegitim cu modul de scrutin majoritar².

Este însă o realitate că trecerea la alegerea pluralitară a președinților consiliilor județene a avut drept consecință scoaterea acestor posturi de sub influența negocierilor dintre partidele reprezentate în consiliile județene, efectul fiind specific într-o anumită măsură și alegerii primarilor. În schimb, a fost legitimată formula unui *neo-feudalism politic*, prin întărirea poziției „baronilor locali” atât în fața electoratului, cât mai ales în raport cu partidul politic aparținător, ca și cu adversarii politici. În fapt, măsura a condus la accentuarea personalizării actului politic în detrimentul consolidării instituționale a domeniului politic, România fiind și așa în suferință din această perspectivă.

Pe de altă parte, dinamica reformatoare a procedurilor pentru alegerea funcțiilor monocratice este estompată de puternica stabilitate a mecanismelor electorale proporționale utilizate la alegerea instituțiilor colegiale. Introdus încă de la

¹ Art. 77, pct. 21, Titlul II, *Legea nr. 35/2008*, M.O. nr. 196/13 martie 2008.

² Atragem atenția celor care încă mai pun semnul egalității între scrutinul majoritar și votul uninominal că, spre exemplu, alegerile prezidențiale americane se desfășoară după o formulă electorală majoritară (pluralitară) plurinominală.

primele alegeri locale postcomuniste, modul de scrutin proporțional, însoțit de procedura votului pe liste închise, a funcționat pentru toate edițiile următoare ale desemnării consilierilor locali fără a fi cunoscut schimbări sistemice. În plus, aria lui de aplicare a fost extinsă, începând cu alegerile din 1996, ca urmare a trecerii la alegerea directă și populară a membrilor consiliilor județene, aleși anterior indirect, prin intermediul consilierilor locali.

Trebuie subliniat că trecerea la alegerea directă, prin scrutin proporțional, a consilierilor județeni a produs, dincolo de consecința sa specifică a legitimării electorale a acestora, un efect politic major. Rezultatele competiției de la nivelul județelor au constituit un veritabil barometru al raporturilor naționale dintre principalele partide politice, indicând anumite tendințe, și, ca atare, furnizând informații strategice pentru competitorii electorali, ca și pentru alegători. Astfel, alegerile locale au căpătat și semnificație politică națională.

În fine, să remarcăm și cuasi-paradoxul generat de cele două dinamici amintite mai sus: deși de dată recentă, modul de scrutin pluralitar și-a pus puternic amprenta asupra anasamblului partidist și politic, estompând astfel consecințele generate în timp de scrutinul proporțional.

BIBLIOGRAFIE

COMȘEA, Mircea, „Clujul alege Boc”, în Gheorghe Teodorescu (coord.), *Alegeri 2008*, vol II, *Continuitate și schimbare*, Iași, Polirom, 2008.

MARTIN, Pierre, *Sistemele electorale și modurile de scrutin*, trad. de Nora Singer București, Monitorul Oficial, 1999.

PAVEL, Dan, HUIU, Iulia, „Nu vom reuși decât împreună”. *O istorie analiză a Convenției Democratice 1989-2000*, Iași, Polirom, 2003.

PÎRVULESCU, Cristian, „Competiție și bipolarizare. Noi tendințe în sistemul politic românesc”, *Sfera Politicii*, 110-111(2004): 8-13.

PREDĂ, Cristian, *Partide și alegeri în România postcomunistă*, București, Nemira, 2005.

RADU, Alexandru, *Politica între proporționalism și majoritarism. Alegeri și sistem electoral în România postcomunistă*, Iași, Institutul European, 2012.

SARTORI, Giovanni, *Parties and Party System: A Framework for Analysis*, New York, Cambridge University Press, 1976.

STAN, Valentin, Adrian MORARU, Elena IORGA, Radu TEIȘANU, *Alegerile locale 2004. O lecție politică*, raport realizat de Institutul pentru Politici Publice, iulie 2004

ȘTEFĂNESCU, Domnița, *Cinci ani din istoria României. O cronologie a evenimentelor decembrie 1989 – decembrie 1994* (București: Mașina de scris, 1995).

ȘTEFĂNESCU, Domnița, *Doi ani din istoria României. O cronologie a evenimentelor ianuarie 1995 – ianuarie 1997* (București: Mașina de scris, 1998).

VOICU, George, *Pluripartidismul. O teorie a democrației* (București: Nemira, 1998).

*** Colecția Monitorul Oficial

*** Documente ale Biroului Electoral Central

www.roaep.ro

Noile tendințe repetitive

O analiză contextuală a alegerilor locale 2012

■ DAN PAVEL

[The University of Bucharest]

Abstract

The author considers that 2012 local elections in Romania marked the beginnings of a new party system and political system. 2012 was the year of popular movements and street protests, asking for political change. For the first time in post-communism, the coalition in power was defeated in Parliament with a censorship motion, followed by a new government, made from the previous opposition parties. In 2008, the party system moved towards tripartidism, but now the anti-system party is back, with a strong populist appeal. Romania passed already „the two-turnover test” (in 1996 and 2000), in 2004 it was already the third turnover, but the big question remains: if the 2012 will mark the fourth turnover, why democracy is not yet consolidated?

Keywords

local elections; party system; political system; status quo vs breakthrough; turnover and democracy consolidation

Alegerile locale din 2012 au marcat un moment de co-titură în politica românească postcomunistă. Pentru a înțelege corect semnificația lor, este necesar un exercițiu de analiză politică. Analiza politică înseamnă însă infinit mai mult decât simpla mențiune a rezultatelor electorale și înșirarea compilativă a tabelelor cu număr de voturi, număr de mandate, procente de voturi și mandate. Mai periculoasă decât abordarea strict cantitativistă este confundarea analizei politice cu emiterea de judecăți de opinie asupra actorilor politici, proprie comentariului politic și jurnalisticii, dar care la noi s-au substituit analizei, deși ignoră simptomatice bibliotecii întregi din literatura de *political science*. Fenomenul face parte integrantă din degradarea profesională și morală care afectează anumite domenii ale vieții intelectuale, culturale și sociale autohtone. Tocmai de aceea, acest text încearcă în mod programatic să ofere o abordare care să depășească limitele semnalate.

Unul dintre clișeele politice anglo-saxone pătrunse în mediile „politologice” semidocite autohtone spune că „*All politics is local*”. În realitatea politică a fostelor state comuniste din Europa Centrală și de Est, ca de altfel în cea mai mare parte a Asiei, Americii Latine și Africii – adică în cea mai mare parte a lumii contemporane – lucrurile stau cam altfel. Și sînt mult mai complicate. În cea mai mare parte a sistemelor politice din

„restul lumii”, **politica se face de la centru, deciziile fiind luate de o mână de oameni**¹, iar democrația locală ori democrația directă are un rol mai degrabă limitat. Democratizarea este un proces global, dar cu semnificații legate mai degrabă de criteriile *soft* ale consolidării democratice – precum „testul dublei alternanțe”. Pe măsură ce reinventăm *political science*, descoperim că **alegerile locale sînt îndeobște confirmări ale status-quo-ului din sistemul de partide, iar într-un sens mai larg din sistemul politic**. În particular, inerția totalitară acționează în anumite foste țări comuniste, iar într-un alt sens puterea guvernării centralizate, care distribuie resursele în conformitate cu sistemele clientelare, creează alte inerții.

Cu toate acestea, regula(ritatea) alegerilor locale nu este absolută, iar cînd este încălcată se întîmplă lucruri spectaculoase: alegerile locale pot fi anticipări sau chiar reprezintă un set variabile independente² care produc transformări ale sistemului de partide și - direct sau indirect - transformări ale sistemului politic (variabilele dependente). Dacă este vorba de modul indirect, sistemul de partide devine o variabilă intermediară. Din fericire pentru analiza politică, în alegerile locale din 2012 s-au manifestat tendințe de schimbare fundamentală a celor două sisteme. Schimbările din sistemul de partide și din sistemul politic ale anului 2012 s-au petrecut într-un context istoric special. Anul 2012 a fost din punct de vedere politic extrem de bogat în evenimente spectaculoase, premiere și răsturnări de situații. Pentru prima dată în istoria postcomunistă a României, a fost votată în Parlament o moțiune de cenzură a opoziției soldată cu înlăturarea reală a guvernului partidului/coaliției aflate la putere³. Pe 27 aprilie 2012, guvernul condus de Mihai Răzvan Ungureanu a căzut, în urma adoptării moțiunii de cenzură înaintate de Uniunea Social Liberală, cu 235 de voturi pentru, 9 voturi împotriva și 4 voturi anulate (s-au abținut de la vot parlamentarii partidelor din arcul guvernamental – Partidul Democrat-Liberal/PD-L, Uniunea Democrată a Maghiarilor din România/UDMR și Uniunea Națională pentru Progresul României/UNPR).

Faptul că pentru prima dată în politica postcomunistă a fost înlocuită de la putere o coaliție de o altă coaliție (sau alianță⁴), aflată în opoziție, înaintea alegerilor legislative, a fost doar parțial consecința luptelor parlamentare. Explicația integrală trebuie căutată în „programul” mișcărilor sociale de stradă începute în ianuarie 2012, la Târgu Mureș, declanșate inițial datorită înlăturării nedrepte din funcție

1 Faptul că politica se face de la centru, iar cei care decid cu adevărat într-un partid, în orice partid, mai ales în cele democratice, sînt o mână de oameni, este un adevăr descoperit sub forma legii sociologice „la loi d'arain de l'oligarchie” acum un secol și formulat ca atare: „la loi sociologique fondamentale qui regit ineluctablement les partis politiques...peut etre formulee ainsi: l'organisation est la source d'ou nait la domination des elus sur les electeur, des mandataires sur les mandants, des delegates sur ceux qui le deleguent. Qui dit organisation, dit oligarchie”. Vezi Roberto Michels, *Les partis politiques. Essai sur les tendances oligarchiques des democratie*, traduit par le Docteur S. Jankelevitch (Bruxelles: Editions de l'Universite de Bruxelles, 2009), 262. [care reia traducerea făcută înaintea începerii celui de-al doilea război mondial, în 1014, după originalul german din 1911].

2 Este vorba de „un set de variabile independente” dintr-o mulțime ceva mai largă.

3 Din punct de vedere formal, dar fără consecințe pentru înlăturarea reală de la putere, a mai existat o moțiune de cenzură votată în parlament, în urma căreia a fost înlăturat guvernul condus de Emil Boc, dar după cîteva luni președintele Traian Băsescu l-a nominalizat în funcția de premier tot pe Emil Boc. Guvernul Boc a căzut pe 13 octombrie 2009, în urma moțiunii de cenzură inițiată de PNL și UDMR, cu 254 de voturi pentru și 176 voturi împotriva. După încercările eșuate ale guvernelor conduse de premierii nominalizați Lucian Croitoru și Liviu Negoită de a primi votul de investitură din partea parlamentului, pe 23 decembrie 2009 noul guvern Boc a fost investit de parlament (după ce între timp își exercitase rolul de guvern interimar).

4 Pentru a nu lungi o discuție terminologică inutilă, în care se face **distincția** fermă între „coaliție” și „alianță”, trebuie spus că în toate limbile moderne, *y compris* limba română, termenii „alianță” și „coaliție” sînt sinonimi. Vezi Luiza Seche, Mircea Seche, *Dicționarul de sinonime al limbii române* (București: Univers enciclopedic, 1997), 18, 134.

a subsecretarului de stat din Ministerul Sănătății, românul de origine siriană Raed Arafat, „originar” din Târgu Mureș. Ulterior, aceste mișcări de stradă au exprimat marile nemulțumiri față de guvernarea din acea vreme și s-au extins în toată țara, iar epicentrul protestelor a devenit Piața Universității din București. Alegerea Pieței Universității ca loc de manifestare a unui protest care avea să dureze multe luni de atunci încolo nu era întâmplătoare, locul fiind faimos datorită „baricadei de la Inter” din 21 decembrie 1989, din cadrul manifestării revoluționare anticomuniste care a contribuit la înlăturarea regimului comunist, apoi pentru manifestația+maraton împotriva Frontului Salvării Naționale, din aprilie-iunie 1990.

Motivele enormei nemulțumiri populare concretizate în protestele și manifestațiile antipedeliste, antiguvernamentale și antiprezidențiale de la începutul anului 2012 erau aceleași cu acelea care au dus la scăderea încrederii în politicienii și formațiunile care dominaseră în ultimii trei ani politica românească: Traian Băsescu, Președintele României, Guvernul României, în frunte cu Emil Boc, PD-L-ul, ca principal partid de guvernământ, dar și celelalte forțe politice care asiguraseră majoritatea (UDMR și UNPR). Pe scurt, motivele erau legate de durele măsuri de austeritate bugetară inițiate și anunțate public de Băsescu (tăierea cu 25% a salariilor, tăierea pensiilor, precum și o serie întreagă de alte măsuri de austeritate), care au fost mai dure decât măsurile luate în oricare altă țară a Uniunii Europene. Nici măcar în Grecia aflată în pragul falimentului, măsurile luate împotriva populației nu au fost atât de dure. Drept urmare, nemulțumirile populare din Piața Universității și din întreaga țară au fost concentrate în trei revendicări de natură politică:

1. Împiedicarea comasării alegerilor locale cu alegerile parlamentare (decomasarea);
2. Înlăturarea de la putere a guvernului PD-L – UDMR – UNPR, în frunte cu Emil Boc;
3. Înlăturarea de la putere a președintelui Traian Băsescu, perceput drept principalul responsabil pentru măsurile prea aspre de austeritate.

În fața nemulțumirilor sociale crescînde care cereau măturarea de la putere a coaliției guvernamentale conduse de PD-L, în perspectiva unui rezultat slab în cadrul alegerilor parlamentare din toamna anului 2012, guvernul Boc își asumase pe 15 decembrie 2011 răspunderea în parlament pentru inițiativa legislativă privind comasarea alegerilor locale și parlamentare. Datorită faptului că PD-L stăpînea o mulțime de primării, consilii județene, consilii locale, cu mîină de fier, iar în plus încurajase/șantajase mulți primari din celelalte partide să treacă de partea puterii, pentru că altminteri nu primeau bugetele care altminteri li se cuveneau legal, această mișcare ar fi asigurat dacă nu păstrarea în continuare a puterii, măcar obținerea unui rezultat atât de bun încît orice guvernare viitoare ar fi fost posibilă doar cu participarea PD-L. Degeaba au protestat partidele din opoziție, degeaba s-a votat în parlament, că inițiativa legislativă a devenit lege. Singura speranță a opoziției și a populației rămăsese Curtea Constituțională a României, unde fusese contestată tocmai constituționalitatea acelei legi.

Ar fi un exercițiu de analiză politică contrafactuală dacă aș încerca să îmi imaginez ce ar fi decis CCR cu privire la legea comasării alegerilor locale și parlamentare în absența nemulțumirilor sociale și presiunilor străzii, în particular la București. Cert este că pe 25 ianuarie 2012, CCR a decis că legea asumată în parlament de către guvernul Boc pentru comasarea alegerilor locale și parlamentare era neconstituțională. A fost prima victorie a poporului revoltat împotriva puterii de atunci (ori cel puțin a acelei părți din popor care nu se simțea nici reprezentată, nici condusă de către puterea din acea perioadă, care adusesese milioane de oameni la sapă de lemn). Dar strada nu se mulțumea cu îndeplinirea doar parțială și mininală a revendicărilor, așa că protestele au continuat.

Pentru protestari, următoarele ținte erau guvernul și președinția. Pe 6 februarie 2012, Emil Boc a anunțat în mod oficial că își depune mandatul de premier, la

Președinție și Parlament, „pentru a detensiona situația politică și socială din țară”¹. Demisia lui Boc a fost primită cu entuziasm, pentru că el ca persoană ajunsese să fie detestat, fiind perceput și taxat public drept un executant obedient al tuturor măsurilor dictate de Băsescu, oricât de dăunătoare ar fi fost acestea interesului public. Dar demisia lui Boc nu era suficientă, pentru că în locul său a venit la guvernare „un alt guvern Boc”, condus de Mihai Răzvan Ungureanu și compus din aceiași reprezentanți, cel puțin din partea UDMR și UNPR².

După instalarea guvernului condus de MRU, nemulțumirile sociale au continuat, însă s-a mai întâmplat un fenomen relevant pentru schimbarea raporturilor de forțe politice: inversarea tendințelor traseismului politic. După cum am arătat într-un text anterior, PD-L nu putea să guverneze fără asigurarea unei majorități în parlament, unde raportul de forțe era net favorabil PSD & PNL. Prin urmare, a fost creată în mod ilegal o nouă forță politică, direct în parlament, „partidul trădătorilor”, UNPR, alcătuit din deputați și senatori aleși din partea PSD și PNL, care au fost convinși prin tot felul de mijloace să treacă în rândurile unui partid care nu se prezentase niciodată în alegeri³. Pe fondul acestor mișcări de nemulțumiri sociale și a schimbării raporturilor de forțe din parlament și în plan politic mai general, s-a produs prima cădere a unui guvern prin moțiune de cenzură și înlocuirea sa de către un guvern al opoziției, cu care am început această analiză contextuală. Pe acest fond s-au produs alegerile locale din 2012.

Chiar dacă alegerile locale din 2012 au reprezentat premisele unor schimbări importante, consecințele lor vor fi pe deplin consumate abia după alegerile parlamentare din 9 decembrie 2012 și viitoarele alegeri prezidențiale, la termen (adică în 2014) sau anticipate. Fără a dezvolta excesiv acest subiect, pe care îl voi aborda după consumarea alegerilor generale, trebuie precizat că spre deosebire de alte cicluri electorale, în 2012 s-a petrecut un fenomen politic în parte inedit: între alegerile locale și alegerile parlamentare a fost intercalat referendumul pentru demiterea președintelui României, Traian Băsescu, din 29 iulie 2012.

Cei care se așteaptă să găsească în acest text toate cheile hermeneutice pentru interpretarea transformărilor din sistemul politic românesc, precum și din sistemul de partide, vor fi dezamăgiți. Textul despre alegerile locale din 2012 este doar o piesă componentă a unui efort analitic mai larg, din care unele componente au fost deja publicate⁴, altele sînt în lucru. Prin urmare, dacă simptomele incompletudinii

1 Vezi articolul Mediafax „Boc, supraviețuitorul moțiunilor de cenzură, a cedat nemulțumirilor PDL și protestelor străzii”, pe <http://www.mediafax.ro/politic/boc-supravietuitorul-motiunilor-de-cenzura-a-cesat-nemulțumirilor-pdl-si-protestelor-strazii-9209463>.

2 Pentru a evita percepția negativă a opiniei publice și presei, PD-L a decis în ultimă instanță să-i înlocuiască pe vechii abonați la funcțiile ministeriale prin „figuri noi”, un grup de politicieni PD-L despre care mai nimeni nu auzise nici înainte, nici ulterior, după înlăturarea lor odată cu următoarea moțiune de cenzură. Însă UDMR și UNPR nu s-au supus solicitării noului premier de a-i înlocui din funcții pe miniștrii fostului guvern Boc.

3 Vezi Dan Pavel, „Partidul trădătorilor. Cercetare asupra malformațiilor instituționale și autoreglajelor sistemice ale democrațiilor postcomuniste”, *Sfera Politicii*, Nr 169, mai-iunie 2012, accesibil la <http://www.sferapoliticii.ro/sfera/169/artoz-Pavel.php>. În legătură cu sintagma „partidul trădătorilor”, ea nu a fost inventată de către mine, în respectul studiului, de aceea am și dat-o între ghilimele. Ca o paranteză, „partidul trădătorilor” a obținut rezultate modeste în alegerile locale din 2012, iar după ce devenise unul dintre susținătorii în parlament ai guvernului Ponta, liderii acestui partid s-au mutat cu arme și bagaje în tabăra USL. Voi reveni după alegerile parlamentare din 9 decembrie 2012 cu un text care va închide acolada istoriei acestui partid efemer.

4 Vezi cartea mea despre Convenția Democratică, dar și ultima carte publicată, Dan Pavel, *Democrația bine temperată. Studii instituționale*. Din superstiție, nu mai pomenesc textele în lucru, pentru că mai mereu cînd anunț cărțile în lucru ele devin labirinturi hermeneutice din care nu reușesc să mai ies. Un alt text despre alegerile locale din 2012, strict analitic, dar mai ales de natură strategică, care conține peste o sută de pagini, nu a fost scris pentru a fi publicat. Însă o mulțime de date și informații provin de acolo.

sînt prezente, una dintre explicații este dată. Incompletitudinea însă este chiar a realității politice studiate, unde am asistat în 2012 la o nouă fază a prăbușirii hegemoniei politice, care nu s-a încheiat, iar pînă nu se încheie nimeni nu ar trebui să se încumete să tragă concluzii pripite, fără rezultatele finale și fără consumarea consecințelor (nominalizarea premierului, alcătuirea noului guvern, formalizarea procedurilor parlamentare legate de formarea unei noi majorități). Dacă am trecut în anul 2000 „testul dublei alternanțe”¹ - după care a urmat cea de-a treia alternanță, cea din 2004 – în 2008 nu a fost chiar o alternanță. Iată însă că în 2012 se poate petrece cea de-a patra alternanță la putere. Cu alte cuvinte, o alternanță cvadruplă. Importanța ei ar putea să fie enormă, pentru că România are nevoie probabil de o experiență prelungită a alternanțelor, de un dublu „test al dublei alternanțe” pentru ca să se poată vorbi de consolidarea democrației. Am să revin după alegerile parlamentare asupra acestei probleme, mai ales că într-un fel ea s-a produs de fapt în alegerile locale, ceea ce pare a contraveni regulilor huntingtoniene. Deja este important de semnalat că importanța alegerilor locale din 2012 vine din aceea că anunță producerea celei de-a patra alternanțe executive și legislative. Rămîne de văzut dacă această tendință se confirmă.

După cum arătam la început, în analiza politică a sistemelor de partide, alegerile locale pot fi confirmări ale stării de *status quo* sau anticipări ale unor dinamici ale transformării. Alegerile locale din 2012 au arătat cît de dramatice erau schimbările din politica românească, în ciuda scepticismului celor care credeau că noua epocă de hegemonie politică se va prelungi indefinit. Rezultatul alegerilor locale este unul dintre criteriile relevante pentru anticiparea rezultatelor alegerilor generale și interpretarea semnificațiilor schimbărilor din sistemul de partide și sistemul politic, în general. Una dintre erorile frecvente din spațiul mediatic românesc, unde preva-lează comentariul politic, nu analiza politică, este ignorarea demersului comparativ, logic și istoric. Pentru a evita asemenea capcane, studiul care urmează se bazează pe comparația cu alegerile locale din 2008, iar acolo unde este nevoie pe comparația cu alegerile locale din 2004, pe care le-am analizat cu alte ocazii². În plus, datorită importanței unor tendințe mai largi din sistemul de partide și sistemul politic, studiul se va referi și la alegeri de alt tip (alegeri generale, prezidențiale, europarlamentare). Anticipînd, una dintre concluziile acestui studiu este că alegerile locale din 2012 au scos la iveală complexitatea echilibrului dinamic dintre diferitele forțe politice, precum și tendința respingerii de către sistemul de partide și sistemul politic a tendințelor din alegerile europarlamentare din 2007 și 2009, precum și din alegerile locale și parlamentare din 2008.

Referința la „complexitate” are în vedere mai multe planuri ale analizei. Unul dintre acestea este cel privind lipsa de uniformitate a rezultatelor alegerilor locale. După cum se va vedea, sînt diferențe importante între tipurile de vot (votul pentru președinții consiliilor județene; votul pentru primari; așa-numitul *vot politic*, adică votul pentru consiliile județene; votul pentru consiliile locale). Pe alt plan, niciodată nu a existat o diversitate mai mare a formulelor electorale. Înainte de a scoate în evidență acest tip de complexitate, trebuie (re)amintiți principalii actori politici

1 Iată cum sună „testul dublei alternanțe” (*the two-turnover test*) chiar în formularea sa originală: „One criterion for measuring this consolidation is **the two-turnover test**. By this test, a democracy may be viewed as consolidated if the party or group that takes power in the initial election at the time of transition loses a subsequent election and turns over power to those election winners, and if those elections winners then peacefully turn over power to the winners of a later election”. Vezi Samuel Huntington, *The Third Wave. Democratization in the Late Twentieth Century* (Norman and London: The University of Oklahoma Press, 1993), 266-267.

2 Vezi Dan Pavel, „NOUL SISTEM. Cercetare asupra noilor tendințe ale sistemului de partide și ale sistemului politic din România postcomunistă”, *Sfera Politicii*, Anul XVII, Nr. 131-132, 2009. O versiune substanțial adăugită a respectivului text am publicat în *Democrația bine temperată*.

colectivi ai alegerilor locale 2012, mai ales că anumite formule electorale nu se vor mai repeta niciodată în viitor și atunci vorbim despre „unice” politice.

Actorii politici la locale

Principalele partide și alianțe politico-electorale care s-au prezentat la alegerile locale din 2012 (și au obținut rezultate semnificative) au fost:

- Partidul Democrat-Liberal (PD-L), condus la vremea respectivă de Emil Boc, proaspăt fost prim-ministru al guvernului României și candidat la funcția de primar al municipiului Cluj, funcție pe care o mai ocupase anterior, înainte de a deveni premier. PD-L era de câțiva ani membru al Partidului Popular European, după ce anterior făcuse parte din Internaționala Socialistă și din Partidul Socialist European. După schimbarea identitară, s-a autoidentificat constant drept partid de centru-dreapta, încercând chiar să se auconsolideze drept singurul partid al polului de dreapta, prin tentativa constantă de a nega identitatea de dreapta a fostului său aliat, PNL, care s-a plasat în mod constant în perioada de după primul război mondial¹, iar în particular de după prăbușirea comunismului la dreapta. În mod simp-tomatic, liderii pedeliști și „analști de casă” ai partidului ori „analștii de palat” ai lui Băsescu au calificat blocul politico-electoral USL ca fiind unul „de stînga”, în ciuda faptului că din cele trei formațiuni componente două erau de dreapta, PNL și PC. Datorită incertitudinilor legate de declinul votului popular, PD-L a format în multe județe alianțe și coaliții dintre cele mai ciudate, schimbîndu-și sigla, culorile, denumirea (vezi Anexa 1).
- UDMR (UDMR), formațiunea reprezentativă a cetățenilor români de etnie maghiară din țara noastră, condusă de deputatul Kelemen Hunor, deși este compusă din reprezentanți ai mai multor curențe doctrinare, face parte formal din PPE, ca și PD-L. În ciuda clișeului mediatic cum că UDMR ar fi făcut parte „mereu” din coalițiile aflate la guvernare, formațiunea reprezentativă a maghiarilor s-a plasat încă de la începuturile democrației împotriva FSN, iar apoi PDSR, fiind membră fondatoare a Convenției Democratice și aflîndu-se ulterior de mai multe ori în opoziție. Este singura formațiune politică din România care sub aceeași identitate și denumire a intrat de fiecare dată în parlament, în fiecare ciclu de alegeri, fără a avea nevoie de alianțe politico-electorale.
- Uniunea Națională pentru Progresul României (UNPR), un partid parlamentar și clientelar care nu a trecut niciodată prin alegeri parlamentare, format în primul rînd pentru a asigura PD-L-ului majoritatea necesară pentru a guverna. Deși avea trei președinți, conducătorul respectivei formațiuni era Gheorghe Oprea, fost parlamentar PSD, devenit în guvernul Boc ministru al apărării naționale. Din punct de vedere ideologic și doctrinar, deși era format din parlamentari veniți atît dinspre stînga, cît și dinspre dreapta, dar și în ciuda faptului că asigura majoritatea în parlament a două partide membre în PPE, orientarea UNPR era cam de stînga (fapt recunoscut prin formarea ulterioară a unei coaliții electorale de stînga, cu PSD, prin care a intrat în USL).

¹ Doar în perioada de început a istoriei liberalilor, ei se situau „la stînga” conservatorilor, motiv pentru care erau erau cunoscuți sub numele de „roșii”. Fenomenul deplasării liberalilor europeni de la stînga către dreapta, datorită presiunii enorme a partidelor tot mai mari ale stîngii și stîngii radicale (social-democrații sau socialişti și comunistii), este cunoscut în literatura de specialitate (vezi în acest sens Maurice Duverger, *Les partis politiques*) sub denumirea de *sinistrismo* (de la etimologia italiană, *sinistra* = stînga). Ignorarea acestor fenomene reale ale politicii naționale și europene este mai degrabă un simptom al partizanatului politic decît al ignoranței, cu toate că nu trebuie exclusă nici ultima ipoteză.

- Uniunea Social Liberală (USL), compusă din trei partide – PSD + PNL + PC. Copreședinții USL erau președinții celor două formațiuni majore componente, social-democratul Victor Ponta (la vremea aceea prim-ministru) și liberalul Crin Antonescu. Este semnificativ faptul că în majoritatea județelor, cele trei partide au mers împreună în alegeri, sub sigla comună a USL, dar în destule județe, social-democrații, liberalii și conservatorii au mers sub sigla proprie sau în combinații de câte două partide (PSD+PNL sau PSD+PC ori PNL+PC). De aceea, la actorii politici semnificativi voi menționa atât USL-ul de unul singur, cât și fiecare component al respectivei alianțe, când acestea au candidat singure (desigur, în limita spațiului acestui articol, pentru că doar enumerarea exhaustivă ar ocupa multe pagini).
- Partidul Social Democrat (PSD), condus de către premierul în funcție la acea vreme, Victor Ponta, copreședinte al USL. Este un fapt incontestabil, pe care l-am repetat în multe texte, că partidul înființat și condus de Ion Iliescu (FSN/ FDSN/ PDSR/ PSD), urmat de Adrian Năstase, Mircea Geoană, Victor Ponta, a fost în mod constant un „partid mare”, iar multă vreme singurul partid mare, care a obținut pentru mai mult de trei alegeri succesive, de unul singur, mai mult de 15% din voturi. Fesenismul a fost un fenomen istoric inedit și trebuie repetată observația că niciodată fesenismul nu a fost egal cu comunismul. Aceasta nu înseamnă că în perioada sa de început fesenismul nu a comis o mulțime de abuzuri. Or, în momentul în care PD/PD-L a devenit partidul cu tendințe hegemonice, trebuie subliniat adevărul istoric că numai cele două partide descendente din FSN – primul partid hegemonic postcomunist – PDSR/ PSD ‘& PD/PD-L au avut tendința și posibilitatea de a-și pune în practică ambițiile hegemonice. Când PSD era la putere și se manifesta hegemonic, PD se opunea. Când PD a ajuns la putere și s-a comportat hegemonic, cu Băsescu în frunte, PSD s-a opus. Prin urmare, tentativa de a susține superioritatea morală a uneia dintre fracțiunile feseniste asupra celeilalte este îndoielnică. Semnificativ este că ambele descendente feseniste s-au aliat cu PNL când a trebuia să lupte împotriva suratei hegemonice. Ideologic vorbind, diferența dintre cele două partide hegemonice este că unul a plecat din Internaționala Socialistă și PSE, iar celălalt a rămas – PSD.
- Partidul Național Liberal (PNL), singurul „partid istoric” care a supraviețuit comunismului și crescut în perioada postcomunistă, membru în ALDE (Alianța Liberalilor și Democraților pentru Europa) și Internaționala Liberală, condus de senatorul Crin Antonescu, . Fiind un partid anticomunist și antifesenist, acest partid s-a plasat constant la dreapta, centru-dreapta, în ciuda aplicării constante a etichetelor de către PD-L, cum că ar fi devenit un partid al stângii datorită asocierii cu PSD. După cum voi arăta ceva mai încolo, „partidul Brătienilor” a luptat în mod constant împotriva tendințelor hegemonice din politica autohtonă, fiind singura formațiune din România, care a făcut parte din coalițiile antihegemonice, indiferent că la putere s-au aflat formațiuni de stînga sau de dreapta.
- Partidul Conservator (PC), este un partid mic, fondat de către magnatul Dan Voiculescu, care și-a schimbat de mai multe ori denumirea și care nu a reușit să intre în parlament decît sub umbrela altor alianțe sau coaliții politico-electorale. Conducerea executivă a partidului este asigurată de Daniel Constantin, iar partidul se consideră unul de dreapta. De altfel, PC și PNL au format întii Alianța de Centru Dreapta, care ulterior împreună cu PSD a format USL. În ciuda faptului că este considerat un „partid minor”, PC a fost în 2004 indispensabil pentru Traian Băsescu, pentru a împiedica venirea la putere a PSD, care cîștigase alegerile, dar nu avea majoritatea.
- Partidul Poporului – Dan Diaconescu (PP-DD), a fost înființat și condus de către moderatorul și patronul OTV, Dan Diaconescu. Supranumit ironic „partidul televizor”, PP-DD este un partid populist, fără o identitate politică și doctrinară precisă, iar în alegerile locale din 2012 a reușit să răstoarne calculele electorale ale celorlalte formațiuni politice.

Rezultatele votului

În alegerile locale din 2012, Biroul Electoral Central a comunicat că dintre alegătorii cu drept de vot înscriși pe listele electorale (18.538.562 de alegători pentru primari și consiliile locale) s-au prezentat la urne 56,26% (10.430.884), 49,88% în mediul urban, 65,30% în mediul rural¹. În cadrul acestor alegeri, au fost considerate drept valabil exprimate 10.042.641 voturi (96,27%) pentru primari și 9.869.082 voturi (94,6%) pentru consilieri locali. În cadrul alegerilor locale din 2012, pentru președinții de Consilii Județene și pentru consilierii județeni au fost înregistrați pe listele electorale 16.735.846 alegători, dintre care s-au prezentat la urne 9.616.681 cetățeni (57,46%), iar numărul voturilor valabil exprimate a fost de 9.023.518 la președinții de consilii județene (93,83%), respectiv 8.910.442 la consilierii județeni (92,64%). În plus, la alegerile pentru consiliul general al municipiului București (CGMB), au fost înscriși pe liste 1.802.773 alegători, dintre care s-au prezentat la urne 812.264 cetățeni (45,05%, sub media națională), iar voturi valabil exprimate au fost 784.367% (95,56%)².

În competiția electorală pentru funcțiile de președinți ai consiliilor județene au fost în joc 41 de mandate, iar pentru primării 3.186 de mandate. La consiliile locale au fost în total 40.256 mandate de consilier local, iar la consiliile județene au fost 1.338 mandate de consilier județean.

USL a primit 4.497.823 (49,84%) voturi pentru președinții de CJ, câștigând 36 de mandate, și 4.437.985 (49,80%) pentru consilierii județeni, câștigând 723 mandate (54,03%). De asemenea, a primit 3.713.798 (36,98%) voturi pentru primari, pe baza cărora a câștigat 1.324 mandate (41,55% din totalul mandatelor de primar pe țară), și 3.566.239 voturi pentru consilierii locali (36,13%), cu ajutorul cărora a câștigat 13.154 mandate (32,67%). **PSD** a luat separat de **USL** 753.052 (7,49%) de voturi pentru primari, cu ajutorul cărora a câștigat 379 mandate (11,89%), și 706.065 (7,15%) de voturi pentru consilierii locali, cu ajutorul cărora a câștigat 4.116 mandate (10,22%). La rîndul său, **PNL** a obținut 597.637 (5,95%) de voturi pentru primari, cu ajutorul cărora a câștigat 265 mandate (8,31%), și 543.919 (5,51%) de voturi pentru consilierii locali, care i-au adus 3.150 mandate (7,82%). **ACD**, separat de **USL**, a luat 52.938 (0,52%) voturi pentru primari, pe baza cărora a obținut 27 mandate de primar (0,84%) și 43.532 (0,40%) voturi pentru consilieri locali, cu ajutorul cărora a câștigat 248 mandate (0,61%). Nu au fost candidaturi separate de **USL** pentru președinții de consilii județene, dar la mandatele de consilieri județeni apar 3 mandate pentru **PSD** și 2 mandate pentru **PNL**.

PD-L a luat 1.346.767 voturi pentru președinții de CJ (14,92%), câștigând un singur mandat sub sigla sa³, și 1.362.797 de voturi pentru consilierii județeni (15,29%), câștigând 212 mandate (15,84%). Fostul partid de guvernămînt a luat 1.547.072 (15,40%) voturi pentru primari, câștigând 498 mandate (15,63%), și 1.411.904 de voturi pentru consilierii locali (14,30%), cu ajutorul cărora a câștigat 6.360 mandate (15,79%).

¹ După cum s-a aflat chiar în ziua votului pentru alegerile locale din 2012, listele electorale cu care s-a lucrat au fost cele rezultate din recensămîntul din 2002, nu cele din recensămîntul recent din 2011, care pînă acum nu au fost confirmate oficial sau asumate de cineva. Dată fiind tendința constantă de scădere a populației, care s-a accentuat în ultimul deceniu, reiese posibilitatea ca procentele celor care s-au prezentat la vot sau au votat într-un fel sau altul să fie altele. Această posibilitate a stat la baza incertitudinilor legate de rezultatul referendumului pentru demiterea lui Băsescu, din 29 iulie 2012, care nu au fost risipite de decizia CCR privind validarea respectivului referendum.

² Cu rezerva menționată mai sus, toate datele folosite în acest text sînt datele oficiale comunicate de Biroul Electoral Central, vezi www.bec.ro.

³ Un alt mandat a fost obținut sub sigla Mișcarea Creștin Liberală.

În plus, cele 19 alianțe sub ale căror denumiri PD-L și-a camuflat identitatea politică au obținut împreună 729.109 voturi pentru președinții de consiliu județean (7,35%), 759.179 voturi pentru consilierii județeni (8,44%), 856.188 voturi pentru primari (7,83%) și 754.784 voturi pentru consilierii locali (7%)¹. În două județe, alianțele electorale formate de PD-L au funcționat numai la nivel de municipiu, în Bacău și Constanța. În cazul în care considerăm că suma PD-L la nivel național este egală cu suma PD-L + Alianțe, rezultă că acesta a obținut un scor național de 2.210.428 voturi la PCJ și un procent de 22,45%; 2.121.976 voturi la CJ și un procent de 23,73%; 2.524.620 voturi la primării și un procent de 23,27%; 2.292.987 voturi la CL și un procent de 21,47%.

PP-DD a primit 831.778 voturi pentru președinții de consiliu județean (9,21%), fără a câștiga însă nici un mandat, și 798.583 voturi pentru consilierii județeni (8,96%), câștigând 134 mandate (10,01%). De asemenea, a luat 725.724 voturi pentru primari (7,22%), dar a obținut doar 31 mandate de primar (0,97%), și 847.460 voturi pentru consilierii locali (8,58%), cu ajutorul cărora a câștigat 3.132 mandate (7,78%).

UDMR a luat 485.666 voturi pentru președinții de CJ (4,95%) și 491.864 voturi pentru consilierii județeni (5,52%), câștigând 88 mandate (6,57%). Pentru primării a primit 420.662 voturi (4,18%) și a câștigat 203 mandate de primar (6,37%), iar pentru consilierii locali 455.855 voturi (4,61%), cu ajutorul cărora a câștigat 2.261 mandate (5,61%).

UNPR a obținut 183.277 voturi pentru președinții de CJ (2,03%), fără a câștiga însă nici un mandat, și 217.241 voturi pentru consilierii județeni (2,43%), câștigând 13 mandate (0,97%). La primării a obținut 327.322 voturi (3,25%), cu ajutorul cărora a câștigat 25 mandate (0,78%), iar la consiliile locale a obținut 288.606 voturi (2,91%), datorită cărora a obținut 1.005 mandate (2,49%).

Față de alegerile locale din 2008, care au prefigurat trecerea de la pluralismul extrem la pluralismul moderat, precum și fenomenul tripartitismului (tendința de a avea trei partide mari în multe județe, complementară cu sistemul „trei partide și jumătate” în județele din Transilvania și la nivel național), alegerile locale din 2012 prefigurează revenirea la pluralismul extrem. Dacă alegerile parlamentare vor confirma tendințele din alegerile locale, PP-DD ar putea să devină în parlamentul României un substitut funcționat pentru „partidul antisistem” (Partidul România Mare) al lui Corneliu Vadim Tudor, așa cum s-a întâmplat până la alegerile din 2008². Dacă partidul sau coaliția care va câștiga alegerile parlamentare din 2012 nu va avea majoritatea, așa cum s-au petrecut lucrurile la ultimele alegeri parlamentare, cele din 2004 și 2008, ceea ce a condus la „soluția imorală” și la „monstruoasa coaliție”, lucrurile se vor complica din nou. În schimb, dacă se confirmă tendințele de creștere exagerată a USL din București și din celelalte județe, cu excepția Transilvaniei, este posibil ca datorită prevederilor de redistribuire a locurilor în parlament, datorită procentajului la nivel național, să asistăm la o suplimentară masivă a numărului de parlamentari, care contravine așteptărilor publice și aversiunii populare față de „numărul mare” de „aleși ai poporului”.

¹ Vezi Anexa 1, „Alianțele camuflate ale PD-L”.

² Ultimul sondaj IMAS, din octombrie 2012, făcut la comanda publicației *Adevărul*, după consumarea „scandalului Olțchim”, arată scăderea încrederii electoratului în primele șapte personalități publice din topul personalității (Mugur Isărescu; Victor Ponta; Crin Antonescu; Vasile Blaga; Traian Băsescu; Mihai Răzvan Ungureanu; Dan Diaconescu). În schimb, sondajul arată creșterea încrederii în Corneliu Vadim Tudor. Vezi http://www.adevarul.ro/actualitate/politica/Locomotivele_electorale_au_luat-o_la_vale_o_804519703.html.

„Baronii locali” sînt președinți „județeni”

În general, dintre toate categoriile de vot pentru alegerile locale se consideră că „votul politic” este cel pentru consilierii județeni. Așa cum fac mai toți ziariștii și analiștii care nu se respectă, este ușor să copiezi rezultatele anunțate de către BEC și să le prezinți drept o mare descoperire, comentînd grav sau scriind fără a cita despre aceste rezultate. Tocmai de aceea, nu am să repet rezultatele pe care le vor da toți sau ar trebui să le dea. Mai este un motiv. După ce am analizat mai multe rînduri de alegeri, inclusiv alegerile din 2008, am ajuns la concluzia că un indicator interesant privind anticiparea tendințelor din alegerile parlamentare este votul pentru președinții consiliilor județene. În ciuda eforturilor făcute de liderii partidelor din USL, proiectata schimbare a sistemului electoral nu s-a putut petrece, din cauza împotrivirii Curții Constituționale¹. Din această cauză, în alegerile parlamentare din 2012 se va merge tot pe sistemul electoral din 2008, pe care rînd pe rînd cam toate formațiunile au ajuns să îl considere dezavantajos, dar care este mai just decît proiectul USL respins de CCR. Or, actualul sistem de vot pentru parlamentare se aseamănă mai mult cu votul pentru președinții consiliilor județene, unde este ales primul clasat, indiferent de numărul de voturi și de procentajul obținut, conform logicii sistemului electoral majoritar.

Actualul sistem de vot pentru alegerile parlamentare este unul mixt, o combinație între sistemul majoritar de vot și sistemul proporțional. Tocmai de aceea, pentru strategii electorali care se ocupă de proiectarea campaniilor electorale, liderii politici, dar și pentru analiști, care pot și ei retroactiv să-și dea cu părerea, în prima fază a votului trebuie ținut cont de tendințele votului pentru alegerea președintelui consiliului județean, care este un vot majoritar. Doar în faza a doua a actualului sistem de vot, unde există redistribuirea locurilor rămase neocupate după adjudecarea lor de către cei care nu au luat peste 50%, intervine asemănarea cu votul pentru consilierii județeni, care se face în conformitate cu sistemul de vot proporțional. Cu ajutorul acestui ghidaj, se poate anticipa, într-o anumită marjă de eroare, care vor fi județele și circumscriptiile electorale unde USL sau PD-L vor cîștiga fără probleme, cu peste 50%, și unde va fi o luptă intensă, care necesită prevederi strategice și tactice suplimentare. Din acest motiv, am ales într-o primă fază să acord o atenție sporită votului pentru președinții consiliilor județene. Dar, mai întîi faptele și datele.

În legătură cu mai mulți președinți de consilii județene din țara noastră, presa a lansat sintagma „baronii locali”. Dincolo de inacuratețea și stupiditatea sintagmei, pentru că titlul de baron, ca și cel de „rege”, „monarh”, este ereditar și este deținut „pe viață”, or președinții sînt aleși din patru în patru ani, dacă o acceptăm, rezultă că la nivelul județelor ar exista o formă de guvernămînt neofeudal și postmodern, de tip republican-monarhic. Oricum, influența pe plan local, ca și la nivel central al președinților consiliilor județene este una în creștere, motiv pentru care am considerat oportună menționarea lor pe nume în tabelul cu rezultatele. Situarea unor președinți de consilii județene peste sau sub baremul de 50% din

¹ Este vorba despre „legea Antonescu-Ponta” privind uninominalul pur, pe care Camera Deputaților o adoptase pe 22 mai 2012, dar pe care Curtea Constituțională a respins-o în unanimitate, ca fiind neconstituțională, pe 26 iunie 2012, vezi <http://www.mediafax.ro/politic/legea-uninominalului-pur-este-neconstituționala-decizia-a-fost-luata-cu-unanimitate-de-voturi-9787990>. În paranteză fie spus, acea lege este una dintre cele mai puțin democratice pe care le-am citit în ultimii douăzeci de ani și care ar fi putut duce, în actualele condiții de dominație uselistă, la eliminarea completă sau cvasicompletă a opoziției din parlament. În mod ciudat sau poate într-un mode relevant pentru tipul de politician pe care îl întruchiează Crin Antonescu și Victor Ponta, această posibilitate de eliminare a opoziției nu îi deranja pe cei doi politicieni. Pentru ei, era mai importantă eliminarea din Parlament a „partidului lui Băsescu”, PD-L, indiferent de costuri.

voturile exprimate, ca și ușurința sau greutatea cu care au fost aleși, la mare luptă sau la mare distanță de urmăritori, sînt criterii utile pentru anticiparea, iar ulterior compararea rezultatelor din alegerile locale și a celor din alegerile parlamentare. După cum am arătat la începutul acestei analize contextuale, alegerile locale pot reproduce vechile structuri sau pot anticipa structurile de putere de la nivel național. Or, teza mea este că, în anul electoral 2012, rezultatele alegerilor locale anticipează un nou sistem de partide și un nou sistem politic. În cele ce urmează voi prezenta premisele acestui silogism anticipativ. După alegerile parlamentare, se va putea vedea dacă am avut sau nu dreptate ori în ce măsură.

Niciodată în istoria postcomunistă a României nu s-a întîmplat ca o alianță politico-electorală să obțină un rezultat atît de bun în alegerile locale precum Uniunea Social Liberală, la criteriul președinții de consilii județene. După cum se poate vedea din Tabelul 1, practic, USL a obținut președinția consiliilor județene în 36 de județe din 41 (procentual, aceasta înseamnă 87,80%). Restul de 5 președinții ale consiliilor județene s-au împărțit între UDMR (2 mandate, în județele secuiești, Covasna și Harghita), PD-L (2 mandate, dintre care 1 mandat sub sigla proprie, în Alba, iar altul sub denumirea Mișcarea Creștin Liberală, la Arad) și UNPR (1 mandat, sub denumirea abracadabrantă de Alianța Electorală Populară Progresistă Europeană Liberală, pentru detaliile combinației, vezi Anexa I). Prin urmare, dacă privim în sens invers, toate celelalte forțe politice (aflate la guvernare pînă în aprilie 2011) au cîștigat președințiile CJ în doar 5 județe, dintr-un total de 41¹.

Tabelul 1

Președinții Consiliilor județene din România, alegeri locale 2012

Județul	Partid sau alianță electoral-politică	Președintele Consiliului Județean	Număr voturi	Procente
Alba	PD-L	Ion Dumitrel	77.533	41,94%
Arad	Mișcarea Creștin Liberală	Petru Iotcu	80.806	37,86%
Argeș	USL / PSD	Constantin Nicolescu	179.960	59,56%
Bacău	USL / PSD	Dragoș Adrian Benea	166.172	56,34%
Bihor	USL / PNL	Cornel Popa	145.549	48,37%
Bistrița Năsăud	USL / PSD	Emil Radu Moldovan	67.617	45,26%
Botoșani	USL / PNL	Florin Țurcanu	101.837	51,62%
Brașov	USL / PNL	Aristotel Căncescu	125.917	47,15%
Brăila	USL / PSD	Stancu Gheorghe-Bunea	74.911	46,49%
Buzău	USL / PNL	Cristian Bigiu	102.518	43,70%
Călărași	USL / PNL	Răducu Filipescu	76.222	51,59%
Caraș Severin	USL / PNL	Sorin Frunzăverde	71.141	47,80%

1 La nivel analitic, situația de mai sus se potrivește strict radiografiei echilibrului politic din acea perioadă. Ulterior, UNPR a trecut de partea USL, în particular pe listele alcătuite de PSD. Aparent, dată fiind cîștigarea președinției județului Neamț de către reprezentantul UNPR, situația devine mult mai complicată pentru PD-L & aliații săi din ARD (Alianța România Dreaptă) doar în județul Neamț. În realitate, dacă ne uităm la voturile UNPR, atîtea cîte au fost, la nivel de primari, consilieri județeni și consilieri locali, dezechilibrul între USL și ARD/PD-L este mai mare la nivel național, în perspectiva alegerilor parlamentare.

Cluj	USL / PNL	Horia Uioreanu	115.767	37,43%
Constanța	USL / PSD	Nicușor Daniel Constantinescu	213.493	60,37%
Covasna	UDMR	Tamas Sandor	53.752	56,69%
Dâmbovița	USL / PSD	Adrian Țuțuianu	145.402	52,78%
Dolj	USL / PSD	Ion Prioteasa	192.568	59,20%
Galați	USL / PSD	Nicolae Dobrovici-Bacalbașa	52.996	58,35%
Giurgiu	USL / PNL	Vasile Mustățea	86.848	55,68%
Gorj	USL / PSD	Ion Călinoiu	103.251	58,60%
Harghita	UDMR	Borboly Csaba	92.155	64,91%
Hunedoara	USL / PNL	Ioan Moloț	100.873	44,24%
Ialomița	USL / PSD	Vasile Silvan Ciupercă	82.498	65,27%
Iași	USL / PNL	Cristian Adomniței	199.583	61,56%
Ilfov	USL / PNL	Marian Petrache	110.232	61,13%
Maramureș	USL / PC	Zamfir Ciceu	97.592	45,45%
Mehedinți	USL / PSD	Ioan Adrian Duicu	66.110	46,77%
Mureș	USL / PNL	Ciprian Dobre	112.265	40,64%
Neamț	Alianța EPPEL ¹	Tăriță Culiță	100.605	41,53%
Olt	USL / PSD	Paul Stăncescu	152.759	64,19%
Prahova	USL / PSD	Mircea Cosma	197.541	47,66%
Satu Mare	USL / PNL	Adrian Ștef	65.096	38,80%
Sălaj	USL / PSD	Tiberiu Marc	48.573	41,81%
Sibiu	USL / PSD	Ioan Cindrea	70.479	36,69%
Suceava	USL / PSD	Cătălin Nechifor	135.923	44,22%
Teleorman	USL / PSD	Liviu Dragnea	140.783	66,86%
Timiș	USL / PSD	Titu Bojin	138.363	47,61%
Tulcea	USL / PSD	Horia Teodorescu	53.129	49,27%
Vaslui	USL / PSD	Dumitru Buzatu	103.545	57,07%
Vâlcea	USL / PSD	Ion Cîlea	129.082	65,53%
Vrancea	USL / PSD	Marian Opreșan	111.406	69,08%

Dacă analizăm repartitia pe partide a președinților consiliilor județene în interiorul USL, ea se prezintă astfel: PSD a câștigat președinția consiliilor județene în 22 de județe (Argeș; Bacău; Bistrița Năsăud; Brăila; Constanța; Dâmbovița; Dolj; Galați; Gorj; Ialomița; Mehedinți; Olt; Prahova; Sălaj; Sibiu; Suceava; Teleorman; Timiș; Tulcea; Vaslui; Vâlcea; Vrancea), PNL în 13 județe (Bihor; Botoșani; Brașov; Buzău; Caraș Severin; Călărași; Cluj; Giurgiu; Hunedoara; Iași; Ilfov; Mureș; Satu Mare), iar PC într-un singur județ (Maramureș)². Aceste rezultate reprezintă situația din punct de vedere sincron, la sfârșitul alegerilor locale, pe baza rezultatelor care au dus la atribuirea mandatelor de președinți ai consiliilor județene.

Analiza diacronică, adică analiza mișcării, a schimbărilor, ne aduce un plus de informație și înțelegere a „străpungerilor” (*breakthroughs*) petrecute în alegerile locale din 2012. Analiza diacronică ne ajută să anticipăm (cel puțin parțial) schimbările care se vor petrece în alegerile parlamentare din 9 decembrie 2012, iar după ce acelea se vor consuma să explicăm cu acuratețe natura schimbărilor din sistemul de partide

¹ Este vorba despre Alianța Electorală Populară Progresistă Europeană Liberală.

² În mod normal, PNL ar fi obținut președinția consiliilor județene în 14 județe, dar în județul Maramureș liberalii au cedat locul conservatorilor.

și din sistemul politic. Marii învinși ai alegerilor locale, categoria președinți ai consiliilor județene, au fost PD-L și UDMR, fostele partide de guvernământ. În toată țara, PD-L a pierdut președinția a zece consilii județene (Bihor, Bistrița-Năsăud, Buzău, Cluj, Dâmbovița, Ilfov, Mehedinți, Suceava, Timiș, Tulcea). **În mod simptomatic, votul negativ împotriva PD-L s-a manifestat pregnant la vârful conducerii politice a județului, împotriva „șefului” local, iar președinții consiliilor județene au fost schimbați din funcție, în vreme ce alte nivele de conducerea locală au scăpat neatinse.**¹

În mod particular, este interesant studiul raporturilor în schimbare dintre PD-L și PNL, pe fondul controversei politice și mediatice privind pilonul în jurul căruia se va forma viitorul pol de dreapta. Dacă trecem din nou în revistă votul de la alegerile locale din 2008, observăm o oarecare scădere față de 2004, în vreme de întărirea din 2012 este substanțială. În 2008, PNL a pierdut președinția a trei consilii județene, toate trei în Transilvania și toate trei în favoarea PD-L (Maramureș, Cluj, Alba), dar a câștigat președinția altor două consilii (Bihor, Giurgiu). În 2012, PNL și-a păstrat președinția celor cinci județe din dotare (Bihor; Brașov; Călărași; Giurgiu; Hunedoara) și a câștigat președinția în încă opt județe (Botoșani; Buzău; Caraș Severin; Cluj; Iași; Ilfov; Mureș; Satu Mare). În mod simptomatic, cinci din cele opt județe câștigate de PNL au fost în dauna PD-L (Botoșani, Buzău, Caraș Severin, Cluj, Ilfov), fiind considerate fiefuri ale fostului partid de guvernământ; un județ a fost recâștigat după ce președintele fost liberal a trecut la PD-L (Bihor), în vreme ce singurele două victorii ale PD-L au fost obținute la limită și în fața candidaților liberali, în județele Alba și Arad (vezi mai jos, la „câteva studii de caz”). Singura poziție de președinte al unui consiliu județean câștigată de UNPR (Neamț) a fost tot în fața candidatului liberal, fiind o victorie tot la limită, datorată notorietății candidatului uneperist (Culiță Tăriță).

Oarecum similar, în Transilvania, alte două județe au fost câștigate de PNL în dauna UDMR (Mureș, Satu Mare). În total, UDMR a pierdut 3 președinții de consilii județene din cele 5 pe care le obținuse în 2008. Pentru cei preocupați de teoria partidelor și de exemplele concrete, faptul că pe lângă „singurul” „partid mare”, PSD, mai există două partide (PNL și PD-L) care aspiră la acest statut este relevant pentru continuitatea schimbărilor din sistemul de partide și din sistemul politic, pe care le-am semnalat după alegerile din 2008.

Abia din 2012, PNL redevine „național”

Din punctul de vedere al numărului de președinți ai consiliilor județene, alegerile locale din 2012 au reprezentat pentru PNL cel mai bun rezultat electoral, fie că a participat de unul singur la alegeri, fie că a făcut parte dintr-o alianță/coalitie politico-electorală. Această comparație este cu atât mai relevantă cu cât PNL este singura formațiune politică postcomunistă care a fost membră fondatoare în toate cele trei construcții politico-electorale construite pentru a lupta împotriva unui partid dominant, cu tendințe hegemonice – Convenția Democratică din România (CDR), Alianța pentru Dreptate și Adevăr (Alianța DA), Uniunea Social Liberală (USL). Trebuie observat faptul că de fiecare dată partenerii din respectivele construcții electoral-politice au fost alții. Împotriva clișeului susținut în sens partizan sau din lipsă de informație și cunoaștere cum că PNL ar participa acum la o construcție nefirească, un fel

¹ După cum am constatat într-o altă analiză, care se ocupă de larg de toate categoriile de aleși locali, votul negativ nu a afectat în mod devastator și unitar PD-L-ul, iar oricum nu pe măsura așteptărilor. Mai important decât orice altceva este că de regulă votul negativ nu a fost în favoarea USL, ci a PP-DD. Cu alte cuvinte, la „votul politic” (pentru consilierii județeni), la primari, la consilieri municipali, PP-DD a obținut voturi și procente atât în defavoarea PD-L, cât și a USL, în ciuda faptului că aceasta din urmă venise la putere doar de câteva luni..

de „struțo-cămilă” organizațională, cu un partid de stînga, trebuie subliniat faptul că în fiecare din cele trei construcții instituționale PNL s-a aliat cu partide de stînga. Singura formațiune care a făcut parte din toate trei este Partidul Național Liberal. Potențialul de coaliție al PNL este extrem de ridicat, chiar dacă nu a reușit pînă acum niciodată „performanța” de a se alia, fie și temporar, fie și local, cu partidul antisistem PRM, așa cum au făcut-o anterior PSD sau PD-L. De aceea se poate trage concluzia logică – elementul comun al celor trei construcții care au fost în ultimă instanță victorioase a fost, este și rămîne Partidul Național Liberal. Semnificativ este faptul că rezultatul foarte bun al PNL vine după alegerile locale din 2008, rezultat care fusese la rîndul său cel mai bun, pînă în acel moment istoric.

Ceea ce trebuie reținut din analiza comparată a acestor construcții instituțional-electorale din care PNL a făcut parte este că după consumarea fiecărei experiențe de acest tip, în ultimă instanță partidul a ieșit întărit. Există premisele unei întăriri și mai semnificative, cu condiția ca rezultatele și tendințele din alegerile locale 2012 să fie întărite în alegerile parlamentare din 2012 și în următoarele alegeri parlamentare, fie că acestea se țin la termen sau vor fi anticipate.

În 2008, județele dominate de liberali la președinția consiliului județean erau relative izolate unele de altele, în 2012 sînt numeroase elemente de contiguitate între județe, astfel încît pot fi recunoscute adevărate zone geografice ale „liberalizării”. Dacă ne uităm pe harta României, observăm continuarea tendinței de întărire a PNL în Transilvania și Banat, extinderea zonei liberale din Muntenia, mai ales în jurul Bucureștiului, dar și în județul Buzău, precum și pătrunderea viguroasă în cele două județe din nord-vestul Moldovei. PNL începe să-și merite din nou atributul de partid „național”, pentru care au optat „părinții fondatori” ai partidului. PNL își continuă tendința de a se transforma într-un „partid mare”, tendință începută în alegerile locale și parlamentare din 2008.

Două studii de caz

Anticipînd ce se va întîmpla în alegerile parlamentare din 9 decembrie 2012, cea mai strînsă confruntare electorală va fi „bătălia pentru Transilvania” (incluzînd aici și Banatul, în conformitate cu vechea împărțire istorică medievală, dar și modernă, a celor trei „țări” românești). Complexitatea luptei electorale din această zonă este scoasă la lumină de anumite „studii de caz” ale rezultatelor din două județe, Arad și Alba, singurele în care PD-L a reușit să cîștige președinția consiliului județean.

Județul Alba este unul dintre cele două județe în care PD-L a reușit să-și păstreze președinția consiliului județean, precum și primăria municipiului reședință de județ. Candidatul USL la președinția CJ a obținut un scor extrem de bun, fiind la 1,44% procente în spatele candidatului PDL, președintele CJ în funcție. În plus, USL a reușit să crească puternic pe vot politic, obținînd un procent foarte apropiat de cel al PDL (39,74% față de 40,60%). În schimb, PD-L nu și-a mai păstrat majoritatea la votul politic (în perioada 2008 – 2012 de la 45,07% la 40,60%, în principal ca urmare a efectului votului politic negativ, național, anti-PDL), în condițiile în care nici principalul adversar, USL, nu a cîștigat majoritatea. Din 30 de mandate de consilier județean, PD-L a obținut 15 (în 2008 avea 18, ceea ce îi asigura majoritatea), USL a luat doar 14 mandate, în vreme ce arbitrul politic a devenit PP-DD, care a luat cele 3 mandate pierdute de PD-L.

Ca și în alte județe, rezultatele alegerilor locale din 2012 ne arată fenomenul reapariției partidelor mici, cu tendințe antisistem, care se opun atît forțelor aflate la putere, cît și celor din opoziție, chiar și după producerea rocadei din aprilie 2012, cînd guvernul PD-L & aliații, condus de Ungureanu, a căzut datorită mișcării inițiate de USL. În 2012, PP-DD joacă rolul pe care îl juca în 2004 un partid precum PRM.

Alegerile din 2008 au marcat o creștere spectaculoasă a procentelor pentru PD-L (de la 24,04% în 2004 la 45,07% în 2008). Creșterea PDL s-a făcut în dauna PNL (care de altfel a și pierdut președinția consiliului județean), a PSD (care a scăzut de la 24,44%, cît avea în 2004, la 16,58% în 2008), precum și a două partide care nu au mai reușit să treacă pragul electoral, PRM (a scăzut de la 7,01% în 2004 la 2,77 % în 2008) și PUR (a scăzut de la 7,81% în 2004 la 3,80% în 2008).

În alegerile pentru mandatele de primar, USL a reușit să câștige primăria municipiului Sebeș, 5 orașe și 23 de comune, la care se adaugă 3 comune câștigate de candidații PNL care nu au mers pe sigla USL. Totodată democrat liberalii au pierdut primăriile unui municipiu, a 2 orașe, dar au câștigat primăriile a 5 comune. După alegerile din 2008, PDL deține primăria municipiului Alba Iulia, a municipiului Blaj, primăriile a 2 orașe și a 42 de comune.

Tabelul 2

Rezultatele alegerilor locale din județul Alba în 2008 și 2012

Alba	Consilii județene		Presedinte CJ		Primari	
	2008	2012	2008	2012	2008	2012
PDL	72.150 45,07%	74.120 40,60%	70.817 43,74%	77.533 41,94%	PDL – 3M + 4O + 37C	PDL – 2M + 2O + 42C
USL PSD/PNL	26.546 16,58%	72.550 39,74%	28.263 17,45%	74.857 40,50%	PSD – 6C	USL – 1M + 5O + 23C PNL – 3C
	27.805 17,37%		33.794 20,87%		PNL – 1M + 2O+ 22C	
PPDD		15.969 8,74%		18.647 10,08%		
					PNTCD – 1M	
VVE	160.057	182.537	161.877	184.828		

În **județul Arad**, fief tradițional al PD-L, situația seamănă cu cea din județul Alba. În alegerile locale din 2008, PD-L a reușit să ia voturi de la celelalte partide (crescînd la 43,28%). În urma alegerilor din 2012, PDL (în alianță cu PER în Alianța Mișcarea Creștin Liberală) a scăzut pe vot politic atât în număr absolut de voturi, cît și procentual (la 37,54%). De asemenea, a scăzut și numărul de voturi al președintelui CJ (membru PDL și candidat la un nou mandat), fiind foarte aproape de a pierde mandatul în fața candidatului USL. La votul politic, PD-L a pierdut majoritatea în consiliul județean. Din totalul de 32 de mandate de consilier județean, Alianța Mișcarea Creștin Liberală nu a obținut decît 13 (față de cele 17 obținute în 2008). USL deține 14 mandate (cu 2 mai multe decît suma cumulată retroactiv pentru cele trei partide componente), UDMR 2 (în 2008 obținuse 3), iar PP-DD 3 mandate. Prin urmare, din cele 5 mandate pierdute de PD-L și UDMR, 2 mandate au revenit USL, iar 3 mandate PP-DD.

Poate cea mai concludentă dovadă a scăderii PDL o constituie faptul că, deși a păstrat primăria municipiului Arad, a pierdut 4 primării de orașe (4 din cele 8 deținute în 2008) și 2 comune (de la 37 în 2008 la 35 în 2012). USL a obținut primăriile unui oraș și a 21 de comune, în timp ce candidații PSD și PNL care nu au candidat sub sigla USL au obținut primăriile unui oraș și trei comune, respectiv primăriile a două orașe și două comune.

De altfel, se poate specula faptul că, fiind la o distanță atât de mică față de PDL, USL a pierdut alegerile în fața democrat-liberalilor la președinția CJ inclusiv pentru că Uniunea Social Liberală nu a funcționat în tot județul, ceea ce ar fi condus la o agregare mai bună a votului politic anti-PDL.

Tabelul 3

Rezultatele alegerilor locale din județul Arad, în 2008 și 2012

Arad	Consilii județene		Presedinte CJ		Primari	
	2008	2012	2008	2012	2008	2012
PDL Mișcarea Creștin Liberală	81.269 43,28%	79.412 37,54%	85.861 44,78%	80.806 37,86%	PD-L – 1M + 8O + 37C	PDL – 1M + 4O + 35C
USL PSD PNL/Aliața pentru TM (2008)	22.307 11,87%	80.670 38,14%	23.976 12,50%	79.954 37,46%	PSD – 1O + 13C	USL – 1O + 21C PNL – 2O + 2C PSD – 1O + 3C
	28.171 ¹ 15%		30.694 16%		PNL – 10C	
PPDD		16.752 7,92%		20.563 9,63%		
UDMR	13.931 7,41%	12.943 6,11%	12.984 6,77%	13.025 6,10%		
VVE	187.774	211.495	191.728	213.402		

Anexa I

Alianțele camuflate ale PD-L

- **Mișcarea Creștin-Liberală (PD-L, PER) - Arad:** 80.806 voturi (0,82%) PCJ și 79.412 voturi (0,89%) CJ; 88.835 voturi (0,82%) primari și 74.340 voturi (0,69%) CL;
- **Alianța pentru Argeș și Mușcel (PD-L, PNȚCD) - Argeș:** 68.368 voturi (0,69%) PCJ și 58.231 voturi (0,65%) CJ; 71.247 voturi (0,65%) P și 63.286 voturi (0,59%) CL;
- **„Alianța pentru Bacău” (PD-L, UNPR), Bacău:** 44.311 voturi (14,44%) și 14 primării, dintre care una în orașul Onești; 35.638 voturi pentru consilii locale (0,36%), 204 consilieri locali (0,50%);
- **Mișcarea pentru Botoșani (PD-L, PNȚCD, PER) – Botoșani:** 58.804 voturi (0,59%) PCJ și 57.575 voturi (0,64%) CJ; 66.186 voturi (0,61%) P și 57.470 voturi (0,54%) CL;
- **Alianța pentru Viitorul Brăilei (PD-L, UNPR, PER, PNȚCD, PNG) - Brăila: (????)PCJ** 34.268 voturi (0,38%) CJ; 31.800 voturi (0,29%) P și 33.595 voturi (0,31%) CL;
- **Alianța Popular Creștină Călărași (PD-L, UNPR, PNȚCD) – Călărași:** 43.699 voturi (0,44%) PCJ; 41.495 voturi (0,46%) CJ; 46.264 voturi (0,42%) P și 41.099 voturi (0,38%) CL;
- **Alianța pentru Constanța (PD-L, PNȚCD)-Municipiul Constanța** 18.903 voturi (0,17%) P; 17.615 voturi (0,16%) CL. Alianța a funcționat numai în municipiul Constanța;

¹ În județul Arad a existat o alianță între PNL și PNȚCD.

- **Alianța civică pentru comunitate(PD-L, Partida Romilor)-Covasna** 5.241 voturi (0.05%) PCJ; 4.215 voturi (0.04%) CJ; 2.072 voturi (0.01%) P și 4.137 voturi (0.03%) CL;
- **Alianța pentru Progres(PD-L, UNPR)-Galați** 57.442 voturi (0.58%) PCJ; 50.575 voturi (0.56%) CJ; 45.145 voturi (0.41%) P și 45.292 voturi (0.42%) CL;
- **Mișcarea pentru noul Giurgiu(PD-L, PER)-Giurgiu** 16.403 voturi (0.16%) PCJ; 19.093 voturi (0.21%) CJ; 17.131 voturi (0.15%) P și 17.896 voturi (0.16%) CL;
- **Alianța Românească Harghita(PD-L, UNPR, PNȚCD, PER)-Harghita** 2.849 voturi (0.02%) PCJ; 2.831 voturi (0.03%) CJ; 354 voturi (0.00%) P; 400 voturi (0.00%) CL;
- **Uniunea Social Populară(PD-L,UNPR, PNȚCD)-Hunedoara** 81.710 voturi (0.83%) PCJ; 68.407 voturi (0.76%) CJ; 63.757 voturi (0.59%) P și 56.451 voturi (0.53%) CL;
- **Alianța pentru Ialomița(PD-L,UNPR, PNȚCD, PNG)-Ialomița** 25.077 voturi (0.28%) CJ; 29.321 voturi (0.27%) P și 27.517 voturi (0.25%) CL;
- **Uniunea pentru Maramureș(PD-L, UNPR)-Maramureș** 51.303 voturi (0.52%) PCJ; 43.402 voturi (0.48%) CJ; 3.743 voturi (0.03%) P și 5.911 voturi (0.05%) CL;
- **Mișcarea pentru noul Mehedinți(PD-L, UNPR, PNȚCD, PER)-Mehedinți** 59.401 voturi (0.60%) PCJ; 56.318 voturi (0.63%) CJ; 68.731 voturi (0.63%) P și 55.036 voturi (0.51%) CL;
- **Alianța pentru Mureș(PD-L,UNPR, PER)-Mureș** 56.446 voturi (0.57%) PCJ; 45.179 voturi (0.50%) CJ; 63.772 voturi (0.59%) P și 43.973 voturi (0.41%) CL;
- **Alianța Populară Progresistă Ecologistă Liberală(PD-L, UNPR, PNȚCD, PER)-Neamț** 100.605 voturi (1.02%) PCJ; 93.470 voturi (1.04%) CJ; 101.984 voturi (0.94%) P și 87.381 voturi (0.82%) CL;
- **Alianța pentru Teleorman(PD-L,PNȚCD)-Teleorman** 46.032 voturi (0.46%) PCJ; 49.153 voturi (0.55%) CJ; 53.464 voturi (0.49%) P și 50.509 voturi (0.47%) CL;
- **Alianța pentru Vrancea (PD-L,UNPR,PNȚCD,PNG,PER)-Vrancea** 30.478 voturi (0.34%) CJ; 39.168 voturi (0.36%) P; 37.238 voturi (0.35%) CL.

BIBLIOGRAFIE

HUNTINGTON, Samuel *The Third Wave. Democratization in the Late Twentieth Century*, Norman and London, The University of Oklahoma Press, 1993.

MICHELIS, Roberto, *Les partis politiques. Essai sur les tendances oligarchiques des democratie*, traduit par le Docteur S. Jankelevitch, Bruxelles, Editions de l'Universite de Bruxelles, 2009.

PAVEL, Dan „NOUL SISTEM. Cercetare asupra noilor tendințe ale sistemului de partide și ale sistemului politic din România postcomunistă”, *Sfera Politicii*, Anul XVII, Nr. 131-132, 2009.

PAVEL, Dan „Partidul trădătorilor. Cercetare asupra malformațiilor instituționale și autoreglajelor sistemice ale democrațiilor postcomuniste”, *Sfera Politicii*, Nr 169, mai-iunie 2012.

SECHE, Luiza, SECHE, Mircea, *Dicționarul de sinonime al limbii române*, București, Univers enciclopedic, 1997.

Resurse on.line:

www.bec.ro

http://www.adevarul.ro/actualitate/politica/Locomotivele_electorale_au_luat-o_la_vale_o_804519703.html

<http://www.mediafax.ro/politic/legea-uninominalului-pur-este-neconstitutionala-decizia-a-fost-luata-cu-unanimitate-de-voturi-9787990>

<http://www.mediafax.ro/politic/boc-supravietuitorul-motiunilor-de-cenzura-a-cedat-nemulțumirilor-pdl-si-protestelor-strazii-9209463>

Alegeri locale 2012. Dominație și dezechilibru

■ DANIEL BUTI

[„Dimitrie Cantemir” Christian University]

Abstract

The paper contains an analysis of the results of local elections in June 2012 detailing the systemic implications of electoral hierarchy. The author notes the disparity in the political scene and the atypical nature of the party system, quantitatively „moderate pluralist” and functionally – „pluralist extreme”. The author’s conclusion is that the party system is unbalanced, with a ultra-dominant party. The study draws attention to the relevance of local elections on the parliamentary, noting that the current balance of power makes the electoral moment at the end of the year predictable, at least in the top hierarchy election.

Keywords

ultra-dominant party; moderate pluralism; extreme pluralism; proportional representation; majority voting

Considerate adesea o „repetiție cu costume” înaintea confruntării electorale parlamentare, alegerile locale reprezintă mai mult decât un indicator relativ sau o proiecție ipotetică a alegerilor generale. În realitate, ele pot avea, în multe cazuri, un rol hotărâtor pentru ceea ce urmează să se întâmple cu alegerea deputaților și a senatorilor. Introducerea, în 2008, a unui element majoritarist (colegiile uninominale) în cadrul unui sistem electoral cu finalitate proporțională a avut ca efect o creștere a relevanței președinților de consilii județene și mai ales a primarilor în cadrul alegerilor parlamentare. Un colegiu uninominal este cu atât mai atractiv și mai sigur cu cât numărul de primari având aceeași culoare politică cu a candidatului la parlamentare este mai mare. Astfel, miza localelor a crescut foarte mult. Dacă votul pentru consilierii județeni este important prin dimensiunea sa politică și imagologică, cel pentru președinții consiliilor județene și pentru primari capătă greutate prin prisma relevanței sale strategice.

Iată de ce, în contextul unei scene politice conflictuale și evoluând într-o logică duală, maniheistă, alegerile locale din iunie 2012 au fost așteptate cu interes, cel puțin de către actorii politici. Era primul test electoral major pentru USL, care avea în spate o remiză cu PDL, la alegerile parțiale din august 2011¹,

1 USL a câștigat alegerile din colegiul uninominal 2 Maramureș, iar PDL colegiul uninominal 6 Neamț.

o intenție de vot în sondaje de peste 50%¹ și un ascendent politic și imagologic, după preluarea guvernării în mai 2012, cu o lună înaintea alegerilor. La rândul său, PDL venea după o guvernare dificilă, dominată de criza economică și de măsuri impopulare de austeritate. Partidul se afla pe un culoar descendent al încrederii publice, iar alegerile locale reprezentau un moment al adevărului. Scrutinul din 10 iunie a fost o supapă într-un an politic tensionat, cu proteste de stradă și cu nemulțumiri sociale acumulate.

Din punct de vedere tehnic, alegerile s-au desfășurat, ca și până acum, în baza a două sisteme electorale. Pentru alegerea consilierilor locali și a celor județeni se folosește reprezentarea proporțională, cu un scrutin de liste blocate, iar pentru alegerea primarilor și a șefilor de consilii județene se practică sistemul electoral majoritar cu scrutin uninominal. Noutatea acestui moment electoral vine de la primari, acolo unde s-a trecut de la scrutinul organizat în două tururi, la cel cu un singur tur. Acest lucru a crescut șansele edililor în funcție de a obține un nou mandat și a eliminat stimulentele instituționale (al doilea tur de scrutin) de negociere și cooperare între actorii politici participanți în alegeri. O astfel de formulă stimulează polarizarea scenei politice, dar poate genera și probleme de reprezentativitate în cazul primarilor aleși cu o majoritate relativă de voturi, pe fondul unei mobilizări electorale scăzute. Nu a fost cazul acum, în 2012, cel puțin nu la nivel național. Din totalul de 18.313.440 de cetățeni cu drept de vot s-au prezentat la urne pentru a-și alege primarul 10.802.641, adică 58,9%, cu aproape zece procente mai mult decât în urmă cu patru ani.

Ierarhia electorală este următoarea: pe primul loc se situează USL, care a obținut 38,46% din voturile valabil exprimate; locul secund este deținut de PDL cu 15,44% din voturi, urmat la distanță de PP-DD cu 7,29% și de UDMR cu 3,90% din voturi². Pentru ca tabloul să fie complet, trebuie ținut cont de faptul că au existat unități electorale în care formațiunile ce compun USL nu au avut candidat comun³. Aceasta face ca, în clasamentul electoral să mai apară PSD cu 6,94% din voturi, PNL cu un scor de 5,50%, dar și PC și ACD cu procente subunitare. De asemenea, în mai multe localități din țară, și PDL s-a prezentat în fața electoratului în diverse alianțe locale și sub diferite denumiri: Alianța pentru Bacău, Alianța pentru Argeș și Muscel, Alianța pentru Constanța, Alianța pentru Viitorul Brăilei, Alianța Popular-Creștină etc. Cele mai multe dintre aceste construcții electorale ad-hoc nu au reușit să treacă peste pragul de 1% din voturi.

După cum lesne se poate observa, distanța în voturi între primul și al doilea clasat este mai mult decât dublă. Chiar dacă voturile obținute de PSD și PNL prin candidaturi separate nu se pot adăuga prin simpla însumare la procentul USL, ele consolidează poziția dominantă a formațiunii câștigătoare și adaugă la zestrea de primari a acesteia. Astfel, transpuse în mandate, procentele electorale arată astfel: USL are 1.322 de mandate de primar (41,57%), dintre care 26 în orașe reședință de județ și 5 sectoare ale Capitalei, PDL obține 498 de primari (15,66%), 10 dintre aceștia fiind în reședințe de județ, PSD – 378 de mandate (11,88%), PNL – 264 mandate (8,30%), UDMR – 203 mandate (6,38%), PP-DD – 31 mandate (0,97%) și ACD – 27 mandate (0,84%).⁴

1 Conform unui sondaj CCSB, realizat în perioada 7-10 mai 2012, opțiunile de vot ale românilor erau următoarele: USL-63%, PDL-14%, PP-DD-9%, UDMR-5%, PRM-3%. Datele reprezintă procent din totalul celor care estimau la momentul respectiv că vor participa la vot (55%). Volumul eșantionului este de 1.005 cazuri, marja de eroare aproximativă fiind de +/- 3,1%. Măsurare cantitativă, sistem CATI, telefonică.

2 Inclusiv mun. București, acolo unde USL a câștigat 5 din 6 primării de sector

3 USL a fost constituită oficial pe 5 februarie 2011, prin semnarea unui protocol politic între PSD și ACD (PNL+PC).

4 Inclusiv mun. București

Dincolo de victoria categorică a USL, atrage atenția raportul dintre votul popular și votul politic în cazul PP-DD, cel care este afectat în cea mai mare măsură de consecințele sistemului electoral majoritar. Lipsa fiefurilor electorale, dar și tipul de partid unipersonal, centrat pe lider și-au spus cuvântul în cazul partidului lui Dan Diaconescu. Dacă amplificarea numărului de mandate față de victoria în voturi nu este foarte mare în cazul USL (3,11%), în privința PP-DD, subreprezentarea este evidentă (6,32%). Nu același lucru se întâmplă cu PSD, PNL și UDMR. În cazul lor, existența unor organizații locale puternice și/sau concentrarea geografică a voturilor au estompat „bizareriile reprezentării” specifice scrutinului uninominal¹.

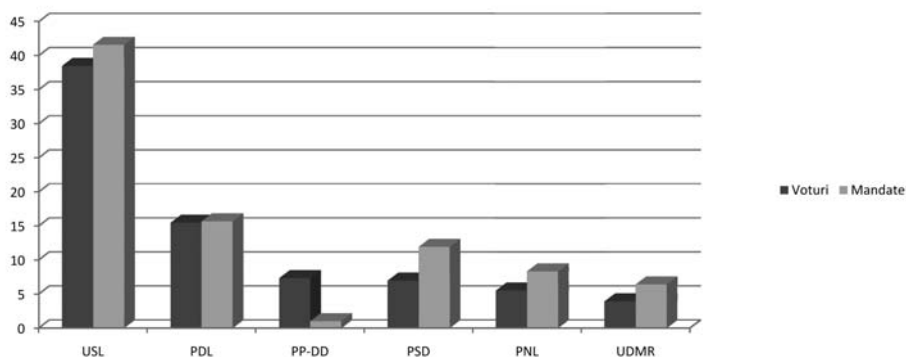

Fig. 1 Primari. Raportul voturi/mandate

Ierarhia se menține și în cazul votului pentru consiliile locale. Pe primul loc se află USL, cu 37,77% din voturi, urmat de PDL cu 14,47%, PP-DD cu 8,75%, PSD cu 6,59%, PNL cu 5,11% și UDMR cu 4,30% din voturi. Se observă din nou o distanță considerabilă între primii doi competitori, aspect ce se reflectă și în distribuția mandatelor. Astfel, USL a câștigat 32,68% (13.148) dintre mandatele de consilieri locali, PDL a obținut 15,79% (6.354) de consilieri, PSD – 10,21% (4.110), PNL – 7,83% (3.150), PP-DD – 7,77% (3.126), iar UDMR – 5,62% (2.261) din mandate.

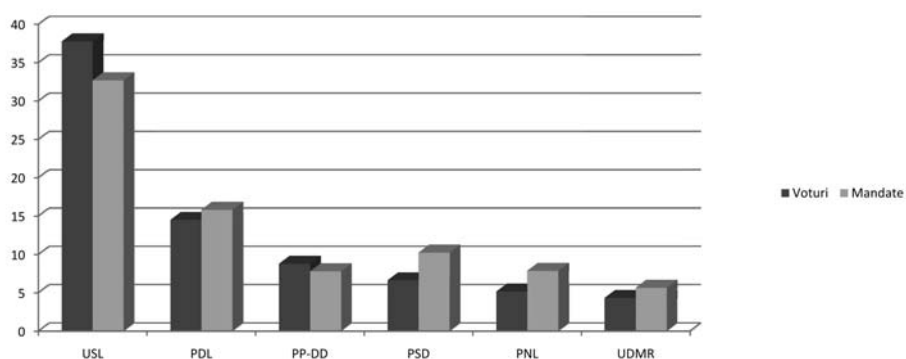

Fig. 2 Consilieri locali. Raportul voturi/mandate

¹ Vezi Pierre Martin, *Sistemele electorale și modurile de scrutin*, Ed. R.A. „Monitorul Oficial”, București, 1999

Deși poate părea surprinzătoare și derutantă în contextul aplicării sistemului electoral proporțional, diferența negativă dintre procentul național al voturilor și cel al mandatelor în cazul USL are o explicație simplă. Această diferență de 5 procente este rezultatul însumării mecanice a voturilor și a mandatelor, de la nivel local, la nivel național, rezultatul fiind un raport artificial al proporționalității. Altfel spus, proporționalitatea sistemului funcționează în plan local, acolo unde voturile se transformă în mandate. În momentul în care datele din fiecare localitate sunt însumate și centralizate la nivel național, se operează de fapt cu mecanisme specifice sistemului electoral majoritar plurinominal. Or, în acest caz, apar inevitabil diferențe între numărul de locuri câștigate față de numărul de voturi obținute.

Aceste diferențe sunt și mai evidente la alegerea președinților de Consilii județene, situație în care sistemul electoral majoritar cu scrutin uninominal într-un tur se aplică în fiecare circumscripție electorală. Rezultatele înregistrate relevă o victorie categorică a USL, care, cu 49,84% din voturi se află cu mult în fața principalului său adversar politic. PDL are un scor electoral de 14,92%, fiind urmat în clasament de PP-DD cu 9,21% și de UDMR cu 4,95% din voturi. Imaginea generală este aceea a unei scene politice dezechilibrate.

În ceea ce privește numărul de mandate, asistăm la o amplificare în locuri pentru formațiunea care domină în voturi, dar și la o reconfirmare, de către UDMR, a regulii conform căreia „reprezentarea unui partid depinde foarte mult de repartitia geografică a voturilor sale”¹. Astfel, USL a obținut un număr record de președinți de Consilii județene (36 de mandate din totalul de 41, adică 87,80%), fiind pentru prima dată în ultimii ani când o formațiune politică controlează într-o astfel de manieră poziții locale de putere cu relevanță la nivel național. Au mai câștigat mandate la șefia Consiliilor județene UDMR – 2 (4,87%), PDL – 1 (2,43), Alianța Electorală Populară Progresistă Europeană Liberală – 1 (2,43%)² și Mișcarea Creștin Liberală – 1 (2,43%)³. Deși au reușit să strângă peste 9% din voturi la nivel național, candidații PP-DD nu s-au clasat pe primul loc în nicio circumscripție, ceea ce a privat a treia formațiune în ierarhia electorală de obținerea vreunui mandat de președinte al Consiliului județean.

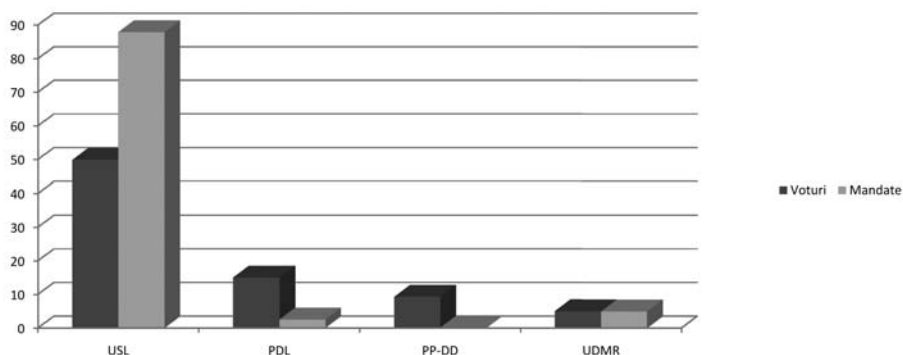

Fig. 3 Președinți de CJ. Raportul voturi/mandate

¹ Pierre Martin, op. cit., 1999, p. 42

² Cu o denumire ce amintește de amalgamul ideologic al anilor '90, această formațiune cu acronimul A.P.E.L. este rezultatul colaborării electorale dintre PDL și UNPR la nivelul județului Neamț.

³ Alianța electorală dintre PDL și PER la nivelul județului Arad

Dacă votul pentru primari și pentru președinții de Consilii județene este unul personalizat și dacă alegerea consilierilor locali contextualizează competiția electorală și nu oferă o imagine fidelă a votului politic, confruntarea pentru mandatele de consilieri județeni are cea mai mare încărcătură politică. În cadrul alegerilor locale, acesta este nivelul electoral ce scoate cel mai bine în evidență poziția pe care partidele și nu candidații individuali o ocupă în preferințele electoratului. Faptul că județele reprezintă unități electorale centrale în procesul de constatare a rezultatelor alegerilor parlamentare¹, că ele constituie circumscripții electorale de tip plurinominal și că sistemul electoral folosit este cel proporțional explică această realitate.

Și în acest caz, rezultatul votului scoate în evidență dominația USL și ecartul mare dintre primul clasat și ceilalți competitori electorali. Așadar, cel mai mare număr de voturi se înregistrează în dreptul USL (49,80%), care este foarte aproape de pragul psihologic al majorității absolute. Pe locul al doilea se situează PDL, care obține 15,29% din voturi, fiind urmat în ierarhia electorală de PP-DD cu 8,95% și de UDMR cu 5,52%. Acest clasament se menține și în privința distribuției mandatelor de consilieri județeni. Astfel, USL câștigă 54,03% (723) din mandate, PDL are 15,84% (212) dintre consilieri, PP-DD obține 10,01% (134), iar UDMR – 6,57% (88).

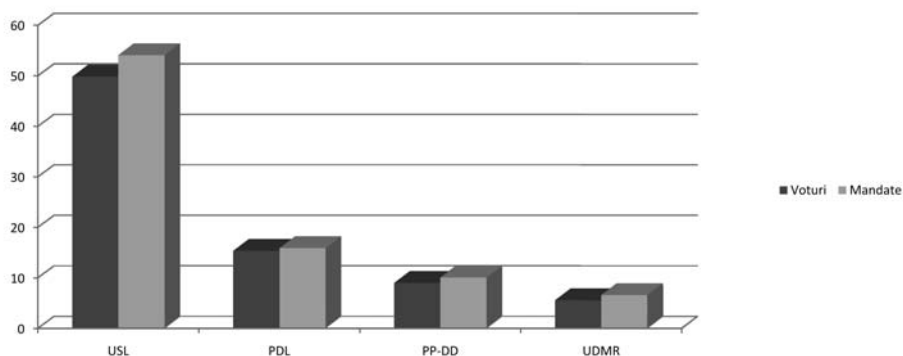

Fig. 4 Consilieri județeni. Raportul voturi/mandate

Având o imagine completă asupra alegerilor locale din iunie 2012, se poate vorbi despre o dominație categorică a USL și despre o victorie pe toate planurile a formațiunii conduse de Victor Ponta și Crin Antonescu. Cu un scor politic de aproape 50%, deținând peste 80% din președinții de Consilii județene și cu un număr impresionant de primari, care trece și el de majoritatea absolută, dacă se iau în calcul și primăriile câștigate de PSD și PNL prin candidaturi separate, USL are o poziție ultra-dominantă pe scena politică. Acest statut este susținut de propria performanță electorală, dar și pe lipsa unui competitor pe măsură. Al doilea actor în ierarhia electorală (PDL) se află la distanță mare de USL, la peste 30 de procente. Astfel, partidismul românesc nu arată ca „multipartidismul cu partid dominant” al lui Blondel², nici ca sistemul „cu partid predominant” al lui Sartori³ și nici măcar ca sistemul cu partid „hiperdominant” pe care Alexandru Radu îl identifică în primii ani

¹ La nivel de județ are loc prima etapă de repartizare a mandatelor către competitorii electorali și de atribuire a acestora candidaților individuali.

² Jean Blondel, „Party Systems and Patterns of Government in Western Democracies”, în *Canadian Journal of Political Science*, 1, no. 2, 1968, pp. 180-203 apud Arend Lijphart, *Modele ale democrației. Forme de guvernare și funcționare în treizeci și șase de țări*, Ed. Polirom, Iași, 2000

³ Giovanni Sartori, *Parties and Party Systems. A Framework for Analysis*, Cambridge: Cambridge University Press, 1976

ai României postcomuniste¹. El este mai degrabă un sistem dezechilibrat, cu partid ultra-dominant.

Eticheta trebuie însă nuanțată. Această imagine a scenei politice românești nu este completă. În realitate, actorul ultra-dominant este de fapt o alianță formată din trei partide² care își păstrează identitatea, își mențin propriile structuri organizatorice și își rezervă libertatea de a acționa independent, cel puțin în plan local³. Ca orice construcție politică postcomunistă, USL a fost creată „de sus în jos”⁴, fiind rezultatul unei decizii strategice luate la vârful PSD, PNL și PC, iar ulterior impusă organizațiilor locale. Ea este expresia tendinței firești a sistemului partidist de a se echilibra. Liderii USL nu au ascuns niciodată faptul că acest proiect s-a născut din nevoia de a contrabalansa și a se opune dominației PDL și a lui Traian Băsescu. De asemenea, mai mult sau mai puțin voalat, atât Victor Ponta⁵, cât și Crin Antonescu au vorbit de-a lungul timpului despre limitele, inclusiv temporale ale construcției lor politice⁶. Prin urmare, raportul de forțe pe scena politică, în urma alegerilor locale este ușor diferit față de ceea ce indică în primă instanță rezultatul votului.

Astfel, dacă resursele politice câștigate de USL în iunie 2012, cu relevanță pentru alegerile parlamentare de la finalul anului (primari și președinți de Consilii județene), sunt împărțite între cele trei partide componente, clasamentul general este următorul: în privința președinților de Consilii județene, PSD se află pe primul loc, cu 22 (53,65%) de mandate, fiind urmat de PNL cu 13 (31,70%) și de UDMR cu 2 (4,87%). Lista este închisă de PDL, A.P.E.L. din Neamț⁷ și Mișcarea Creștin Liberală din Arad⁸, fiecare cu câte un mandat (2,43%). Având în vedere situația de la Arad, PDL deține de fapt șefia a două Consilii județene. Deși există în continuare o formațiune politică ce are majoritatea absolută a mandatelor, iar primii doi clasati se află într-o alianță conjuncturală, diferența dintre aceștia se reduce la puțin peste 20%. Față de cele existente în urmă cu patru ani, datele din 2012 relevă evoluții spectaculoase: PSD și PNL câștigă 5, respectiv 8 județe, iar PDL și UDMR pierd 12, respectiv 2 președinți de Consilii județene.

1 Alexandru Radu, „Alegerile RP și multipartidismul din România. O confirmare a teoriei duvergeriene”, *Sfera politicii* nr. 162, 2011, pp. 3-11

2 La rigoare, un partid (PSD) și o alianță (ACD).

3 Dovadă stă faptul că, în peste 600 de localități, PSD și PNL au avut candidaturi separate pentru funcția de primar.

4 Vezi Alexandru Radu, *Nevoia schimbării. Un deceniu de pluripartidism în România*, Ed. „Ion Cristoiu”, București, 2000

5 Într-un interviu acordat în februarie 2012, Revistei 22, președintele PSD declara: „Sunt absolut convins că USL, dincolo de supărările care pot apărea între d-l Antonescu și mine, este o construcție viabilă, pentru că a fost o construcție creată din necesitate: cum să ne batem cu un regim foarte puternic. Cred că această construcție, USL, are niște obiective foarte clare: locale, parlamentare 50%+1 din mandate, alegerea unui președinte din partea USL, (...). După ce aceste obiective politice se realizează, eu îmi doresc să rămânem împreună cel puțin până în 2016. Dar asta e foarte greu de garantat”. <http://www.revistaz22.ro/articol.php?id=13363>

6 În discursul susținut cu ocazia Congresului Extraordinar al PNL, în aprilie 2012, Crin Antonescu declara: „Această construcție trebuie să câștige alegerile și este deja clar că le va câștiga, locale, parlamentare, prezidențiale și această uniune trebuie să reziste un ciclu de guvernare pentru că România trebuie așezată pe un fundament nou, pe o construcție nouă, pe o construcție sănătoasă (...)”. <http://www.politicaromaneasca.ro/files/fisiere/discurscrin.pdf>

7 Președintele CJ neamț este Culiță Tărăță. În 2008, acesta a fost ales deputat în colegiul nr. 29 Neamț, din partea PSD. În februarie 2010 a părăsit partidul, alăturându-se UNPR. Deși a participat la alegerile locale din Neamț în alianță cu PDL, formațiunea lui Culiță Tărăță a semnat, în mai a.c., un protocol de susținere parlamentară cu PSD, iar în august a devenit, prin decizie a Tribunalului București, parte a Alianței de Centru Stânga, alături de PSD.

8 Președintele Consiliului județean Arad este Nicolae Iotcu, membru PDL.

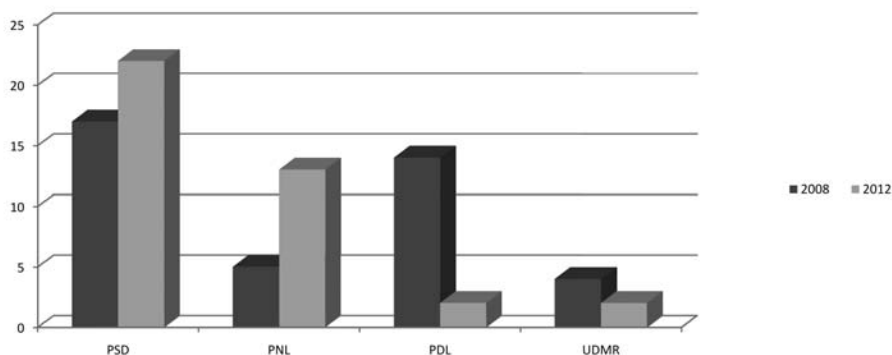

Fig. 5 Evoluție mandate (număr absolut) – Președinți de CJ

Tendențele se mențin și în cazul primarilor, chiar dacă analiza de față se oprește doar asupra orașelor reședință de județ. Cu 17 mandate (42,5%), PSD conduce detașat¹. Pe poziția a doua este PDL cu 9 primari (22,5%), iar imediat în spatele său se află PNL cu 8 mandate (20%)². Pe lista câștigătorilor își mai au locul UDMR cu 2 mandate, dar și PC³, PDGR și A.P.E.L. cu câte 1 primar de oraș reședință de județ (de faptot, mandatul A.P.E.L. trebuie contabilizat în dreptul PDL)⁴. Față de situația din 2008, raportul de forțe a evoluat astfel: PSD câștigă 5 mandate, iar PNL și PC câte unul; de partea cealaltă, PDL pierde 5 primari, iar UDMR unul.

Fără a schimba fundamental distribuția politică, așa cum a rezultat ea în urma alegerilor locale, împărțirea câștigului politic al USL la cele trei partide componente conduce la o nuanțare a raporturilor de forțe, în special la vârf. Este vorba despre o reducere a ecarterului între primii doi actori, adică o scădere de la 82,93%⁵, cât este distanța în mandate dintre USL și PDL în cazul președinților de Consilii județene, la 21,95%, cât este diferența dintre PSD și PNL. La fel, în privința primarilor de orașe reședință de județ, cele 40 de procente care separă USL de PDL se reduc la 20 atunci când pe axa electorală centrală se află PSD și PDL. Prin acest exercițiu, ce ține de faptul că starea naturală a unui partid politic este singur, nu în alianță, se înlocuiește dominația categorică a USL, cu dominația moderată a PSD. Aceasta înseamnă că formula politică pentru care au optat PSD, PNL și PC a condus la maximizarea câștigului pentru fiecare dintre ele. Din acest punct de vedere, alianța politică a celor trei formațiuni a trecut primul teste electoral, dovedindu-și utilitatea.

Dincolo însă de această proiecție a realității, în plan funcțional, scena politică românească este dezechilibrată de existența unei formațiuni cu statut ultra-dominant, ce nu are un adversar politic care să-i conteste în mod serios poziția. Dacă din punct de vedere al numărului real de partide, formula sistemică poate fi încadrată în categoria „pluralismului moderat”, dinamica și relațiile dintre actori descriu un „pluralism extrem”⁶. În aceste condiții, alegerile parlamentare de la sfârșitul anului

1 Social-democrații mai dețin primăriile sectoarelor 3 și 5 din Capitală.

2 Liberalii mai dețin primăriile sectoarelor 1 și 6 din Capitală.

3 Conservatorii mai au și Primăria sectorului 4 din București.

4 Pentru rigoare, în clasament trebuie adăugat și un Independent, la Primăria municipiului Giurgiu.

5 Am adăugat pentru PDL și mandatul de la Arad.

6 Vezi Dan Pavel, „«Partidul trădătorilor». Cercetare asupra malformațiilor instituționale și autoreglajelor sistemice ale democrației postcomuniste”, *Sfera politicii* nr. 169, 2012, pp. 9-24

nu par a fi în măsură să furnizeze surprize, cel puțin nu în privința ierarhiei electorale. Miza în acest caz constă în obținerea de către USL a majorității absolute a mandatelor de deputat și senator.

ANEXA

ALEGERI LOCALE – Iunie 2012								
	PREȘEDINȚI CJ				CONSILIERI JUDEȚENI			
	Voturi		Mandate		Voturi		Mandate	
USL	4.497.823	45,85%	36	87,80%	4.437.985	49,80%	723	54,03%
PDL	1.481.319	15,10%	1+1*	4,87%	1.362.797	15,29%	212	15,84%
PP-DD	906.068	9,23%	-	-	798.583	8,96%	134	10,01%
UDMR	485.666	4,95%	2	4,87%	491.864	5,52%	88	6,57%
PSD	-	-	-	-	8.666	0,09%	3	0,22%
PNL	9.249	0,09%	-	-	4.755	0,05%	2	0,14%

*) Mandatul câștigat de PDL la Alba + mandatul obținut de Mișcarea Creștin Liberală la Arad

ALEGERI LOCALE – Iunie 2012*								
	PRIMARI				CONSILIERI LOCALI			
	Voturi		Mandate		Voturi		Mandate	
USL	4.155.249	38,46%	1.322	41,57%	4.015.621	37,77%	13.148	32,68%
PDL	1.668.432	15,44%	498	15,66%	1.538.203	14,47%	6.354	15,79%
PP-DD	788.258	7,29%	31	0,97%	930.855	8,75%	3.126	7,77%
PSD	750.123	6,94%	378	11,88%	700.720	6,59%	4.110	10,21%
PNL	594.366	5,50%	264	8,30%	543.919	5,11%	3.150	7,83%
UDMR	421.794	3,90%	203	6,38%	457.146	4,30%	2.261	5,62%

*) Inclusiv mun. București

BIBLIOGRAFIE

- BUTI, Daniel, „Câștigătorii alegerilor locale”, *Cadran politic*, nr. 61, 2008.
- LIJPHART, Arend, *Modele ale democrației. Forme de guvernare și funcționare în treizeci și șase de țări*, trad. C. Constantinescu, Ed. Polirom, Iași, 2000
- MARTIN, Pierre, *Sistemele electorale și modurile de scrutin*, trad. M.N. Singer, Ed. R.A. „Monitorul Oficial”, București, 1999.
- PAVEL, Dan, «„Partidul trădătorilor”. Cercetare asupra malformațiilor instituționale și autoreglajelor sistemice ale democrației postcomuniste», *Sfera politicii* nr. 169, 2012, pp. 9-24
- PREDĂ, Cristian, *Partide și alegeri în România postcomunistă: 1989-2004*, Ed. Nemira, București, 2005 .
- RADU, Alexandru, *Nevoia schimbării. Un deceniu de pluripartidism în România*, Ed. „Ion Cristoiu”, București, 2000.
- RADU, Alexandru, „Alegerile RP și multipartidismul din România. O confirmare a teoriei duvergeriene”, *Sfera politicii* nr. 162, 2011, pp. 3-11
- RADU, Alexandru, *Politica între proporționalism și majoritarism: alegeri și sistem electoral în România postcomunistă*, Ed. Institutul European, Iași, 2012.
- SARTORI, Giovanni, *Parties and Party Systems. A Framework for Analysis*, Cambridge: Cambridge University Press, 1976.
- TEODORESCU, Gheorghe (coord.), *Alegeri 2008*, vol. I+II, Ed. Polirom, Iași, 2009.

The 2012 Romanian Local Elections: A Short Story from a Small Village.¹

■ MARIA CERNAT

[„Dimitrie Cantemir” Christian University]

Abstract

Almost all academics focus on major cities when it comes to analyze the local elections. The electoral process taking place in small villages of Romania does not capture the interest of the mainstream media. Therefore I intend to bring forward some interesting aspects of the local elections taking place in a small township close to Bucharest – Dragomirești Vale. I shall analyze the communication strategies of both candidates running for the Mayor’s office in Dragomirești-Vale. My intention is to prove that negative messages are no guarantee for winning the elections especially if they are not skillfully disseminated.

Keywords

local elections; communication strategy; negative electoral campaign; political psychology

Introduction

Although an important part of Romanian population lives in the rural area, the only time villages appear on TV or the central printed press is when something extraordinary happens: violent confrontations, electoral tourism or fraud accusations. The elections taking place in the big cities are a very fruitful object of investigation but I consider it is equally important to analyze the local elections taking place in the rural environment of our country. In the first section of my article I shall focus on the theoretical hypothesis coming from political psychology stating that people are more likely to favor a negative campaign. The psychological experiment of Bizer and Petty² offer the general framework for the discussion of the electoral behavior. In the second section of my paper I shall analyze the communication strategy of the two opponent candidates running for the Mayor’s office in Dragomirești-Vale. As we shall see,

¹ The short version of this article was published on the *online* publication www.criticatac.ro. The *online* document can be found at the following address: <http://www.criticatac.ro/16928/week-uri-electorale-dragomiresti-vale/>.

² George Y. Bizer and Richard E. Petty, „How We Conceptualize Our Attitudes Matters: The Effects of Valence Framing on the Resistance of Political Attitudes” *Political Psychology* 26 (2005): 4.

the winning candidate based his campaign on positive messages while his opponent focused only on violent and negative electoral messages. If we are to take for granted the fact that all people are more likely to remember and stick to the negative messages the result of the 2012 local elections in Dragomirești-Vale is rather puzzling. It is my intention to prove that there are other important elements in the communication strategy that can help a politician win the electoral race. The content of the messages, the media vehicles used to disseminate those messages, the proper knowledge of the psychological traits of the potential voters, and last but not least, the money that could make possible such a campaign play an equally important role in winning the elections.

The negative messages, the politician's best friends

"This political party has no future!", "Mr. X does not care for you!", "You were lured to vote for a criminal!" are just some of the common remarks of nowadays Romanian politicians. We may think they are using stupid accusations instead of arguments because they are intellectually challenged. This may be true for the most part, but the sad findings of political psychologist prove that these are the messages that "sell"!

In 2005 the international journal, *Political Psychology*, hosted a general debate on how people perceive negative and violent political campaigns. George Y. Bizer and Richard E. Petty¹ presented on this occasion a very interesting fact regarding the electoral process. People are more likely to remember and to stick to the messages **against** something (a politician, a political program, a law, etc) than to the messages **for** an idea or a political candidate. The psychological experiments documenting the fact that negativity is stronger were made since 1977 when Samuel Kernell² gathered data proving that the negative attitude is more likely to result in a vote than the positive one. Samuel Kernell analyzed the presidential American elections. He found out that for the midterm elections taking place from 1946 to 1966 people that were satisfied with the current president were not so faithful to their choice whereas those who had negative attitudes were more likely to vote and stay true to their beliefs. Kernell proved that disapproval is a more powerful attitude than acceptance in terms of vote results. The above mentioned article of Bizer and Petty moved the discussion a little further. As they put it:

"Whereas research has shown that negative information is more impactful on attitudes and that negative attitudes are more impactful on behavior, the current research will take this line of reasoning one step further. It may be that simply *framing* an attitude in the negative may be sufficient to enhance the resistance of that attitude. Indeed, the current research examines whether simply *thinking of an attitude in terms of opposition rather than in terms of support* may be sufficient to enhance the resistance of that attitude."

The third study conducted by Bizer and Petty is rather simple. They gathered a group of volunteers and separated them in two groups. The first group was exposed to positive arguments favoring a virtual candidate, Rick Smith. The second group was presented positive information regarding Smith's political program, but, along with this information, this group was also exposed to the criticism of another virtual candidate, Chris Bredesen. In the second part of the study both groups where

¹ George Y. Bizer and Richard E. Petty, "How We Conceptualize Our Attitudes Matters: The Effects of Valence Framing on the Resistance of Political Attitudes", 4.

² Kernell, S., "Presidential popularity and negative voting". *American Political Science Review*, 71 (1977):3.

presented information criticizing Smith. The results proved that the first group of volunteers that was initially exposed to positive messages was more likely to change teams and vote for Bredensen. The second group of volunteers that was initially exposed to negative messages regarding Bredensen was not likely to change its initial attitude. Therefore,

„just as negative information is more powerful in creating attitudes, *negatively framed attitudes* are more powerful in resisting persuasive attempts even when the negatively and positively framed attitudes are based on the same underlying information.”

This is perhaps the type of research that favors negative campaigns. The political communication specialists that advise politicians to launch in vicious attacks of their opponents are taking such findings into consideration. Against all appeals to reason and logic, the political debate is using the efficient psychological data in winning the elections, since for most politicians the victory is the only thing that matters. The potential voters are proven to be rather hypocrite when they complain about the negative messages of electoral campaigns since they are more likely to be influenced and rendered faithful by the negative causes.

The main objective of my article is to show that although it by no means represents a crucial discovery in terms of electoral behavior this type of study should not make us think that negative messages represent the sure key to winning all elections.

Local elections in Dragomirești-Vale

The township of Dragomirești-Vale encompasses several small villages. It has 5000 inhabitants and it is placed near the Northern part of Bucharest. The candidates for the Mayor's office were Gheorghe Socol from PDL, a former engineer also won the precedent elections and was the current mayor of the village, and Florin Iordache – the candidate of USL (the oxymoronic social-liberal alliance). Gheorghe Socol was the mayor of this small village for almost twelve years. He was running for a fourth mandate as mayor. On the other hand, Florin Iordache is a retired police officer. As the Romanian law offers the possibility of an early retirement for police officers, he certainly found the energy and time to pursue such an ambitious goal as running for the Mayor's office. Since Dragomirești-Vale is such a small village, someone would expect a very dull electoral campaign. But what actually happened could make us claim otherwise. As a political analyst I was frustrated with the fact that I am lacking the artistic abilities necessary to describe the hilarious aspects of the electoral confrontation. I am confining my efforts to the dull task of stating the facts.

Gheorghe Socol – this CEO of local administration

There are a few important aspects regarding the communication strategy of this candidate. First of all, the most relevant characteristic of his campaign was the focus on the positive messages. He never insisted on the flaws of his opponent! Nor in his promotion materials, his interviews or his public speech did Mr. Socol refer in any way to his opponents. His communication strategy was professional and this can be proven by the following arguments:

First of all he used several promotion materials. He had influenced the publication of a local newspaper, *Jurnalul de Ilfov*, which was distributed freely. He also disseminated electoral information with the aid of posters, brochures, and branded items (pens, hats, T-shirts, balloons etc).

Moreover, he planned his campaign carefully taking into consideration the **time** factor. At the beginning of the campaign he used the so-called „objective“ newspaper *Jurnalul de Ilfov* to promote his political program. In this publication important local informal leaders holding „symbolic capital“ in our village declared their support and admiration for the Mayor. The teachers from the local high school gave interviews that emphasizing the role of the Mayor in renovating the old building of that high school. The head of the kindergarten appeared in a special issue of the local newspaper. She was presented along with the Mayor as being responsible for the construction of a newer and larger kindergarten. As the elections were getting closer, Gheorghe Socol used the inauguration festivity of the first park in our village to distribute electoral branded items (T-shirts, hats and balloons) and give a public speech for presenting his political program.

The content of the electoral information was positive: he focused only on the past (realized) objectives and on the future objective. He never mentioned anything about his opponents.

The information was very carefully organized in a readable and accessible way so that anyone could understand what he was saying. He also had a slogan: „Gheorghe Socol – the man of the facts“ (Gheorghe Socol – un om al faptelor!) that guided his entire electoral communication campaign. The brochures were very well adjusted to the expectations of his potential voters.

The information that he presented was very consistent. He had a guiding idea – that of presenting himself as a good manager – and he developed it in all the electoral materials and public speeches.

He adapted his messages to the potential voters. As the election-day was getting closer an old Romanian automobile, Dacia, was cruising the streets of Dragomirești. A popular Romanian song, the so-called *manea*, was being broadcast from this automobile. It had very clever lyrics: Hey Mayor, Mayor/Hard worker and good manager/ Nobody knows what he is doing/ But everybody in our village likes him. (Hei primar, primar, primar,/ Si harnic și gospodar/ Nu știe nimeni cum face/ Da toată comuna-l place!) Given the high popularity of this type of music in Romanian rural environment to chose such a song was indeed a clever communication strategy.

Such a well-organized campaign could raise some questions on how he got the money to finance it, but this is beside the point of this article. What matters is that we witnessed a professional communication campaign in a very small village.

There are several controversial aspects about his campaign, but they are not related to particular aspects of his communication strategy. The electoral strategy of Mr. Socol is merely revealing some of the most controversial aspects in each of nowadays neo-liberal campaigns. First of all there is this common idea that **the mayor is not a politician**. He is not interested in politics: his only task is that of being the manager of the village. This is obviously a neo-liberal perspective on the public functions: the local communities should not be governed by public officials, but managed efficiently. Therefore our community should function as some sort of local corporation. Terms like efficiency, cost-effective objectives and strategies, profitable results and so on invade the public discourse characterizing a „good Mayor“. In recent years it became a common belief that the mayor should be a good manager (*bun gospodar*)¹. He should not make politics, but accomplish useful objectives. This

¹ This idea of the mayor-manager makes ideological options almost irrelevant. People vote for the one that seems more grounded and has more feasible projects. Moreover, the central politicians do not offer equal amounts of money for all the local communities. It is common knowledge that the political options of the elected mayors are crucial in getting money for their communities. As a result they often change the political parties. An interesting fact that should be sociologically investigated is that the people continue to vote for them.

type of perspective is very controversial. For example the current mayor is emphasizing his role in building kindergartens and parks as if it is not his duty to do so. He is installing huge posters on each public building stating that he was the one responsible for the renovation or construction of that building. He is in fact treating his community as being a profitable corporation that has a very skillful manager: the Mayor. The people of the community should of course be very grateful for the way he is conducting the „business“. They are completely excluded from the general debate on how the resources should be used. The Mayor is in fact their boss and this power relation cannot be challenged. The only conclusion that we can draw is that when installing huge posters on publicly founded buildings the Mayor is forgetting something very important: the public officials should be **the servants** of their electors, not their **managers**.

These are general aspects related to almost any type of electoral campaign. What is controversial and specific to Mr. Socol campaign is the complete ignorance of the social problems of our community. There are a lot of old people who worked in agriculture and they have a very precarious financial status. There were some money allocated for extending the graveyard, but surely there are a lot of less cynical solutions for their problem. A center providing free physiotherapy programs for the elderly is, by no means, be a more humane and feasible solution. There is also the religious problem. The Mayor is bragging about extending and renovating some of the orthodox churches in our village. The public funds used to accomplish such an objective were taken also from the non-believers or other religion's members. Most Romanian politicians treat this problem as some sort of leftist conspiracy aimed to shatter the very foundation of our glorious orthodox majority and our Mayor is no exception to that rule.

The „golden rule“ of Romanian democracy: no elections without fraud accusations!

But what about the electoral campaign of the other candidate? He based his campaign entirely on negative messages. Moreover, being an ex-police officer he was able to initiate an investigation regarding „electoral tourism“. This is a common practice consisting in people close to the mayor or his opponent moving in a certain village for a determined period of time in order to vote for their favorite candidate. Their votes are often bought by this politician. The investigation taking place in our village was not entirely causeless since the police officers told me that they found even twenty persons living at the same address. The way the investigation was conducted was almost hilarious. The 30th of June 2012 a police car came in front of my house. The police officers told me that they are conducting an investigation regarding the electoral tourism. Since I recently declared I lived in this village, I had to declare I have not done so in order to vote for some candidate. I found this solicitation ridiculous. Since me and my husband were the only ones living at that address I found it stupid to declare that I did not move in order to vote. There were 40 degrees Celsius outside but, as most of the police investigations in Romania, this one implied giving statements on the trunk of the police car. Believe it or not, I declared that I did not build a house in the village of Dragomirești in order to vote for someone. I am proud to say that I did not build my house for „electoral purposes“! There are of course a lot of controversial aspects related to this type of investigation. Let aside the improper way of taking statements, how can anyone forbid me to build a house in a village in order to vote for someone? Maybe I have this unique pleasure of voting a blue-eyed mayor and I am willing to sacrifice a lot of energy and money in order to do so? Is this illegal? And if it is, how can anyone determine what were

my true intentions? Should I be taken to a psychoanalyst or hypnosis specialist in order to determine that fact? The investigation is still going on and no charges were yet formulated.

The candidate USL coalition, Florin Iordan, used all the negative instruments of electoral competition that he could find. First of all he sent his campaign staff to through electoral „materials“ in our yards in the same time the police was taking statements. The materials were presented as being taken documents from the Mayor's office and they presented the money allocated for different objectives. The „materials“ were not signed. The whole action had the appearance of shameful secrets revealed to us by an unknown source. The political analysts and media theorists have tried for decades to offer the correct definition for *propaganda*. Even if they do not agree on all the aspects that should define this concept, there is a general aspect that almost everybody accepts as being characteristic for propagandistic actions: hiding the true source of the message. This is exactly what the opponents of Gheorghe Socol did. Moreover, having campaign stuff members through such „materials“ in people's yards at the same time the police was taking statements was indeed a sad example of how low the electoral race can actually go.

But this was not the only controversial aspect of Mr. Iordan communication strategy. His electoral brochures were filled with countless accusations and only one feasible objective (making it possible for everyone to obtain the connection to the water system for free). From Mr. Iordan's electoral brochure you could very little about what he is going to do, but very much about the negative things the current Mayor did. His whole idea was that we must stop the robbery taking place in our village. Moreover Mr. Iordan used a network of close friends that tried to convince us revealing shameful things about Gheorghe Socol. Giving the fact that we are such a small community it was possible for those people to visit us and to tell us all kind of things about the current Mayor. I found out that he has two houses and each of them is „bigger than mine“! He supposedly owns a hotel in Sovata and he is only the friendly interface of some gangsters who actually rule the village. I did not quite understand why is he so obedient to the gangsters if he is so rich and powerful, but as psychological experiments prove, logic is not always the key element in political communication.

There were some important communication flaws in Mr. Iordan strategy. The texts of the electoral brochures were very poorly organized. In fact they were not organized at all. The phrases were extremely long, the arguments very difficult to follow and there were no subtitles or headers. The fonts had the same size throughout the whole text, and it had no general idea.

Moreover, he distributed three kinds of electoral materials. First of all he distributed materials regarding the USL alliance and not his political program. He once took a stroll on the streets of our village accompanied by a large group of people wearing yellow T-shirts. He used a newer version of our national automobile, Dacia, and the songs of Dida Dragan who is not very much admired by the people living in the rural environment. Furthermore, her songs had general themes such as „hope“, „freedom of the spirit“ and so on, things that were not at all appealing to the potential voters.

The second type of brochures distributed by Mr. Iordan proved that he completely ignores a very important rule of political competition: **bad publicity is still publicity**. He used almost all the space of those electoral instruments to make serious accusations against the current mayor. This made us learn a great deal about Mr. Socol and very little about Mr. Iordan.

The third type of brochures that Mr. Iordan distributed contained negative messages. They had on the same page the picture of the current Mayor and the pictures of some controversial PDL leaders (Emil Boc, Elena Udrea). It was a desperate

attempt to make people identify the hated „central“ politicians with the local Mayor.

When he spoke to us he declared that he is the long-time adversary of the current Mayor and he was not able to defeat him since he had no „central support“. But, since Mr. Ponta, the USL representative, is currently running the Romanian government, things are certainly different.

If we are to resume what Mr. Iordan declared in the local campaign is this: the current mayor is corrupt. He is now able to defeat him because he has „central support“. We are not able to tell what he is going to do, but he will certainly be **honest** when doing it.

But if we are to be **honest** till the end, about what kind of „central support“ are we talking about? Why is it necessary for the party representative to gain important political influence in order for the local politicians to gain financial support? These are of course rhetorical questions.

So in the end we have two potential mayors. One is treating the Mayor's office like a management function, and the community as a profitable corporation. The other one is set to stop the alleged robbery in our village.

Conclusion

The current mayor, Mr. Socol won the elections of 2012. Contrary to the political psychology findings, the negative messages are not always the key in winning the elections. As this case proved there are other important elements in the political communication strategy and they play a very important role in electoral competition. First of all the political communication strategy should take into consideration the **time** factor. The **sociological profile** of their potential voters, (their age, their financial status, their occupational field, even their music preferences) is equally important. **Organizing the information** in the electoral materials is crucial if you want your messages to get to the public. Paying attention to the **positive aspects** and using skillfully the negative information also proves to be vital to a winning strategy. I analyzed a case where all these aspects were ignored and a huge amount of negative information was presented. In the end, it did not serve the politician at all.

REFERENCES

- BIZER, George Y.; PETTY, Richard E. , „How We Conceptualize Our Attitudes Matters:The Effects of Valence Framing on the Resistance of Political Attitudes“, *Political Psychology* vol. 26, 2005, no. 4.
- CARRARO, Luciana; Castelli , Luigi , „The Implicit and Explicit Effects of Negative Political Campaigns: Is the Source Really Blamed?“, *Political Psychology*, vol. 31, 2010 , no. 4.
- DAWSON, Roger, *Secrets of power persuasion*, Englewood Cliffs, 1992, NY: Prentice Hall.
- KERNELL, S, „Presidential popularity and negative voting“, *American Political Science Review*, vol. 71, 1977, no. 3.
- PANDELAERE, Mario; Dewitte, Siegfried, „Is it a question? Not for long. The statement bias“, *Journal of Experimental Social Psychology*, vol. 42 , 2006, no. 4.

Ghetourile urbane și alegerile electorale.

De ce sunt importante ghetourile pentru oamenii politici?

■ VIOREL MIONEL

[The Bucharest Academy of Economic Studies]

Abstract

Several poor urban areas populated by a large number of gypsies have appeared in Romania lately. The characteristics of these areas make them look like real urban ghettos. Nevertheless, their study is a sensitive subject for the academic world. The journalists' articles may be useful for researchers in order to eliminate analytical barriers. Consequently, the analysis of the Romanian urban ghettos starts with the data offered by the mass-media and focuses on the relation between the ghettos and the politics. A special part of this study concentrates on the precariousness of living in the ghettos and the attention paid to this by politicians and political parties. The ghetto-politics relation sometimes hides undesirable practices such as electoral blackmail.

Keywords

segregation; urban ghettos; roma populations; poor people; political parties; politicians; elections

Radiografia geografică a ghetourilor urbane românești

În România există foarte multe spații urbane paupere în care locuiesc de la câteva sute de persoane la câteva mii. Dintre acestea unele au devenit de-a lungul timpului adevărate ghetouri ca urmare a procesului de segregare socială¹ (dimensiunea etnică). Concentrarea spațială a romilor și neajunsurilor a dat naștere unor areale urbane de mână a doua. Sărăcia, persoanele asistate social, lipsa educației și pregătirii profesionale, lipsa actelor de identitate, locuirea ilegală, insuficiența spațiului locativ, lipsa utilităților de bază, natalitatea sporită și densitatea mare, degradarea fizică a imobilelor, mizeria, riscurile sanitare (boli, epidemii, handicapuri), prezența purtătorilor de boli (insecte și animale), infracționalitatea mare și conflictele, prezența drogurilor și cerșetoria sunt numai câteva dintre realitățile traiului în ghetou. Există aici un circuit al dezavantajelor care se autoreproduce. Datele de mai sus fac ca îngrijorarea să crească în fața unor asemenea probleme. Dimensiunea acestor spații este în creștere datorită natalității foarte mari. Ghetoul, pe lângă aspectul de așezare improvizată, sărăcie și violență, implică

¹ Viorel Mionel, „Tipologia segregării sociale în mediul urban”, *Revista Transilvană de Științe Administrative* 1/25 (2010).

omogenitate etnică – romi în cazul ghetourilor din România – și, într-o oarecare măsură, caracter *congregațional*¹ sau, altfel spus, necesitatea de a fi împreună pentru un scop sau coeziunea internă a comunității.

Dintre ghetourile urbane ale României merită amintite: *Craica*² și *Horea*³ din Baia Mare, *Muncii*⁴ și *Speranța*⁵ din Piatra Neamț, *Checheci*⁶ din Arad, *Colonia de la km. 10*⁷ din Brăila, *ghetoul de lângă stația de epurare*⁸ din Miercurea Ciuc, *ghetoul Parcul Tineretului*⁹ din Botoșani, *ghetoul de pe strada Munții Tatra*¹⁰ din Constanța, *ghetoul din Zăvoi*¹¹ (Sibiu), *fostul ghetou G1*¹² din Bârlad mutat într-o locație nouă din periferia orașului, *ghetoul G4 din Micro19*¹³ (Galați), *Istru*¹⁴ din Giurgiu, *fostul ghetou L2*¹⁵ din Drobeta Turnu Severin mutat de asemenea într-o locație periferică, așa-numitul *ghetou NATO*¹⁶ de la Oradea, *ghetoul de pe strada Ostrovului*¹⁷ din Satu Mare, *Turturica*¹⁸ din Alba Iulia, *ghetoul „Zidului berlinez”*¹⁹ de la Miercurea Ciuc și *ghetoul*

1 Viorel Mionel, *Segregarea urbană. Separați dar împreună*, (București: Editura Universitară, 2012), 33-35.

2 Angela Sabău, „CRAICA – Mai mult decât un ghetou, un mod de viață!”, *Informația Zilei Maramureș*, 03 octombrie 2011; Călin Dragomir, „Curățenie și Ordine – Curățenie generală și un șerif responsabil cu păstrarea ordinii și informarea poliției, în ghetoul Craica”, *eMaramureș* (eMM.ro), 17 septembrie 2010; Vlad Herman, „Adio, dar rămân cu tine: Țiganii din ghetoul Craica vor fi mutați începând cu 1 noiembrie”, *ZiarMM.ro*, 07 iunie 2011.

3 Alexandru Ruja, „Zidul a transformat zona Horea într-un ghetou”, *Glasul Maramureșului*, 19 iulie 2011; Mara Popescu, „Ghetou pentru romii din Baia Mare. Răsim sau disciplină?”, *Evenimentul Zilei*, 30 iunie 2011; Lia Brădeanu, „Iarăși puși la zid de reporterii internaționali: jurnaliștii de la Deutsche Welle consideră că romii de pe Horea trăiesc ca în ghetou”, *Informația Zilei Maramureș*, 20 octombrie 2011.

4 Dana Ostahie, *Pietrenii, îngrijorați de un nou „ghetou”*, Monitorul de Neamț, rubrica *Știri locale*, 05 mai 2007;

5 Gabriela Doboș, „Premierul a zburat până la Piatra Neamț pentru a inaugura „ghetoul” Speranța în halele fostei Avicola”, *Adevărul*, 04 septembrie 2003.

6 Marian Buga, „Viața în ghetou”, *Bănățeanul*, 04 august 2008.

7 Documentul poartă mențiunea „România din ghetouri”, *REALITATEA.NET*, 19 noiembrie 2006, http://www.realitatea.net/romania-din-ghetouri_24573.html accesat 16.05.2012.

8 Anna Kovacs, „Țiganiada Ciucului”, *Jurnalul Național*, 18 aprilie 2011; Anna Kovacs, „Ghetoul din Miercurea Ciuc. Fabrica de copii, în atenția organizației Amnesty Internațional”, <http://stiri.stirileonline.ro/ghetoul-din-miercurea-ciuc-fabrica-de-copii-in-atentia-organizatiei-amnesty-international-2575/> accesat 29.06.2012.

9 Maxim Otilia, „Condițiile vitrege din ghetouri”, *Evenimentul de Botoșani*, 05 martie 2012.

10 Florentina Dumitrov, „Ghetoul de la marginea Constanței”, *Cuget Liber*, 19 iulie 2011.

11 Alexandra Ion-Cristea, „O zi în Zăvoi”, *Sibiu 100%*, 10 septembrie 2011.

12 Răzvan Călin, „Ghetoul bârlădean, o nucleu mai tare decât edilii: nu vor casă nouă”, *Obiectiv de Vaslui*, 30 iulie 2010.

13 Adrian Obrejan, „Dezinfecție în ghetoul de la G-uri”, *Adevărul*, 01 septembrie 2011; Maria Romaniță, „Focar de hepatită A în ghetoul din Micro 19”, *Monitorul de Galați*, 31 august 2011.

14 Claudiu Cimpoeu, Cristina Rotaru, „Ghetourile de lângă noi. Șobolanii – partenerii de joacă ai copiilor din zona Istru”, *Știri Giurgiu*, <http://www.stirigiurgiu.ro/ghetourile-de-langa-noi-sobolanii-partenerii-de-joaca-al-copiiilor-din-zona-istru/> accesat 09.05.2012.

15 Ioana Carabot, „Turnu Severin: Peste 80 de familii de țigani se mută într-un cartier rezidențial”, *Adevărul*, 20 august 2010.

16 Adrian Criș, „Țiganii Bihorului”, *Bihoreanul*, 08 august 2006.

17 Florin Răchitan, „Curățenie sau evacuare din ghetou”, *Satu Mare On line*, 04 mai 2011.

18 Dorin Țimonea, „Viața dintr-un bloc locuit de romi, studiată de Academia Română”, *Adevărul*, 01 februarie 2010; Manuela Sofia Stănculescu (coord.), *Calitatea vieții și gradul de satisfacție privind locuirea în cartierul Cetate, municipiul Alba Iulia*, (NODUS WG6, Programul Operațional de Cooperare Teritorială URBACT, 2010).

19 Dejan Petrovic, „Ghetto in Sf. Gheorghe, Romania”, postare pe pagina de Facebook a fundației ERSTE în data de 30 martie 2010, http://www.facebook.com/note.php?note_id=383301731892 accesat 07.08.2012; Anna Kovacs, „Ghetou la Sfântu Gheorghe. Țiganii cer dărâmarea zidului care separă orașul de cartierul rromilor”, *Gardianul*, 26 februarie 2009.

Pata Rât' din Cluj Napoca. La cele enumerate mai sus adăugându-se bineînțeles cele din capitală: *Aleea Livezilor, Tunsu Petre, Amurgului și Valea Cascadelor*².

Poziționarea lor spațială în cadrul orașului diferă de la caz la caz. În timp ce Turturica se află în centrul orașului, Checheci, Zăvoi și Munții Tatra, de pildă, sunt localizate destul de departe de arealele centrale. Altele sunt astăzi localizate în periferie ca urmare a unor politici administrative: cel de la Bârlad, Muncii și Speranța din Piatra Neamț sau cel din Drobeta Tr. Severin. Ultimele suscitând atenția unor ONG-uri și instituții internaționale care au acuzat măsurile de mutare din centru spre periferie, acestea fiind considerate discriminatorii și cauzatoare de segregare. Indiferent dacă sunt amplasate în centru sau la periferie, trebuie să ne întrebăm dacă acestea cresc în importanță în preajma alegerilor electorale pentru oamenii politici? Iar la această întrebare voi răspunde pe parcursul întregii analize.

Metodologie

Actualele ghetouri urbane românești se dovedesc a fi un subiect tabu pentru majoritatea cercetătorilor din domeniul științelor socio-umane, fapt ce nu se regăsește în schimb la breasla jurnaliștilor. Cei de pe urmă având o mai mare libertate de exprimare și o lejeritate analitică rar întâlnită în rândul cercetătorilor. Oamenii de știință au nevoie de multe date și exemple concrete pentru a-și forma o opinie cât mai bine conturată și pentru a emite concluzii. Dar nu cumva cele două comunități ar putea să se ajute reciproc? Nu s-ar putea împrumuta una de la cealaltă pentru a ajunge la concluzii cât mai pertinente? Ei bine, conlucrarea dintre cele două „surse” de informații se poate dovedi benefică atunci când există un flux permeabil de informații interșanjabile.

Acest schimb de informații este foarte posibil și benefic mai ales pentru lumea academică. Analiza abundenței de știri și informații produse de presă ajută cunoașterea cât mai profundă a vieții ghetourilor, care deși sunt considerate „pete negre” ale orașelor, cel puțin subiectul nu va mai fi considerat un tabu din punct de vedere științific. Jurnaliștii și articolele realizate pot fi privite ca niște relee locale de transmitere a informațiilor către cercetători sau ca niște operatori locali de strângere a datelor din teren, centralizate și analizate de cercetător ulterior. Eliminarea barierelor cunoașterii înseamnă un pas important pentru diminuarea efectelor ghetoului și ghetoizării.

Metodologia analitică nu este deloc simplă. Există câteva sincope analitice în modelarea informațiilor din mass-media. De pildă în radiografierea geografică a ghetourilor urbane românești a trebuit să se țină cont de așa-numita teorie a ghetoului. Conceptul de ghetou presupune existența unui spațiu geografic, cel mai adesea urban, în care se concentrează o minoritate de o anumită factură etnică, rasială sau de altă natură, și care este, într-un fel sau altul, nevoită să locuiască în acel areal din cauza unor constrângeri. Neajunsurile sau constrângerile pot îmbrăca mai multe forme: lipsuri materiale, sărăcie, discriminare, politici administrative sau instituționale etc. Numai că în realitate, ghetoul despre care se scrie în presă nu coincide întotdeauna cu teoria ghetoul. În presă anumite areale urbane sunt considerate drept ghetou doar pentru că spațiul respectiv este degradat din punct de vedere fizic. De asemenea, unele articole consideră că un spațiu geografic invadat de mizerie și gunoaie este, de asemenea, ghetou. Iar exemplele pot continua. Astfel se uită nuanța

¹ Viorel Mionel, „Pata care devine din ce în ce mai vizibilă. Cazul segregării etnice din ghetoul Pata Rât, Cluj Napoca”, *Sfera Politicii* 168 (2012).

² Viorel Mionel, „The Socio-Spatial Dimension of the Bucharest Ghettos”, *Transylvanian Review of Administrative Sciences* 33 E (2011).

ghetoului: minoritatea și neajunsurile sau constrângerile. În mod evident degradarea fizică a locuințelor și abundența gunoaielor reprezintă neajunsuri caracteristice acestor spații, însă ele nu sunt cele mai importante. Ca atare unele așa-zise ghetouri au fost eliminate din analiză pe baza principiului teoretic și metodologic anterior.

Pentru realizarea acestei analize au fost recenzate în mod deosebit articole din presa scrisă, atât locală, cât și națională. Datele și informațiile obținute au fost corelate după cum aminteam anterior cu teoria clasică a ghetoului și, totodată, au fost comparate cu cazuri similare din diverse orașe ale țării. S-a insistat potrivit titlului pe legătura dintre ghetouri și alegerile electorale pentru a se putea observa dacă primele au o importanță sporită pentru partidele și oamenii politici angrenați în lupte electorale în raport cu restul orașelor cărora le sunt circumscrise. În studiul de față pornindu-se de la premisa că toate arealele geografice urbane locuite sunt egale ca importanță pentru partidele politice și candidații propuși de către acestea, ghetourilor nefiindu-le acordată o atenție specială.

Politica, alegerile electorale și ghetourile urbane: evidențe empirice

Istru, ghetoul Giurgiului, este vizitat din păcate de oamenii din sfera politicii destul de rar: o dată la patru ani. De ce odată la patru ani (?)... ce înseamnă odată la patru ani? Ei bine, odată la patru ani ghetoul intră în sfera de interes politic. Abia odată la patru ani cineva se „interesează” de soarta locuitorilor din Istru și, în plus, altcineva din exterior vine în zonă pentru a „rezolva” problema socială de aici. Din articolele jurnalistului giurgiuvean Mihăiță Grigore, care a stat de vorbă cu romii din zona Istru aflăm că „lumea trece pe acolo din 4 în 4 ani, atunci când au nevoie de voturi, că le dau câte o pungă de alimente sau duc bărbații la barurile din zonă și după două trei beri îi pun să voteze cu cine vor ei”. Același lucru a fost constatat și de către Claudiu Cimpoeu și Cristina Rotaru în cadrul unui reportaj. Cei doi au fost asigurați de același lucru în discuțiile cu locuitorii din Istru: „cu ocazia alegerilor, din patru în patru ani suntem și noi băgați în seamă”. Aceste comunități care și-au pierdut utilitatea economică pentru societatea din care fac parte sunt vizitate doar odată la patru ani cu un scop precis... obținerea de voturi! Așadar, spațiul neintrând în sfera preocupărilor administrative, lasă loc prostituției și drogurilor care nu sunt controlate de absolut nimeni¹.

La Constanța, atunci când se așteptau mai puțin, familiile de romi din mica mahala urbană de pe strada Munții Tatra au fost vizitate de reprezentanții unui partid politic. Nu pentru a se implementa o anumită politică social-urbană de eradicare a sărăciei și neajunsurilor cu care se confruntă comunitatea ghetoizată, ci pentru a fixa un aspect – important din punct de vedere politic – anume că partidul respectiv se gândește la sărmani, în speță, la ei, la cei din ghetou. Potrivit lui Robert Nenciu care i-a intervievat pe respectivii politicieni, aceștia (deși constănțeni get-beget) nu aveau habar de existența acestor indivizi și a arealului urban pe care îl alcătuiesc și-l definesc ca atare: „Aceste familii de romi le-am descoperit în timpul campaniei pentru referendumul județean. Am rămas mut – spunea unul dintre reprezentanții partidului în cauză – după ce am văzut condițiile în care locuiesc²”.

Analizând cele afirmate de unul dintre reprezentanții politici citați mai sus nu putem să nu ne întrebăm cum este posibil ca reprezentanții locali ai partidelor

1 Mihăiță Grigore, „Ce să facem nene, am înghețat de frig”, *Săptămâna Giurgiuveană*, 20 martie 2012.

2 Cimpoeu, Rotaru, „Ghetourile de lângă”.

3 Cimpoeu, Rotaru, „Ghetourile de lângă”.

4 Robert Nenciu, „Cadouri de Crăciun”, *Telegraf*, 24 decembrie 2011.

politice să ia contact cu realitatea socială a ghetourilor doar în campanii electorale? Cât de mult îi interesează pe oamenii politici prioritățile orașului câtă vreme ele sunt „descoperite” accidental și nu cunoscute dinainte? Cât de bine informați în legătură cu aceste priorități sunt politicienii din moment ce ele îi lasă „muți”? Ce politici administrative pot implimenta aceștia și ce soartă vor avea ele din moment ce oamenii politici dau cadouri de sărbători? Același jurnalist la care am făcut referire mai sus nu neglijează niciun amănunt al evenimentului și detaliază cum politicienii au mers în apropierea sărbătorii Crăciunului pentru a oferi cadouri și pentru a le face o bucurie familiilor de romi. Altminteri, spune jurnalistul, romii din ghetoul de pe strada Munții Tatra „nu credeau că cineva se gândește și la ei”. Altfel spus, este mai bine să se facă politică „cu cadou politic” decât să se implementeze politici administrative.

Iarna anului 2012 a fost una extrem de grea. Mulți locuitori au făcut față cu greu cheltuielilor pentru încălzire și celor conexe. Probabil o hartă a persoanelor aflate în cea mai mare nevoie la nivel național ar arăta înfiorător. Chiar și în aceste condiții, oamenii politici își îndreaptă atenția cu greu în direcția nevoiașilor. Însă nu și atunci când există un scop politic. Iar dacă acesta poate avea impact mare cu costuri minime, scopul poate fi optim atins. Mai concret, dacă demersul politic este urmat de aprecieri pozitive, atât din partea săracilor care au fost vizați (rămânându-le în memorie pentru vot), cât și din partea mass-mediei, atunci politicul și-a atins ținta.

Concret, astfel de acțiuni se petrec în mai toate regiunile țării acolo unde predomină sărăcia și unde există masă de manevră. Terenul de acțiune este mănșos mai ales în preajma alegerilor. Revenind în 2012, un an prin excelență electoral, vom putea observa mai multe evenimente filantropice, umanitare, caritabile etc. în spațiile de maximă concentrare a sărăciei. La Satu Mare acțiunile pioase ale politicului s-au prevalat de iarna grea pentru a evidenția nevoia unei mese pentru populația minoră a săracilor pentru îndulcindu-le astfel traversarea iernii. Așadar, o anume organizație județeană de partid formată din aripa tânără a acesteia, a dat o masă persoanelor nevoiașelor din mai multe spații ale orașului. Bunăoară, beneficiari au fost și romii săraci din strada Ostrovului care au primit „câte o felie de pâine cu margarină și salam, respectiv câte un pahar cu ceai²”.

Nu are importanță prea mare într-un astfel de studiu numele formațiunii politice care a întreprins un astfel de demers ce poate părea cinic, ci pur și simplu prezența lui. Ceea ce contează este motivația din spatele acțiunii, deoarece ea ascunde un obiectiv politic, și anume, alegerea candidaților propuși de către formațiunea respectivă. Poate că raționamentul nu este tocmai adevărat, însă, pe de altă parte, ne putem întreba de ce astfel de acțiuni caritabile nu se întreprind mai des și, mai ales, în alte momente decât cele electorale sau din apropierea lor? De ce nu sunt propuse politici pentru ameliorarea situației săracilor din aceste areale urbane cum este cel din strada Ostrovului? Iată de ce presupunem că astfel de evenimente pot părea acțiuni de-a dreptul cinice, pentru că ele nu sunt făcute din convingere, ci dintr-o necesitate politică și exclusiv pragmatică: câștigarea de voturi.

Cazurile de manipulare electorală sunt vizibile și la Botoșani. Nefiind departe de alte spații ocupate de romi săraci în ceea ce privește acțiunile din campaniile electorale, în anul 2000, populația din Parcul Tineretului s-a înscris la rândul ei, în categoriile „cu mâna întinsă” și „alimente contra vot”. De ce aceste două așa-zise categorii? În primul rând pentru că acei candidați la funcția de primar s-au întrecut unul pe celălalt în a oferi ajutoare, pentru a rămâne în memoria proaspătă a alegătorilor romi. Iar în al doilea rând, pentru că alegătorii, crezând că s-a răsturnat în curtea lor

1 Nenciu, „Cadouri”, 24 decembrie 2011.

2 Ioana Gavrău, „Tineretul democrat-liberal a oferit o masă caldă nevoiașilor”, *Jdd*, 08 februarie 2012.

cornul abundenței, au început să alerge la propriu (chiar și cu copii în brațe) după aceleași ajutoare în speranța că nu vor rata nimic¹.

Un alt exemplu de importanță sporită acordată ghetourilor se regăsește la Baia Mare. Șantajul electoral și cumpărarea de voturi pot fi privite ca pe niște posibile cauze ale perpetuării ghetoului Craica. Probabil prin afinitate culturală cu celebrul bulibașă, romii de pe Craica dincolo de mizerie, sărăcie sau mentalitatea de cerșetor – spunea Mesaros –, sunt de acord cu instituția liderului. Însă, acești lideri își exercită atribuțiile cu precădere în timpul alegerilor, atunci când, ilegal și prin fraudă evidentă, adună cărțile de identitate de la țigani, pentru a aduce voturi în cursa electorală anumitor candidați². Cu alte cuvinte, „Liderii ... în realitate controlează masa de romi în zilele alegerilor prin forța banului³”, adică prin mită electorală. Romii aflați în starea cruntă de sărăcie, desigur, acceptă mita, iar acest fapt ne duce cu gândul la un tip aparte de *sprijin reciproc* sau *accept mutual de conjunctură*. Romii știu că acest lucru nu apare tot timpul, prin urmare acceptă banii și își vând votul. Însăși strada Craica a apărut din motive pur electorale, „cu buletinele e la fel⁴”. Așadar, Craica, în forma ei actuală, a fost întreținută și păstorită de către oamenii politici, unii dintre aceștia foști primari ai Băii Mari. Romii nu se sfiesc să mărturisească cum erau încolonați și scoși la vot.

Problema alimentării ilegale cu energie electrică a scos la iveală, mijlocită desigur de o polemică politică, problema șantajului electoral care vizează de fiecare dată populația ghetoului Craica. Doi reprezentanți politici locali au făcut această „confidență”: „romii de pe Craica au fost folosiți în scopuri electorale de aceea au fost lăsați să trăiască în mizerie atâția ani. Administrația locală le-a permis să se dezvolte, să se înmulțească și să ducă un trai cu parabolică, telefoane și râșniță de cafea. În cazul Craica ... este vorba de șantaj reciproc între cei care au candidat la conducerea Primăriei și cei care locuiesc acolo ... Intenționat au fost ținuti acolo⁵”. De fapt citatul anterior vorbește despre mita electorală, care, așa cum afirmă Annamaria Somay, a depășit orice limită. S-a întâmplat, de pildă, ca unii candidați la funcțiile publice din Baia Mare să ofere romilor din ghetou, camioane cu carne și cu cartofi pentru a avea acces la voturile acestora⁶.

Craica, Pirta, Valea Borcutului, Frenезiu sunt numai câteva dintre ghetourile sau – cum le place să spună sociologilor – pungile de sărăcie din perimetrul Băii Mari, care, în pofida promisiunilor aleșilor locali de a le „rade de pe fața pământului⁷”, supraviețuiesc de ani de zile. Complicitatea oamenilor politici din administrația orașului la perpetuarea pungilor de sărăcie este evidentă, afirmă Annamaria Somay, întrucât „nu trebuie să uităm că aleșii locali, majoritatea cu funcții politice importante, sprijină de multe ori acești lideri ai țiganilor în diferite probleme. Vorbim aici mai ales de ... locuințele sociale!⁸”. Astfel, printr-un acord mutual avantajos între cele două părți se ajunge la acutizarea pauperizării romilor din Craica în mod special, deoarece aici avem de-a face cu cea mai munerioasă comunitate de romi din oraș. În preajma alegerilor se accentuează interacțiunea dintre candidați și romi. Tot

1 S.G., „Pachete pentru țigani în ultimele ore ale campaniei electorale”, *Ziarul de Iași*, 03 iunie 2000.

2 Cosmin Mesaros, „Romii răpuși de sărăcie rup tăcerea: Craica este subjugată prin teroare!”, *Informația Zilei, Maramureș*, 26 octombrie 2011.

3 Mesaros, „Romii răpuși”, 26 octombrie 2011.

4 Mesaros, „Romii răpuși”, 26 octombrie 2011.

5 Annamaria Somay, „Scandal ca-n codru între Vlașin și reprezentantul romilor” (a), *Detectivul de presă*, disponibil la <http://www.detectivuldepresasoc.ro/>, accesat 14.03.2012.

6 Somay, „Scandal ca-n codru” (a).

7 Annamaria Somay, „Mai marii din Primărie, prietenii țiganilor: CRAICA & CO. supraviețuiesc cu participarea aleșilor locali” (b), *Detectivul de presă*, disponibil la <http://www.detectivuldepresasoc.ro/>, accesat 21.03.2012.

8 Somay, „Mai marii” (b).

Annamaria Somay afirmă ironic „fără nicio legătură cu viitoarea campanie electorală, mai ales acum când știm sigur că ... mergem la vot¹”, analogie evidentă cu șanta-jul și mita ce-și fac adesea loc în preajma campaniilor electorale, semn că ghetoul nu este neatins de acest flagel electoral: „un kilogram de făină și ulei la băieții țigani²”. Să fie acesta oare motivul pentru care de aproape 20 de ani ghetoul Craica există fără a se face nimic pentru a-i stopa extinderea și efectele socio-urbane? Ei bine, se pare că așa-numitul sprijin reciproc³, funcțional de ani buni, îi face pe unii lideri romi să fie vehemenți atunci când se dorește mutarea de pe Craica. Întâmplător sau nu, și unii dintre membrii administrației se arată sceptici în legătură cu această acțiune... iar ghetoul este tot acolo.

Promovarea electorală în ghetoul Muncii din Piatra Neamț este disputată între candidații diferitelor partide. La alegerile locale din vara anului 2012 unui candidat i-a fost îngădită libertatea de expunere a platformei electorale în compania asistaților sociali⁴ în majoritate de etnie romă, după cum ne-a obișnuit presa locală. Pe lângă gândurile bune, absolut justificate ale candidaților, un scop în sine urmărit de aceștia îl reprezintă câștigarea cât mai multor voturi de la acești săraci ai orașelor, care se lasă mult mai ușor convinși de promisiuni electorale ce se vor dovedi deșarte imediat ce scrutinul va fi ajuns la final.

Concluzii

Concentrarea în spațiu a lipsei de educație și a pregătirii profesionale pentru o mare parte a populației urbane segregate pe principii economice, în principal, dar și pe principii etnice și rasiale, alături de problemele locurilor de muncă și cele ale lipsei veniturilor, creează un teren propice pentru un tip aparte de comportament electoral. Trebuie făcută totuși distincție, între maniera de afiliere la un partid/candidat sau altul, din partea grupurilor etnice și rasiale (vezi cazul comunităților de maghiari din România), și comunitățile urbane sărace. În primul caz comportamentul electoral presupune preferințe pentru partidele formate din membrii minorităților și candidații propuși de acestea, iar în al doilea caz, tendința este de manipulare. Prin diferite metode de manipulare cum ar fi oferirea de produse alimentare, obiecte de uz casnic, îmbrăcăminte uneori chiar bani etc., politicienii practic cumpără voturile săracilor, făcându-i pe aceștia să-și schimbe opțiunea de vot.

Chiar și în aceste condiții, după cum aminteam, partidele și oamenii politici își îndreaptă atenția cu greu în direcția nevoiașilor. Însă nu și atunci când există un scop politic. În unele cazuri (Craica), existența ghetoului este privită ca „benefică” întrucât reprezintă un izvor de voturi și tocmai de aceea a fost perpetuat.

Ghetourile atrag în mod ironic reprezentanții clasei politice. Deși rodul politicii și politicilor administrative se lasă așteptat în aproape toate ghetourile urbane românești, candidații pentru diferite funcții administrative locale îndeplinesc ritualul electoral de a poposi în spațiile paupere. Densitatea este mai mare, evident, în preajma campaniilor electorale după cum s-a putut observa la Constanța, Piatra Neamț sau Giurgiu. Așadar ipoteza conform căreia toate arealele geografice urbane locuite sunt egale ca importanță pentru partidele politice și candidații propuși de către acestea, ghetourilor nefiindu-le acordată o atenție specială, pare a avea de suferit.

1 Somay, „Mai marii” (b).

2 Somay, „Mai marii” (b).

3 Somay, „Mai marii” (b).

4 Documentul poartă mențiunea „Candidatul USL, Drăgușanu Cătălin, a mers într-un cartier din Piatra Neamț fără să ceară voie la „stăpânire””, *Ziar Piatra Neamț*, 03 iunie 2012, <http://ziarpiatraneamt.ro/candidatul-usl-dragusanu-catalin-a-mers-intr-un-cartier-din-piatra-neamt-fara-sa-ceara-voie-la-stapanire/> accesat 21.08.2012.

Însă dincolo de platforma politică din campania electorală se dezvoltă o realitate crudă ce pentru rezolvarea ei este nevoie de răbdare, mult timp, cercetare amănunțită și mai ales, mulți bani. Eradicarea unui spațiu pauper solicită cel puțin douăzeci de ani, ceea ce înseamnă o politică pe termen nu doar lung, ci foarte lung. Proiectele de acest gen transcend multe cicluri electorale și schimburi de ștafetă politică. Continuitatea politicilor administrative alături de cele enunțate mai sus reprezintă posibila cheie a topirii ghetourilor.

BIBLIOGRAFIE:

- BRĂDEANU Lia, „Iarăși puși la zid de reporterii internaționali: jurnaliștii de la Deutsche Welle consideră că romii de pe Horea trăiesc ca în ghetou”, *Informația Zilei Maramureș*, 20 octombrie 2011.
- BUGA Marian, „Viața în ghetou”, *Bănățeanul*, 04 august 2008.
- CARAIBOT Ioana, „Turnu Severin: Peste 80 de familii de țigani se mută într-un cartier rezidențial”, *Adevărul*, 20 august 2010.
- CĂLIN Răzvan, „Ghetoul bărlădean, o nucă mai tare decât edilii: nu vor casă nouă”, *Obiectiv de Vaslui*, 30 iulie 2010.
- CIMPOERU Claudiu, Rotaru Cristina, „Ghetourile de lângă noi. Șobolanii – partenerii de joacă ai copiilor din zona Istru”, *Știri Giurgiu*, <http://www.stirigiurgiu.ro/ghetourile-de-langa-noi-sobolanii-partenerii-de-joaca-al-copiilor-din-zona-istru/>.
- CRIȘ Adrian, „Țiganii Bihorului”, *Bihoreanul*, 08 august 2006.
- DOBOȘ Gabriela, „Premierul a zburat până la Piatra Neamț pentru a inaugura „ghetoul” Speranța în halele fostei Avicola”, *Adevărul*, 04 septembrie 2003.
- DRAGOMIR Călin, „Curățenie și Ordine – Curățenie generală și un șerif responsabil cu păstrarea ordinii și informarea poliției, în ghetoul Craica”, *eMaramureș (eMM.ro)*, 17 septembrie 2010.
- DUMITROV Florentina, „Ghetoul de la marginea Constanței”, *Cuget Liber*, 19 iulie 2011.
- GAVRĂU Ioana, „Tineretul democrat-liberal a oferit o masă caldă nevoiașilor”, *Jdd*, 08 februarie 2012.
- GRIGORE Mihăiță, „Ce să facem nene, am înghețat de frig”, *Săptămâna Giurgiuveană*, 20 martie 2012.
- HERMAN Vlad, „Adio, dar rămân cu tine: Țiganii din ghetoul Craica vor fi mutați începând cu 1 noiembrie”, *ZiarMM.ro*, 07 iunie 2011.
- ION-CRISTEA Alexandra, „O zi în Zăvoi”, *Sibiu 100%*, 10 septembrie 2011.
- KOVACS Anna, „Țiganiada Ciucului”, *Jurnalul Național*, 18 aprilie 2011;
- KOVACS Anna, „Ghetou la Sfântu Gheorghe. Țiganii cer dărâmarea zidului care separă orașul de cartierul rromilor”, *Gardianul*, 26 februarie 2009.
- KOVACS Anna, „Ghetoul din Miercurea Ciuc. Fabrica de copii, în atenția organizației Amnesty Internațional”, <http://stiri.stirileonline.ro/ghetoul-din-miercurea-ciuc-fabrica-de-copii-in-atentia-organizatiei-amnesty-international-2575/> accesat 29.06.2012.
- MAXIM Otilia, „Condițiile vitrege din ghetouri”, *Evenimentul de Botoșani*, 05 martie 2012.
- MESAROS Cosmin, „Romii răpuși de sărăcie rup tăcerea: Craica este subjugată prin teroare!”, *Informația Zilei, Maramureș*, 26 octombrie 2011.
- MIONEL Viorel, *Segregarea urbană. Separați dar împreună*, Editura Universitară, București, 2012.
- MIONEL Viorel, „Pata care devine din ce în ce mai vizibilă. Cazul segregării etnice din ghetoul Pata Rât, Cluj Napoca”, *Sfera Politicii* 168 (2012).

MIONEL Viorel, „The Socio-Spatial Dimension of the Bucharest Ghettos”, *Transylvanian Review of Administrative Sciences* 33 E (2011).

MIONEL Viorel, „Tipologia segregării sociale în mediul urban”, *Revista Transilvană de Științe Administrative* 1/25 (2010).

NENCIU Robert, „Cadouri de Crăciun”, *Telegraf*, 24 decembrie 2011.

OBREJAN Adrian, „Dezinfecție în ghetoul de la G-uri”, *Adevărul*, 01 septembrie 2011.

OSTAHIE Dana, *Pietrenii, îngrijorați de un nou „ghetou”*, Monitorul de Neamț, rubrica *Știri locale*, 05 mai 2007;

PETROVIC Dejan, „Ghetto in Sf. Gheorghe, Romania”, postare pe pagina de Facebook a fundației ERSTE în data de 30 martie 2010, http://www.facebook.com/note.php?note_id=383301731892 accesat 07.08.2012;

POPESCU Mara, „Ghetou pentru romii din Baia Mare. Rasism sau disciplină?”, *Evenimentul Zilei*, 30 iunie 2011.

RĂCHITAN Florin, „Curățenie sau evacuare din ghetou”, *Satu Mare On line*, 04 mai 2011.

ROMANIȚĂ Maria, „Focar de hepatită A în ghetoul din Micro 19”, *Monitorul de Galați*, 31 august 2011.

RUJA Alexandru, „Zidul a transformat zona Horea într-un ghetou”, *Glasul Maramureșului*, 19 iulie 2011.

S.G., „Pachete pentru țigani în ultimele ore ale campaniei electorale”, *Ziarul de Iași*, 03 iunie 2000.

SABĂU Angela, „CRAICA – Mai mult decât un ghetou, un mod de viață!”, *Informația Zilei Maramureș*, 03 octombrie 2011.

SOMAY Annamaria, „Mai marii din Primărie, prietenii țiganilor: CRAICA & CO. supraviețuiesc cu participarea aleșilor locali” (b), *Detectivul de presă*, disponibil la <http://www.detectivuldepresasoc.ro/>, accesat 21.03.2012.

SOMAY Annamaria, „Scandal ca-n codru între Vlașin și reprezentantul rromilor” (a), *Detectivul de presă*, disponibil la <http://www.detectivuldepresasoc.ro/>, accesat 14.03.2012.

STĂNCULESCU Manuela Sofia (coord.) , *Calitatea vieții și gradul de satisfacție privind locuirea în cartierul Cetate, municipiul Alba Iulia*, NODUS WG6, Programul Operațional de Cooperare Teritorială URBACT, 2010.

ȚIMONEA Dorin, „Viața dintr-un bloc locuit de romi, studiată de Academia Română”, *Adevărul*, 01 februarie 2010.

Resurse internet

„Candidatul USL, Drăgușanu Cătălin, a mers într-un cartier din Piatra Neamț fără să ceară voie la „stăpânire””, *Ziar Piatra Neamț*, 03 iunie 2012, <http://ziarpiatraneamt.ro/candidatul-usl-dragusanu-catalin-a-mers-intr-un-cartier-din-piatra-neamt-fara-sa-ceara-voie-la-stapanire/> accesat 21.08.2012.

„România din ghetouri”, *REALITATEA.NET*, 19 noiembrie 2006, http://www.realitatea.net/romania-din-ghetouri_24573.html accesat 16.05.2012.

Schimbare la Primăria Timișora după 16 ani

Studiu de caz asupra alegerilor locale 2012

■ CORINA TURȘIE

[West University of Timișoara]

Abstract

Local elections 2012 have found Timisoara in a long lasting situation of political exceptionalism: the mayor in office, coming from an almost dissolved party was reaching the end of his forth mandate. My paper has three parts: at the beginning I have explained the so called 'Timisoara's political exceptionalism'; then, I have analyzed the electoral strategies of the candidates for 2012 local elections and the importance of their reaction to an unforeseen situation that appeared during the electoral campaign; at the end, I have analyzed the election results.

Keywords

local elections; Timisoara; political exceptionalism; strategies; candidates; change

Context – excepționalismul politic al Timișoarei

Ca la fiecare episod electoral, competiția politică din marile orașe a atras atenția analiștilor politici ca modalitate de contabilizare a marilor victorii electorale. Pentru prima dată după o îndelungată perioadă de timp, alegerile locale din Timișoara aveau să ofere posibilitatea unei schimbări care se scoată orașul din excepționalismul politic în care se afla și să îl plaseze în galantarul luptei dintre marii competitori politici, înclinându-l.

În ce constă acest excepționalism politic? Timișoara, orașul martir al Revoluției din decembrie 1989, primul oraș liber de comunism, a prezentat un peisaj politic aparte față de restul marilor orașe ale țării. Condușă de un liberal în urma primelor alegeri libere de după Revoluție - Viorel Oancea (în mandatul 1992-1996), Primăria Timișoara a fost deținută fără încetare începând cu 1996 de un țărănist, Gheorghe Ciuhandu. Aceasta în condițiile în care, după perioada 1996-2000, a guvernării Convenției Democrate din România (CDR) în multe alte părți ale țării Partidul Național Țărănesc Creștin și Democrat (PNȚCD) dispăruse cu desăvârșire de pe scena politică.

În 1996, candidând din partea CDR - alianță politică aflată la nivel național pe val ca alternativă la anterioara guvernare de stânga a Partidului Democrației Sociale din România (PDSR), Gheorghe

Ciuhandu a câștigat Primăria din al doilea tur de scrutin. I-au lipsit câteva voturi la alegerile din 2000 pentru a fi ales din primul tur, Ciuhandu candidând tot din partea CDR. În 2000, Timișoara era unul dintre puținele orașe în care CDR, erodată semnificativ în urma guvernării, mai obținea un mandat de Primar și singurul mare municipiu în această situație¹.

În 2004, candidând din partea PNȚCD, Gheorghe Ciuhandu a început seria victoriilor din primul tur, câștigând detașat², la o distanță de 40 de procente față de reprezentatul Partidului Social Democrat (PSD) - un fost prefect al județului, pe locul trei plasându-se reprezentantul Partidului Democrat (PD) - viceprimar al Timișoarei în perioada 1996-2008, iar pe locul patru cel al PNL - fost președinte al Consiliului Județean Timiș în perioada 1992-2000.

Partidele nu au fost capabile să lanseze candidați competitivi în cursa electorală pentru Primăria Timișoara în 2008 când, spre deosebire de 2004, a devenit evidentă absența unor contracandidați reductibili ai primarului aflat în funcție deja de trei mandate. Gheorghe Ciuhandu și-a adjudecat al patrulea mandat de primar tot din primul tur, cu un procent de 53.66%, având un avans de peste 35% față de următorii clasăți, de la Partidul Democrat Liberal (PDL³) și PSD⁴. În absența unui candidat propriu cu șanse la Primăria Timișoara, PNL încheiase o alianță cu PNȚCD și Forumul Democrat al Germanilor din România (FDGR), intitulată Alianța pentru Timiș. În schimb, liberalii au obținut posibilitatea de nominalizare din partea Alianței a candidatului pentru Consiliul Județean Timiș, alegeri pe care însă le-au pierdut⁵.

Succesele electorale ale lui Gheorghe Ciuhandu, concretizate prin obținerea a patru mandate consecutive de Primar, puteau fi explicate la nivelul anului 2008 printr-un cumul de factori precum: campanii electorale bine conduse, dezavuarea strategică a jocurilor politice dâmbovitene ale marilor partide, inexistența adversarilor cu șanse, prezența scăzută la vot, mulțumirea relativă a unor segmente cheie de populație față de managementul urbei. Pentru a minimiza valoarea adversarilor, în campania din 2008, Primarul Ciuhandu a refuzat orice apariție electorală televizată cu adversarii, mai puțin confruntările finale din ultima zi de campanie; în plus, s-a prezentat pe sine înainte de toate drept un administrator al intereselor orașului, mai degrabă decât om politic angrenat în luptele murdare ale marilor partide; pasul în spate făcut de liberali, recunoscându-și eșecul în pregătirea unui candidat propriu, prin susținerea Primarului în funcție, cumulat cu lipsa de motivație sau credibilitate a candidaților PSD și PDL au netezit încă o dată calea spre Primărie a lui Gheorghe Ciuhandu ; prezența la vot în Timișoara a fost una dintre cele mai scăzute

1 În urma alegerilor locale din 2000 CDR obținuse 10,10% din voturile pentru primari și 7,27% din cele pentru Consiliile Județene, date disponibile pe site-ul PNȚCD, la <http://www.pntcd.eu/book/export/html/57>, accesat la 16.08.2012.

2 Conform datelor Monitorului Primăriei Timișoara, rezultatele alegerilor locale din 2004 au fost: Gheorghe Ciuhandu, PNȚCD (66.849 de voturi, adică 59,02%), Horia Ciocârlie, PSD (19.120 de voturi, adică 16,88%), Dorel Borza, PD (7.439 de voturi, adică 6,56%), Viorel Coifan, PNL (6.814 voturi, adică 6,01%).

3 PDL își desemnase extrem de târziu candidatul, în persoana unui fost sub-prefect de Timiș, fost șef al Văzii Timiș, Gheorghe Ciobanu, subiect al multor articole de presă negative, devenit în urma alegerilor generale din 2008 deputat PDL; demisionează din PDL în 2012 pentru a se înscrie în PSD, partid din care anterior mai făcuse parte; a se vedea „Candidat controversat la Primăria Timișoarei”, *Gândul*, 30 martie 2008.

4 Ion Răducanu, om de afaceri, declara ulterior că i-ar fi fost impusă candidatura de către partid; a mai candidat pentru aceeași funcție în 2012, de această dată din partea Uniunii Naționale pentru Progresul României (UNPR); a se vedea Mihai Oancea, „Răducanu sparge clanul” se întoarce cu „Respect pentru Timișoara” , *DeBanat.ro*, 30 aprilie 2012.

5 Liberalul Viorel Coifan a pierdut în fața reprezentantului PDL, Constantin Ostaficiuc - deținătorul acestui portofoliu începând cu 2004, sub sigla Alianței DA PNL-PD.

din țară¹, rezultat al dezinteresului cetățenilor, aplatizat de o campanie electorală ternă, nonconflictuală, fără întrevvedere reală a vreunei schimbări ; se adaugă la acestea faptul că electoratul de vârstă a treia, tradițional mai conștiințios la vot, era considerat a fi electorat fidel al țărănistului Ciuhandu și părea a nu avea pretenții foarte mari de la edilul-șef, fiind mulțumit de realizări precum: starea parcurilor sau gratuitatea transportului în comun.

Dincolo de explicațiile succesului electoral al lui Gheorghe Ciuhandu în patru încercări electorale, cazul particular al Timisoarei era cunoscut la nivel național, drept singurul mare oraș din România condus de un primar țărănist – provenind dintr-un partid aflat într-o cvasi-disoluție. Dacă nu fusese remarcat până atunci, climatul politic aparte al Timisoarei a devenit evident la finalul lui 2004: candidând la Președenția României din partea PNȚCD, primarul Timisoarei ajungea pe locul al cincilea, reușind să obțină doar 1,90% din voturi.

S-a speculat mult pe marginea situației politice de la Timisoara, mai ales în ultimele 3 campanii electorale locale, sugerându-se că datorită non-apartenenței Primarului la unul dintre partidele aflate la guvernare din 2000 până în prezent, interesele orașului nu au putut fi reprezentate corespunzător, acesta fiind păgubit de posibilități de finanțări guvernamentale și, pe cale de consecință, fiind depășit ca dezvoltare de Cluj-Napoca, Brașov sau chiar de orașul vecin, Arad². Campania electorală din 2012 nu avea să rateze acest subiect, deși a adus noutăți substanțiale.

Alegeri locale 2012 în Timisoara - Strategii de campanie

Competiția electorală din 2012 a fost influențată încă de la început de două elemente importante, unul local și altul venit de la centru: pe plan local - anunțarea candidaturii la Primărie a unui liberal – senatorul de Timisoara Nicolae Robu – cu aproape un an în avans, în mai 2011 ; de la centru - crearea în februarie 2011 a alianței politice – Uniunea Social Liberală (USL), alcătuită din PSD și Alianța de Centru Dreapta, aceasta cuprinzând la rândul ei PNL și Partidul Conservator (PC).

Cumulate, cele două elemente au generat situația în care, pentru ca USL să funcționeze în Timisoara, trebuia să existe un candidat unic al alianței pentru Primărie, în condițiile în care PNL își anunțase candidatul anterior. Soluția USL a fost negociată îndelung, Timișul fiind ultimul județ în care USL și-a anunțat candidații, la finalul lui aprilie: un liberal la Primărie și un social-democrat pentru Președenția Consiliului Județean. Odată ce acest acord a fost negociat, a devenit evident faptul că, pentru prima dată după o îndelungată perioadă de timp, exista o coagulare a forțelor politice locale pentru susținerea unui candidat la funcția de Primar ca alternativă la Primarul în funcție. În plus, era pentru prima dată după 16 ani când liberalii aveau candidat propriu cu șanse la Primărie: în 1996 și 2000 liberalii l-au sprijinit pe Gheorghe Ciuhandu sub sigla CDR, la fel și în 2008, însă sub sigla Alianței pentru Timiș.

La finalul lunii aprilie, cu câteva zile înainte de debutul campaniei, a intervenit un alt element major care avea să influențeze rezultatul alegerilor: Gheorghe Ciuhandu și-a anunțat intenția de a nu mai candida pentru al cincilea mandat și a făcut publică sprijinirea candidaturii viceprimarului țărănist în funcție, Adrian Orza.

1 Prezența la vot în județul Timiș a fost cea mai redusă din țară, de 40.96%.

2 La începutul lui 2011 a existat un subiect de presă controversat legat de investițiile de stat și interesele politice ale autorităților locale din cele două județe vecine în cazul unei posibile preluare a Aeroportului Timisoara de către Aeroportul Arad ; proiectul nu s-a concretizat, dar a scos la iveală rivalitatea politică dintre cele două municipii, avansându-se scenariul favorizării de la București a intereselor conducerii democrat-liberale a Aradului în detrimentul Timisoarei condusă de țărăniști ; a se vedea „PNȚCD, PNL și PSD Timiș fac front comun împotriva Aradului”, *Timiș Online*, 26 august 2009.

În cursa electorală pentru Primăria Timișoara s-au înscris 15 candidați, dintre care un independent. Campania electorală a fost marcată de figurile principalilor candidați: Nicolae Robu - PNL, Adrian Orza - PNȚCD, Gheorghe Nodiți - PDL, Ioan Coriolan Gârboni - independent.

Candidatul USL **Nicolae Robu** a intrat în campanie cu imaginea *challengerului*, a celui care vrea să producă schimbarea la Primăria Timișoara. Cu o carieră de universitar în spate, fost Rector al Politehnicii Timișoara, intrat în politică relativ recent, obținând un mandat de senator de Timișoara în 2008, notorietatea lui Nicolae Robu și retragerea din cursă a lui Gheorghe Ciuhandu îl plasau drept favorit în cursa electorală. Campania sa de *teasing* derulată pe rețelele de socializare și în presa *online* cu câteva săptămâni în avansul debutului oficial al campaniei electorale, fusese construită pe ideea învingătorului, cu sloganul „Timișoara NR1” (= Timișoara Nicolae Robu 1) – o asociere între inițialele candidatului și poziția de top. Teasingul nu a fost suficient explicat și exploatat în perioada de campanie electorală, fiind după cum vom vedea, contaminat cu campania de teasing a PDL, o sursă de potențială confuzie pentru electorat.

Într-o încercare de umanizare a politicianului Nicolae Robu, site-ul propriu îl prezenta într-o ipostază multiplă - „omul, profesorul, rectorul, politicianul, timișoreanul”: Nicolae Robu joacă fotbal și cântă la chitară, susține echipa Poli Timișoara¹, enumeră realizările manageriale în calitate de Rector al Politehnicii, re-memorează primul său discurs politic din urmă cu 4 ani, etc. Sloganul său de campanie făcea apel la schimbare: „Schimbarea în bine depinde de tine !” și reprezenta foarte simplu scopul candidatului de a mobiliza timișorenii la vot. Mijloace *above the line* de publicitate electorală au prevalat în campania electorală: mass-media, *outdoor*², direct mailing (flyere conținând prioritățile pentru primele 6 luni de mandat, 4 ani de mandat, echipa Primarului), obiecte promoționale. Programul său viza pe un termen de șase luni aspecte legate de reabilitarea centrului istoric și a malului Begăi, curățenia orașului, spațiile verzi, fluidizarea circulației, infrastructura de transport³.

Campania electorală pentru Primărie a înregistrat de asemenea un eveniment neașteptat: după prima săptămână de campanie electorală Nicolae Robu a necesitat o intervenție chirurgicală de urgență – un cvadruplu by-pass coronarian, fapt care l-a pus în imposibilitatea de a fi participant activ la tot restul campaniei electorale. Starea de sănătate a acestuia a devenit principala temă de campanie electorală, fiind intens comentată de mass-media și speculată în termeni duri de câțiva contracandidați care prognosticau retragerea sa din cursa electorală sau chiar incapacitatea exercitării mandatului de primar în cazul unei victorii:

Declarație Ioan Coriolan Gârboni, independent: „Am ajuns să mă bat cu candidați fantomă(...). Sunt în stare să-l plimbe pe Robu prin oraș cu patul și perfuzia ca să-l vadă oamenii. Cred că starea de sănătate a unui candidat care vrea să conducă Timișoara trebuie cunoscută cu exactitate”,⁴

Declarație Ion Răducanu, UNPR: „Nicolae Robu nu poate face față solicitărilor pe care le prespune munca de primar și, dacă ar câștiga, sunt convins că la anul am avea anticipate”,⁵

1 Salvarea echipei Politehnica Timișoara a reprezentat unul dintre subiectele de campanie electorală.

2 Într-o apreciere subiectivă a gradului de acoperire a orașului cu panotaj în campania electorală, candidatul Robu a investit cele mai multe resurse în outdoor comparativ cu ceilalți candidați; candidatul Gheorghe Nodiți a catalogat campania lui Nicolae Robu drept una „faraonică” din perspectiva investițiilor (a se vedea Mihai Oancea, „Nodiți nu se retrage și se ia de „faraonul” Robu”, *DeBanat.ro*, 21 mai 2012).

3 Pliant electoral disponibil pe site-ul candidatului, nicolaerobu.ro, accesat la 16.08.2012.

4 Dragoș Boța, „Sunt în stare să-l plimbe pe Robu prin oraș cu patul și perfuzia ca să-l vadă oamenii”, *PressAlert*, 31 mai 2012.

5 Georgeta Petrovici, „Sponsorii îl țin „în geam” pe Robu, candidatul cu inima în pioaneze”, *Evenimentul Zilei*, 5 iunie 2012.

Declarație Adrian Orza, PNȚCD: „fost o campanie grea, m-am bătut cu oameni care nu există decât pe afișe, care fac emisiuni separate la televiziuni și care fug de dezbaterile publice pentru că nu cunosc administrație, ci doar bănuiesc ce înseamnă (...) Înțelegeți că un primar nu poate trăi doar din a tăia panglici. Trebuie să lupte, să alege, să se enerveze, iar pentru asta e nevoie în primul rând de un om sănătos”,¹

În condițiile neobișnuite ale absenței fizice a candidatului cotate ca favorit, pentru tot restul campaniei electorale, strategia de comunicare a staff-ului lui Nicolae Robu s-a îndreptat către comunicare prin intermediul rețelelor de socializare, a mesajelor video, la care s-a adăugat o singură ieșire publică a candidatului – la evenimentul de final de campanie, un concert având drept public țintă tineretul, în fața Stadionului Dan Păltinișanu. Apariția acestuia fragilă, dar cu o voință imensă de recuperare, i-au atras un mare val de simpatie.

Adrian Orza a intrat în campania electorală cu imaginea „moștenitorului”, mâna dreaptă a Primarului în funcție, care se retrage după 16 ani, dorind ca omul său de încredere să preia frâiele urbei și girându-l pe acesta cu toată experiența și realizările sale. Viceprimar al Timișoarei de 12 ani, acesta face parte din generația tânără a PNȚCD și a candidat din partea Uniunii pentru Timiș (UpT), ce cuprindea și FDGR. A ales drept slogan principal: „Administrație, nu politică”, susținând în întreaga campanie lipsa de interes pentru jocurile politice ale marilor partide și punctând expertiza și angajamentul pentru administrarea eficientă a orașului. Sloganul este discutabil din perspectiva faptului că administrația și politica sunt în mod evident legate, reprezentând cele două componente ale puterii executive ale statului: administrarea (oferirea de bunuri și servicii pentru satisfacerea nevoilor publice de către autoritățile publice de la nivel central până la nivel local), respectiv guvernarea (conducerea politică a statului).

A mizat pe publicitatea electorală *above the line*, fiind extrem de prezent în *outdoor*, iar campania sa electorală a fost neașteptat de tânără și dinamică, fiind utilizate mai multe mesaje secundare: mesajul *continuității* adresat electoratului stabil PNȚCD - atașat unei imagini în care Adrian Orza dă mâna cu Gheorghe Ciuhandu: „Ciuhandu votează Adrian Orza Primar”, dar și mesajele *noutății*, utilizând jocuri de cuvinte² menite să atragă atenția electoratului tânăr: „Conti-nou-tate”, „Câștigătorza. Adrian Orza este deja la Primărie”, „Luptăt-orza”, „Muncit-orza”, „Mot-orza. Administrație din noua generație. Consum mic, autonomie și putere mare”, „Viitor-orza. Adrian Orza are doar 43 de ani”. „Conti-nou-tatea” - sloganul secundar al candidatului, făcea apel la continuarea administrației Ciuhandu cu un alt manager, mai tânăr, cu alte cuvinte, un altfel de schimbare, ceva mai mică decât cea presupusă de candidatul USL. Cu toate acestea, uzura administrației Ciuhandu îl viza și pe Adrian Orza, asociat imaginii lui Ciuhandu de 12 ani, deci puțin probabil ca acesta să se încadreze în capitolul „noutate” la Primăria Timișoara.

Beneficiind de angrenarea îndelungată în executivul Primăriei, a prezentat probabil cea mai complexă ofertă electorală, structurată în 12 puncte³, punctând laborios proiecte legate de: infrastructură, spații verzi, sănătate, educație, transport, mediu economic, patrimoniu și turism, siguranța cetățeanului, protecție socială, tineret și timp liber.

A dat dovadă de nervozitate în campania electorală datorită imposibilității confruntării electorale cu Nicolae Robu, intrând în capcana subiectului stării de sănătate a contracandidatului, atacurile electorale dure nefăcând decât să îl victimizeze

¹ Loredana Codruț, Dragoș Boța, „Final de campanie – Robu a ieșit pentru prima oară-n lume după operație, Orza s-a plâns că s-a luptat cu afișe”, *PressAlert*, 08 iunie 2012.

² Materiale de campanie disponibile pe site-ul candidatului orza.ro, accesat la 16.08.2012

³ Oferta electorală este preluată de pe siteul de campanie al candidatului orza.ro

pe Robu. A punctat la capitolul campaniei *below the line*, beneficiind de notorietatea funcției de viceprimar, prin întâlniri electorale, băi de mulțime însoțit de Primarul în funcție și organizarea unui spectacol folcloric în Parcul Rozelor în ultima zi de campanie electorală.

Gheorghe Nodiți, candidatul PDL, a plecat în campania electorală cu imaginea candidatului „necesar”. Medic, director al Spitalului Județean din Timișoara, s-a remarcat mai puțin ca om politic, fiind chiar și acesta surprins de nominalizarea partidului pentru candidatura la funcția de primar¹. A avut o campanie electorală discretă, cu investiții reduse, date fiind șansele mici ale candidatului, cotelat ca *outsider* în sondajele electorale. Candidatura sa poate fi considerată mai degrabă una necesară pentru a conserva voturile simpatizanților PDL din Timișoara. Aceasta era importantă pentru scorul general pe județul Timiș al Președintelui PDL Timiș, Constantin Ostaficiuc, candidat care pleca din postura de favorit la Președenția Consiliului Județean Timiș, funcție pe care o deținea încă din 2004. Sloganul lui Gheorghe Nodiți a fost „Timișoara pe primul loc” și a ridicat în mass-media problema plagierii campaniei de teasing a USL - „Timișoara NR 1”, cu atât mai mult cu cât, ulterior demarării teasingului USL, și PDL a demarat o campanie similară constând în afișarea unor bannere conținând simpla cifră „1”. Gheorghe Nodiți nu a avut un site de campanie ci doar o pagină de Facebook cu numele sloganului propriu.

Cu o campanie electorală modestă, Gheorghe Nodiți a punctat la capitolul seniorizitate, participând pregătit la confruntările electorale cu materialele de campanie produse de stafful-ul propriu. Printre prioritățile enunțate în programul propriu se numără infrastructura orașului, cerșetorii și câinii vagabonzi. A avut de asemenea inteligența de a nu comenta pe marginea stării de sănătate a liberalului Nicolae Robu, deși, în calitate de medic, este singurul dintre candidați care ar fi putut să o facă.

Ioan Coriolan Gârboni, directorul Filarmonicii Timișoara, a fost singurul candidat independent în cursa pentru Primărie. Acesta și-a demarat campania electorală sub sloganul „Timișoara, înainte de toate!”, preluând rolul de „independent revoltat”. În manifestul său politic pleda pentru autonomie locală și critica radical lipsa de atenție acordată de marile partide Timișoarei:

„Nu mi-am făcut niciodată speranțe că politicienii de la București doresc altceva decât realizarea, prin orice mijloace, a propriei lor bunăstări, a propriilor lor interese. Miticii din Obor nu vor să fie ca noi. Ei nu ne iubesc. Am sperat, însă, de la conducătorii noștri, de la conducătorii Timișoarei, că vor sta departe de ei. Ba chiar vor arăta un spirit de autentică autonomie. Recunosc că m-am înșelat. Din pricina lor, Timișoara mea și a noastră este astăzi pusă la remorca Bucureștiului. Dependența lor de mitici a ajuns atât de mare, încât se confundă cu ei... Cu toții am asistat la conspirația prin care, în cadrul negocierilor dintre PDL și USL privind polii urbani de dezvoltare, s-a stabilit transformarea Timișoarei într-un soi de periferie a Aradului” (Manifestul politic al lui I.C. Gârboni)

Având un discurs percutant, a atras atenția în toate confruntările electorale prin faptul că polemiza bătaios cu reprezentanții PDL și USL pe tema sub-reprezentării intereselor Timișoarei la nivel guvernamental. În mod surprinzător, cu cinci zile înainte de ziua votului, Gârboni și-a anunțat retragerea din cursa electorală și susținerea candidatului USL Nicolae Robu, primind în schimb asigurări pentru susținerea proiectului Timișoara-Capitală culturală europeană, unul dintre punctele importante de pe agenda sa. Mai mult decât atât, printr-un gest greu de justificat, dacă la

¹ Declarație Gheorghe Nodiți: „Am fost surprins de nominalizare pentru ca sunt un om politic care m-am ridicat mai mult prin calitățile profesionale”, în Liliana Iedu, „Gheorghe Nodiți susține că a fost surprins de nominalizarea la funcția de primar din partea PDL”, *Opinia Timișoarei*, 12 aprilie 2012.

Primărie a anunțat susținerea candidatului USL, la Consiliul Județean Gârboni a făcut publică susținerea candidatului PDL.

Striviți de bătaia principalilor candidați, ceilalți înscriși în cursă au avut prea puțin posibilitatea să-și facă ofertele electorale cunoscute. Sarcina acestora era aproape imposibilă, cu atât mai mult cu cât majoritatea erau cvasi-necunscuți. Excepție fac Ion Răducanu, la a doua candidatură după cea din 2004 sub sigla PSD, acum sub cea a UNPR și Rodica Vlad, candidată la Primărie în 2000 și 2008 (din partea Partidului Inițiativa Națională) iar de această dată din partea Partidului Ecologist Român.

Rezultate

Din totalul celor 288.036 de timișoreni cu drept de vot, la scrutinul din 10 iunie 2012 s-au prezentat 113.643, reprezentând 39,45% din totalul alegătorilor. Numărul voturilor valabil exprimate a fost de 110.602. Din acestea, candidatul USL a obținut 55.422 de voturi - adică 49,76%. Deși în mod tradițional prezența la vot în Timișoara a fost scăzută, aceasta a fost în 2012 puțin mai mare decât în 2008, când Gheorghe Ciuhandu devenise Primar cu aproape 45.000 de voturi, reprezentând peste 53% din totalul voturilor valabil exprimate.

Potrivit legii alegerilor locale, în acest an primarii au fost aleși în premieră într-un singur tur, iar rezultatele au arătat o victorie clară a candidatului USL, Nicolae Robu, cu aproape 50%. A fost urmat de Adrian Orza, UpT, cu 23,39% din voturi. Surpriza a fost reprezentată de scorul neașteptat de mare obținut în Timișoara de Partidul Poporului-Dan Diaconescu (PP-DD), candidatul Ilie Berteza obținând 9,12%, devansând astfel candidatul PDL, Gheorghe Nodiți, acesta având 8,28% din voturi.

Pe partide, competiția a fost adjudecată tot de USL, acesta ocupând primul loc în cazul alegerilor pentru Consiliul Local Timișoara, obținând 15 mandate din totalul de 27, urmat de PDL cu 5 mandate, UpT cu 4 mandate și PP-DD cu 3 mandate.

Comparând scorul obținut de candidații la Primărie, cu scorul politic obținut de listele de partide la Consiliul Local Timișoara (a se vedea Tabelul 1), constatăm că Nicolae Robu a obținut cu foarte puține voturi (aproximativ 1200) mai mult decât USL, lista consilierilor locali USL obținând scorul de 49,09%. Diferențe majore se constată între procentul de voturi obținut de Adrian Orza și procentul mult mai mic al listei UpT, de doar 12,81%. Orza a obținut cu aproape 9% în plus, de unde rezultă efectul de locomotivă electorală a candidatului pentru lista mai puțin populară a consilierilor proveniți din PNȚCD și FDGR. Situația a fost inversă în cazul PDL, lista consilierilor ocupând al doilea loc după lista USL pentru Consiliul Local și a cumulat 14,49% din voturi, cu aproximativ 6% în plus față de procentul obținut de candidatul PDL la Primărie, Gheorghe Nodiți, confirmând rolul discret jucat de acesta în campania electorală.

Tabel 1. Rezultatele alegerilor locale în Municipiul Timișoara, 10 iunie 2012

Primăria Timișoara			Consiliul Local Timișoara		
Candidat	Nr. de Voturi	%	Partid	Nr. de Voturi	%
Nicolae Robu (USL)	55422	49,76%	USL	54291	49,09%
Adrian Orza (UpT)	26049	23,39%	PDL	16021	14,49%
Ilie Berteza (PP-DD)	10159	9,12%	UpT	14170	12,81%
Gheorghe Nodiți (PDL)	9220	8,28%	PP-DD	11176	10,10%
Szabo Francisc (UDMR)	2730	2,45%	UDMR	5063	4,58%

Ioan Coriolan Gârboni (independent)	1890	1,70%	PRM	1893	1,71%
Ion Răducanu (UNPR)	1889	1,70%	UNPR	1887	1,71%
Rodica Vlad (PER)	1157	1.04%	PER	1666	1,51%
Grigore Trif (PRM)	998	0,90%	Partidul Verde	707	0,64%
Claudiu Butuza (Alianța Uniți pentru Timișoara)	436	0,39%	PSDM	666	0,60%
Mihai Baia (PSDM)	420	0,38%	Alianța Uniți pentru Timișoara	660	0,60%
Floare Dragomir (PP-LC)	399	0,36%	PP-LC	561	0,51%
Marinel Suciu (Partidul Pro Demo)	276	0,25%	Ioan Moldovan (independent)	489	0,44%
Antonie Nicolae (PNDC)	248	0,22%	Partidul României Europene	380	0,34%
Ștefan Ghireldea (Partidul României Europene)	81	0,07%	Partidul Pro Demo	277	0,25%
			Partidul Totul pentru Țară	275	0,25%
			Alianța Civică Democrată a Romilor	218	0,20%
			Partida Romilor	202	0,18%

Sursa: Biroul Electoral Municipal Timișoara, 2012

Concluzii

Devenind Primarul Timișoarei în urma alegerilor din 10 iunie 2012, Nicolae Robu înlocuia prezența timp de 16 ani a lui Gheorghe Ciuhandu la Primăria Timișoara.

Analizând strategiile de campanie ale candidaților, am văzut că ofertele electorale ale acestora au fost relativ similare, ei militând pentru subiecte comune precum: modernizarea infrastructurii rutiere, curățenia orașului, spațiile verzi etc. Diferența a fost dată de candidați, context politic național și local.

După cum am văzut, în cazul USL candidatul la Primărie au obținut un număr similar de voturi cu lista de consilieri locali; votul politic a fost evident în cazul listei consilierilor PDL, care a depășit semnificativ procentul candidatului PDL la Primărie. Votul de persoană a funcționat în cazul lui Adrian Orza, care a surclasat semnificativ procentul obținut de consilierii UpT.

În analiza rezultatului alegerilor locale din Timișoara nu putem face abstracție de contextul național: gradul mare de sprijin pentru USL ca alternativă la guvernarea PDL. Astfel, USL a obținut puțin peste 41% din totalul mandatelor de primar la nivel național, urmat la mare distanță de PDL, cu aproximativ 15%. Victoria USL de la Timișoara a înclinat simbolic balanța câștigului la primăriile marilor orașe, precum Iași, Craiova, Bacău, Oradea, Galați, Satu Mare, Constanța, Vaslui, Deva, Bistrița sau 5 din cele 6 sectoare ale Bucureștiului (mai puțin sectorul 2).

Cu toate acestea, climatul local a fost semnificativ: anunțarea din timp a candidaturii unui personaj politic cu notorietate, creionarea după multă vreme a unei alternative reale la Primăria Timișoara, investițiile mari în campania electorală din partea USL. Pe lângă strategiile politice construite de staff-urile de partid și neprevăzutul a jucat un rol – suferința sau boala, care a făcut apel la votul emoțional. Îmbolnăvindu-se brusc, candidatul USL a fost atacat de oponenții politici pe acest

motiv, aceștia neintuind faptul că întreaga situație va funcționa pentru electoratul timișorean drept cea mai bună „strategie” neplanificată de umanizare a candidatu-lui Nicolae Robu.

BIBLIOGRAFIE

„Agenda lui Orza, în 12 puncte”, oferta electorală preluată de pe siteul de campanie al candidatului orza.ro, accesat la 16.08.2012.

„Alegeri locale 2004 – Rezultate”, *Monitorul Primăriei Municipiului Timișoara*, accesat la 15.08.2012.

BOTH, Ștefan, „Manifestul lui Gârboni: ‘Timișoara mea și a noastră este astăzi pusă la remorca Bucureștiului’ ”, *Adevărul*, 10 mai 2012, accesat la 17.08.2012.

BOȚA, Dragoș, „Sunt în stare să-l plimbe pe Robu prin oraș cu patul și perfuzia ca să-l vadă oamenii”, *PressAlert*, 31 mai 2012, accesat la 15.08.2012.

„Candidat controversat la Primăria Timișoarei”, *Gândul*, 30 martie 2008, accesat 14.08.2012.

CODRUȚ, Loredana, BOȚA, Dragoș, „Final de campanie – Robu a ieșit pentru prima oară-n lume după operație, Orza s-a plâns că s-a luptat cu afișe”, *PressAlert*, 08 iunie 2012, accesat la 15.08.2012.

IEDU, Liliana, „Gheorghe Nodiți susține că a fost surprins de nominalizarea la funcția de primar din partea PDL”, *Opinia Timișoarei*, 12 aprilie 2012, accesat 17.08.2012.

„Istoria PNȚCD”, disponibil online la <http://www.pntcd.eu/book/export/html/57>, accesat la 16.08.2012.

„O altfel de campanie”, materiale disponibile pe site-ul candidatului orza.ro, accesat la 16.08.2012.

OANCEA, Mihai, „‘Răducanu sparge clanul’ se întoarce cu ‘Respect pentru Timișoara’ ”, *DeBanat.ro*, 30 aprilie 2012, accesat 14.08.2012.

OANCEA, Mihai, „Nodiți nu se retrage și se ia de ‘faraonul’ Robu”, *DeBanat.ro*, 21 mai 2012, accesat 16.08.2012.

PETROVICI, Georgeta, „Sponsorii îl țin ‘în geam’ pe Robu, candidatul cu inima în pioaneze”, *Evenimentul Zilei*, 5 iunie 2012, accesat la 15.08.2012.

„PNȚCD, PNL și PSD Timiș fac front comun împotriva Aradului”, *Timiș Online*, 26 august 2009, accesat 14.08. 2012.

„Priorități pentru Timișoara – 6 luni”, pliant electoral disponibil la nicolaerobu.ro, accesat la 16.08.2012.

„Rezultate finale alegeri Primari, 10 iunie 2012”, *Biroul Electoral Central*, p.503, accesat 18.08.2012.

„Rezultate finale alegeri Consilieri locali, 10 iunie 2012”, *Biroul Electoral Central*, p.1319-1320, accesat 18.08.2012.

Morality *versus* competence in social perception of political candidates

■ ALINA DUDUCIUC

[„Dimitrie Cantemir” Christian University]

Abstract

Over the past 50 years, the experimental social psychology has shown that social actors organize their impressions of their interaction partners around two dimensions: competence and social-morality. Based on recent theoretical and experimental knowledge on the perception of candidates, we conduct two experiments (N=88) analyzing the extent to which these features, central in the perception of political actors, namely morality and competence, are potential determinants of the voting behaviour. The data of the research emphasized that individuals are more sensitive to negative information concerning the morality of politicians than their skills.

Keywords

social perception; morality; competence; voting behavior

• The public debate about
• possible winners of elec-
• tion campaigns is usually
• dominated by predictions made on the
• basis of quantitative data provided by
• the public opinion polls. The role of the
• ways in which voters form an impres-
• sion about the characteristics and be-
• haviours of candidates was neglected
• as a possible determinant of the voting
• behaviour. From Solomon Asch (1946),
• the founder of social cognition stud-
• ies, a well-defined tradition of research
• in social psychology has shown that so-
• cial actors organize their impressions of
• their interaction partners around two
• dimensions: the social traits they have
• („warm”, „moral”, „friendly”, „hon-
• est”) and the way they are in terms of in-
• tellectual traits („intelligent”, „dumb”,
• „smart”, „creative”, „efficient”). These
• two dimensions - i.e. social and net-
• working skills and intellectual and crea-
• tive performances (competences) - have
• been raised by the majority of subjects
• in experiments when they were tasked
• with describing the characteristics of
• potential political candidates. However,
• voters often assign characteristics such
• as honesty and competence when asked
• to choose from a list of dominant per-
• sonality characteristics of certain polit-
• ical leaders. The evolutionist explana-
• tion is that the source is motivated to
• judge the target (in this case the politi-
• cal candidate) primarily in terms of so-
• cial features, and subsequently based

on the skills the target would hold, because the social actors are first interested in the needs of survival, coping, i.e. how „friendly“, „generous“ „trustworthy“ and „honest“ an interaction partner is with others and implicitly with the source. Then judgements related to the value and to the target's skills are issued, namely how smart, creative and effective they will be.

Amy C. Cuddy, Susan T. Fiske and Peter Glick (2008) in a compendium of experimental social psychology, have argued on all the dimensions of social perception, respectively the pro-social behaviour and competence, proving and showing that cognitively, people are more sensitive to processing information about the social characteristics of the target than the information about their skills¹. However, the researchers have shown that targets perceived as competitive are considered „unfriendly“, and conversely, non-competitive targets are perceived as „friendly“.

Bogdan Wojciszke (2005) asked experiment subjects to recall real episodes of their personal life after which they judged in evaluative terms the behaviour of other individuals with whom they interacted frequently. The study was to distinguish the extent to which the competence and the quality of being friendly are central features integrated in the person's perception. The content analysis of 1,000 such episodes showed that three quarters (75%) of subjects had a tendency to judge others' actions in terms of prosocial behaviour, rather than in terms of competence². Therefore, in the overall perception of a political candidate, voters make assumptions based on how political leaders interact with their social environment (features which we call prosocial) and about the politicians' self (how competitive they are).

Morality and competence as predictors of the voting behaviour

Even if the researches concerning the voting behaviour have invoked some causes related to the economic and political context or issues and ideologies, the candidates' evaluations are based on the physical appearance and traits, characteristics ascribed to them. Social thinking draws a conclusion on both the moral and competence characteristics of the social actor, because in a representative democracy, the politician acting in favour of voters is socially desirable, so they are perceived as being trustworthy³. Hence the idea that social feature is primordial and central in the perception of politicians, the absence or presence thereof being decisive upon expressing the vote.

In experimental social psychology, the features seen on morality and competence involved separated clusters of traits in the perception of leaders, and these clusters define two styles of leadership: the leader oriented on interpersonal relationships (*relation-oriented*) and the leader oriented on tasks (*task-oriented*). The studies performed with individuals from different cultures around the world (Western Europe, North American, Asian, Hebrew, Latin American) also indicated that the perception of political leaders based on the qualities of morality, respectively competence, is universal, these features being a predictor of negative or positive attitudes towards political leaders⁴.

1 Cuddy, Amy J.C., Fiske, Susan T., Glick, Peter, „Warmth and competence as universal dimensions of social perception: the stereotype content model and the BIAS map“, In M. P. Zanna (Ed.), *Advances in Experimental Social Psychology* (New York: Academic Press, 2008): 90-93.

2 Wojciszke, Bogdan, „Morality and competence in person- and self-perception“, *European Review of Social Psychology*, 16 (2005): 157.

3 Mattes, Kyle, Spezio, Michael, Kim, Hackjin, Todorov, Alexander, Adolphs, Ralph Alvarez, R. Michael, „Predicting Election Outcomes from Positive and Negative Trait Assessments of Candidate“, *Political Psychology*, 31 (2010): 44.

4 Wojciszke, „Morality“, 157.

Based on recent theoretical and experimental knowledge on the perception of candidates, the question arises to what extent these features, central in the perception of political actors, namely morality and competence, are potential determinants of the voting behaviour and to what extent are they prevailing during times of economic crisis or prosperity and stability versus socio-political system reform. Social actors resort to a complex cognitive processing when weighing the two dimensions of the person perception. Individuals are more sensitive to negative information about the honesty of leaders, so the information perceived regarding the negative-moral dimension of leaders is crucial in forming the impression, as compared with the positive one. Conversely, the positive information about competence is central to the perception of the person as compared to the negative one¹.

Methodology

Hypotheses

Given the research mentioned above, we conducted an experiment meant to determine to what extent social actors are more sensitive to the information on the politicians' moral behaviour as compared to the information on their skills. More specifically, we tested the following hypothesis: *We assume that individuals are more sensitive to information about the moral behaviour of politicians than to their skills. In other words, the information on the moral behaviour is central in the perception of politicians' honesty, therefore we expect that the absence or presence thereof highly influence the perception.*

Stage I

Methodology

This study involved 44 students (M = 22, F = 22), in the first year at the Faculty of Political Sciences, specializing in Communication and Public Relations, aged between 19 and 22 years. The research was conducted in the second semester of undergraduate studies, namely April 2011.

Tools

The perception of the moral behaviour of politicians. In order to measure the way in which the subjects form an impression based on the type of information they are exposed to, we used a questionnaire presenting a judgment type scenario. Students read conflicting information about the activity of certain deputy. The scenario involved manipulating the competence variable, but keeping the morality variable constant:

Mihai Georgescu is a young deputy with multiple legislative initiatives. He gathered a group of young people and sometimes on Saturday he personally cooked for the poor eating hall, often seen by passers-by in the neighbourhood. Out of compassion for the elderly, and because he could act as such as a deputy, he thought to build a nursing home where the elderly and single have free access. The construction company in which the major shareholder is his friend Mihai proposes to erect the nursing home quickly and Deputy George Mihai interferes with the tendering process, favouring his friend. A criminal investigation was initiated for Deputy George Mihai and he now risks four years of prison for committing several offences.

¹ Cuddy, Fiske, Glick, „Warmth and competence”, 79.

To determine the extent to which morality is the central feature in the perception of the deputy, subjects had to evaluate the deputy on a Likert Scale, where 5 means „extremely guilty” and 1 „not guilty”.

Procedure

First, students were asked to carefully read the scenario-paragraph, task that was achieved by the collective management of the questionnaire during seminar hours. This task was presented as related to the goals of the semester and relevant for the evaluation. After reading the scenarios, subjects were tasked to assess whether they would vote with hypothetical-deputy described in those paragraphs. Socio-demographic data of study participants were also collected (participants' sex, age, whether they have a job or not).

Results

As seen in Table 1, more than half of the subjects (N = 30, 69%) assessed the deputy as not guilty, and about a fifth found him guilty (N = 7, 16.3%).

Table 1. The distribution of answers regarding the guilt and innocence of person-target.

In your opinion, to what extent is Mihai Georgescu guilty or innocent?	N	%
Innocent	20	46,5
Less guilty	10	23,3
Neither guilty not innocent	6	14,0
Guilty	4	9,3
Very guilty	3	7,0
Total	43	100,0

Phase II

In the second stage of the study, we wanted to check to what extent social judgment of others generates different emotional and behavioural responses depending on the emotions experienced by the target. Specifically, we addressed the following research questions: Are judgments of individuals affected by the emotions they feel? It is more likely that an individual under the impact of guilt make „softer” assignments on the other individuals' guilt? What influence shame feelings have on the judgments and evaluations of objects, persons and social situations?

Hypotheses

The subjects with guilty feelings probably have the tendency to perceive as more honest the politicians who break the law. So the similarity perceived with the facts of the target implies a more „gentle” assessment on the guilt. Hence the hypotheses tested:

- 1. The more the subjects characterize themselves as more ashamed regarding an act, the more they have the tendency of perceiving as neutral the politicians who break the law.*
- 2. The subjects who feel guilt will probably have the tendency to perceive as more honest the politicians who break the law.*

Methodology

Experimental design. For testing the hypotheses, two experimental groups and one control group have been created, consisting of students enrolled in the *Psychology of communication* class, aged between 19 and 22 years. In the experimental groups, the independent variable was handled, namely the guilt emotion (N = 14) versus the shame emotion (N = 13). Other 16 students formed the control group, where no specific type of emotion was induced.

Procedure. Before assessing the moral behaviour of a deputy with fictitious name, the subjects in the two experimental groups were asked to make self-assignments on shame and guilt:

Group 1 (inducing shame). Imagine that you are in the following situation: You are taking an exam. Because the session was busy with exams at taken at short intervals and because you work in night shifts, you have failed to assimilate some information. Your friend helps you resolve your second subject, but the teacher invites both of you to leave the exam room for having spoken to each other. The same draws your attention in front of your colleagues that you will both be graded with 2. Given that your colleagues have also been through such situations, how do you feel in such situations? 5 means „extremely ashamed” and 1 „not ashamed”.

☐ ☐ ☐ ☐ ☐
5 1

Group 2 (inducing guilt). Imagine that you are in the following situation: You are taking an exam. Because you had to take too many exams at short time intervals, you failed to assimilate some information. Your friend helps you solve your second subject, but the teacher invites both of you to leave the exam room for having spoken to each other. Your friend has been graded only with ten, and because of this „incident”, they will lose their scholarship. How does this make you feel? 5 means „extremely guilty” and 1 „not guilty”.

☐ ☐ ☐ ☐ ☐
5 1

To measure the perception of the moral behaviour of politicians, a judgment type scenario was used, similar to the one used in the first stage of the study.

The voting intention of the subjects was measured by means of closed questions with Likert scaled answers, where 5 means not at all and 1 means entirely.

Results

The people in the „inducing guilt” experimental condition (N = 14) were more likely to appreciate that Deputy Georgescu is innocent, compared with the subjects in the control group (N = 16) and the group where shame was induced (N = 13) (Figure 1). In addition, those in the experimental group to which guilt was induced (N = 14) had a greater tendency to evaluate the behaviour of the deputy more favourably, appreciating on the innocence of the same (N = 10) (Table 2).

Table 2. Distribution of answers depending on inducing guilt versus inducing shame

	The group	In your opinion, to what extent is Mihai Georgescu guilty or innocent?					
		Innocent	Less guilty	Neither guilty, nor innocent	Guilty	Very guilty	Total
Control group		4	5	1	3	3	16
„Guilt” group		10	1	2	1		14
„Shame” group		6	4	3			13
Total		20	10	6	4	3	43

In order to ascertain to what extent the variables of the guilt *versus* shame influence the perception of moral behaviour of a potential candidate, we performed the square chi test. The results showed that the emotion of guilt ($\chi = 18, 848$, $df = 8$; $p = 0.016 > 0.05$) and shame ($\chi = 5, 958$, $df = 6$, $p = 0.42 > 0.05$) did not interfere significantly in assessing the moral behaviour of others compared with the emotion of shame. At the same time, we also wanted to check how forming an impression on the social actor has a significant importance in the voting behaviour. As seen in Table 3, there is no significant difference between groups, so the judgments of individuals did not been governed by the emotions they feel. We can explain these results based on the investigated groups, less diverse in socio-demographic terms and the low number of study participants; it depicts the main limitations of this experiment.

Table 3. Voting behavior depending on inducing guilt versus inducing shame.

Group	Vote		
	I will Vote for Mihai Georgescu	I don't know/ I don't answer	Total
Control group	13	3	16
„Guilt” group	14	0	14
„Shame” group	12	1	13
Total	39	4	43

Conclusions

The research data indicate that individuals are more sensitive to negative information concerning the morality of politicians than their skills. In the social perceptions, the social skills weigh more than competences. Secondly, we have shown that social emotions of shame and guilt can activate a certain type of social judgment: under the impact of guilt, we tend to be more lenient in judging the moral behaviour of others. On the other hand, shame does not cause any variations in the evaluative judgments.

The results have practical applications in the field of political communication. A candidate's image built on social traits (honesty, friendship, trust) is central

in forming the impression about a politician than the image based on competences. The emphasis on the social characteristics was the preferred tactic of candidates in the recent presidential elections in the United States. The campaign staff of Barack Obama¹ used *cinéma-vérité* type electoral clips, where candidates are portrayed interacting with people in real life situations, while Mitt Romney² preferred testimonials in the management of impression.

BIBLIOGRAPHY

- ABBELE, Andreea A., CUDDY, Amy J. C., JUDD, Charles M., YZERBYT, Vincent Y. „Fundamental dimensions of social judgement”, *European Journal of Social Psychology*, Vol. 38, No. 7 (2008): 1063–1065.
- CUDDY, Amy J.C., FISKE, Susan T., GLICK, Peter, „Warmth and competence as universal dimensions of social perception: the stereotype content model and the BIAS map”, in M. P. Zanna (Ed.), *Advances in Experimental Social Psychology*, Vol. 40 (2008): 61-149. New York: Academic Press.
- FISKE, Susan T., CUDDY, Amy J.C., GLICK, Peter, „Universal dimensions of social cognition: warmth and competence”, *Trends in Social Cognitions*, Vol. 11, No. 2 (2006): 76-83.
- IVAN, Loredana, *Cele mai importante 20 de secunde. Competența în comunicarea nonverbală. (The most important 20 seconds. Competence in nonverbal communication)*, București, Editura Tritonic, 2009.
- MATTES, Kyle, SPEZIO, Michael, KIM, Hackjin, TODOROV, Alexander, ADOLPHS, Ralph ALVAREZ, R. Michael, Predicting Election Outcomes from Positive and Negative Trait Assessments of Candidate, *Political Psychology*, Vol. 31, No. 1 (2010): 41-58.
- RĂDUCANU, Bogdan, GARCIA-PEREZ, Daniel. Inferring competitive role patterns in reality TV shows through nonverbal analysis. *Multimedia Tools and Applications*, Vol. 56 (2012): 207-226.
- WOJCISZKE, Bogdan, „Morality and competence in person- and self-perception”, *European Review of Social Psychology*, No. 16 (2005): 155 – 188.

¹ <http://www.barackobama.com/news/entry/daily-snapshot-believe>.

² <http://www.mittromney.com/learn/mitt>.

Strategii de campanie câștigătoare în spații electorale hibrid.

Studiu de caz – județul Iași

■ ADRIAN MARIUS TOMPEA

[„Petre Andrei” University of Iași]

■ ALEXANDRU IULIAN BODNARIU

[„Petre Andrei” University of Iași]

Abstract

Our material introduces the concept of hybrid electoral area, as a distinct electoral entity set up by special territorial and administrative processes. We analyze specific cases of such spaces in Iasi and we see how the winning electoral strategies have been configured here. We provide examples of campaign activities and actions which ensured the candidates' success by simultaneously targeting both the electoral sub-spaces and the community seen as whole.

Keywords

hybrid electoral area; electoral campaign; campaign strategy; political marketing; the construction of political representation

Introducere

Considerăm necesar în debutul prezentului material explicarea a ceea ce înseamnă în concepția noastră un *spațiu electoral hibrid* specific realității politice românești contemporane. Mai mult decât atât, ne vom referi în cele ce urmează la un areal electoral concret existent în județul Iași. Vom încerca să surprindem specificul profilului politic al populației dintr-un astfel de spațiu și modul în care câștigătorii alegerilor locale din iunie 2012 au venit în întâmpinarea nevoilor și așteptărilor de reprezentare ale acestui tip de electorat. Aceste realități speciale impun ca profilul candidatului de succes și programul său politic să se adapteze astfel încât să devină adresabil acestui spațiu electoral hibrid.

Spațiul electoral hibrid

Spațiul electoral hibrid s-a format de regulă prin două tipuri de procese de constituire a unităților administrativ-teritoriale: *expandare* prin alipirea la un nucleu de tip urban a unor comune sau sate aflate în imediata vecinătate a acestora din rațiuni de eficientizare administrativă, *urbanizare forțată* prin transformarea unor unități administrativ-teritoriale preponderent rurale în centre urbane,

proces ce implică colonizarea fostelor sate și comune cu forme de viață urbană. În urma acestor procese de transformare, fostele unități administrativ teritoriale devin, într-o primă fază, sub-dimensiuni cu identitate distinctă într-un tot unitar mixt sau hibrid care, în timp, ar fi trebuit să se armonizeze.

Plecând de la analiza structurală și funcțională a unor spații electorale particulare, precum și de la informațiile obținute prin anchete sociologice asupra realităților electorale din aceste spații am identificat un set de caracteristici care, în concepția noastră, definesc ceea ce am denumit *spațiu electoral hibrid*. Astfel, considerăm că un asemenea spațiu electoral, este reprezentat de o realitate politică care reunește valori și nevoi de reprezentare electorală particulare, derivate dintr-o configurare spațială mixtă, precum și din nevoi și așteptări comunitare eterogene.

În continuare vom defini această particularitate. Astfel afirmăm că formele tradiționale de viață comunitară, nu se mai regăsesc în mod distinct în realitatea social-politică a populației din *spațiul electoral hibrid*. Nevoile de reprezentare democratică, raportarea la procesul de guvernare prin aleșii locali, valorizarea reprezentării prin aceștia precum participarea la mecanismul democratic îmbracă forme specifice.

Dimensiuni economice ale spațiului electoral hibrid

Spațiile electorale electorale hibride analizate sunt centre urbane de mici dimensiuni, cu o populație sub 50.00 de locuitori. Populația sa activează în sectoare economice diverse de la aparatul administrativ al statului, la servicii, până la mici afaceri în domeniul comerțului¹. În aceste spații există două categorii de populații care, prin nevoile lor, influențează semnificativ configurarea profilului candidatului ideal la funcția de primar și anume pensionarii și cu ponderi semnificative în totalul populației votante.

Elita locală are de obicei o structură de tip partriarhal fiind o oligarhie emanată în principal din mediul de afaceri local adaptând o viziune conservatoare asupra afacerilor și preferând auto-susținerea financiară. În contextul dat cultura politică a elitei este de nivel mediu.

Lucrătorii în domeniul agricol sunt dispuși din punct de vedere teritorial în foste comune alipite zonelor urbane și devenite suburbii ale noilor unități administrativ-teritoriale. Faptul că fostele industrii socialiste acum au dispărut, organizarea acestor lucrători agricoli în asociații și cooperative agricole a făcut să crească însemnătatea politică a acestei populații iar căutarea susținerii ei politice a devenit vitală pentru cei aflați în cursa electorală.

Clasă de mijloc este subreprezentată, datorită nivelului de educație scăzut și datorită lipsei accesului la resurse social economice generatoare de status social. Cea existentă este în declin datorită șocurilor financiare din contextul socio-politic general. De asemenea, practicanții de profesii liberale sunt puțini. Există doar câteva familii bogate însă clasele de jos sunt bine reprezentate.

Problemele principale ale *spațiilor electorale hibrid* sunt legate de șomajul ridicat, infrastructura internă subdezvoltată (drumuri, canalizări, rețele ce asigură conectivitatea la iluminatul public și utilități), salubritate comunitară precară, spații de recreere reduse ca număr, degradate sau scoase din uz.

¹ Pentru o analiză similară vezi și Paul F. Lazarsfeld, Bernard Berelson, Hazel Gaudet, *Mecanismul votului. Cum se decid alegătorii într-o campanie prezidențială*, traducere de Simona Drăgan (București: Comunicare.ro, 2004), 47-50.

Viața culturală și socială a acestor tipuri de comunități este slab dezvoltată. Ea este preponderent concentrată în jurul unor evenimente cu valoare simbolică de tipul celor sportive sau evenimentelor anuale tradiționale, laice sau religioase. Asocierea cu astfel de evenimente sau cu figurile simbolice ale comunității generează către candidați un transfer de valoare și de capital simbolic. Valorile religioase sunt puternice în definirea ritmului vieții sociale. Preoții reprezintă un pilon central al comunității și joacă totodată rolul de agenți electorali mascați.

În *spațiile sociale hibrid* principalele surse de informare sunt mass-media de la nivelul municipiului Iași, publicații tipărite și mici posturi de televiziune locale. În ceea ce privește accesul la surse de informare de tip on-line, este privilegiată mai degrabă populația concentrată în zona de tip urban și mai puțin pe cea din suburbii.

Spațiul electoral hibrid și reprezentarea politică

În cadrul *spațiului electoral hibrid*, între electorii provenind din sub-dimensiunile sau sub-spațiile electorale de tip urban și rural, constatăm un proces de disociere în ceea ce privește nevoile de reprezentare și de participare la construcția unei identități comune. Pe de altă parte, în aceste sub-spații electorale sărăcia și bogăția socială sunt distribuite aproape uniform, ambele având propriile oligarhii și populații defavorizate.

Minoritățile etnice din *spațiul electoral hibrid* se află de regulă sub presiune socială și sunt slab reprezentate de organizații politice proprii. Organizațiile etnice – cu dimensiuni preponderent locale se supun și se subordonează programelor politice ale partidelor cu cele mai mari șanse de a câștiga alegerile. Mișările de tineret sunt ca și inexistente. Contextul comunitar determină apetența unui procent semnificativ de populație nemulțumită și aflată la limita sărăciei pentru partide și platforme electorale extremiste sau populiste.

De regulă, structurile organizaționale ale principalelor partide politice sunt insuficient dezvoltate cu excepția PSD-ului, singura organizație politică bine încheagată, acest fapt datorându-se unei continuități solide de reprezentare politică, precum și datorită perioadei 1990 – 2004 în care avut monopolul susținerii puterii centrale și a majorității populației. Tradiția contactelor directe cu oamenii a favorizat în timp masiv această formațiune politică.

Marketing politic în spațiul electoral hibrid

În continuare vom analiza strategiile de campanie ale învingătorilor din alegerile locale desfășurate în cadrul acestor *spații politice hibrid*, încercând să observăm care sunt secretele care au condus la victoria respectivilor candidați.

Datele cu privire la întregul sistem de activități au fost culese atât în perioada de campanie electorală cât și în așa-zisa pre-campanie. Motivul pentru care am ales o perioadă mai îndelungată pentru analiză este unul relativ simplu, după cum se va putea observa: candidații optează, în acea perioadă premergătoare startului oficial al campaniei, pentru acțiuni în nume personal, fără implicarea partidului, menite să le sporească notorietatea și capitalul de imagine.

În spatele fiecărui învingător la alegerile locale stă o stea norocoasă reprezentată de o strategie atent creionată, un aparat de partid bine pus la punct, o maximă disponibilitate financiară și/sau eternele negocieri din spatele cortinei. Nu ne propunem să insistăm asupra dimensiunii politice a votului, asupra modului în care formațiunea politică din care face parte candidatul își mobilizează electoratul și nici

asupra resurselor aflate la dispoziția celui intrat în cursa electorală. Vom încerca, mai degrabă, să surprindem traseul activităților din portofoliul candidaților, activități care au contribuit la reușita lor în acest tip de spațiu electoral dificil și efectul pe care acestea le-au avut în rândul populației votante.

Succesul strategiei utilizate de câștigătorii mandatelor de primar a constat în abordarea comunității electorale pe două paliere complementare. Astfel, mesajele candidaților au avut, pe de o parte, un substrat unitar, cu adresabilitate generală, atingând probleme specifice întregului oraș, dar, pe de altă parte, acestea au fost și segmentate pe cele două categorii de potențiali votanți, din nucleul urban și din periferia cu specific mai degrabă rural.

Pentru a înțelege mai bine modul în care mesajul a fost direcționat către alegători vom oferi un exemplu clasic și anume cel al programului electoral al candidaților câștigători.

Informația ajunsă la cetățean sub formă de pliant electoral vizează atât probleme de interes general pentru comunitate: *infrastructură (reabilitarea rețelei de apă și canalizare în vederea reducerii costurilor utilităților publice, repararea străzilor și refacerea trotuarelor, modernizarea sistemului de iluminat public)*, salubritate comunitară (*rezolvarea eficientă a problemei câinilor comunitari, asigurarea curățeniei în spațiul public*), identitate culturală (*modernizarea Bibliotecii Municipale*), finalizarea eliberării titlurilor de proprietate; dar și aspecte specifice fiecărei zone. Astfel, pentru cetățenii din „zona de oraș” găsim proiecte cu privire la: *finalizarea lucrărilor la pasajele rutiere, reabilitarea termică a blocurilor și refacerea fațadelor, curățarea și deratizarea subsolurilor blocurilor, reabilitarea parcurilor, amenajarea și modernizarea pieței agro-alimentare, amenajarea de noi locuri de joacă pentru copii, finalizarea blocurilor ANL, reamenajarea și recondiționarea esplanadei*.

Locuitorii din suburbii s-au regăsit în proiecte precum: *continuarea lucrărilor la rețeaua de apă potabilă și de gaze naturale, construcția unor rigole pentru scurgerea apei, reabilitarea podului din zona ...*, *repararea gardului școlii generale, realizarea reparațiilor capitale la Căminul Cultural, reabilitarea Bisericii și a Casei Sociale*¹. Toate acestea, formulate simplu și direcționate eficient către electoratul din fiecare zonă, au adus câștig de cauză candidaților și echipelor din care aceștia fac parte.

Este interesant de remarcat faptul că proiectele propuse de cei care ulterior au ocupat fotoliul de primar în comunitățile analizate, după votul din iunie 2012, sunt structurate în așa manieră încât să apeleze atât la sentimentul apartenenței cetățeanului la zona respectivă, prin particularizare (oferta lor electorală merge până la a oferi soluții pentru probleme specifice unei zone restrânse, de exemplu: finalizarea unor lucrări pe strada X sau Y), astfel încât acesta să se regăsească în programul politic, dar și în ideea de comunitate vazută ca un întreg.

Un segment aparte al strategiei candidaților pentru aceste sub-dimensiuni ale spațiului electoral hibrid a fost reprezentat de ieșirile publice în cadrul unor evenimente organizate atât în perioada de pre-campanie cât și în perioada stabilită oficial pentru promovarea ofertelor electorale.

Prima categorie de evenimente, derulate de candidați în nume personal și nu sub semnul formațiunii politice din care fac parte, au avut rol multiplu: de a pregăti terenul pentru lansarea oficială în cursa electorală, de a crea o legătură cu electoratul dar și de a spori notorietatea și capitalul de imagine.

Și aici intervine același aspect al mesajului unitar venit din partea candidatului dar segmentat pe cele diversele categorii sociale existente în cadrul celor două tipuri de sub-spații electorale. Sugestive sunt activitățile de premiere a unor rezultate

¹ Informații extrase din pliantele conținând programul electoral al candidaților care au câștigat mandatele de primar.

notabile obținute de performeri locali în diverse domenii. Sub un slogan precum: *Sușinem performanța în (educație, cultură, sport)* candidații au derulat acțiuni menite să atragă un număr cât mai mare de potențiali votanți. Trucul constă în accesarea unor elemente cheie din mentalul colectiv ținând de mândria apartenenței la comunitate și utilizarea lor în scopul sensibilizării electoratului. Sportul, spre exemplu, este un pilon al unei astfel de comunități, prin urmare premiarea, prin resurse proprii candidatului, a unor sportivi cu rezultate deosebite nu face decât să crească gradul de susținere pentru candidatul respectiv.

Astfel de acțiuni au fost continuate și pe durata campaniei cu scopul de a asigura electoratul de seriozitatea celui ce urmează să candideze. Organizarea unui meci de fotbal cu participarea fostelor glorii ale sportului din urbea în cauză reprezintă un bun exemplu de reușită în ceea ce privește captarea interesului populației votante. Un stadion plin cu cetățeni proveniți din ambele sub-spății electorale, reprezentați pe toate categoriile de vârstă, proveniți din toate mediile sociale și profesionale, din toate cultele religioase existente în comunitate și având varii niveluri de educație, reprezintă un prilej foarte bun pentru candidat de a-și construi și consolida capitalul electoral.

Nici domeniul educațional sau cultural nu au scăpat ochiului vigilent al staff-ului de campanie. Mesajele de susținere pentru reprezentanții învățământului local au venit prin intermediul unor întâlniri directe cu membrii corpului profesoral și a conducerii diverselor instituții de profil. O tactică ingenioasă de consolidare a capitalului de imagine a reprezentat-o acordarea unor burse pentru elevi cu o situație materială precară dar cu rezultate școlare foarte bune. Populația țintă în acest caz a fost reprezentată de părinții copiilor care au primit susținere dar și de cadrele didactice din instituțiile de învățământ în care elevii respectivi sunt școlarizați. Acest proiect al burselor, purtând sugestiv numele candidatului și susținut prin resursele proprii ale acestuia, s-a bucurat de o apreciere pozitivă atât în mass-media locală dar mai ales în rândul populației, neputând fi atacat de către contracandidați. Această acțiune derulată în perioada de pre-campanie a fost continuată, în perioada de campanie, cu o activitate de sponsorizare a unui centru de excelență, a cărui copii obținuseră rezultate notabile la diferite concursuri județene. Impactul a fost cu atât mai mare cu cât părinții care au participat la acest gen de evenimente provin atât din zona urbană cât și din fostele comune devenite suburbii.

Asocierea cu valorile religioase prin activități de tipul participării constante la slujbele religioase, prezența în spoturile electorale a unor figuri bisericești reprezentative pentru comunitate, prezența în discurs și în elementele de prezentare a candidatului a unor sintagme precum „părinți mei m-au crescut cu frica de Dumnezeu”, „respect față de Biserică și cele Sfinte”, sponsorizarea lăcașurilor de cult din ambele sub-spății electorale sau aparținând diferitelor comunități etnice, au avut menirea de a sugera capacitatea reprezentării unitare a comunității și în același timp de a o garanta.

Pe lângă strategia abordată de candidați, un element esențial care i-a transformat pe aceștia în câștigători a fost reprezentat de modul în care aceștia au fost percepuți de către comunitatea locală, de acea sumă a trăsăturilor de personalitate care i-a desemnat învingători.

Corelând informațiile obținute din analiza aparițiilor publice ale câștigătorilor alegerilor locale din spațiile electorale studiate cu datele rezultate din cercetările de teren derulate în perioada respectivă am identificat un set de calități, un „portret robot” al primarului ideal în concepția electoratului din aceste zone. Învingătorii s-au pliat cel mai bine pe trăsături precum cea de *bun gospodar* și *manager, cînstit*,

¹ Text preluat din spotul video de lansare al candidatului.

transparent și comunicativ în relația cu cetățenii pe care să-i consulte cu privire la probleme de interes comunitar. O parte dintre aceste elemente cheie au fost folosite și pe materialele de publicitate electorală ca sloganuri ajutătoare. De exemplu: *Om de cuvânt, Aproape de oameni*.

Suprapunerea peste acest „must have” a fost cu atât mai ușoară cu cât candidații câștigători erau deja percepuți, în ambele sub-spații electorale, până la debutul campaniei, ca fiind atât oameni din popor, datorită domeniului de activitate (agricultură, panificație) cât și membrii de vază ai comunității, modele de succes în afaceri, aspecte care le-au permis interacțiunea constantă cu alegătorii.

Sentimentul de apropiere al electoratului față de candidați le-a permis acestora din urmă să înregistreze un feed-back pozitiv în urma vizitelor cu caracter electoral în rândul comunităților, fie că vorbim de clasicul *door-to-door*, de „ieșirile-fulger” în zonele aglomerate sau de întâlnirile cu caracter electoral organizate după un program prestabilit.

În ceea ce privește aparițiile în media locală se pare că succesul l-a reprezentat tocmai discursul accesibil atât „omului de rând” cât și celor mai pretențioși, cu mesaje transmise clar, proiecte concrete rezultate ale experienței în administrația publică locală dar și în sectorul business. Procesul de transmitere a mesajelor electorale de către candidat a fost îmbunătățit prin utilizarea unor comunicatori adiționali care au asigurat nevoia de ajustare a complexității mesajelor în funcție de profilul sub-populațiilor țintă.

Concluzii

Dacă în marketingul politic clasic reprezentarea cetățenilor se face de către figuri distincte – chiar dihotomice generând „polarizarea în termeni valorici” a votului¹ – în cazul nostru a fost necesară reprezentarea tuturor cetățenilor, eventualele diferențe de clasă dintre aceștia fiind înlocuite aici de valorile politice asociate cu noile poziționări spațiale în cadrul întregului areal administrativ-teritorial, valori insuficient decantate pe substraturi sociale distincte.

În *spațiile electorale hibrid* strategia de succes a unui pretendent la fotoliul de primar se va adresa unei populații electorale per-ansamblu eterogene, reprezentată în toate categoriile sale structurale: statut social și categorii diferite de nevoi, valori și credințe deopotrivă tradiționale și moderne.

Pe de o parte insuficienta maturizare valorică a sub-straturilor sociale delimitate teritorial și pe de altă parte presiunea nevoilor sociale fac ca în *spațiul social hibrid*, depășit de noile realități funcționale, să fie nevoie de o uniformizare a reprezentării politice. Pe de altă parte, moștenirea valorică face ca sub-spațiile sociale să aibă viziuni diferite asupra reprezentării politice. Avem deci nevoi comune și viziuni diferite care trebuie adresate și reprezentate simultan de candidatul politic. Omul (cu backgroundul său valoric și atributele sale derivate din statusul și rolurile sale sociale) și partidul (organizație în principiu delimitată ideologic, dar nevoită pe de altă parte să renunțe la o astfel de distincție care nu i-ar aduce decât dezavantaje într-un spațiu social eterogen și, la rândul său, greu de ciumscris ideologic) contează, fiecare, la fel de mult și la fel de puțin în misiunea de ambalare a candidatului ideal.

Marketingul politic prin care se construiește imaginea candidatului în calitate de produs ideal adresat unui astfel de spațiu mixt și dificil de abordat în manieră unitară devine un proces complex și distinct.

¹ Alfred Bulai, *Mecanismele electorale ale societății românești* (București: Paideea, 1998), 36.

BIBLIOGRAFIE

BULAI, Alfred, *Mecanisme electorale ale societății românești*, București, Paideea, 1998.

LAZARFELD, F. Paul, BERELSON, Bernard, GAUDET, Hazel, *Mecanismul votului. Cum se decid alegerile într-o campanie prezidențială*, traducere de Simona Drăgan, București, Comunicare.ro, 2004.

Munca Forțată în Holocaustul din România

■ MIHAI CHIOVEANU

[The University of Bucharest]

Abstract

My paper aims to retrieve and present in general lines one aspect of the Romanian Holocaust that was since recently ignored by most scholars in the field, namely the forced labor of the Jewish population. Part of the deliberate anti-Jewish policy of the Antonescu government, the issue of forced labor is relevant as it completes the picture of the Holocaust in Romania, at the same time indicating the border between the Romanian apartheid society and the Romanian genocidal state. The paper thus points at the necessity for the scholars to continue their research in the field of holocaust studies at large, a topic that is far from exhausting its resources and significance.

Keywords

Holocaust; ethnic cleansing; anti-Semitism; forced labor; work battalions

Introducere.

Contextualizarea istorică a problemei.

Fascinat de ‘promisiunea’ unei Româнии fără minorități și pentru a-și atinge țelurile ultra-naționaliste, guvernul României din anii celui de al doilea război mondial a acceptat masacrarea, ghețoizarea și deportarea brutală în est a unei părți considerabile din populația evreiască și roma. Cu toate acestea, începând cu finalul lui 1942, atunci când înfrângerea aliatului nazist nu mai putea fi total ignorată, într-un moment în care Holocaustul atinsese proporții continentale, Bucureștiul decide să respingă planul de deportare a evreilor din Vechiul Regat, Transilvania de sud și Banat, în *General Gouvernement*. Sunt abandonate în mod neașteptat și noile mari deportări către Transnistria¹. Totodată, factorii de decizie de la București revin asupra politicii de emigrare, pe care o prezintă drept singura soluție acceptată de către România în rezolvarea Problemei Evreiești². Nu fac însă un secret

1 Mihai Chioveanu, „The Unforeseen Defection. Romania’s Disengagement from the Nazi Final Solution”, *Studia Politica* 4 (2007): 879-902.

2 Saul Friedlander, *The Years of Extermination* (New York: HarperCollins Publishers, 2007), 450-451. Vezi și Lya Benjamin ed., *Evreii din România între ani 1940-1944*. vol. III, 1940-1942: *Perioada unei mari restriști*, partea a II-a (București: Hasefer, 1997), doc. 556, pp. 273-274.

din faptul că prin noile măsuri nu își propuneau altceva decât continuarea purificării etnice prin mijloace civilizate și cu rezultate mult mai benefice în plan diplomatic și financiar¹.

Tradiționalul antisemitism românesc și obsesia purificării etnice a națiunii², cât și dinamica Holocaustului românesc, expusă succint în cele de mai sus, indică faptul că regimul Antonescu nu este în acea perioadă o marionetă a naziștilor. Aceștia instigă la crimă și oferă un minim suport logistic agenților români ai campaniei de ucidere în masă, care aleg însă să urmeze o cale proprie și adesea independentă de cea nazistă. Prezența germană favorizează și facilitează acțiunile românești³, care, la rândul lor, dau un nou impuls politicii genocidale a Berlinului⁴.

Independența proiectului românesc este relevată inclusiv de faptul că jumătate dintre evreii români supraviețuiesc Holocaustului și asta nu datorită doar protestelor și intervențiilor, corupției funcționarilor și rapidei schimbări a situației militare și politice de după înfrângerea de la Stalingrad. Prestigiul joacă în această ecuație un rol la fel de important, românii refuzând constant să renunțe la inițiativă și control asupra operațiunilor de deportare pentru a juca rolul de simplii executanți. Când acest lucru este pe cale să se producă, guvernul Antonescu suspendă deportările⁵. Calculul politic și militar ale guvernului român nu trebuie analizate în absența antisemitismului salvaționist ca ideologie și a purificării etnice ca politică de stat⁶. Până la finalul războiului Ion Antonescu continuă să-și justifice acțiunile în termenii răzbunării, supraviețuirii, salvării și renașterii, exprimându-și adesea regretul că a stopat operațiunile de deportare⁷. La rândul său, Mihai Antonescu devine începând cu 1943 un avocat al continuării politice de românizare și a celei de purificare prin emigrare, respingând de această dată orice act de barbarie și aruncând responsabilitatea crimelor trecutului pe umerii aliatului german⁸. Necesitatea istorică de a purifica națiunea rămâne, dar mijloacele și costurile încep să devină la fel de importante⁹.

Economia textului nu ne permite să intrăm în detalii pentru a vedea cât este hazard și cât alegere rațională în decizia guvernului român. Cel mai important lucru în privința acestui episod ține de faptul că decizia nu este definitivă și irevocabilă. Așa se explică, dincolo de exasperarea unora dintre oficialii naziști, refuzul lui Hitler de a interveni direct pe lângă Antonescu. Încercător în aliatul său militar, impresionat de determinarea acestuia în rezolvarea radicală a problemei evreiești de la începutul războiului, Fuhrer-ul se mulțumește să fie persuasiv fără a fi vreodată coercitiv. Mareșalul se poziționase alături de el în politicile genocidale și sute de mii de evrei români și ucrainieni își găsiseră sfârșitul în mâinile guvernului român și a agenților acestuia. Cât de dramatic s-ar fi putut schimba perspectiva Bucureștiului odată ce luați în vizor sunt evreii din Regat, Transilvania de sud și Banat nu era deloc clar atunci, cum, la o privire atentă nu este nici acum.

O explicație posibilă, astăzi, ar fi aceea că, guvernul de la București își elaborează strategia în termenii geografiei și că ceea ce funcționase în cazul provinciilor din est nu putea funcționa și în restul spațiului controlat de București. În est, armata

1 Andreas Hillgruber, *Hitler, Regele Carol și Mareșalul Antonescu. Relațiile germano-române. 1938-1944*, traducere de Stelian Neagoe (București: Humanitas, 1994), 283-284.

2 Robert Paxton, *The Anatomy of Fascism* (London: Penguin Books, 2005), 20, 79, 97.

3 Christopher Browning, *The Origins of the Final Solution. The Evolution of Nazi Jewish Policy, September 1939-March 1942* (Lincoln, Jerusalem: University of Nebraska Press, Yad Vashem, 2004), 275-277.

4 Friedlander, *The Years*, 329-330, 166, 169, 225.

5 Friedlander, *The Years*, 450-451, 483.

6 Hillgruber, *Hitler*, 286.

7 ANIC, fond CM, dosar 166/1940, f. 98-99.

8 Benjamin, *Perioada*, 273-274.

9 Michael Mann, *The Dark Side of Democracy. Explaining Ethnic Cleansing* (Cambridge: Cambridge University Press, 2005), 304-305.

și jandarmeria luptaseră împotriva dușmanului, a 'iudeo-bolșevismului', câștigarea războiului și purificarea etnică mergând mână în mână. Furia și ura erau justificabile în est și legitimau curățirea terenului prin masacre și deportări sălbatice, în privința evreilor din est Antonescu arătându-se inflexibil până la final, indiferent de presiuni și context. În Regat, Transilvania de sud și Banat era însă nevoie de o altă strategie atât timp cât în ochii autorităților dar și ai populației majoritare evreei locali erau diferiți cultural și mai puțin periculoși, mai puțin săraci și mai bine integrați, chiar dacă erau percepuți tot ca elemente neloiale statului și națiunii. Ion Antonescu personal afirmase în diferite momente că acești evrei nu vor suferii deportări dacă nu vor fi dovediți ca ostili statului și simpatizanți ai inamicului, inclusiv Anglia și SUA¹. Promisiunea sa viza însă doar pe cei care erau deja cetățeni români la 1914, singurii care urmau eventual să beneficieze de protecție condiționată². Loialitatea sau ostilitatea fiecăruia dintre ei cădea în sarcina guvernului, singurul care putea decide cine este vinovat, pentru a-i putea retrage astfel protecția, oricum temporară³. Departe de a fi salvați sau măcar protejați, marea majoritate a acestor evrei, mai ales bărbații, sunt tolerați atât timp cât se supun necondiționat statului și regimului antonescian⁴. Internați în lagăre și tabere de muncă forțată mulți dintre aceștia vor trece de perioada războiului cu sabia lui Damocles deasupra capului. Pedepsa pentru cea mai mică abatere putea fi oricând deportarea în Transnistria, practică pe care guvernul de la București nu o elimină niciodată definitiv din agenda sa.

1. Scurt excurs istoriografic și enunțarea ipotezelor de lucru.

Deloc surprinzător din perspectivă actuală, mai ales dacă luăm în considerare ocultarea Holocaustului românesc înainte de 1989 și negarea vehementă a aceleiași în anii 1990, faptul că cele mai multe dintre eforturile istoricilor au vizat în primul rând pogromurile, masacrele în masă și deportările anilor 1940-1942. Legislația antisemită a ocupat și ea un loc aparte în cadrul acestor eforturi de a scoate la lumină trecutul recent inutilizabil. Prioritățile au făcut însă ca unele dintre capitolele importante și nu mai puțin relevante ale perioadei să fie insuficient abordate și tratate. Lagărele de muncă forțată și regimul muncii forțate sunt un bun exemplu în acest sens. Amintite în treacăt și arareori succint prezentate, ele constituie alături de distrugerea economică, de persecuții, umilințe, frică etc. fața mai puțin cunoscută a Holocaustului din România. Cel mai important aspect pe care documentarea acestora din urmă îl poate surprinde este granița dintre societatea românească de tip apartheid și statul român genocidal. Acesta este și scopul textului de față, ce încearcă să aducă în atenție necesitatea continuării cercetărilor asupra Holocaustului din România, un subiect ce nu și-a epuizat încă resursele și semnificațiile. Așa cum spunea de curând Robert Gellately despre Holocaust în integralitatea sa: „mai bine de jumătate de secol a trecut de sfârșitul războiului, iar noi continuăm să învățăm despre abuzuri, persecuții, crime, despre haos. Am făcut mari progrese în cercetarea istorică, dar nu este mai puțin evident că mai este mult de muncit pentru a clarifica și explica cele întâmplate”⁵.

Munca obligatorie prestată de evrei constituie un capitol aparte în cadrul Holocaustului din România. Spre deosebire de alte teme majore, munca obligatorie

1 Hillgruber, *Hitler*, 283.

2 Dinu C. Giurescu, *România în al doilea război mondial* (București, Editura ALL, 1999), 144.

3 Benjamin, *Perioada*, 126-127.

4 Benjamin, *Perioada*, 126-127, 175-176.

5 Robert Gellately, „The Third Reich, the Holocaust, and Visions of Serial Genocide”, în Robert Gellately, Ben Kiernan (coordonatori), *The Specter of Genocide. Mass Murder in Historical Perspective* (New York: Cambridge University Press, 2006), 263.

prestată de evrei s-a bucurat de un interes relativ scăzut din partea istoricilor, contribuțiile istoriografice referitoare la acest subiect fiind minime din punct de vedere cantitativ¹. Excepție notabilă în acest sens fac lagărele de muncă forțată din Transnistria. Doar recentul volum editat de Ottmar Trașca, dedicat chestiunii evreiești în documentele militare române, îi oferă ponderea cuvenită, constituindu-se astfel într-o solidă bază de plecare pentru studiile viitoare². Un alt proiect major, inițiat de Oliver Lustig în cadrul AERHV, care își propunea editarea unui volum de documente dedicat exclusiv muncii forțate – la acesta am participat pentru o scurtă perioadă de timp în 2010 –, a fost din păcate abandonat.

Prin urmare, în linii generale, majoritatea studiilor existente indică faptul că guvernul Antonescu s-a plasat în continuarea politicii statului național legionar în privința regimului de muncă forțată, evreii, populație suspectă și nedemnă de încredere, fiind obligați să plătească „taxe militare” în schimbul serviciul militar, un drept pe care îl pierduseră, și să presteze muncă de folos obștesc, apoi forțată, sub supravegherea armatei. Astfel, 80.042 de evrei cu vârste între 18 și 50 de ani au fost obligați să presteze acest tip de muncă forțată³, fie în orașele de reședință, fie în lagăre de muncă (agricultură și șantiere de construcții) sub jurisdicție militară. Detașamentele de muncă evreiești au fost folosite pentru a construi garnituri suplimentare de linii ferate între localități îndepărtate precum: București-Craiova, București-Urziceni, Bumbesti-Livezeni-Petroșani. Condițiile precare de viață și de muncă din aceste lagăre, asistența medicală insuficientă, igiena precară, lipsa hranei și a hainelor, mobilizarea inclusiv a celor bolnavi și a invalizilor, administrația deficitară și corupția, pedepsele corporale etc., întregesc acest tablou sumbru. Sursa profitului nu o constituie însă existența unei industrii dezvoltate care să exploateze munca acestora ci corupția din administrație generată de posibilitatea ca, în schimbul unor răscumpărări oficiale, evreii declarați „utili” pentru economie să fie scutiți de munca forțată. Cum decizia de a acorda acest statut unui evreu constituia o importantă sursă de corupție, conducerea militară și cea civilă rivalizau pentru controlul procesului de revizuire a situației evreilor care munceau, care a început în martie 1942⁴. Acesta a fost de fapt un mecanism de extorcare aprobat de stat, care a îmbogățit armata și burocrația civilă împuterniciți să stabilească nivelul de răscumpărare și a întărit cultul mitei în administrația română și în sistemul militar⁵. Cei care nu puteau nici lucra și nici plăti răscumpărarea erau deportați⁶. La fel, cei care săvârșeau abateri disciplinare erau deportați în Transnistria împreună cu familiile lor⁷.

Cu 1942, atunci când regimul a constat prejudiciile aduse economiei de acest sistem, lagărele de muncă au fost treptat înlocuite cu detașamente de muncă, reorganizare ce nu a schimbat însă fundamental datele problemei⁸. Economia a avut în continuare de suferit prin eliminarea *know how*-ului evreiesc. Cât privește impactul social, mii de cariere au fost distruse, educația a fost întreruptă, structurile vechi ale autorității și practiciile evreiești destrămate, iar corupția din administrația românească a atins apogeul.

1 Vezi în acest sens Denis Deletant, *Aliatul uitat al lui Hitler. Ion Antonescu și regimul său, 1940-1944*, traducere de Delia Răzdolescu (București: Humanitas, 2008), 121-126.

2 Ottmar Trașcă (ed.), *Chestiunea evreiască în documente militare române (1941-1944)*, (Iași: Editura Institutul European, 2010).

3 Jean Ancel, *Documents Concerning the Fate of Romanian Jewry during the Holocaust*, (New York, Jerusalem, 1985-1986), vol. II, 251.

4 Trașcă, *Chestiunea*, 45-46.

5 Vezi Radu Lecca: *Eu i-am salvat pe evrei din România* (București: Roza Vânturilor, 1994), 180-181.

6 Declarație de presă a Guvernului, *Universul*, 24 noiembrie 1941.

7 Ancel, *Documents*, vol. 4, doc. 21, 32-44.

8 Nota a Cabinetului Militar al lui Antonescu, 17 noiembrie 1943, Arhivele Statului, Președinția Consiliului de Miniștri, colecția Cabinetul militar, dosar 4/1943, f. 167.

Lagărele de muncă forțată au în egală măsură relevanță prin legătura directă cu operațiunile de evacuarea forțată a evreilor din orașele mici și din sate, parte a operațiunii de 'curățire a terenului' inițiată de legionari în cadrul românizării și continuată de regimul Antonescu în pregătirea campaniei militare contra URSS. Astfel, la 18 iunie, 1941, Ion Antonescu a ordonat ca evreii din mediul rural să fie mutați în municipiile de județ¹. S-a ordonat ca bărbații evrei cu vârste cuprinse între 18 și 60 de ani, care trăiau în zona dintre râurile Siret și Prut, să fie închiși în lagărul de la Târgu Jiu. În afară de lagărul de la Târgu Jiu, au mai existat și alte lagăre la Craiova, Caracal, Galați, Turnu Severin și Lugoj. În întreaga Moldova și într-o mare parte a țării au fost internați sute de evrei, care răspundeau cu viața pentru faptele coreligionarilor lor. Internările de ostatici au durat de la 30 iunie 1941 până la 23 ianuarie 1942, dar în Regat nu au avut loc execuții de ostateci. Organizarea lagărelor s-a efectuat la ordinul Ministerului Afacerilor Interne sau al Marilor Unități Militare și a fost executată de unități ale armatei și jandarmeriei.

Evreii evacuați din Dorohoi, Rădăuți, Siret, ca și supraviețuitorii trenului morții de la Iași, au fost internați în alte lagăre, de concentrare, cum ar fi: Romanați, Dolj, Vlașca și, respectiv, Călărași-Ialomița. Mulți evrei au fost declarați prizonieri din ordinul lui Antonescu însuși². Tot el a ordonat șefului Marelui Stat Major să înființeze câteva lagăre de muncă temporare în sudul României. La 31 iulie, 1941, numărul celor evacuați însuma deja 40.000 de oameni.³ În acest mod au fost curățite de evrei 441 sate și comune⁴.

2. Rolul regimului, cel al birocrăției și cel al armatei în administrarea muncii forțate.

În timp ce deportările au lovit puternic în viața economică a multor sate și orașe, până în septembrie 1941 Antonescu a fost preocupat și a luat măsuri pentru a-i împărți pe evrei în „utili” și „inutili” pentru economie. Deportarea evreilor și excluderea lor din viața economică se plasa, mai ales în cazul bărbaților în continuarea măsurilor de excludere din societate, inclusiv eliminarea lor din cadrele Armatei. „Obligațiunile militare fiind obligațiuni de onoare, se preciza în Decretul din 8 august 1940, se transformă pentru evreii din România din categoriile I și a III-a, fie în obligațiune fiscală statornicită în limitele ce se vor reglementa după puterile materiale ale fiecărui evreu și după considerațiunea dacă a făcut sau nu serviciul militar, fie în obligațiune de muncă potrivit nevoilor statului și instituțiilor publice, la muncile de interes obștesc, după capacitatea și situația fiecăruia. Evreii din categoria a II-a nu pot fi militari de carieră”⁵.

Cu decembrie 1940, evreii fuseseră deja excluși din serviciul militar și de la pre-militărie și obligați să plătească taxe militare și să presteze munci obștești. Taxele urmau să fie plătite și de către cei care din cauza condiției fizice erau considerați inapți pentru serviciul militar. Impunerea la plata taxelor militare s-a făcut din oficiu de către Ministerul Finanțelor după tabelele nominale întocmite de cercurile de

1 Ancel, *Documents*, vol. 2, doc. 210, 497.

2 Ancel, *Documents*, vol. 2, doc.166, 451-452.

3 Ancel, *Documents*, vol. 2, doc. 197, 492.

4 Ancel, *Documents*, vol. 3, doc. 368, 598-611.

5 Pentru statutul militar al evreilor a se vedea Lya Benjamin, *Legislația anti-evreiască* (București: Hasefer, 1993), doc. 25; Decretul-lege relativ la statutul militar al evreilor (4 decembrie 1940); doc.29: *Decizia Ministerului Apărării Naționale nr.23 325 din 27 ianuarie 1941 privitoare la medicii, farmaciștii, veterinarii, inginerii și arhitecții evrei folosiți eventual în serviciile Armatei*; doc.43, *Regulamentul Ministerului Apărării Naționale nr.2030 din 12 iulie 1941 asupra Decretului-lege nr.3984 din 4 decembrie 1940*.

recrutare. Ulterior, conform legii, pe timpul concentrărilor prelungite, mobilizare sau război, evreii puteau fi utilizați în folosul Armatei sau la munci de folos obștesc. Specialiștii (medici, farmaciști, veterinari, ingineri, arhitecți) urmau să fie folosiți potrivit pregătirii lor în calitate de rechiziționați și plătiți cu o diurnă fixată, prin decizie ministerială. Pe timpul concentrării ei trebuiau să poarte uniforme speciale, cu semne distinctive pentru a marca apartenența lor etnică¹. Celorlalți evrei care posedau livret militar li s-a aplicat pe copertă și pe prima pagină a livretului, cu tuș roșu, cuvântul Evreu, iar celor care nu satisfăcuseră stagiul li s-a dat un „Livret militar pentru evrei”.

Stabilirea modului și locului de prestare a muncii intra în atribuția Marelui Stat Major. Evreii erau îmbrăcați civil, cu haine proprii, pe brațul stâng purtau o brasardă de culoare galbenă lată de 10 cm cu numele cercului de recrutare respectiv². Munca se executa în „tabere și coloane de muncă obligatorie de folos obștesc”, supuse regimului de ordine și disciplină militară. Pe baza Decretului-lege nr.1851 din 22 iunie 1942 organizarea muncii de folos obștesc și controlul asupra taberelor și coloniilor de muncă au trecut în sarcina exclusivă a Marelui Stat Major³. Mai mult, pentru a distinge munca educativ-patriotică de folos obștesc prestată de tineretul român și munca la care erau supuși evreii, Legea din 21 iulie 1942 a introdus ulterior, pentru evrei, termenul de „Muncă obligatorie”⁴.

În cadrul muncii obligatorii funcționau detașamente în localitățile de reședință și în afara localității de reședință. Detașamentele erau de regulă la dispoziția CFR pentru construirea de linii ferate, drumuri și șosele, pentru lucrări de executare a unor fortificații sau pentru alte lucrări de interes militar. Meseriașii erau folosiți de Armată și în întreprinderile militarizate. În localitățile de reședință lucrau tinerii între 18 și 20 ani și adulții între 41 și 50 de ani. Teoretic, numai evreii între 18 și 50 de ani erau obligați să execute muncă obligatorie. În fapt, au fost numeroase cazurile de utilizare la muncă obligatorie a vârstnicilor peste 50 de ani și a tinerilor sub 18 ani. Astfel, într-un comunicat transmis de Marele Stat Major Centralei Evreilor, la 10 ianuarie 1943, se preciza că studenții și elevii evrei de la 16 ani în sus sunt obligați să presteze muncă obligatorie. Acești tineri au fost folosiți la curățatul zăpezii, la diverse munci agricole sau la dezgroparea victimelor bombardamentelor. Corpurile de Armată aveau dreptul de a întrebuința în cadrul muncii obligatorii și femeile între 18 și 40 de ani. Regulamentele militare precizau că aceste femei puteau fi utilizate ca spălătorese, croitorese sau la munci de birou. Sancțiuni severe mergând de la pedeapsa corporală și deportarea cu familia în Transnistria până la pedeapsa cu moartea amenințau permanent pe evreii supuși muncii obligatorii.

Munca obligatorie a constituit, în fapt, una dintre formele de ostracizare a evreimii din Vechiul Regat și Transilvania de sud. A însemnat scoaterea din munca activă și lucrativă a unui număr de 47.345 de evrei, în majoritatea lor întreținători de familie. Retribuirea muncii era minimală sau nu era deloc; îmbrăcămintea, hrana, uneltele de muncă, asistența sanitară trebuiau asigurate de comunitatea evreiască. În 1943, 44.234 bărbați evrei au prestat muncă obligatorie și 21.078 au fost rechiziționați în industrie și comerț⁵.

La 14 iulie 1941 era publicat în Monitorul Oficial decretul-lege nr. 2030-regulamentul statutului militar al evreilor. Potrivit regulamentului evreii cu vârsta cuprinsă

¹ *Regulamentul asupra Decretului-lege relativ la Statutul Militar al Evreilor*, în Benjamin, *Legislația*, doc. 43, 159.

² *Decretul-lege nr.3205 din 14 noiembrie 1941 pentru înființarea și organizarea Inspectoratului general al taberelor și coloanelor de muncă obligatorie de folos obștesc*, în Benjamin, *Legislația*, doc.50, 171-173.

³ Decretul-lege nr.2068 din 20 iulie 1942, *Monitorul Oficial*, nr.167 (20 iulie 1942), 6027.

⁴ Benjamin, *Legislația*, doc.25, 87, nota 1.

⁵ Benjamin, *Legislația*, doc. 187, 558.

între 18-50 ani trebuiau să presteze munca de folos obștesc individual, în grup sau în detașamente, fie pentru nevoile armatei ori ale altor instituții publice. Evreii mobilizați puteau fi întrebuințați doar de Marele Stat Major, care urma să satisfacă, în măsura posibilităților, solicitările primite în acest sens inclusiv de la alte instituții. Durata utilizării evreilor la munci era fixată la 60 de zile pe an pentru evreii cu vârstă cuprinsă între 18-21 ani, 180 de zile pe an pentru cei între 21-24 ani, 120 de zile pe an pentru cei între 24 și 26 ani, 90 de zile pe an pentru cei între 26 și 41 de ani și 60 de zile pe an pentru cei între 41 și 50 de ani¹. Pe timp de război însă, durata prestării muncii era nelimitată. Evreii mobilizați urmau să execute munca de folos obștesc fie în localitatea unde domiciliau, având dreptul de a lua masa și a dormi în familie, fie în alte regiuni ale țării, în acest caz ei fiind constituiți în detașamente aflate în subordinea armatei. În ce privește hrana, întreținerea și solda, evreii mobilizați beneficiau de drepturi similare cu cele ale trupei, în natură sau în bani, în funcție de folosirea lor de către Armată sau de către alte instituții publice². Regulamentul statutului militar al evreilor acorda anumite facilități evreilor foști ofițeri, subofițeri, maiștri, submaiștri activi și de rezervă, aceștia urmând a fi întrebuințați în servicii potrivite aptitudinilor sau pregătirii lor, ținându-se seama de gradul avut în armată, de studiile făcute și de poziția lor socială³.

La 18 iulie 1941 generalul Ion Antonescu a dispus formal ca evreii ce urmau să fie internați în lagărele de muncă și prizonierii să fie întrebuințați la muncă grea. Ordinul specifica faptul că în cazul evadărilor „se împușcă unul din zece” și că cei care „nu muncesc cum trebuie să nu li se dea de mâncare” și nici să nu fie lăsați să-și cumpere⁴. La 3 august 1941, Ministerul de Interne a dispus strângerea și trimiterea imediată a evreilor de pe teritoriul întregii țări la munca de folos obștesc, iar prin aplicarea acestei dispozițiuni au fost trimiși la muncă 11.124 evrei din provincie, respectiv 5.876 evrei din capitală. Începând cu 6 August 1941, organizarea și coordonarea muncii de folos obștesc a evreilor a trecut în sarcina Marelui Stat Major⁵. În acest scop MStM a emis la 8 august 1941 instrucțiunile cu privire la modalitatea de aplicare a prevederilor regulamentului statutului militar al evreilor, ce prevedeau mobilizarea pentru munca de folos obștesc a evreilor „fără ocupațiune precisă”, fiind scutiți în schimb evreii supuși străini, evreii rechiziționați pentru lucru la întreprinderile prevăzute în planul de mobilizare a teritoriului întocmit de Marele Stat Major, evreii angajați înainte de 21 iunie 1941 în întreprinderile ce executau comenzi ale armatei sau ale altor autorități de stat, evreii care lucrau în întreprinderile supuse românizării și care nu puteau fi înlocuiți de etnici români, precum și cei indispensabili funcționării acestor întreprinderi, respectiv evreii necesari activității instituțiilor financiare pe care Banca Națională le considera importante⁶. Toate aceste reglementări nu au putut preveni abuzurile, întrucât decizia privitoare la evreii exceptați de la prestarea muncii de folos obștesc revenea Marelui Stat Major, Comandamentelor Teritoriale, Cercurilor de Recrutare și unei comisii județene formate din delegați ai Camerei de Comerț, Ministerului Economiei Naționale și a Băncii Naționale⁷, fapt ce a dus la comercializarea pe scară largă a aprobărilor și recomandărilor de mobilizare pe loc,

1 Trașcă, *Chestiunea*, 43.

2 Trașcă, *Chestiunea*, 43.

3 Monitorul Oficial, nr. 164 (14 iulie 1941). Decretul-Lege Nr. 2030 din 12.07.1941. Regulament asupra Decretului-Lege relativ la statutul militar al evreilor.

4 ANIC, fond Ministerul de Interne, dosar nr. 133/1941, f. 9.

5 AMR, fond 5416-Marele Stat Major, Secția I-a Organizare-Mobilizare, dosar nr. 1978, f. 193,195-228.

6 Trașcă, *Chestiunea*, 44.

7 AMR, fond 5416-Marele Stat Major, Secția I-a Organizare-Mobilizare, dosar nr. 2942, f. 116-121; fond 950-Cabinetul Ministrului, dosar nr. 782, f. 426-427; fond 5423-Marele Stat Major, Secția a 7-a Teritorială, dosar nr. 183, f. 391-392.

reale sau fictive. Pe baza acestor instrucțiuni, Marele Stat Major a întrebuințat evreii în perioada 6 august 1941-1 ianuarie 1942 la munca de folos obștesc în detașamente formate din 500-2000 evrei, pentru nevoile armatei, C.F.R. și ale altor instituții de stat¹. La data de 1 octombrie 1941 Marele Stat Major avea în evidență un număr de 84.042 evrei cu vârsta cuprinsă între 18-50 de ani, apti pentru serviciul militar, din care la acea dată 47.345 evrei erau utilizați la munca de folos obștesc, 24.764 evrei erau scutiți sau aveau situația neclară, în timp ce un număr de 11.933 evrei, majoritatea intelectuali, erau catalogați ca disponibili².

Dat fiind faptul că, în viziunea autorităților, în cursul anului 1941, un mare număr de evrei s-a sustras de la obligația prestării muncii de folos obștesc, în perioada 15 martie-30 mai 1942 a funcționat pe lângă Inspectoratul Taberelor și Coloanelor de Muncă o Comisie Centrală de Revizuire condusă de Radu Lecca, și formată din reprezentanți ai Marelui Stat Major și a altor ministere ce a luat în discuție și a revizuit situația tuturor evreilor de ambele sexe. În urma acestei revizuii au fost stabilite persoanele ce urmau să rămână în cadrul instituțiilor și categoriilor enumerate anterior, în timp ce ceilalți evrei au fost declarați disponibili pentru efectuarea muncii de folos obștesc³. În pofida măsurilor adoptate, Inspectoratul Taberelor și Coloanelor de Muncă nu a fost în măsură să organizeze lagărele de muncă evreiești într-o manieră mulțumitoare. În plus, comisiile care au efectuat revizuirile au acționat într-o manieră arbitrară și pripită, provocând o serie de abuzuri și ilegalități, ceea ce l-a determinat pe mareșalul Ion Antonescu să intervină în vederea „reglementării” situației⁴.

La 21 aprilie 1942, Ion Antonescu solicita Marelui Stat Major propuneri cu privire la utilizarea prin concentrare a evreilor cu vârsta cuprinsă între 20 și 40 de ani. Mareșalul propunea ca evreii să fie organizați în detașamente de lucru conduse de ofițeri și subofițeri de rezervă. În ceea ce privește drepturile de hrană și soldă, acestea erau identice cu cele ale trupei, urmând a fi achitate de autoritățile de stat ce utilizau aceste detașamente. Evreii bolnavi și intelectualii scutiți de muncă urmau să plătească o taxă ce varia în funcție de vârstă, mai mică pentru evreii cu vârsta cuprinsă între 20-30 de ani și dublă pentru cei cu vârsta cuprinsă între 30-40 de ani⁵. Erau totodată prevăzute sancțiuni grele pentru cei care sustrăgeau de la muncă⁶.

La 30 aprilie 1942 Marele Stat Major, plecând de la premisa că evreii excluși de la prestarea serviciului militar au „tras cele mai mari foleaze întrucât nu și-au pierdut viața, nu au rămas invalizi, nu au contractat boale, nu și-au uzat nervii, în schimb, și-au continuat afacerile”, precum și de la constatarea că munca executată de evrei în cursul anului 1941 nu a dat rezultatele scontate de autorități datorită vârstei înaintate a evreilor și a faptului că aceștia nu erau obișnuiți cu munca fizică, Marele Stat Major propunea reîncadrarea evreilor în 4 categorii, în încercarea de a generaliza, controla și eficientiza munca forțată a acestora⁷. Ulterior, au fost organizat detașamente de lucru formate din 500 evrei, ele fiind puse la dispoziția Direcției Generale a Drumurilor și Direcției Superioare a Geniului (12.000), respectiv la dispoziția C.F.R. (8.000)⁸. În paralel, a elaborat instrucțiunile generale privitoare la munca obligatorie a evreilor: repartizarea lor în funcție de vârstă, pregătire, calificare în detașamente de lucru interne și externe, program de muncă de 9 ore, drep-

1 Trașcă, *Chestiunea*, 45.

2 AMR, fond 5416-Marele Stat Major, Secția I-a Organizare-Mobilizare, dosar nr. 2368, f. 429.

3 Trașcă, *Chestiunea*, 45.

4 Trașcă, *Chestiunea*, 46.

5 Trașcă, *Chestiunea*, 46.

6 AMR, fond 5416-Marele Stat Major, Secția I-a Organizare-Mobilizare, dosar nr. 2946, f. 310-311.

7 Trașcă, *Chestiunea*, 46-47.

8 AMR, fond 5416-Marele Stat Major, Secția I-a Organizare-Mobilizare, dosar nr. 2946, f. 307-309; fond 5416-Marele Stat Major, Secția I-a Organizare-Mobilizare, dosar nr. 2942, f. 3-5.

tul la hrană și diurnă¹. Toate scutirile acordate anterior au fost anulate pe data de 1 iunie 1942, excepție făcând cele eliberate de Comisia Centrală de Revizuire. În același timp s-au înăspriț sancțiunile, acestea mergând de la pedepsele corporale aplicate pentru abateri de mică importanță până la deportarea în Transnistria împreună cu familia a evreilor acuzați de sustragere de la muncă prin înșelăciune, cumpărare, neprezentare la chemări, relații intime cu româncele, etc². Sancțiunile vor fi ulterior înăspriț pentru că rezultatele din urma reorganizării rămân nesatisfăcătoare, în primul rând datorită corupției de care dădea dovadă administrația³. Deportarea în Transnistria devine pedeapsa favorită și ultimă a regimului, numărul evreilor sancționați efectiv astfel începând cu vara lui 1942 fiind de 554 evrei⁴. La 13 octombrie 1942 guvernul suspendă aplicarea sancțiunii cu trimiterea în Transnistria, odată cu suspendarea tuturor deportărilor, dar revine asupra hotărârii la 22 octombrie 1942, când mareșalul Ion Antonescu ordonă ca sancțiunea să fie aplicată în cazul evreilor contravenienți la munca obligatorie⁵. Începând cu acest moment, în ciuda protestelor și intervențiilor repetate MStM își va pierde din atribuții, transferate succesiv unei Comisii Interministeriale ce avea menirea de a studia și a hotărâ asupra chestiunilor de principiu privind reglementarea regimului evreiesc. Marele Stat Major va păstra însă în continuare atribuțiile legate de organizarea și repartizarea evreilor disponibili și apti pentru munca obligatorie⁶. Reorganizarea nu va aduce însă nici de această dată rezultatele scontate.

La 23 august 1944 numărul evreilor mobilizați la munca obligatorie se cifra la 31.463, din care 19.447 erau repartizați în detașamente de muncă locale iar 12.016 în detașamente de muncă exterioare⁷.

Concluzii

În concluzie și în urma unei comparații asimetrice sumare cu cazul german putem afirma că munca forțată a evreilor în România lui Antonescu nu a atins niciodată amploarea celei din al Treilea Reich. În cazul României nu se poate vorbi despre existența unor „Stăpâni de sclavi” precum în cazul Germaniei lui Hitler. Diferența nu este dată însă de umanism sau de corupția ce domină aparatul de stat, ci de lipsa unor industrii care să apeleze la structurile și agențiile de stat pentru a beneficia de pe urma armatelor de prizonieri, nu doar evrei, mai ales cu 1942, cât și de grandooarea proiectelor de construire a unei noi infrastructuri de transport în teritoriile din est, mult mai mare în cazul german⁸. De unde efortul de a raționaliza și fundamenta economic munca forțată în acest ultim caz⁹. Un alt element care diferențiază cele două cazuri este transformarea în cazul german, în urma conferinței de la Wansee, a conceptului de muncă forțată în cel de distrugere prin muncă (*Vernichtung der Arbeit*)¹⁰. Ceea ce nu înseamnă că în cazul românesc condițiile inumane de muncă nu duc la moartea sau la incapacitatea biologică a mii de prizonieri nu doar în

1 Trașcă, *Chestiunea*, 47.

2 Trașcă, *Chestiunea*, 48.

3 Trașcă, *Chestiunea*, 48 și următoarele.

4 AMR, fond 5416-Marele Stat Major, Secția I-a Organizare-Mobilizare, dosar nr. 2946, f. 331.

5 AMR, fond 5416-Marele Stat Major, Secția I-a Organizare-Mobilizare, dosar nr. 2946, f. 326-328.

6 AMR, fond 5416-Marele Stat Major, Secția I-a Organizare-Mobilizare, dosar nr. 3709, f. 237-251;

7 AMR, fond 5416-Marele Stat Major, Secția I Organizare-Mobilizare, dosar nr. 4575, f. 374-378.

8 Pentru rolul corupției în cazul românesc vezi Armin Heinen, *România, Holocaustul și logica violenței*, traducere de Ioana Rostoș (lași: Editura Universității „Al.I.Cuza”, 2011), 88.

9 Browning, *The Origins*, 144-151, 297.

10 Browning, *The Origins*, 294.

Transnistria ci și pe teritoriul actual al României¹. Tot așa cum nu se poate susține că românii au fost total indiferenți față de ideea de eficientizare și raționalizare economică, ajungând mai ales cu 1943 să prefere salvarea finanțelor statului prin taxele plătite de evrei în locul muncii ieftine și ineficiente prestate de aceștia².

Elemente comune există însă și țin mai ales de încadrarea muncii forțate în setul de măsuri/politici menite a-i izola, concentra, expropria, sărăcii, intimida, incarcera și umilia pe evrei, indiferent de consecințe și costuri, prioritare fiind obiectivele fundamentate ideologic ale celor două regimuri (purificarea etnică și pedepsirea exploatatorilor națiunii proletare). Un alt element comun ține de implicarea autorităților polițienești și a armatei în administrarea muncii forțate prestată în ambele țări mai ales de către bărbații între 18 și 55 de ani, în schimbul serviciului militar, dar în batalioane de muncă forțată, ceea ce indică nu doar dorința de segregare a elementului evreiesc ci și obsesia insecurității generată de prezența acestui element³.

Înlăturarea regimului antonescian a adus la anularea legislației și măsurilor antisemite adoptate în perioada 1940-1944, inclusiv cele referitoare la munca obligatorie prestată de evrei. Detașamentele de muncă formate din evrei sunt desființate și în scurt timp guvernul Sănătescu permite reînscrierea evreilor în controalele armatei cu gradul avut înainte de 1940 și la unitățile cărora au aparținut până la acea dată. Se încheia astfel un capitol tragic, cu consecințe de lungă durată, datorate muncii fizice grele, lipsei de hrană și medicamente, bătailor etc., mulți dintre evreii supuși acestui regim rămânând infirmi sau pierzându-și viața. Numărul acestora este greu de precizat, suferințele lor fac însă imposibilă negarea Holocaustului în România. De toate acestea, așa cum arată volumul editat de Ottmar Trașcă se fac direct responsabili statul român, mai ales armata, implicată în persecutarea și exploatarea muncii fizice a evreilor. Și în acest caz, ca și în cazul pogromurilor și cel al deportărilor în masă armata nu a fost doar un simplu executant ci a contribuit din plin la elaborarea și transpunerea în practică a actelor normative, dispozițiilor, ordinelor antisemite, la administrarea lagărelor, la aplicarea pedepselor corporale, la privarea de cele mai elementare condiții de subzistență – hrană, adăpost, medicamente, asistență⁴. Toate acestea sunt admise astăzi de către experții în studii genocidale, cât și de către juriști, drept acte de genocid.

BIBLIOGRAPHY

ANCEL, Jean (coordonator), *Documents Concerning the Fate of Romanian Jewry during the Holocaust*, vol. I-IX, New York-Jerusalem, 1985-1986.

BENJAMIN, Lya (coordonator), *Evreii din România între ani 1940-1944*. vol. I-IV, București, Hassefer, 1993-1998.

BROWNING, Christopher, *The Origins of the Final Solution. The Evolution of Nazi Jewish Policy, September 1939-March 1942*, Lincoln, Jerusalem, University of Nebraska Press, Yad Vashem, 2004.

DELETANT, Denis, *Aliatul uitat al lui Hitler. Ion Antonescu și regimul său, 1940-1944*, traducere de Delia Răzdolescu, București, Humanitas, 2008.

FRIEDLANDER, Saul, *The Years of Extermination*, New York, HarperCollins Publishers, 2007.

GELLATELY, Robert, KIERNAN, Ben (coordonatori), *The Specter of Genocide. Mass Murder in Historical Perspective*, New York, Cambridge University Press, 2006.

1 Heinen, *România*, 24.

2 Heinen, *România*, 87-88.

3 Pentru cazul german, perioada 1939-1942, vezi Browning, *The Origins*, 176-178. Pentru România vezi Heinen, *România*, 69 și următoarele

4 Trașcă, *Chestiunea*.

GIURESCU, Dinu C., *România în al doilea război mondial*, București, Editura ALL, 1999.

HEINEN, Armin, *România, Holocaustul și logica violenței*, traducere de Ioana Rostoș, Iași, Editura Universității „Al.I.Cuza”, 2011.

HILLGRUBER, Andreas, *Hitler, Regele Carol și Mareșalul Antonescu. Relațiile germano-române. 1938-1944*, traducere de Stelian Neagoe, București, Humanitas, 1994.

MANN, Michael, *The Dark Side of Democracy. Explaining Ethnic Cleansing*, Cambridge, Cambridge University Press, 2005.

PAXTON, Robert, *The Anatomy of Fascism*, London, Penguin Books, 2005.

TRAȘCĂ, Ottmar (ed.), *Chestiunea evreiască în documente militare române (1941-1944)*, Iași, Editura Institutul European, 2010.

Discursul identitar maghiar în România postcomunistă¹

■ MONICA ANDRIESCU
[Babeș-Bolyai University, Cluj-Napoca]

■ SERGIU GHERGHINA
[GESIS Köln]

Abstract

This article explores the political aspects of national minority identity by analyzing the discourse of the political representative of the Hungarian minority in post-communist Romania (the Democratic Union of Hungarians in Romania). Political discourse (party programs, parliamentary debates) and document analysis are used to illustrate two levels of discourse: symbolic and substantive. The article shows that elite discourse has shaped the political role and claims of the Hungarian minority, which influenced the minority nation-building process, as well as the content of the diversity accommodation framework in post-communist Romania.

Keywords

identity politics; minorities; discourse; mobilization; Romania

Introducere

Timp de mai mult de două decenii prioritățile statelor din regiunea postcomunistă central și est europeană au fost reprezentate de reforma și stabilitatea politică și economică, aderarea la NATO sau UE, soluționarea tulburărilor sociale, lupta împotriva corupției sau depolitizarea și eficientizarea sistemului judiciar. Prin urmare, relațiile interetnice în general au fost pe plan secund, iar extinderea cadrului drepturilor minorităților, în particular, a fost marginală (cu unele excepții în Letonia sau Slovacia). Deși această situație este similară în cazul României, un număr considerabil de articole și cărți au fost scrise pe tema relațiilor interetnice. Accentul a fost pus cu precădere pe relațiilor româno-maghiare. Totuși, una dintre temele cărora nu li s-a acordat atenția meritată este analizarea configurării discursive antagoniste a identităților politice a etnicilor români și maghiari și repercusiunile acestora pentru sistemul politic.

Acest articol suplimentează literatura existentă în domeniu și abordează discursul identitar cu referire la drepturile lingvistice și de autonomie ale minorității maghiare. Identitatea este unul dintre cei mai puternici catalizatori ai acțiunilor politice contemporane, în special

¹ Această lucrare a fost susținută de un grant al Consiliului Național al Cercetării Științifice CNCS – UEFISCDI, proiect cu numărul PN-II-ID-PCE-2011-3-0394.

în societățile multietnice, cu relații conflictuale circumscrise istoric, iar explicarea consecințelor controverselor identitare pentru spațiul politic este esențială funcționării democrației. Acest articol investighează evoluția discursului identitar maghiar în ultimele două decenii. Deși diversitatea etnică a României include alte 19 grupuri ale minorităților naționale, prezentul studiu se axează pe minoritatea maghiară, deoarece aceasta este cea mai numeroasă comunitate etnică (datele recensămintelor naționale) și a fost cea mai activă din punct de vedere politic. Obiectivul acestui articol este investigarea elementelor definitorii ale identității politice maghiare reliefate în discursurile elitelor politice din cadrul Uniunii Democratice Maghiare din România (UDMR) – ca principal reprezentant politic. Studiul este fundamentat pe o serie de perspective teoretice și empirice¹ ce concordă în ceea ce privește importanța gestionării conflictelor interetnice pentru stabilitatea și consolidarea democratică. Ca metodologie de lucru utilizăm analiza de discurs (a celor din legislativ) și de document a materialelor oficiale ale UDMR elaborate în limba română.

Relevanța acestei analize este preponderent teoretică. Deși identitatea a fost pe larg cercetată din perspective socio-psihologice și istorice², cercetarea din perspectivă științei politice a fost destul de reticentă față de studiile identitare și potențiala lor importanță pentru explicarea acțiunilor socio-politice ale grupurilor majoritare sau minoritare. Cu excepția studiilor de politici comparate care au analizat identitatea etnică sau națională ca factor determinant al conflictului interetnic violent, cercetarea în domeniu nu a acoperit până în acest moment întregul spectru al semnificației identității politice minoritare (actori, mecanisme, consecințe predictibile și/sau neintenționate) ca reprezentând un factor explicativ cheie pentru revendicările minorităților naționale sau pentru comportamentul lor politic și social.³ Acest spațiu de cercetare care nu este încă pe deplin acoperit include și relațiile post-comuniste româno-maghiare.

Prima secțiune a articolului prezintă cadrul teoretic și conceptual care stă la baza analizei discursive realizate. Noțiuni precum comunitate politică, identitate națională sau rolul elitelor în procesul de formare a identităților sunt discutate în detaliu. Cea de-a doua secțiune investighează cronologic evoluția discursului identitar maghiar în România postcomunistă accentuând tendințele observabile la nivel macro. Următoarele două secțiuni includ analiza sistematică a discursului identitar al UDMR axat pe problematica lingvistică și autonomiei. Concluziile acestui articol rezumă principalele observații și schițează câteva direcții ulterioare de cercetare.

Cadrul teoretic și conceptual

Conceptul de comunitate politică nu a fost aprofundat în studiile care au analizat relațiile româno-maghiare. Unul dintre puținele analize despre subiect

1 Will Kymlicka, *Liberalism, Community and Culture* (Oxford, UK: Clarendon Press, 1991); Will Kymlicka, *Multicultural Citizenship: A Liberal Theory of Minority Rights* (Oxford: Clarendon Press, 1995); Will Kymlicka, Ian Shapiro (editori), *Ethnicity and Group Rights* (New York: New York University Press, 1996); Will Kymlicka (editor), *The Rights of Minority Cultures* (New York: New York University Press, 1996); Monica Robotin, Levente Salat (editori), *A New Balance: Democracy and Minorities in Post-Communist Europe* (Budapest: Open Society Institute, 2003); Levente Salat, „Forme de autonomie și condițiile de realizabilitate ale acestora”, *Altera* 29(2006): 37- 50; Balázs Trencsényi, Dragos Petrescu, Cristina Petrescu, Constantin Iordachi, Zoltan Kantor (editori), *Nation-Building and Contested Identities: Romanian & Hungarian Case Studies* (Budapest : Regio Books, 2001).

2 Irina Culic, „Dilemmas of Belonging: Hungarians from Romania”, *Nationalities Papers* 34(2), 2006.

3 Adesea, studiile dedicate fenomenului identitar maghiar în România sunt publicate în limba maghiară, ceea ce diminuează în mod semnificativ accesul publicului cititor de limbă română la concluziile acestora.

menționează că valorile, cultura politică sau identitatea națională și politică a maghiarilor diferă de cea a populației majoritare.¹ Recunoscând valoarea conceptului de „patriotism constituțional”², acest studiu consideră că o separare clară între politică și cultură rămâne evazivă în situații practice și nu rezolvă pragmatic dilema loialității de natură civică, respectiv etnică. În esență, aceste coordonate descriu un cadru în care interacțiunile între diferite grupuri etnice se decuplează de istoricizarea trecutului.

Identitatea politică reprezintă acel nivel al identității colective a unui grup care cuprinde și transmite revendicările sale politice, precum și comportamentul său politic. Aceasta este văzută drept un construct social, o reprezentare mediatizată prin intermediul limbajului și simbolurilor.³ Identitatea națională, în schimb, corespunde unui domeniu oarecum diferit de investigație, deoarece cuprinde trăsăturile identitare ale unui grup care se referă la cultura, tradițiile, religia sa. Puterea este privită drept „o proprietate a relațiilor între grupuri sociale, instituții sau organizații”,⁴ și puterea socială ca fiind caracterizată prin „controlul exercitat de către un grup sau o organizație asupra acțiunilor și / sau minții (membrilor) unui alt grup, limitând astfel libertatea de acțiune a celorlalți, sau influențându-le cunoștințele, atitudinile sau ideologiile”.⁵

Potrivit constatărilor diferitelor analize, cei mai importanți exponenți ai discursului sunt instituțiile de stat, un mecanism care asigură „forme prestabilite de producere a puterii”.⁶ Mai mult decât atât, conform teoriei lansată de Teun van Dijk, un grup dominant exercită puterea prin cogniție. Elitele politice – aflate la putere sau în opoziție – având nevoie de sprijinul electoratului, își exercită funcția de mobilizare în principal prin intermediul retoricii folosite. Prezentul studiu susține faptul că discursul este întotdeauna încadrat într-un mod care legitimează acțiunile celui care îl propune în fața electoratului său. Acest lucru nu semnifică, cu toate acestea, faptul că elementele discursive rămân neschimbate sau că teme alternative nu sunt încorporate în conformitate cu circumstanțele politice contextuale. Cu toate acestea, în domenii precum relațiile interetnice, discursul elitei politice configurează un anumit tip de identitate politică pentru aceia pe care (susține că) îi reprezintă și, implicit, pentru cei a căror putere o contestă.

Schimbarea – ca proces socio-cultural – este un element strategic al acestei analize, fiind profund corelată cu rolul elitelor pentru următorul motiv: elitele constituie un factor major în procesele politice, sociale sau culturale de transformare. În definiția lui Wilber Moore, schimbarea socială este percepută ca o „modificare semnificativă a structurilor sociale”,⁷ pe care acesta le-a definit ca „modele de acțiune și interacțiune socială”.⁸ În ceea ce privește elitele, această analiză se încadrează în tradiția de cercetare care studiază modelele comportamentale și de luare a deciziilor aparținând elitelor.

1 Levente Salat, „Are Members of the Hungarian Minority in Romania Part of the Romanian Political Community?”, *Studia Politica* 8(2), 2008: 337-367.

2 Jürgen Habermas, „Citizenship and National Identity: Some Reflections on the Future of Europe”, în Ronald Beiner (editor), *Theorizing Citizenship* (New York: State University of New York Press, 1995), 255-282.

3 Damon Mayaffre, „Dire son identité politique. Etude du discours politique français au XX siècle”, *Cahiers de la Méditerranée*, 66(2003).

4 Teun A. van Dijk, „Discourse, Power and Access”, în Carmen Rosa Caldas-Coulthard, Malcom Coulthard (editori), *Texts and Practices: Readings in Critical Discourse Analysis* (London: Routledge, 1996), 84.

5 Idem.

6 Ibid., 85.

7 Wilbert E. Moore, *Order and Change: Essays in Comparative Sociology* (New York: John Wiley & Sons, 1967), 3.

8 Idem.

În ceea ce privește relația dintre elite și schimbare, discursul politic este un element cheie. Căutând stabilitatea socială și politică, rolul elitelor poate fi acela de obstrucționare, sprijinire sau consimțire. Discursul deține, astfel, o funcție centrală: marcarea apartenenței și a identității. Discursul configurează relațiile sociale și politice, trasând astfel limitele care separă membrii acelui grup de membrii altor grupuri. Datorită acestor motive, discursul nu este o construcție rigidă cu excepția cazului în care acest lucru este scopul său predeterminat. Discursul este un factor mobilizator, cu un potențial foarte ridicat în acest sens, fiind astfel – într-o oarecare măsură – explicativ pentru acțiunile colective. Acesta oferă un ajutor semnificativ în confirmarea distanțelor sociale, dar se poate dovedi, de asemenea, un mijloc puternic de a genera cooperare între două sau mai multe grupuri sociale. Elitele pot construi identitatea politică a celor pe care îi reprezintă, prin utilizarea discursului ca instrument de putere. Identitatea politică, exprimată prin discursul politic este semnificativă pentru împuternicirea politică (*empowerment*). Ea devine motorul care favorizează revendicările de natură politică.

Din această perspectivă, studiul de față analizează importanța discursului elitei politice în creșterea sau reducerea diferențelor existente între grupuri. În cazuri cum ar fi relațiile conflictuale dintre majorități și minorități etnice, trecutul istoric influențează puternic atitudinile și comportamentul prezent atât la nivel social cât și politic. Această realitate conferă cu atât mai multă putere discursului politic în (re) interpretarea trecutului în conformitate cu obiectivele contemporane, în special dacă avem în vedere scopul său principal: obținerea și menținerea puterii politice. În situația în care cei cărora li se adresează discursul nu au suficiente instrumente cognitive pentru a recunoaște încercările de manipulare, consecința probabilă este aceea că discursul va genera sau menține un sistem de gândire care va determina acțiunile zilnice individuale (sau colective). Acest lucru este, prin urmare, unul dintre motivele cele mai importante pentru care discursul politic ar trebui să fie analizat cu atenție.

Evoluția contextuală a discursului identitar

Pe parcursul primilor ani ai perioadei post-comuniste (1990-1996), relațiile româno-maghiare au fost predispuse la o escaladare a conflictului și au fost marcate de o absență aproape integrală a cooperării. În general, atitudinea partidelor politice românești față de UDMR a fost aceea de a privi acest partid ca pe un element marginal pe scena politică. Excluse fiind de la masa negocierilor, revendicările UDMR au escaladat și s-au conturat în jurul principiului *autonomiei*. În consecință, retorica UDMR a radicalizat opoziția politicienilor români față de acordarea unor drepturi extinse pentru minorități (incluzând exercitarea drepturilor lingvistice în educație și administrația publică).

După 1996, datorită convergenței unor factori interni și externi, elitele românești și maghiare politice au intrat într-o nouă etapă: *cooperarea*. Schimbarea la nivelul discursului politic întreprinsă de UDMR după 1996 este relevantă din următoarele puncte de vedere: în primul rând, UDMR a fost dispusă să negocieze (ca și majoritatea partidelor politice românești) și în al doilea rând, și-a asumat un rol în coaliția de guvernare, fapt ce a implicat o serie de responsabilități față de întreaga populație a României nu doar față de minoritatea maghiară. Fiind parte a Guvernului, contestarea de către UDMR a fundamentelor statului român (caracterul său constituțional consfințit drept național, unitar și indivizibil) devenea dificilă. Această consecință poate fi generalizată ca atestând faptul că includerea partidelor etnice în coalițiile de guvernare are tendința de a reduce amploarea revendicărilor acestora, în timp ce excluderea lor are tendința de a provoca fenomenul opus. Această presupunere poate fi verificată în cazul României și nu numai.

Discursul UDMR a stabilit începând din 1990 mai multe obiective-cheie care au fost considerate ca fiind vitale pentru apărarea identității maghiare: învățământ în limba maternă sprijinit de stat la toate nivelurile, drepturi lingvistice în administrația publică locală, mass-media și sistemul judiciar, restituirea bunurilor confiscate de regimul comunist de la cultele religioase, precum și înfăptuirea autonomiei culturale și teritoriale. Analizând situația actuală din punct de vedere normativ, singurele drepturi care nu au fost încă atinse sunt cele referitoare la autonomie (incluzând aici crearea unei universități maghiare cu finanțare de stat). Privind pragmatic, reglementările existente sunt deficitare din punct de vedere al implementării.

Deși diferite elemente retorice au fost mai mult sau mai puțin accentuate în discursul UDMR, trebuie remarcată consecvența cu care elitele partidului¹ și-au susținut poziția și au negociat extinderea cadrului drepturilor minorităților. Această consecvență a determinat mobilizarea electoratului maghiar. Deși criticat pentru compromisurile sale cu elitele politice românești și presupusa flexibilitate retorică, UDMR a contribuit în mod semnificativ la realizarea multora dintre promisiunile sale. Dovezile cele mai elocvente sunt cele 175 de elemente normative care conțin dispoziții referitoare la drepturile minorităților², multe dintre acestea determinând schimbări substanțiale pozitive pentru toate cele douăzeci de minorități naționale din România, nu numai pentru cea maghiară. Este evident însă că fără cooperarea partenerilor săi de coaliție, UDMR nu ar fi putut să aprobe actele normative în Parlament. Este la fel de adevărat și faptul că dialogul român-maghiar a fost încurajat de presiunile internaționale, în special în anticiparea integrării României în vedere NATO și în UE.

Prezenta analiză are în vedere existența unui decalaj între revendicările maghiarilor și disponibilitatea românilor în a face concesii. În timp ce din perspectiva elitelor politice românești, maghiarii dispun deja de un nivel foarte ridicat al drepturilor, aceștia din urmă adoptă o altă poziție, susținând că instituțiile le reprezintă interesele în mod limitat, lăsând astfel neasistate nevoile lor specifice, legate de identitate. În conformitate cu configurația prezentă a identității politice, maghiarii revendică integrarea colectivă și capacitatea de a lua decizii politice în domeniile specifice de interes, în timp ce românii recunosc și sunt de acord doar cu o formă de integrare individuală, non-colectivă și ne-autonomă. Eșecul elitelor românești și maghiare de a recunoaște greșelile istorice și contemporane și de a adopta o abordare auto-critică a propriei istorii naționale va oferi suport abordărilor conflictuale. Având în vedere aceste aspecte, următoarele secțiuni se axează pe două dintre elementele cheie ale retoricii UDMR – drepturile lingvistice și autonomia.

Drepturile lingvistice în educație și administrația publică locală

Antagonismul interetnic din România postcomunistă a fost încadrat – prin acțiunile și poziționările elitelor reprezentative – în termeni politico-instituționali. Revendicările UDMR au fost construite într-un mod care contestă viziunea elitelor politice românești asupra proiectului etnocentric și centralist de construcție a statului. Printr-o parte semnificativă a revendicărilor sale privind drepturilor minorităților, UDMR a contribuit la modelarea sistemului instituțional românesc în aspectele sale care privesc învățământul, administrația, justiția și domeniul audio-vizualului. Convergent cu reglementările impuse de UE, impactul a fost semnificativ din punct

1 Deși oficial UDMR nu poartă denumirea de partid, aceasta îndeplinește funcțiile unui partid. Pentru detalii, vezi Sergiu Gherghina, George Jigău, „The Role of Ethnic Parties in the Europeanization Process – The Romanian Experience”, *Romanian Journal of European Affairs* 8(2), 2008: 82-99.

2 Potrivit listei pusă la dispoziție de Levente Salat (editor), *Politici de integrare a minorităților naționale din România. Aspecte legale și instituționale într-o perspectivă comparată* (Cluj-Napoca: Centrul de Resurse pentru Diversitate Etnoculturală, 2008), 262-272.

de vedere normative (cu întârzieri semnificative din punct de vedere al implementării). Următoarele două secțiuni vor reflecta asupra revendicărilor legate de utilizarea limbii materne în educație și în relația cu autoritățile administrației publice locale ca având relevanță mare pentru natura politică a identității maghiare.

Educația în limba maternal

Unul dintre cele mai importante momente în relațiile româno-maghiare din perspectiva articulării și clarificării revendicărilor a fost reprezentat de debaterile privind revizuirea *Legii învățământului* din 1995. UDMR s-a opus în Parlament acestei legi datorită caracterului său limitat în ceea ce privește învățământul în limba maternă. În urma negocierilor în cadrul cărora poziția politică a UDMR a avut o greutate semnificativă – dobândită în urma alegerilor generale din 1996 – legea învățământului a fost modificată în 1997 și 1999, integrând prevederi relevante pentru învățământul în limba maternă a minorităților naționale (Hotărârea de Guvern nr. 36/1997 și Legea nr. 84/1995, republicată în decembrie 1999). UDMR a susținut că în forma adoptată în 1995, legea învățământului „consolidează caracterul unitar, etatist, centralizat al sistemului de învățământ”¹ și ignoră interesele comunității maghiare, „desconsiderând dreptul său constituțional de a fi beneficia de educație în limba maternă”.² Condamnând faptul că „prevederile legii sunt formulate în spiritul statului național unitar și exclusivismului național”,³ UDMR a susținut faptul că procesul de învățământ este mai dificil pentru copiii a căror limbă maternă nu este cea română.

Disputa privind învățământul în limba maternă la nivelurile inferioare de educație a fost însă redusă în comparație cu cea privind învățământul superior în limba maghiară, caz în care perspectivele rămân diametral opuse chiar și după douăzeci de ani de la căderea comunismului. Confruntarea discursivă inițială majoră este plasată în anii 1997-1998, fiind continuată apoi ocazional, și atingând un nou vârf al intensității în anul 2006. Afirmția de bază a UDMR a fost că obiectivul de reproducere culturală a elitelor maghiare poate fi pe deplin satisfăcut doar prin existența unei universități maghiare de stat separate care să beneficieze de autonomie în luarea deciziilor și utilizarea fondurilor. Înființarea unei universități maghiare de stat independente are ca scop obținerea „independenței în ceea ce privește luarea deciziilor, structura și aspectele financiare ale învățământului superior a deja existentei linii maghiare, consolidarea structurilor existente, crearea autonomiei interne, crearea unui sistem de facultăți maghiare la Universitatea Babeș-Bolyai”.⁴ Pentru a-și susține revendicările referitoare la învățământul superior în limba maghiară, UDMR a evocat dreptul de a utiliza limbile minoritare ca reprezentând „un element al dreptului de păstrare a identității, [...] un drept universal al omului în statele în care trăiesc minorități etnice tradiționale. Acest drept îndeplinește cerințele de bază ale statelor democratice, reprezintă un drept constituțional și de asemenea un mijloc împotriva asimilării”.⁵

Ca atare, restabilirea unei universități Bolyai separate și independente a fost și continuă să fie considerată de către UDMR drept o „compensație istorică”⁶, un

1 Despre *cadrul legal privind învățământul pentru minoritățile naționale* (Legea învățământului), Cluj, 16 iunie 1995, publicat în *Documentele UDMR: 1989-1999* (București, 1999).

2 Idem.

3 Idem.

4 Programul UDMR – 2008, capitolul VI, la <http://www.udmr.ro/programalegeri.php?programalegeri=9>.

5 József Kötő, Sándor Tonk (editori), *Plans for the Distribution of the Hungarian Higher Educational Institutions in Romania: Hungarian Higher Education in Romania: Past-Present-Future* (Cluj-Napoca, 1998).

6 József Kötő (UDMR), discurs ținut în Camera Deputaților – Sesiunea din 17 martie 2009, cu ocazia aniversării de 50 de ani de la revocarea statutului separate și independent al Universității Bolyai din Cluj, disponibil la <http://www.cdep.ro/pls/steno/steno.stenograma?ids=6604&idm=1,13&idl=1>.

drept pe care „comunitatea maghiară nu îl va abandona niciodată”.¹ În afara justificării sale istorice, UDMR a considerat restabilirea universității maghiare independente ca un drept la egalitatea de șanse. Educația reprezintă în cele mai recente exemple ale discursului UDMR „dorința de independență, având în vedere obiectivul de a crea un sistem de învățământ în limba maternă, pe baza auto-guvernării locale”.² Mediarea celor două poziții opuse a fost imposibilă, din moment ce ambele părți (atât politicieni cât și reprezentanți ai Universității Babeș-Bolyai) au fost de neclintit. Acest lucru a dus la imposibilitatea stabilirii unui dialog constructiv pe această temă.

Reticența elitelor românești de a face „compromisuri” în acest domeniu poate fi explicată prin revendicările maghiarilor invocate în acest caz: trecerea granițelor de la domeniul educației în cel al politicii. Autonomia în luarea deciziilor în domeniul învățământului superior a fost percepută ca reprezentând o provocare pentru ordinea politică a statului român, una care s-a dovedit imposibil de depășit. Pe de altă parte, refuzul UDMR de a se mulțumi cu un sistem binar de luare a deciziilor în învățământul superior marchează reticența de a accepta metoda co-deciziei ca soluție pentru medierea conflictelor româno-maghiare.

Un nou pas făcut în direcția propusă de UDMR este versiunea *Legii Învățământului* aflată în vigoare până în ianuarie 2011 și care aduce câteva modificări substanțiale educației în limba maternă. Ne vom referi doar la trei dintre ele a căror importanță este măsurată prin continuitatea pe care au avut-o pe lista revendicărilor UDMR (încă de la începutul anilor '90). Prima este cea care permite predarea limbii și literaturii române „pe tot parcursul învățământului preuniversitar după programe școlare și manuale elaborate în mod special pentru minoritatea respectivă”.³ Cea de-a doua se referă la predarea geografiei și istoriei României în limbile materne ale minorităților naționale în cazul învățământului primar, gimnazial și liceal cu predare în limbile minorităților naționale „după programe școlare și manuale identice cu cele pentru clasele cu predare în limba română, cu obligația transcrierii și a însușirii toponimiei și a numelor proprii românești și în limba română”.⁴ În final, legea prevede un rol mai însemnat pentru componenta locală a managementul educațional, conducând în fapt la o autonomie crescută a acestui nivel în luarea deciziilor: „În cazul unităților de învățământ cu secții de predare în limbile minorităților [...] numirea directorului se face cu consultarea organizației care reprezintă minoritatea respectivă în Parlamentul României [...]”.⁵ Mai mult, Directorul unității de învățământ „realizează conducerea executivă a acesteia”,⁶ iar „[î]n cazul unităților de nivel gimnazial sau liceal cu predare în limbile minorităților naționale, singulare în municipiu, oraș sau comună, se acordă personalitate juridică, indiferent de efectivul de elevi”.⁷

Marcând o evoluție vizibilă, *Legea Învățământului* în vigoare în prezent⁸ include câteva prevederi care au fost revendicate de UDMR încă de la începutul anilor '90. Cea mai importantă dintre acestea, care a antrenat opoziția continuă a partidelor politice românești, este predarea istoriei și geografiei României în învățământul primar, gimnazial și liceal în limbile minorităților naționale în unitățile școlare cu acest specific.⁹ Conform legii, Limba și literatura română este predată în cadrul

1 Idem.

2 Idem.

3 Art. 46, paragraf 2, *Legea 1/2011 – Legea educației naționale*, publicată în Monitorul Oficial nr. 18 din 5 ianuarie 2011.

4 Art. 46, paragraf 8.

5 Art. 97, paragraf 1.

6 Art. 97, paragraf 2.a).

7 Art. 45, paragraf 6.

8 *Legea Educației Naționale* nr. 1 din 5 ianuarie 2011, publicată în Monitorul Oficial nr. 18 din 10 ianuarie 2011.

9 Art. 46, paragraf 8.

învățământului preuniversitar „după programe școlare și manuale elaborate în mod special pentru minoritatea respectivă”.¹ Acestor prevederi se adaugă altele privind posibilitatea studiilor de doctorat în limba maternă² sau numirea directorilor unităților de învățământ cu respectarea criteriilor etnice.³

Concluzia acestor evoluții este legată de importanța contextului politic pentru realizarea dezideratelor unei minorități naționale cu un proiect politic puternic conturat. În cazul de față, configurația sistemului de partide din România și dispunerea spectrală a UDMR a permis acestuia jucarea unui rol pivotal în ultimele două decenii.

Administrația publică locală

În ceea ce privește drepturile de utilizare a limbii materne în relațiile cu administrația publică locală, un aspect relevant este faptul că la momentul adoptării sale inițiale (1991), legea privind administrația publică locală nu conținea referiri la utilizarea limbilor minoritare, fapt care a suscitat opoziția vocală a UDMR. În termenii utilizării limbii în relația cu autoritățile administrative, limba română rămânea în acel moment singura opțiune (articolul 54). Versiunea revizuită a Legii Administrației Publice Locale a fost adoptată în 2001 (Legea nr. 215/2001). Aceasta a fost însoțită de un alt document normativ – *Hotărârea de Guvern privind aprobarea Normelor de aplicare a dispozițiilor privind drepturile cetățenilor aparținând unei minorități naționale de a folosi limba maternă în administrația publică locală, cuprinse în Legea privind administrația publică locală* (Nr. 1206/2001). Cu privire la articolul 17 (2001) – care prevedea faptul că „[În unitățile administrativ-teritoriale în care cetățenii aparținând minorităților naționale sunt într-o proporție care depășește 20% din numărul de locuitori”⁴ – Senatorul József Csapó menționat că în fapt, legea „reglementează exercitarea unui drept fundamental: folosirea limbii materne în public”. UDMR a considerat acest lucru ca fiind un drept constituțional, aprobat de convențiile internaționale sau documentele pe care România le-a semnat și ratificat și pentru respectarea cărora și-a luat angajamentul. Reprezentanții UDMR în Parlamentul European au susținut faptul că revizuirea Legii Administrației Publice Locale pune în aplicare un „principiu de bază al autonomiei locale”,⁵ aceasta însemnând „descoperirea drumului european spre descentralizare”.⁶ UDMR a adus și alte elemente discursive correlate în discursul său – descentralizarea, regionalizarea și consolidarea comunităților locale.

Discursul are două elemente definitorii pentru revendicările UDMR, care nu se suprapun în întregime: *regionalizare* și *autonomie*. Primul concept este folosit ca un înlocuitor pentru acesta din urmă. Având conștiința faptului că *autonomie* (în special în formatul său teritorial) va continua să agite aceeași opoziție fermă din partea tuturor partidelor politice românești, UDMR a utilizat în schimb retorica descentralizării și regionalizării. Fiind în chip mărturisit cel mai important obiectiv, *menținerea identității naționale* a maghiarilor din România necesită descentralizarea organizării administrative a statului, astfel încât „administrațiile locale să poată

1 Art. 46, paragraf 2.

2 Art. 135, paragraf 4.

3 Art. 97 paragraf 1. Numirea directorilor se face pe baza consultărilor cu organizația politică care reprezintă minoritatea respectivă în Parlament, politizându-se astfel sfera educațională.

4 József Kötő, membru UDMR, discurs ținut în Camera Deputaților – Sesiunea din 17 martie 2009, cu ocazia aniversării de 50 de ani de la revocarea statutului separate și independent al Universității Bolyai din Cluj, disponibil la <http://www.cdep.ro/pls/steno/steno.stenograma?ids=6604&idm=1,13&idl=1>.

5 Art. 17, *Legea Administrației Publice Locale 215/2001*, publicată în *Monitorul Oficial* No. 204/ 23 April 201, disponibil la http://www.cdep.ro/pls/legis/legis_pck.http_act_text?idt=27123.

6 József Csapó, membru UDMR, discurs publicat în *Monitorul Oficial*, Partea a II-a, anul IX, No. 228/ 1998, ținut cu ocazia dezbaterilor din Senat cu privire la amendamentele aduse Legii Învățământului și Legii Administrației Publice Locale, 19.

funcționa în baza principiului autoguvernării”.¹ Gradul de descentralizare susținut de UDMR ar implica drepturi de auto-guvernare acordate comunităților locale, un mecanism care ar întări eficiența implementării drepturilor minorităților și implicit consolidarea democratică. Astfel de îmbunătățiri instituționale ar putea – în perspectiva UDMR – să permită pe deplin dezvoltarea și reproducerea identității maghiare în toate componentele sale (culturală, educațională sau politică).

Dezideratul autonomiei

Autonomia – denumită uneori și *auto-determinare*² – a fost un principiu expus constant începând cu începutul anilor '90. Al treilea congres al UDMR a reprezentat un moment-cheie din acest punct de vedere, întrucât acesta a fost momentul în care un model de autonomie a fost conceptualizat destul de vag și introdus într-o formă structurată în programul partidului. Această concepție asupra autonomiei a definit minoritatea maghiară ca fiind o „comunitate politică”.³ Treptat, cum o astfel de reprezentare a autonomiei dorite a intrat în antagonism pronunțat cu participarea la guvernare a UDMR, aceasta a primit un rol secundar, în timp ce alte elemente au avut prioritate (educația, utilizarea limbii materne în administrația locală și mass-media etc).

Pot fi identificate două etape importante în dezvoltarea revendicărilor pentru autonomie: una care poate fi în general localizată în perioada 1990-2002 și a doua, care se extinde dincolo de această perioadă, până în prezent (2009). În timpul primei etape, conceptul de autonomie a evoluat ca o parte constitutivă a comportamentului UDMR pe scena politică românească. După 2002, cu toate acestea, revendicarea autonomiei nu este în totalitate legată doar de acțiunile UDMR, ci și de cele ale facțiunilor din cadrul UDMR, care au format ulterior organizații maghiare opoziționiste (Consiliul Național Maghiar din Transilvania, Consiliul Național Secuiesc și Partidul Civic Maghiar – PCM). Incluziunea în programul politic din 1993 a conceptului *națiunii partenere* a fost un eveniment-cheie în procesul de evoluție a sensului atribuit autonomiei în interpretarea UDMR. Acest lucru implică faptul că maghiarii (prin reprezentantul lor politic) au revendicat statutul politic al unei comunități care este parte constitutivă a statului, alături de comunitatea etnică română, trebuind să beneficieze, astfel, de drepturile și obligațiile rezultante. *Autodeterminarea internă*, integrată în programul 1993, a fost derivată din statutul politic pe care UDMR l-a pretins pentru comunitatea maghiară. Această perspectivă asupra autonomiei a apărut ca o posibilitate în timpul dezbaterilor privind adoptarea Constituției României (1991).

Cu toate acestea, conceptul tripartit al autonomiei prezentat în cadrul programului din 1993 este departe de a fi o definiție concretă a autonomiei personale, locale și teritoriale. Inevitabil, deși deschis menit să o conteste din punct de vedere administrativ, viziunea UDMR asupra autonomiei a fost marcată de limitele prevăzute de Legea fundamentală. Prin urmare, abordarea UDMR s-a îndreptat către revendicările privind *drepturile minorităților*. Multe dintre aceste revendicări (dreptul de a folosi limba maternă în domeniul educației, administrației publice, mass-media și procedurilor judiciare, de reprezentare, de participare și drepturile culturale) se bazează pe principiul autonomiei în luarea deciziilor.

1 Senator Francisc Bárányi (UDMR), discurs publicat în *Monitorul Oficial*, Partea a II-a, an X, No. 253/ 1999, ținut cu ocazia dezbaterilor reunite ale Senatului și Camerei Deputaților privind amendamentele aduse Legii administrației publice locale, 8.

2 Programul UDMR, adoptat la cel de-al treilea Congres al partidului (Brașov, ianuarie 1993), în *Documentele UDMR: 1989-1999* (București, 1999).

3 Levente Salat, „Visions of Minority Hungarians in Transylvania: Prospects and Obstacles”, *Kisebbségkutatás – Minorities Research* 6(2003), disponibil la http://www.hhrf.org/kisebbségkutatás/mr_o6/cikk_nyomtatás.php?id=1245.

O altă perioadă importantă este marcată de anii 1993-1996. În această perioadă, două tendințe la fel de influente și-au pus amprenta pe evoluția revendicărilor pentru autonomie. Pe de o parte, dialogul deficient româno-maghiar a încurajat o atitudine mai radicală din partea UDMR. Pe de altă parte, o altă tendință endogenă României, și anume formarea Convenției Democrată din România (CDR) și apropierea sa față de UDMR va rezulta în presiuni făcute asupra părții maghiare de a diminua revendicările pentru autonomie. Rezultatul alegerilor din 1996 din România și decizia câștigători de a include UDMR-ul în coaliția de guvernare a determinat creșterea influenței celei de-a doua tendințe în interiorul partidului maghiar. O altă consecință a fost însă și conturarea unei facțiuni în interiorul UDMR, formată din cei care nu au dorit să renunțe la autonomie ca una dintre cele mai importante revendicări pe termen scurt.

În perioada 2000-2004 UDMR nu a mai deținut poziții guvernamentale, însă a sprijinit partidul de guvernământ (PDSR / PSD) în Parlament. Autonomia și-a păstrat rolul mai degrabă marginal în discursul oficial al UDMR până în anul 2002, când disensiunile interne au crescut și au condus la separarea celui mai puternic grup care se opune discursului Președintelui UDMR Béla Markó, condusă de László Tókéș. În urma Congresului UDMR din 2003, Tókéș stabilește bazele Consiliului național maghiar din Ardeal.¹ Programul partidului adoptat la al șaptelea Congres (Satu Mare, 31 ianuarie – 2 februarie 2003) a reafirmat faptul că protecția identității și a drepturilor maghiarilor din România sunt „posibile numai prin intermediul instituțiilor autonomiei stabilite în cadrul statului de drept”.²

„Autonomia administrațiilor locale cu statut special”, este descris ca un statut care urmează să fie acordat acelor unități administrative unde locuiesc membrii ai minorităților naționale în proporție semnificativă și care recunosc statutul sus-menționat prin intermediul unui referendum.³ „Autonomia teritorială” este cea de-a treia dimensiune a planului UDMR privind instituționalizarea sferelor autonome de luare a deciziilor în cazul maghiarilor, fiind descrisă ca o „asociere a administrațiilor publice locale”.⁴ Autonomia nu câștigă în claritatea definiției nici în cadrul acestui program, însă sunt vizibile câteva modificări, mai ales în legătură cu crearea discursivă a unei rețele interconectate între autonomie, descentralizare, subsidiaritate și regionalizare.

Analiza discursului UDMR privind autonomia conduce la ideea că discursul despre autonomie se află în domeniul politicii simbolice mai degrabă decât în cel al acțiunii pragmatice și susținute menită să ducă la realizarea obiectivelor stabilite. În cazul UDMR, discursul simbolic privind aspirația definitorie a minorității maghiare – realizarea autonomiei – nu a fost susținut de eforturi pragmatice extinse pentru menținerea unui dialog valabil cu comunitatea maghiară sau cea română. Mai mult, UDMR a eșuat până în acest moment în a propune spre dezbatere publică și politică un plan concret pentru apropierea comunităților română și maghiară.

Concluzii

Acest articol a analizat evoluția discursurilor identitare maghiare din spațiul politic românesc. Tipul de revendicări avansate de către UDMR a conturat lupta pentru drepturile minorităților ca fiind o formă de contestare prin mecanisme moderate a puterii politice. Optând pentru calea revendicărilor constituționale, de natură

¹ Erdélyi Magyar Nemzeti Tanácsot – EMNT.

² Programul UDMR – 2003, adoptat la cel de-al șaptelea Congres al partidului.

³ Programul UDMR – 2003.

⁴ Programul UDMR – 2003.

parlamentară, UDMR a adaptat schemele de argumentare discursivă și revendicărilor sale la contextul politic, mărindu-le sau micșorându-le nivelului. Adesea supus unor critici pentru această strategie, UDMR a afișat un discurs dublu. Pe de o parte, obligat de necesitatea de a menține o anumită mobilizare a electoratului maghiar, UDMR a accentuat obiectivul său declarat pe termen lung: *autonomia* (în învățământul superior, în sfera culturală și administrativă). Pe de altă parte, datorită deciziei sale de a participa la guvernare și / sau în cadrul coalițiilor parlamentare în perioada 1996-2008, UDMR a fost conștient de faptul că discursul care a fost orientat în primul rând la destinatarul român (elitele politice și / sau membri ai comunității etnice românești) trebuia să echilibreze tendințele naționaliste și să adopte o abordare orientată spre societatea română în întregul ei, nu doar spre componenta maghiară. Primul nivel al discursului a subliniat obiectivul final, în timp ce al doilea a prezentat semnificația etapelor intermediare.

Referințele la autonomie reprezintă nivelul simbolic al discursului UDMR, în timp ce revendicările privind utilizarea limbii materne în educație, administrație, mass-media și sistemul judiciar reprezintă niveluri mai concrete de punere în aplicare. UDMR a menținut totuși referiri la îmbunătățirea permanentă a drepturilor minorității maghiare în discursul adresat auditoriului român. Făcând acest lucru, a în-cadrat identitatea maghiară ca manifestându-se în domeniul politic în mod semnificativ, contestând controlul politic exercitat de români asupra instrumentelor cheie de socializare: sistemul de învățământ, administrația publică (relațiile cu autoritățile statului) etc. Cerând transferul unei părți semnificative a puterii deținute de reprezentanții statului român către reprezentanții intereselor comunității maghiare, UDMR a contestat *status quo*-ul actual. Acest lucru explică reacțiile elitelor politice românești, care în ciuda sprijinului discursiv contextual pentru promovarea diversității, au respins fără excepție orice proces de negociere care ar duce la concesii (mai ales cele care ar rezulta într-o recalibrare politică) față de revendicările UDMR. Elitele politice românești au continuat, astfel, să aprobe configurarea identității politice a românilor în termenii deținerii controlului asupra statului, fără a include o componentă orientată către construirea unei comunități politice incluzive.

Discursul elitelor maghiare a definit comunitatea ca jucând un rol politic, nu doar cultural. Acest lucru a însemnat că minoritatea maghiară revendică nu doar drepturi culturale, ci și politice, mai precis dreptul de a fi reprezentată la nivelul instituțiilor politice. Discursul a educat această expresie politică a identității maghiare, care a contribuit în mod semnificativ la modelarea procesului de construire a națiunii maghiare minoritare în perioada post-comunistă și nu numai. Revendicarea autonomiei reprezintă cel mai puternic element constitutiv al aspirației de a fi reprezentat la nivel politic, deoarece un cadru autonom ar permite ca deciziile politice, administrative și culturale în mai multe sfere de interes pentru comunitatea maghiară să fie luate fără intervenția autorităților române. Aceasta exprimă o separare puternică față de constrângerile impuse de procesul de construire a națiunii române față de identitatea minorităților naționale care trăiesc pe teritoriul său. Această caracteristică – din punct de vedere etno-psihologic – a fost definită ca fiind un „conflict de identificare”.¹ Paradoxal, prin activitatea de susținere a drepturilor sale, precum și realizarea multora dintre ele, minoritatea maghiară a contribuit la reformarea parțială a structurii socio-politice și culturale din România și poate continua să fie un factor cu potențial de a induce astfel de schimbări.

Limitele inerente ale acest studiu se află în perspectiva sa „elitistă”, cercetarea neincluzând măsurarea gradului în care componentele identității politice

¹ Gabriel Mugny, Juan Antonio Pérez, *Le déni et la raison. Psychologie de l'impact social des minorités* (Cousset: Delval, 1986), citat în Juan Antonio Pérez, Francisco Dasi, „Reprezentările sociale ale grupurilor minoritare”, în Adrian Neculau (editor), *Psihologie socială: Aspecte contemporane* (Iași: Polirom, 1996).

configurate prin discursul elitelor corespund auto-percepției celor doua comunități aflate în discuție. Cercetările ulterioare pot merge în două direcții. Pe de o parte, o analiză calitativă ar putea reliefa modalitatea în care este formată identitatea politică la nivelul comunităților aparținând diverselor minorități etnice (incluzându-le aici și pe cele mixte). O abordare de natură antropologică sau meso-sociologică ar putea oferi răspunsuri valoroase. Pe de altă parte, studii de natură sociologică la nivel micro pot identifica modalitatea în care fiecare individ percepe identitatea, discursul identitar și interacțiunea cu cei de altă etnie.

BIBLIOGRAFIE

CULIC, Irina, „Dilemmas of Belonging: Hungarians from Romania”, *Nationalities Papers* 34(2), 2006.

DIJK, Teun A. van, „Discourse, Power and Access”, în Carmen Rosa Caldas-Coulthard și Malcom Coulthard (editori), *Texts and Practices: Readings in Critical Discourse Analysis*, London: Routledge, 1996.

GHERGHINA, Sergiu și George JIGLĂU, „The Role of Ethnic Parties in the Europeanization Process – The Romanian Experience”, *Romanian Journal of European Affairs* 8(2), 2008, 82-99.

HABERMAS, Jürgen, „Citizenship and National Identity: Some Reflections on the Future of Europe”, în Ronald Beiner (editor), *Theorizing Citizenship*, State University of New York Press, New York, 1995, 255-282.

KÖTÖ, József și Sándor TONK (editori), *Plans for the Distribution of the Hungarian Higher Educational Institutions in Romania: Hungarian Higher Education in Romania: Past-Present-Future*, Cluj-Napoca, 1998.

KYMLICKA, Will (editor), *The Rights of Minority Cultures*, New York University Press, New York, 1996.

KYMLICKA, Will și Ian Shapiro (editori), *Ethnicity and Group Rights*, New York University Press, New York, 1996.

KYMLICKA, Will, *Liberalism, Community and Culture*, Oxford, Clarendon Press, UK, 1991.

KYMLICKA, Will, *Multicultural Citizenship: A Liberal Theory of Minority Rights*, Clarendon Press, Oxford, 1995.

MAYAFFRE, Damon, „Dire son identité politique. Etude du discours politique français au XX siècle”, *Cahiers de la Méditerranée*, 66, 2003.

MOORE, Wilbert E., *Order and Change: Essays in Comparative Sociology*, John Wiley & Sons, New York, 1967.

PÉREZ, Juan Antonio și Francisco DASÍ, „Reprezentările sociale ale grupurilor minoritare”, în Adrian NECULAU (editor), *Psihologie socială: Aspecte contemporane*, Iași: Polirom, 1996.

ROBOTIN, Monica și Levente Salat (editori), *A New Balance: Democracy and Minorities in Post-Communist Europe*, Open Society Institute, Budapest, 2003.

SALAT, Levente (editor), *Politici de integrare a minorităților naționale din România. Aspecte legale și instituționale într-o perspectivă comparată*, Centrul de Resurse pentru Diversitate Etnoculturală, Cluj-Napoca, 2008.

SALAT, Levente, „Are Members of the Hungarian Minority in Romania Part of the Romanian Political Community?”, *Studia Politica* 8(2), 2008, 337-367.

SALAT, Levente, „Forme de autonomie și condițiile de realizabilitate ale acestora”, *Altera* 29(2006): 37- 50; Balázs Trencsényi, Dragos Petrescu, Cristina Petrescu, Constantin Iordachi, Zoltan Kantor (editori), *Nation-Building and Contested Identities: Romanian & Hungarian Case Studies*, Regio Books, Budapest, 2001.

SALAT, Levente, „Visions of Minority Hungarians in Transylvania: Prospects and Obstacles”, *Kisebbségkutatás – Minorities Research* 6, 2003, disponibil la http://www.hhrf.org/kisebbssegkutas/mr_o6/cikk_nyomtatasi.php?id=1245.

Documente și programe politice

Documentele UDMR: 1989-1999, București, 1999.

Plans for the Distribution of the Hungarian Higher Educational Institutions in Romania: Hungarian Higher Education in Romania: Past-Present-Future, elaborat și editat de József KÖTÖ, Sándor TONK, Cluj-Napoca, 1998.

Programul UDMR – 2003, adoptat la cel de-al șaptelea congres al partidului.

Programul UDMR – 2008, <http://www.udmr.ro/programalegeri.php?programalegeri=9>.

Discursuri

BÁRÁNYI, Francisc (UDMR), discurs publicat în *Monitorul Oficial*, Partea a II-a, an X, No. 253/ 1999, ținut cu ocazia dezbaterilor reunite ale Senatului și Camerei Deputaților privind amendamentele aduse Legii administrației publice locale.

CSAPÓ, József, discurs publicat în *Monitorul Oficial*, Partea a II-a, anul IX, No. 228/ 1998, ținut cu ocazia dezbaterilor din Senat cu privire la amendamentele aduse Legii Învățământului și Legii Administrației Publice Locale.

KALMAN RÁDULY, Robert, discurs publicat în *Monitorul Oficial*, Partea a II-a, an XII, No. 41/ 2001, ținut cu ocazia dezbaterilor parlamentare, p. 22.

KÖTÖ, József, discurs ținut în Camera Deputaților – Sesiunea din 17 martie 2009, cu ocazia aniversării de 50 de ani de la revocarea statutului separate și independent al Universității Bolyai din Cluj, <http://www.cdep.ro/pls/steno/steno.stenograma?ids=6604&idm=1,13&idl=1>.

KOVÁCS, Csaba-Tiberiu, discurs publicat în *Monitorul Oficial*, Partea a II-a, an XII, No. 12/ 2001, ținut cu ocazia dezbaterilor parlamentare, p. 11.

Apărarea națională – un domeniu de interes pentru mass-media românească

■ EUGEN LUNGU

[The University of South-East Europe – „Lumina”]

Abstract

After the Romanian Revolution of 1989, the interest of mass-media the national defense increased significantly. In order to understand the way the issues of national defense were reflected in mass-media, we intend to analyze three aspects: the role of the media in the integration of Romania in NATO; the media and the Romanian military participation in the missions beyond the national borders; „the press campaigns control” considered „vulnerable” to the national defense of Romania by the 2010 National Defense Strategy. We believe that the Romanian media can have an important role in raising the policy makers awareness with a view to improve the public policies for defense.

Keywords

national defense; media; National Defense Strategy; NATO; Romanian integration; press campaigns control; freedom of the press

În anii care au trecut după Revoluția din decembrie '89 mass-media românească a manifestat un interes permanent față de problematica amplă a securității naționale, apărarea națională fiind una dintre componentele importante ale domeniului securității care, nu de puține ori, a reprezentat în toată această perioadă un pol de interes jurnalistic foarte important. Nu este deloc ușor să încercăm, chiar și succint, o abordare a principalelor aspecte ale apărării naționale care s-au oglindit în mass-media din România, în peste douăzeci de ani, mai ales datorită multitudinii și diversității subiectelor mediatice circumscrise acestui domeniu, precum și a unghiurilor diferite de abordare, fie că este vorba de presa scrisă, cea audio sau audio-vizuală. Totuși, pentru a contura o minimă „image” despre problematica pe care ne-am propus s-o analizăm, vom încerca să ne referim la trei chestiuni importante ale domeniului apărării naționale care au reprezentat pentru mass-media, în ultimile două decenii, repere semnificative ale activității jurnaliștilor români, atât prin importanța „evenimentului” cât și prin impactul produs în rândul marului public. Astfel, pentru început vom încerca o scurtă abordare a rolului jucat de mass-media din țara noastră pentru îndeplinirea dezideratului național de integrare a României în Alianța Nord-Atlantică. În al doilea rând, ne propunem să scoatem în evidență modalitatea

în care mass-media a oglindit și continuă să prezinte participarea militarilor români la misiuni în afara granițelor naționale. Ultima parte a demersului nostru se referă la unul dintre subiectele îndelung mediatizate ale anului 2010 pentru mass-media românească – „campaniile de presă la comandă”¹ ca vulnerabilitate la adresa apărării naționale României, așa cum este stipulat în Strategia Națională de Apărare² /2010. Analiza noastră, limitându-se doar la trei dintre aspectele importante ale domeniului apărării naționale de după 1990, nu urmărește să surprindă întreaga „paletă” a evenimentelor consumate în Armata României, și nici diversitatea punctelor de vedere jurnalistice și controversate din mass-media cu privire la domeniul apărării naționale a României. Acest lucru ar însemna un demers mult mai complex care ar necesita o analiză minuțioasă, a modului în care mass-media a reflectat întreaga problematică a apărării naționale și un spațiu mult mai generos destinat acestui subiect. Ne propunem, așadar, o succintă analiză grefată pe „binomul” mass-media-apărarea națională a României, prezentând cele trei aspecte enunțate ceva mai înainte, iar în final să formulăm câteva concluzii viabile despre problematica abordată.

Mass-media și succesul integrării euroatlantice

Referindu-ne la integrarea României în NATO nu putem să nu remarcăm succesul extraordinar al mass-mediei din țara noastră care, înțelegând importanța aderării la Alianță, s-a angajat voluntar într-o adevărată campanie mediatică națională în sprijinul integrării în toată perioada de preaderare, începând cu 1993, când statul român a solicitat formal³ aderarea la Alianța Nord-Atlantică și până la 29 martie 2004, când România a devenit țară membră NATO cu drepturi depline. Putem spune că mass-media românească s-a dovedit, în general, independentă în perioada de preaderare, sau mai bine spus a fost într-o „zbatere” continuă pentru a-și lărgi sfera de libertate, iar în toată această perioadă cu siguranță a încercat și credem că a reușit să fie în serviciul public. Și mass-media din România, ca și instituțiile democratice născute după decembrie 1989, și-au propus să atingă cât mai repede un nivel de organizare și funcționare comparabile cu cele existente în statele democratice avansate. Astfel mass-media din România, din sectorul public și privat, a devenit tot mai conștientă de faptul că „În țările democratice, instituția mass-media se prezintă pe sine ca total independentă și menită să acționeze în numele interesului public”⁴. Nu ne putem imagina succesul integrării în NATO, iar apoi în UE, fără suportul enorm al mass-mediei care a acționat consecvent pentru ca dezideratul „NATO și UE”, circumscrise interesului național, să devină un fapt împlinit. Sprijinul popular foarte puternic în jurul ideii de a deveni stat membru al Alianței Nord-Atlantice se datorează clasei politice⁵, aportului Armatei României pentru integrare și cel puțin

1 Strategia Națională de Apărare a României/2010 precizează ca una dintre vulnerabilități: „Fenomenul campaniilor de presă la comandă cu scopul de a denigra instituții ale statului prin răspândirea de informații false despre activitatea acestora; presiunile exercitate de trusturi de presă asupra deciziei politice în vederea obținerii de avantaje de natură economică sau în relația cu instituțiile statului”.

2 Strategia Națională de Apărare pe site <http://www.presidency.ro/static/ordine/SNAp/SNAp.pdf>

3 România a fost prima țară din fostul bloc comunist care a semnat în ianuarie 2004 programul Parteneriatului pentru Pace (PpP), un vast program lansat de NATO care reunește statele aliate și partenerii Alianței pentru desfășurarea unor activități comune pe linie de apărare și securitate, program menit să apropie progresiv NATO de statele partenere.

4 Michael Bland, Alison Theaker, David Wragg, *Relațiile eficiente cu mass media*, traducere de Nicu Pană, (București: Comunicare.ro, 2003), 25.

5 Toate forțele politice din România, aflate la putere sau în opoziție, în perioada 1993-2004, au susținut aderarea României la NATO.

în egală măsură contribuției mass-mediei care a găsit căile cele mai eficiente pentru ca cetățenii români să conștientizeze importanța, pentru viitor, a integrării într-o organizație de apărare colectivă, în condițiile în care România era un stat extrem de vulnerabil din punct de vedere al potențialului să de apărare, după dizolvarea Tratatului de la Varșovia, în anul 1991. Am dori să precizăm că atunci când subliniem efortul depus de mass-media din România pentru integrarea în NATO avem în vedere sectorul mediatic public, în care includem și segmentul mass-mediei militare, precum și sectorul mass-media privat din țara noastră. „Văzându-se fără aliați – se arată într-o lucrare despre strategia militară românească – imediat după căderea Cortinei de Fier, România a trebuit să opteze, între a se orienta către Occident sau a rămâne neutră. Formula de neutralitate era combătută de imperativul tot mai evident al multinaționalității în gestionarea stărilor de insecuritate și de povara materială ce o presupun eforturile de securitate suportate exclusiv în context național. Orientarea spre vest a rămas, astfel, singura alternativă viabilă dar și tradițională”¹. Rolul mass-mediei în întreaga perioadă premergătoare primirii României în NATO a fost extrem de pozitiv datorită realizării unui „front comun” de voință jurnalistică privind integrarea în Alianță, o adevărată „coalitie mediatică” în jurul ideii de integrare, neexistând situații în care să se pună la îndoială faptul că opțiunea României spre lumea euroatlantică ar fi o alegere greșită. Analizând acum acea perioadă, credem că succesul mediatic pentru realizarea obiectivului strategic național al integrării în NATO a fost determinat în bună măsură de focalizarea massmediei pe mai multe „teme” cu impact major la nivelul marelui public, între care trei dintre ele merită remarcate în continuare. Ne referim în primul rând la „tema pericolului rusesc”, care după dispariția Tratatului de la Varșovia devenea o realitate incontestabilă din perspectiva clasică a „balanței puterii”, România rămânând un stat neîncadrat într-o organizație de securitate colectivă, ceea ce o făcea vulnerabilă în situația în care era ținta unei agresiuni armate. Utilizarea cu succes a acestei teme în presa scrisă, audio sau audio-vizuală a avut și avantajul existenței unui „capital” de antipatie în societatea românească față de Rusia, considerată vinovată, mai ales în mediul politic și academic, pentru cei 42 de ani de comunism pe care i-a parcurs România. Prezentarea Rusiei de către mass-media românească ca pe un stat care încă dispunea, chiar și după dispariția URSS în anul 1991, de un mare potențial militar pe care l-ar putea întrebuința pentru a-și lărgi, din nou, sfera de influență, a faptului că nu departe de granițele naționale sunt staționate trupe rusești în Republica Moldova, sunt elemente care au contribuit decisiv la formarea unei opțiuni de masă pentru cetățenii români în favoarea ideii de integrare în NATO. Dacă ne referim doar la unul dintre sondajele de opinie² privind integrarea României în NATO, efectuat în perioada aprilie-mai 2002, cu doi ani înainte de a deveni țară membră a Alianței Nord-Atlantice, din care a rezultat că 76% din populație se pronunță pentru integrarea în Alianță, avem o parte a măsurii succesului pe care și mass-media, în mod justificat, l-a obținut. O a doua temă utilizată de mass-media în perioada de preaderare a fost „necesitatea apropierii de SUA”, fapt care era echivalent cu opțiunea de integrare a României în lumea euroatlantică și abandonarea definitivă a apartenenței la „Est”. Această temă a fost promovată de mass-media pe de o parte, într-o formă „nostalgică” (americani care au fost „așteptați” de români mai multe decenii), iar pe de altă parte ca obiectiv de interes național privind viitorul României într-o lume în care SUA devine singura superputere globală. Cea de-a treia temă care a facilitat succesul aderării la NATO – „România este o țară europeană alături de statele Europei de Vest”, este

¹ Coordonatori Valentin Arsenie și Petre Botezatu, împreună cu un colectiv, *Strategia militară românească în epoca modernă*, (București : Editura Nummus, 1999), 218.

² <http://www.apid.snsa.ro/Avizier/Programe%20analitice/Spatiu%20public%20european/Tematica%20Master%20Nou/Pregatirea%20Romaniei%20pentru%20aderarea%20la%20NATO.doc>

tema prin care mass-media a promovat ideea necesității „reconectării” României la Europa Occidentală, cea a vocației noastre europene ca popor și faptul că decalajul dintre estul și vestul Europei nu poate fi eliminat decât prin integrarea în structurile europene și euro-atlantice. Apreciem însă că, deși succesul mass-mediei din România în „economia” aderării la NATO este incontestabil credem că această reușită a avut cel puțin un efect nedorit, sau cum se spune în termeni militari, o „pagubă colaterală”. Despre ce este vorba? Credem că în mod neintenționat (de altfel acest lucru nu se putea evita), din dorința de a se asigura suportul populației și succesul campaniei de integrare în NATO, mass-media a insistat pe tema pericolului rusesc la adresa securității României ceea ce a amplificat sentimentul antirusesc în rândul cetățenilor români, contribuind în mod considerabil la răcirea relațiilor româno-ruse. Efectele răcirii relațiilor dintre București și Moscova la care și mass-media a avut o importantă contribuție după 1990, mai ales în perioada campaniei de aderare la NATO s-au resimțit și continuă să se resimtă, mai ales în plan economic, în toată perioada care s-a scurs, începând cu admiterea formală a cererii de aderare a țării noastre la NATO. Pe de altă parte, tot mass-media a creat falsa impresie pentru cetățeanul român că integrarea în NATO ar fi o problemă predominant militară, ce revenea Ministerului Apărării Naționale, dar a cărei soluție era dictată din rațiunile politice preferențiale ale unui Occident catolic și protestant (vezi preferința din 1997 pentru grupul de la Vișegrad) și nu din considerente meritocratice unde iarăși în mod fals s-a creat percepția că România și armata ei și-ar fi „facut temele” pentru integrare, iar Occidentul nu a fost suficient de înțelegător cu țara noastră.

Misiunile militarilor în teatrele de operații – o permanentă provocare pentru mass-media

Al doilea aspect pe care ne-am propus să-l abordăm, așa cum precizăm în partea introductivă, se referă la mass-media și participarea militarilor români la misiuni în afara teritoriului național. Începând cu 1991 România a participat pentru prima dată cu forțe necombatante (un spital de campanie)¹ la primul Război din Golf (Operația „Furtună în deșert”), iar acest gen de misiuni desfășurate în afara granițelor naționale împreună cu multe altele cu un grad de risc sporit, continuă și în prezent, conform obligațiilor statului nostru, în teatrele de operații din Afganistan, Kosovo, Bosnia-Herțegovina, Irak etc. În cele două decenii de participare românească la misiuni în teatrele de operații trebuie să menționăm că un număr important de militari români au fost prezenți, pe baza principiului rotației, la misiuni sub mandat ONU, OSCE, NATO sau în cadrul unor coaliții de state, țara noastră încercând astfel să demonstreze în acest mod că este un „furnizor de securitate” care respectă angajamentele asumate. Mass-media a reflectat participarea militarilor români la aceste misiuni, atât în perioada de preaderare la NATO, dar și după ce România a devenit stat membru al Alianței. Putem remarca faptul că, în general, presa din România a înțeles bine dificultățile cu care s-a confruntat Armata României în „drumul” spre NATO și a încercat să vină în sprijinul decidenților politici sugerând modalitățile prin care puteau fi adoptate politici în domeniul apărării care să accelereze procesul de integrare în Alianță. Participarea jurnaliștilor la diverse activități organizate de Ministerul Apărării Naționale (aplicații, exerciții demonstrative, zile ale porților deschise, zile ale armelor, etc.) dar și la misiuni organizate în teatrele de operații din Afganistan, Irak, Kosovo etc pentru a vedea nivelul de interoperabilitate al structurilor militare din Armata României dislocate în

¹ Spitalul militar românesc de campanie a fost dislocat în cadrul operațiunii britanice „Gramby”, în cadrul structurilor de sprijin pe timpul primului război din Golful Persic, în perioada 9 februarie-22 martie 1991.

zone de conflict, au contribuit la o mai bună cunoaștere a situației reale din armată, a nevoilor acestei instituții dar și a nivelului de profesionalism al militarilor români în comparație cu militarii din alte armate. O relație de lucru profesională s-a statornicit între structurile de relații publice din armată de la diverse eşaloane militare și mass-media de la nivel local și național, relație care a facilitat o bună informare a publicului larg cu privire obiectivele majore ale instituției militare, la activitățile care se desfășoară în armată precum și la participarea militarilor români la misiuni în teatrele de operații. În acest sens trebuie menționat că îndeosebi după 1995 s-a format un corp de ziariști specializați în probleme de apărare, acreditați la Ministerul Apărării Naționale, care au reușit să acumuleze o minimă experiență în domeniu, unii chiar au absolvit cursuri de specialitate ceea ce în ansamblu a contribuit la calitatea informării și articolelor pe această temă. Un subiect de presă care a prilejuit în mod deosebit după integrarea în NATO în 2004 lansarea de critici la adresa decidenților politici și militari, l-a reprezentat dotarea cu tehnică de luptă a unor structuri militare românești combatante care participă la misiuni în teatrele de operații. Subiectul a fost reluat de multe ori atunci când s-au produs accidente nefericite în teatrele de operații în care și-au pierdut viața în misiuni de luptă militari români, accentuându-se pe ideea dotării subunităților românești combatante cu tehnică de luptă învechită. Între timp, în ultimii ani, situația dotării cu armament și tehnică de luptă a structurilor militare care sunt dislocate în teatrele de operații militare s-a îmbunătățit considerabil. Totuși, până în prezent în cei aproximativ 20 de ani de participări la misiuni în afara teritoriului național și-au pierdut viața un număr de 19 de militari¹, mass-media reacționând de fiecare dată extrem de divers, de la reflectarea unor aspecte sensibile privind dimensiunea umană a evenimentului și criticarea politicilor de înzestrare a Armatei pentru structurile combatante, la contestarea participării militarilor români la misiuni pe perioade foarte lungi. Dincolo de rolul pozitiv pe care mass-media îl are atunci când sunt sesizate anumite aspecte privind pregătirea și dotarea cu tehnică de luptă a unor subunități militare combatante care participă la misiuni în străinătate, considerăm că presa scrisă², de exemplu, ar putea avea o contribuție mai importantă la informarea publicului cititor cu privire la o serie de aspecte ale apărării naționale, cum ar fi: statutul de țară membră NATO, avantajele și obligațiile care derivă din această calitate; înzestrarea cu tehnică de luptă a structurilor militare combatante; pregătirea pentru luptă a militarilor români din toate categoriile de forțe ale armatei; lecțiile învățate privind participarea la misiuni în teatrele de operații militare, etc. Nu putem să nu afirmăm faptul că, în afara instituțiilor publice din sfera mass-media care au atribuții specifice privind informarea corectă a populației cu privire la politicile publice și evenimentele principale din domeniul apărării naționale, ar fi de dorit, dar destul de greu de realizat, ca și instituțiile mediatice private (așa cum au făcut-o foarte bine în perioada de aderare la NATO) să aibă o „consistență” mai mare în abordarea unor teme de informare a cetățenilor cu diverse aspecte din domeniul apărării naționale, de genul celor enumerate mai înainte. Credem că acest aspect, care va rămâne mereu ca un „frumos deziderat”, va fi mereu alimentat de un adevăr incontestabil: „Nu poate exista democrație fără cetățeni foarte bine informați”³.

1 În luna mai 2011, în decurs de cinci zile, în teatrul de operații din Afganistan și-au pierdut viața doi militari români dintre cei 19 pe care i-a pierdut România în misiuni externe, pe site <http://www.evz.ro/detalii/stiri/militar-roman-mort-in-afghanistan-929681/pagina-comentarii/toate-comentariile.html>;

2 În urma analizei a două ziare importante, pe toată perioada anului 2010, a rezultat că problematica referitoare la apararea națională a României se regăsește într-o proporție redusă în conținutul publicațiilor.

3 Claude-Jean Bertrand, *Deontologia mijloacelor de comunicare*, (Iași: Editura Institutul european, 2000), 18.

Campaniile de presă la comandă – un potențial pericol pentru apărarea națională?

Referitor la „campaniile de presă la comandă” ca vulnerabilitate la adresa apărării naționale a României, conform proiectului Strategiei Naționale de Apărare /2010, am dori să afirmăm că includerea acestui aspect într-un document de importanță fundamentală pentru domeniul apărării nu credem că era necesară, mai ales în condițiile în care sintagme asemănătoare („proasta guvernare”, de exemplu) nu se regăsesc în contextul acestui document. Imprecizia explicativă care a permis plasarea campaniilor de presă în dreptul vulnerabilităților la adresa apărării naționale, chiar și într-un document în stadiul de proiect, precum și aspectele de ordin juridic care ar decurge ulterior din acest lucru, a determinat o reacție puternică și justificată a celei mai mari părți din mass-media românească împotriva acestui fapt pe care l-au calificat drept „un abuz al puterii” și o încercare de a limita libertatea de opinie. Declarația Universală a Drepturilor Omului, proclamată la 10 decembrie 1948 de Adunarea Generală a Națiunilor Unite, precizează la articolul 19 că „Orice individ are dreptul la libertate de opinie și de expresie, ceea ce implică dreptul de a nu fi îngrijorat de opiniile sale și pe acela de a căuta, primi și răspândi, fără impunerea unor frontiere, informațiile și ideile prin orice mijloc de expresie”. Teama că mijloacele de comunicare ar putea fi supuse unui control mai strict din partea statului a fost și este un subiect de actualitate pentru mass-media din statele care au făcut parte din blocul comunist, având în vedere modul de manifestare al regimurilor totalitare care au reușit să alimenteze populația, în timp, cu o ură profundă față de structurile statale, în general. Deși uneori în discursul public sunt jurnaliști care exagerează pe tema „libertății mijloacelor de comunicare” tocmai ca statul să nu „cucerească” noi alinamente, la nivelul specialiștilor în mass-media se cunoaște că „dacă libertatea ar fi totală, s-ar ajunge la prostituarea mijloacelor de comunicare în masă, atât în sectorul informării, cât și în cel al divertismentului”¹. Reacția jurnaliștilor din România referitoare „problema” campaniile de presă la comandă a fost preluată și la nivel internațional, secretarul general al Federației Internaționale a Jurnaliștilor, Aidan White, condamnând destul de categoric modul în care Bucureștiul a încercat să introducă această chestiune în proiectul Strategiei Naționale de Apărare: „Încă o dată vedem un guvern care face o greșală imensă prin folosirea legislației anti-terorism pentru a pune cătușe presei și a stopa cercetările jurnalistice justificate asupra activităților guvernului. Problema aici este că avem un guvern care până acum nu a recunoscut rolul adecvat al presei într-o democrație. Maniera în care jurnalismul este pus pe aceeași poziție cu terorismul este potențial periculoasă și nu își are locul într-o țară membră a UE”². Pare puțin exagerat și un astfel de punct de vedere, însă el se înscrie în logica prudențială a massmediei care privește mereu cu suspiciune ideea de control din partea statului. Ar fi de dorit ca întreaga comunitate mass-media să fie de acord că „libertatea nu înseamnă abatere de la regulă sau absența regulilor. Libertatea de comunicare își găsește limitele necesare în respectarea celorlalte drepturi și libertăți cu care trebuie să se pună de acord”³.

Dar dincolo de acest subiect de presă care a inflammat mass-media din România în vara anului 2010, despre care apreciem că a fost generat de lejeritatea cu care autorii proiectului strategiei au antecalculat impactul pe care ideea difuză de limitare a libertății de exprimare jurnalistică ar putea-o avea la nivelul lide-rilor de opinie din mass-media românească, credem că sunt necesare câteva preci-

1 Claude-Jean Bertrand, *Deontologia*, 20.

2 <http://www.romanialibera.ro/actualitate/media/waz-euobserver-este-presa-o-amenintare-pentru-securitatea-romaniei-192113.html>

3 Francis Balle, coordonator, *Larousse. Dicționar de media* (București: Univers enciclopedic, 2005), 190.

zări cu privire la libertatea presei, la anumite nuanțe ale acestui concept promovat în România ultimilor 21 de ani, cu efecte și asupra vizibilității domeniului apărării naționale. Considerăm că presa de după 1990 din România, conform unor aprecieri ale diverșilor experți străini, are un grad de libertate¹ comparabil cel existent în țări avansate, din acest punct de vedere. Pe acest fond însă, concomitent cu promovarea ideii de inseparabilitate a democrației de cea de presă liberă, nu de puține ori și în perimetrul mass-media au fost semnalate numeroase probleme, existând suspiciuni privind acțiuni deliberate de dezinformare a publicului cititor sau chiar campanii de presă comandate cu un anumit scop. Aș vrea să ne referim la un „exemplu” mediativ care s-a consumat în anul 2010 pentru a susține faptic ideea că în mass-media pot apărea situații în care interesul național poate deveni un „concept periferic”. În noiembrie 2010 în cadrul emisiunii de televiziune „Profesioniștii” un foarte cunoscut om de presă, Ion Cristoiu, participant ca invitat a afirmat că a primit în decursul carierei sale o ofertă de a conduce un ziar, fără a-l nominaliza, contra unei remunerații financiare lunare și unei prime de instalare extrem de generoase, comparative cu sumele vehiculate în state care au o situație economică superioară României. Explicația pe care cunoscutul om de presă a oferit-o cu privire la refuzul ofertei s-a referit pe de o parte, la „stuporea” cu care a privit beneficiile financiare propuse de proprietarul ziarului, iar pe de altă parte la incapacitatea sa de a face o „presă la comandă”, cum în mod sigur i s-ar fi cerut după semnarea contractului de angajare. Așadar, este un exemplu tipic, ca și altele care au mai fost remarcate în mass-media, în care libertatea presei este „virusată” de anumiți patroni de presă care consideră, în mod incorect și cinic, că în domeniul mass-media important este să obții profit, chiar și sub zodia cunoscutului machiavelism „scopul scuză mijloacele”. De altfel, este binecunoscut faptul că „Proprietatea asupra mass-media oferă posibilitatea de a influența conținutul editorial, fenomen care variază însă de la un proprietar la altul”².

Concluzii

Mass-media din România, atât din zona publică cât și din cea privată, a demonstrat că a înțeles încă de la început că integrarea în NATO era un obiectiv de interes național și a avut o contribuție extrem de importantă la atingerea acestui deziderat, împlinit în primăvara anului 2004 – promovarea României în „lumea euroatlantică”. Un „bonus” special credem că revine mass-mediei private care, fără a avea obligația legală de a participa la campania pentru NATO, a demonstrat profesionalism și responsabilitate contribuind în mare măsură la succesul acestei adevărate „campanii mediatică naționale”. Una din motivațiile politicilor editoriale promovate de instituțiile mass-media în această direcție credem că a fost generată și de nevoia de rating crescut, problematica referitoare la Alianța Nord-Atlantică și la apărarea națională facilitând acest lucru. Considerăm că modul în care toată mass-media românească a acționat pentru ca „obiectivul NATO” să fie îndeplinit reprezintă un exemplu relevant în care acest deziderat, circumscris interesului național al României, a fost înțeles perfect de către întreaga comunitate mass-media. De asemenea credem că și în problema participării militarilor români la misiuni în teatrele de operații, mass-media din România a avut și are un rol pozitiv, abordările jurnalistice pe această temă contribuind treptat la cunoașterea unei „altfel de Români”,

1 Totuși, într-un clasament mondial al libertății presei, Press Freedom Index 2010, realizat de Reporters sans Frontières în anul 2010, România s-a situat pe locul 52 la nivel mondial, pe site <http://www.napocanews.ro/2010/10/romania-dupa-papua-noua-guinea-si-burkina-faso-la-capitolul-libertatea-presei.html>

2 Michael Bland, *Relațiile eficiente cu mass media*, , 31.

situată la mii de kilometri distanță, dar și la sensibilizarea în ultimii ani a decidenților din domeniul politic și al apărării naționale privind ameliorarea politicilor publice care vizează Armata României. Cu siguranță că, în calitate de specialiști în studii de securitate și consumatori ai „produselor” mediatice simțim nevoia ca presa, în primul rând cea din sectorul public care are anumite responsabilități în acest sens, să continue prezentarea unor idei promovate în perioada 1993-2004 în campania de integrare în NATO și să informeze mai în detaliu cum funcționează NATO ca organizație de apărare colectivă, care sunt mecanismele de luare a deciziilor în cadrul Alianței, pentru a auzi cât mai rar pe stradă întrebări de genul „Ce căutăm noi, românii, în Afganistan?”. În acest sens, cel puțin una din concluziile unei cercetări realizată în anul 2002 pe tema modului în care se reflectă în mass-media din România problematica integrării europene este valabilă și astăzi: „Presa este văzută ca trădând evenimentele legate de integrare în mod obiectiv, pozitiv însă acestea sunt prezentate ca știri și mai puțin ca analize sau comentarii în profunzime”¹.

Credem că, în forma sa finală Strategia de Apărare Națională va ține seama de dezbaterile care au avut loc în mass-media românească în anul 2010 și va elimina precizarea referitoare la campaniile de presă la comandă, ca vulnerabilitate la adresa apărării naționale. Însă, chiar dacă suntem de acord cu această corecție, nu putem să nu subliniem că și mass-media de la noi, după modelul existent în democrațiile avansate ale lumii, trebuie supusă permanent supravegherii publice iar în România care este încă o democrație insuficient consolidată se simte nevoia eficientizării activității instituțiilor statului care veghează la respectarea legalității în toate sectoarele vieții economico-sociale. Nu putem să nu fim de acord cu Claude-Jean Bertrand când afirma că „o libertate totală a mijloacelor de comunicare ar fi intolerabilă”². Oricine se poate întreba, cu ce ar fi dăunătoare o totală libertate a massmediei? Ar fi suficient să ne imaginăm care ar fi efectele în spațiul public dacă s-ar permite massmediei să promoveze mesaje rasiste, șovine, xenofobe etc și atunci am realiza, în mod sigur, dacă o libertatea totală a massmediei ar fi de dorit. Suntem de acord că mass-media nu trebuie niciodată pusă la zid pentru că ar fi un atentat la statul democratic, însă ideea de „igienizare” a unei părți a presei din România a fost enunțată de multe ori de lideri importanți din mass-media românească, idee pe care și noi o considerăm de actualitate. Așadar, în general vorbind despre tematica analizată pledăm pentru instituții mass-media care să abordeze în mod corect domeniul apărării naționale a României, care să nu se simtă hărțuite de autoritățile statului dar care, în același timp să nu aibă nimic de-a face cu conceptual de „presă comandată”, din interiorul sau din afara granițelor naționale. Deși în anumite state cum ar fi Marea Britanie unii autori apreciază că „presa are o reputație îndoielnică”³ iar „în SUA trei sferturi dintre utilizatori au o încredere limitată în mijloacele de comunicare în masă”⁴, noi continuăm să credem că procesul de consolidare a instituțiilor democratice din România, care nu s-a încheiat odată cu intrarea în NATO și UE, are nevoie de o presă situată la un standard de calitate cât mai înalt care să informeze corect marele public cu privire la problematica apărării naționale și care să influențeze pozitiv organele de decizie politică și militară, pentru continuarea proceselor de reformă în Armata României.

1 <http://www.scritube.com/jurnalism/Integrarea-europeana-in-massme85451.php>

2 Claude-Jean Bertrand, *Deontologia mijloacelor de comunicare*, 21.

3 Michael Bland, *Relațiile eficiente cu mass media*, 45.

4 Claude-Jean Bertrand, *Deontologia mijloacelor de comunicare*, 18.

BIBLIOGRAFIE

- ARSENIE Valentin și BOTEZATU Petre – coordonatori, împreună cu un colectiv, *Strategia militară românească în epoca modernă*, (București : Editura Nummus, 1999);
- BALLE Francis, coordonator, *Larousse. Dicționar de media* (București: Univers enciclopedic, 2005);
- BERTRAND Claude-Jean, *Deontologia mijloacelor de comunicare*, (Iași: Editura Institutul european, 2000);
- BLAND Michael, THEAKER Alison, WRAGG David, *Relațiile eficiente cu mass media*, traducere de Nicu Pană, (București: Comunicare.ro, 2003);
- Strategia Națională de Apărare pe site <http://www.presidency.ro/static/ordine/SNAp/SNAp.pdf>
- <http://www.scribube.com/jurnalism/Integrarea-europeana-in-massme85451.php>
- <http://www.napocanews.ro/2010/10/romania-dupa-papua-noua-guinea-si-burkina-faso-la-capitolul-libertatea-presei.html>
- <http://www.romanialibera.ro/actualitate/media/waz-euobserver-este-presa-o-amenintare-pentru-securitatea-romaniei-192113.html>
- <http://www.apid.snsa.ro/Avizier/Programe%20analitice/Spatiul%20public%20european/Tematica%20Master%20Nou/Pregatirea%20Romaniei%20pentru%20aderarea%20la%20NATO.doc>

Nicolae Titulescu – profesor și diplomat¹

■ MARIUS HRISCU

[Romanian Academy, Iași Branch]

Abstract

This year, on 16 March, we celebrated 130 years since the birth of Titulescu. Nicolae Titulescu is known for diplomatic actions. But it has held for a certain period, and a meritorious teaching activity. After graduating from the Law Faculty of Paris, with remarkable results, Titulescu was appointed in March 23, 1905, as a substitute teacher's Dumitru Alexandrescu Department of Civil Faculty of Law, University of Iasi. The main objective of Titulescu diplomatic activity was keeping the Romanian independence, territorial integrity and its international affirmation, an objective which he has made.

Keywords

Nicolae Titulescu; professor; Faculty of Law; University of Iasi; University of Bucharest; diplomatic activity

Introducere

Premiză

Anul acesta, la 16 martie, s-au împlinit 130 de ani de la nașterea lui Nicolae Titulescu. După cum se cunoaște, a fost un mare diplomat al perioadei interbelice dar și un foarte bun profesor universitar. Ne propunem, prin acest studiu, să analizăm principalele aspecte ale activității didactice și diplomatice ale lui Titulescu. Ne vom referi la activitatea didactică pe care a desfășurat-o la Universitatea din Iași.

Nicolae Titulescu – profesor la Facultatea de Drept din cadrul Universității din Iași

Nicolae Titulescu a urmat cursurile Facultății de Drept din Paris având în calitate de îndrumători pe renumiții juriști Marcel Planiol și Charles Lyon-Caën. A obținut licența având cel mai mare punctaj în iar în ianuarie 1905 doctoratul, la Paris, sub coordonarea științifică a profesorului Charles Lyon-Caën, cu teza intitulată: „Essai sur une théorie générale des droits éventuels”, fiindu-i acordată mențiunea

¹ **ACKNOWLEDGEMENT:** „This paper was made within The Knowledge Based Society Project supported by the Sectoral Operational Programme Human Resources Development (SOP HRD), financed from the European Social Fund and by the Romanian Government under the contract number POSDRU/89/1.5/S/56815.”

„Eloge”¹. Studiile la Paris au influențat toată cariera didactică, juridică și diplomatică a lui Titulescu, acesta rămânând legat Franța, pe care a admirat-o foarte mult. Cu toate acestea, deși i s-a propus să rămână profesor la Facultatea de Drept din Paris, Titulescu s-a întors în țară².

Cariera didactică a lui Titulescu a început la 23 martie 1905³, când a fost numit, prin ordinul nr. 15018 al Ministrului Cultelor și al Instrucțiunii Publice, D. Hurmuzescu, ca suplinitor al profesorului Dimitrie Alexandrescu, unul dintre cei mai renumiți juriști români ai perioadei respective⁴, la catedra de Drept civil a Facultății de Drept din Iași⁵: „Domnule Rector, Am onoarea a vă face cunoscut că ministerul a numit până la finele anului școlar curent pe domnul N. Titulescu ca suplinitor al domnului D. Alexandrescu la catedra de Drept civil de la Facultatea de Drept”⁶. La scurt timp după numire, datorită faptului că se bucura de o încredere mare în rândul colegilor, în zilele de 14, 18 și 19 iunie 1905, Titulescu a făcut parte, alături de profesorii C. Stere și I. Th. Burada din comisia examinatoare a studenților care se prezentaseră la examenul de Drept civil⁷.

Ideile lui Titulescu în privința reorganizării învățământului juridic românesc se regăsesc în lucrările sale „Observațiuni asupra reorganizării facultăților de drept”⁸ și „Cum trebuie să înțelegem educațiunea juridică”⁹ cât și în „Programul analitic al Cursului de Drept civil pentru anul I”¹⁰ din 1905 de la Facultatea de Drept din Iași. Profesorul Titulescu se pronunța pentru eliminarea metodelor învechite de predare a cursurilor, conceperea unor prelegeri atractive, sublinierea caracterului de știință socială a dreptului. În activitatea didactică, viitorul ministru român de externe s-a călăuzit după principiile eticii profesionale. Titulescu solicita renunțarea la considerarea textului de lege ca obiect exclusiv al cursurilor și punerea accentului pe latura socială și economică a științelor juridice¹¹.

Obiectul cursului de drept civil pe care l-a ținut Titulescu era format din principalele secțiuniale acestei ramuri a dreptului: „privilegiile și ipotecile”, „persoanele” și „succesiunile”. Datorită vastei culturi juridice a remarcabilului talent oratoric, Titulescu și a tras încă de la început admirația colegilor și a studenților¹². Acesta considera că dobândirea metodei de interpretare umanitară a legilor nu constituia decât un prim pas în procesul educației juridice, „un minim indiscutabil” pentru că „dreptul evoluează paralel cu nevoile sociale”¹³.

1 <http://www.titulescu.eu/nt/biografie>

2 <http://cutiacuvechituri.wordpress.com/2012/03/26/viata-lui-nicolae-titulescu-film/> Nicolae Titulescu. Viața. Activitatea politică și diplomatică. Film realizat de TVR Internațional cu ocazia a 120 de ani de la nașterea lui Nicolae Titulescu (1882-1941).

3 <http://www.titulescu.eu/nt/biografie>

4 Elena Deleanu, *Activitatea didactică a lui Nicolae Titulescu*, în Laurențiu-Guțică Florescu, Dorin Teodorescu (coord.), *Nicolae Titulescu. Eternitatea unui destin exemplar*, (Slatina, Editura Fundației „Universitatea pentru toți”, 2005), 181.

5 Dan Boțescu, „Titulescu la Iași”, în *Cronica*, Iași, nr.6/19 martie (1966).

6 Arhivele Naționale Istorice Centrale, (în continuare A.N.I.C.), filiala Iași, Fond Universitatea „Al. I. Cuza” – Iași, Rectorat, dosar nr. 1/1904-1906, f. 140 ; A.N.I.C., filiala Iași, Fond Universitatea „Al. I. Cuza” – Iași, Facultatea de Drept, dosar nr. 2257 bis, f. 50.

7 D. Ivănescu, Emil Popescu, *N. Titulescu – profesor la Iași*, în Gh. Buzatu (coord.), *Titulescu și strategia păcii*, (Iași, Editura Junimea, 1982), 481.

8 Nicolae Titulescu, *Observațiuni asupra reorganizării facultăților de drept*, (București: Tipografia Ziarului „Cronica”), 1904.

9 Titulescu, *Cum trebuie să înțelegem educațiunea juridică*, (București: Tipografia Ziarului „Curierul Judiciar”), 1907.

10 Titulescu, *Programul analitic al Cursului de Drept civil pentru anul I*, (București: Tipografia Ziarului „Curierul Judiciar”), 1905.

11 Titulescu, *Observațiuni*, 7.

12 Elena Deleanu, *Activitatea didactică*, 181.

13 Titulescu, *Cum trebuie*, 18.

Făcând o analiză a situației învățământului românesc de la acea vreme și prezentând modul prin care concepea o reformare a acestui sector, Titulescu arăta că: „Dacă rea e starea actuală a lucrurilor, dacă suntem hotărâți a o schimba, nu s-ar face operă utilă mărginindu-se la reforme de detalii, întreg edificiul păcătuiește prin bază, să-l refacem deci din temelie”¹.

Analizând planul de învățământ pentru licență al facultăților de drept, din anul 1904, Titulescu îl considera ca fiind „incomplet” și „nerațional”, redactat „într-un spirit înapoiat”. Acesta era de părere că lipseau cele mai importante cursuri iar cele existente erau distrinbuite în mod greșit pe nai de studii astfel încât pentru predarea lor profesorului îi era imposibil să folosească o metodă științifică. În această situație, Titulescu a propus ca viitorul plan de învățământ să fie elaborat în corelație cu cerințele științifice, cu „direcțiile noi ce au luat asemenea știință”². Titulescu propunea introducerea de materii noi cum ar fi: Istoria dreptului național; legislația civilă comparată și creșterea importanței cursului de sociologie care exista deja la Facultatea de Drept din Iași³.

În mare măsură acestea idei ale lui Titulescu au fost transpuse în practică prin reorganizarea dintre anii 1904-1912⁴. Astfel în 1913 la anul I la București a fost introdus cursul „Enciclopedia dreptului” iar la anul al III-lea, la București și Iași a fost introdus cursul „Istoria dreptului”, cu referire la dreptul vechi românesc⁵. Tot în anul 1913 a mai fost introdus cursul „Economie politică” la anul I la București și Iași⁶.

Ca un semn al valorii profesorului suplinitor Titulescu, la 17 mai 1906, titularul catedrei Dimitrie Alexandrescu a solicitat acordul ministrului Instrucțiunii Publice ca tânărul dascăl să-l ajute la susținerea cursului de Drept civil. Aprobarea ministrului a ajuns în aceeași zi la Iași, fapt care a provocat confuzie, datorată prezenței simultane, la aceeași catedră, a titularului de curs și a suplinitorului care era o situație în premieră la Universitatea din Iași și care a fost elucidată de o nouă intervenție la ministru, în iunie 1906, de data aceasta a decanului Facultății de Drept din Iași, S.G. Longinescu. Răspunsul ministrului i-a asigurat lui Titulescu stabilitatea la catedră⁷.

La 23 octombrie 1907, Titulescu a trimis o cerere Ministrului Cultelor și al Instrucțiunii Publice în vederea înscrierii la concursul pentru postul de titular de la catedra de Drept civil a Facultății din București. Erau în total zece candidați pentru postul respectiv. Documentul era însoțit și de un memoriu de titluri și lucrări redactate până la acea dată și avea următorul conținut: „Domnule Ministru, Vă rog să binevoiți a dispune înscrierea mea în vederea concursului organizat pentru numirea unui titular la catedra de Drept civil, rămasă vacantă la Universitatea din București prin moartea domnului Șendrea. Într-un alăturat memoriu supun aprecierii dumneavoastră titlurile și lucrările ce invoc în sprijinul cererii mele. O parte din lucrări și titluri sînt înaintate odată cu prezenta petițiune trimisă din Paris. Restul va fi depus la timp în București”⁸. S-au format două comisii, una la Iași și una la București, care vor ajunge la rezultate diferite. Din comisia ieșeană făceau parte profesorii D.Alexandrescu și M.Cantacuzino iar din cea bucureșteană profesorii V. Urseanu, C.G. Disescu și Em. Antonescu. Cea ieșeană l-a recomandat pe George Tabacovici,

1 Titulescu, *Observațiuni*, 13.

2 Titulescu, *Observațiuni*, 13.

3 Ion Burduja, „Nicolae Titulescu. Preocupări în domeniul învățământului superior”, în *Revista învățământului superior*, anul al VIII-lea, (1966):42.

4 Vezi Traian Ionașcu, „Opera de drept civil a lui Nicolae Titulescu”, în *Studii și cercetări juridice*, anul al XI-lea, (1966):209-221.

5 Burduja, *Nicolae Titulescu. Preocupări*, 42.

6 Burduja, *Nicolae Titulescu. Preocupări*, 42-43.

7 Ivănescu, Popescu, N. *Titulescu – profesor*, 481-482.

8 A.N.I.C., filiala Iași, Fond Universitatea „Al. I. Cuza”- Iași, Rectorat, dosar nr. 10 A / 1906-1907, f. 1.

iar cea bucureșteană pe G.M.Sipsom. Ultimul a preluat catedra de la București iar Tabacovici a rămas la Iași unde la 23 ianuarie 1910 va dobândi titlul de profesor. Comisia de la București a apreciat articolele și studiile semnate de Titulescu, în special lucrarea „Împărțeaua moștenirilor” ajungând la concluzia potrivit căreia studiul lui N. Titulescu este făcut din punct de vedere juridic, social și economic, cu o analiză critică asupra principiilor care stăpinesc această materie și completat continuu cu jurisprudența specială fiecărei chestiuni. Lucrarea este meritorie, excelează în claritate și precizie¹.

Un document inedit, pe care l-am descoperit în Fondul Colecții Speciale al Bibliotecii Centrale Universitare „Mihai Eminescu” din Iași, face referire la o altă secvență din activitatea didactică desfășurată de Titulescu și anume obținerea docenței în Drept civil. În legătură cu docența, la 6 februarie 1908, Titulescu trimitea o carte poștală secretei Facultății de Drept din Iași, cu următorul text: „Iubite Domnule Brandea, Ce ai făcut cu docența mea? Sunt încă în așteptarea telegramei provizorii. Te rog comunică-mi de urgență rezultatul. Cu toată considerația, N. Titulescu”².

În urma solicitărilor făcute de profesorii N. Titulescu și V. Bușilă, la 27 mai 1908, Consiliul profesoral al Facultății de Drept din Iași a hotărât instituirea examenului de docență în specialitățile Drept civil și Drept roman³. Datorită formalităților obținerea titlului s-a prelungit până la 13 aprilie 1909 când ministrul Spiru Haret a confirmat acordarea acestuia: „Domnule Decan, Avînd în vedere recomandarea comisiei instituite pentru examenul de abilitare a domnului N. Titulescu ca docent în specialitatea Drept civil, Avînd în vedere raportul membrului Consiliului Permanent de instrucțiune, însărcinat cu cercetarea dosarului de abilitare; Văzînd avizul Consiliului Permanent de instrucțiune, Subsemnatul, în conformitate cu art. 25 și 26 din Regulamentul pentru numirea docenților, agregatilor și profesorilor universitari, numește pe domnul Nicolae Titulescu docent în specialitatea Drept civil, la acea Facultate”⁴.

Titulescu a mai rămas la Iași până la 29 ianuarie 1910 când ministrul Spiru Haret a decis transferarea lui Titulescu în capitală, unde va rămâne până în anul 1931, în urma avizului acordat de Facultatea de Drept din București: „Domnule Decan, Am onoarea a vă face cunoscut că în urma avizului Consiliului profesoral al Facultății de Drept din București, ministerul a aprobat transferarea la București a domnului N. Titulescu, docent la acea facultate”⁵.

Cu toate că era profesor la Universitatea din București, Titulescu a avut în continuare legături cu Iașul. Astfel, în perioada Marelui Război, între anii 1916-1918, cât Iașul a fost capitala României, se evidențiază funcția de ministru de Finanțe deținută de profesorul de drept civil Titulescu în cadrul guvernului condus de marele Ion I. C. Brătianu.

În anul 1928, după câștigarea procesului internațional al optanților unguri la Societatea Națiunilor, Titulescu a fost felicitat, printr-o telegramă, de Senatul Universității din Iași întrunit în ședința de la 13 martie 1928. Textul acestui document

1 Valentin Al. Georgescu, „Un text inedit al lui N. Titulescu despre cariera sa universitară”, în *Studii și cercetări juridice*, anul al XVII-lea, (1972):165.

2 Ivănescu, Popescu, N. Titulescu – profesor, 482.

3 Biblioteca Centrală Universitară „Mihai Eminescu” din Iași – Fondul Colecții Speciale, Arhiva 238-6, Carte poștală trimisă de Nicolae Titulescu către Brandea, secretarul Facultății de Drept din Iași, 6 februarie 1908.

4 A.N.I.C., filiala Iași, Fond Universitatea „Al. I. Cuza”- Iași, Facultatea de Drept, dosar nr. 2267 / 1907 – 1908, f. 45.

5 A.N.I.C., filiala Iași, Fond Universitatea „Al. I. Cuza”- Iași, Facultatea de Drept, dosar nr. 2264 / 1908-1909, f. 109. Vezi și A.N.I.C., filiala Iași, Fond Universitatea „Al. I. Cuza”- Iași, Rectorat, dosar nr. 1 / 1908-1909, f. 248.

6 A.N.I.C., filiala Iași, Fond Universitatea „Al. I. Cuza”- Iași, Facultatea de Drept, dosar nr. 2266, f. 8.

era următorul: „Domnului Titulescu, membru al Societății Națiunilor – Geneva. Universitatea ieșeană exprimă sentimente de recunoștință apărătorului dreptății, colegului stimat a cărui dragoste adâncă de țară și talent strălucit au determinat biruința morală. Sufletul românesc întreg vă susține. Rector P. Bogdan”¹.

În perioada în care a fost profesor a publicat lucrări cu privire la diverse domenii ale dreptului civil.

Pentru contribuția sa științifică a fost ales, la 31 mai 1930, membru de onoare al Academiei Române. În anul 1935 când a fost propus membru titular, Titulescu pentru a răspunde împotrivirii lui Nicolae Iorga, a subliniat faptul că nu va accepta decât în situația în care era ales cu unanimitate de voturi. Titulescu scria următoarele: „una dintre caracteristicile mele este mândria. Recunosc că rănilor făcute sunt cele care se închid mai greu la mine”².

După o perioadă, ca o recunoaștere a valorii titulesciene, Consiliul profesoral al Facultății de Litere și Filosofie din Iași, în ședința de la 7 februarie 1935, în unanimitate, l-a propus pe Titulescu pentru Premiul Nobel pentru Pace, pentru anul respectiv. Textul documentului era următorul: Domnule Rector, În ședința din 7 februarie 1935, Consiliul Profesoral al Facultății de Litere și Filozofie din Iași, în unanimitate, a propus pe Domnul Nicolae Titulescu, pentru premiul Nobel al Păcii pe anul 1935”³.

În anii în care a predat la Facultățile de Drept din cadrul Universităților din Iași și București, Nicolae Titulescu a fost apreciat de studenți, pe care îi considera cei mai buni „judecători” ai activității unui profesor, și de colegii săi. De altfel, referindu-se la cariera sa didactică Titulescu făcea următoarea mărturisire: „În care din activitățile mele am rămas eu însumi dacă nu în aceea de profesor universitar?”⁴.

Titulescu și – a câștigat un loc important în medalionul profesorilor Facultății de Drept din Iași și București.

Nicolae Titulescu – diplomat

Nicolae Titulescu este și unul dintre cei mai importanți diplomați ai perioadei interbelice.

Pe plan politic, Titulescu se revendica de la școala lui Take Ionescu și Vintilă Brătianu, în ciuda tradiției liberale a familiei sale. În timp ce era profesor la Universitatea din Iași, a trimis, în 1907, o cerere de înscriere către filiala din Craiova a Partidului Național Liberal, unde activase și Ionel Brătianu. Cererea sa fiind respinsă, deoarece liberalii craioveni s-au temut că acceptându-l își vor pune în pericol cariera politică, Titulescu s-a îndreptat către Partidul Conservator-Democrat condus de Take Ionescu, care fusese și acesta eliminat din rândul liberalilor din același motiv. Știind acest lucru, Titulescu i-a trimis lui Take Ionescu o telegramă care avea următorul text: „Dacă mai există un singur loc disponibil în Partidul Conservator-Democrat, să-l rezervi pentru mine”. La 16 februarie 1908, Titulescu a dobândit calitatea de membru al Partidului Conservator-Democrat, în cadrul căruia se va impune în scurt timp. La 8 noiembrie 1912 va intra în Parlament în calitate de deputat al Colegiului nr. 1 din județul Romanați. Debutul său oratoric în Parlament a fost apreciat de Take Ionescu, la rândul său un mare orator al României interbelice, fiind supranumit „Tăcișă Gură de Aur”: „Un mare, un extraordinar talent s-a ridicat la tribuna românescă și acest talent este al nostru. Nu numai că Titulescu a făcut ieri începutul cel mai strălucitor în istoria elocinței parlamentare a României, dar acest început l-a clasat deopotrivă gânditor și orator”. La scurt timp a început Războiul Balcanic și la 20

1 A.N.I.C., filiala Iași, Fond Universitatea „Al. I. Cuza”- Iași, Rectorat, dosar nr.101/ 1928, filele 178-179.

2 <http://cutiacuvechituri.wordpress.com/2012/03/26/viata-lui-nicolae-titulescu-film/>

3 A.N.I.C., filiala Iași, Fond Universitatea „Al. I. Cuza”- Iași, Rectorat, dosar nr. 1 / 1935, fila 282.

4 <http://cutiacuvechituri.wordpress.com/2012/03/26/viata-lui-nicolae-titulescu-film/>

decembrie 1913, Titulescu a rostit în Camera Deputaților primul său discurs public important intitulat „Poziția României față de evenimentele din Balcani”, discurs foarte apreciat de rege și clasa politică românească¹.

Titulescu și-a orientat acțiunile în vederea realizării României întregite. Plecat în iulie 1918, alături de Take Ionescu, îl găsim printre membrii Consiliului Național Român care a luat naștere la Paris, la 6 septembrie 1918, organism care avea menirea să raspândească și să susțină în cadrul opiniei publice internaționale interesele României privitoare la desăvârșirea unității sale naționale. Era primul contact său cu arena diplomatică internațională. În acest sens, Titulescu afirma următoarele: „Am luptat, pe cât mica mea personalitate mi-o îngăduia, pentru ca unitatea națională să se înfăptuiască”. La 20 aprilie 1920 Titulescu devenea prim delegat al României la Conferința de Pace de la Paris iar la 4 iunie în același an va semna, fin partea României, alături de Dr. Ioan Cantacuzino, Tratatul de pace de la Trianon, fiind convind că Transilvania semnifică însăși „inima României”².

Cariera diplomatică titulesciană a început, oficial, la 16 decembrie 1921 în calitate de trimis extraordinar și ministru plenipotențial al României în Marea Britanie. A fost un deceniu fructuos, cât a ocupat această funcție, din punctul de vedere al consolidării relațiilor diplomatice româno-britanice dar și din perspectiva dobândirii de experiență din partea acestuia. Titulescu remomera acest deceniu, cu o tentă de umor: „Am avut norocul să nu cunosc engleza atunci când am fost numit pentru prima dată ministru la Londra de către șeful meu Take Ionescu. Deoarece eram foarte atent să evit a vorbi franțuzește căci știam că britanicii preferă cea mai proastă engleză celei mai bune franceze, mi-am început cariera diplomatică la Londra păstrând tăcerea. [...] Mi-a fost dat să învăț engleza în același timp în care făceam cunoștință cu mentalitatea engleză”³.

Potrivit concepției politice titulesciene politica externă a României trebuia să fie consonantă cu realitățile internaționale ale perioadei respective. Folosind o formulă de mare actualitate putem spune că Titulescu dorea „integrarea României în Europa”.

După scăderea popularității Partidului Conservator și după dispariția lui Take Ionescu, diplomatul român va ieși din viața politică internă. Mai tâziu avea să afirme „Partidul meu se numește România”. Într-un interviu din anul 1933, Titulescu sublinia acest aspect: „Răspund bucuros la întrebările de politică externă. Refuz însă să mă amestec în politica și luptele interne”⁴.

Titulescu a luat contact pentru prima dată cu Societatea Națiunilor la 27 august 1920 când a fost numit delegat al României la această instituție internațională, care avea drept scop principal păstarea păcii generale, devenind în scurt timp delegat permanent⁵.

Procesul optanților unguri, în cadrul căruia diplomatul român a trebuit să se dueleze cu reprezentantul părții maghiare, marele jurist Appony, l-a înfățișat lumii diplomatice ca un mare orator, aducându-i și primul mare succes la Societatea Națiunilor. În același timp și-a atras simpatiile unor personalități de seamă ale perioadei respective: Jean Louis Barthou, Aristide Briand, Edouard Herriot, Austin Chamberlain, Maksim Litvinov. În acest sens Eduard Herriot declara: „Acest ministru al unei țări mici face politică în stil mare”⁶.

Cele două mandate de președinte al celei de-a XI-a și a XII-a Sesiuni a Adunării Generale a Societății Națiunilor, din anii 1930 și 1931, constituie „răsplata”

1 <http://cutiacuvechituri.wordpress.com/2012/03/26/viata-lui-nicolae-titulescu-film/>

2 <http://cutiacuvechituri.wordpress.com/2012/03/26/viata-lui-nicolae-titulescu-film/>

3 <http://cutiacuvechituri.wordpress.com/2012/03/26/viata-lui-nicolae-titulescu-film/>

4 <http://cutiacuvechituri.wordpress.com/2012/03/26/viata-lui-nicolae-titulescu-film/>

5 <http://cutiacuvechituri.wordpress.com/2012/03/26/viata-lui-nicolae-titulescu-film/>

6 Edouard Herriot, *Politică în stil mare*, în *Pro și contra Titulescu*, (București:Editura Enciclopedică), 272.

comunității internaționale pentru tenacitatea cu care Titulescu a apărut prevederile Pactului acestei instituții menite să consolideze pacea generală. Titulescu mărturisea: „Cred că pot vorbi de Societatea Națiunilor ca de o parte a propriei mele vieți”¹. Tot despre Societatea Națiunilor, acesta afirmă că „nu este doar un ideal ci și rezultatul unui contract. Iar acolo unde există un contract există și o responsabilitate”².

În direcția conservării păcii generale se înscriu și intervențiile lui Titulescu în cadrul Conferinței diplomatice internaționale pentru reducerea și limitarea armamentelor, desfășurată la Geneva între anii 1932 și 1934, unde acesta a susținut necesitatea reducerii bugetelor militare în raport cu situația specifică a fiecărui stat, ca una dintre măsurile concrete menite a favoriza dezarmarea.

„Cazul” Titulescu poate fi luat ca model pentru ceea ce trebuie să însemne continuitatea în politica externă românească și solidaritatea politică. Aducem ca argument în sprijinul acestei afirmații faptul că deși partidele politice din vremea respectivă nu aveau aceleași opinii în privința căilor și a mijloacelor de modernizare a României, în legătură cu problemele importante ale României exista o unitate de vederi. Titulescu a fost ministru de externe în cadrul mai multor guverne cu orientări politice diferite.

Au existat însă și animozități personale între Titulescu și o serie de personalități politice românești cum ar fi: Gheorghe Tătăreanu, Mihail Manoilescu, Ion Gigurtu, Constantin Argetoianu, Nicolae Iorga, A. C. Cuza, Octavian Goga³.

La 29 august 1936 s-a produs demiterea lui Nicolae Titulescu din guvernul condus de Gheorghe Tătăreanu. Aceasta a avut trei cauze fundamentale: politica de securitate colectivă promovată de acesta, ajunsă a nu mai fi de actualitate datorită schimbării raportului de forțe în Europa; dorința regelui Carol al II-lea de a-și institui regimul de autoritate personală; o legătură apreciată ca fiind „prea strânsă” între România și Uniunea Sovietică. Trebuie adăugată aici deterioarea relațiilor cu Italia în special în urma atacării de către aceasta a Abisiniei și a relațiilor cu Polonia care era împotriva încheierii unui tratat româno-sovietic deoarece acesta se îndrepta spre o colaborare cu Germania⁴.

Referindu-se la eșecul politicii de securitate colectivă, V.V. Tilea făcea următoarea afirmație: „Ocuparea fără nici o piedică, a zonei demilitarizate a Rinului a constituit condamnarea la moarte a întregului sistem de securitate europeană, iar atitudinea Marii Britanii și a Franței a fost incomprehensibilă și alarmantă pentru statele din Europa Centrală, cu excepția Ungariei și Bulgariei, care și-au strâns legăturile cu Axa”⁵.

S-a vehiculat ideea conform căreia Titulescu ar fi dus o politică externă proprie. În acest sens, A. C. Cuza președintele Partidului Național Creștin, într-un discurs rostit în plenul Senatului la 28 noiembrie 1936 declara: „...Dați-vă bine seama: până acum, politica noastră externă era rezervată, era o politică externă care se trata în anumite cercuri restrânse și cu toții convenisem că ea nu aparține oarecum Parlamentului, deși ea este de esență controlului parlamentar. Ajunsesem în așa situație, încât, până la urmă, nu mai era vorba ca politica statului român să se confunde numai cu anumite cercuri închise de la Ministerul Afacerilor Străine, ci să se rezume într-o singură persoană...”⁶. Considerăm că este o idee falsă deoarece

1 Nicolae Titulescu, *Documente diplomatice*, (București: Editura Politică, 1967), 342.

2 <http://cutiacuvechituri.wordpress.com/2012/03/26/viata-lui-nicolae-titulescu-film/>

3 Marius Hrisu, „Une perspective critique sur l'activité diplomatique de Nicolae Titulescu (1932-1936)”, în *Transylvanian Review*, Cluj-Napoca, nr. 4, (2010):78.

4 Hrisu, *Nicolae Titulescu și relațiile româno-sovietice (1932-1936)*, Cuvânt înainte semnat de Gh. Buzatu, (Iași: Editura TIPO MOLDOVA, 2011), 378.

5 *Apud* Ion Agrigoroaiei, *Basarabia în acte diplomatice 1711-1947*, (Iași: Casa Editorială Demiurg, 2012), 84.

6 A. C. Cuza, *Mai mult reprezentantul Genevei decât reprezentantul României la Geneva*, în „Monitorul Oficial”, partea a III-a, Dezbaterile Parlamentului, Senatul (Sesiunea ordinară 1936-1937), nr.7, 15 decembrie (1936),:109.

Titulescu avea susținerea acțiunilor sale politice din partea regelui și a guvernelor care se aflau în exercițiul funcțiunii în acea perioadă.

De asemenea s-a vorbit și despre eșecul politicii promovată de Nicolae Titulescu. Avem convingerea că politică titulesciană a avut rezultate pozitive în primul rând prin consolidarea sistemului de pace instituit la Versailles și a poziției României în Europa în acea perioadă. Totodată diplomatul român a atenționat în legătură cu marele pericol reprezentat de fascism chemând la unitate marile puteri europene și Uniunea Sovietică pentru a elimina această amenințare. Astfel considerăm că politică marilor puteri a eșuat în fața statelor revizioniste și în special a Germaniei. Titulescu afirma: „eu când mă bat nu sunt obișnuit să ies învins” însă sublinia ideea potrivit căreia „cea mai mare victorie este victoria asupra noastră înșine, fără de care cu greu putem pași înainte”¹.

Susținând impunerea „forței dreptului” în dauna „dreptului forței” în relațiile internaționale, autor al formulei „indivizibilității păcii”, pronunțându-se pentru respectarea suveranității și egalității în drepturi a tuturor statelor, pentru „spiritualizarea frontierelor”, ideile lui Titulescu rămân de mare actualitate. După cum însuși afirma „ideile nu mor odată cu cei ce le întrupează”².

Victoriosul Titulescu a prevestit declanșarea celui de-Al Doilea Război Mondial, cu urmările sale dezastruoase pentru întreaga umanitate.

Președintele Academiei Diplomatice Internaționale, Frangulis, spunea despre Titulescu că: „a fost, poate, cel mai mare diplomat al timpului său”³ care „a reușit să rămână român fiind în același timp european”⁴. Sugestive sunt și cuvintele lui Paul Valéry despre Titulescu „A fost poate singurul om extraordinar pe care l-am întâlnit”⁵.

Obiectivul principal al diplomatului Titulescu a fost păstrarea independenței, a integrității teritoriale a României și afirmarea acesteia pe plan internațional: „Viața mea – spunea Titulescu- a fost o luptă continuă în scopul de a croi pentru România un loc în viața lumii, apărându-l, totodată, interesele naționale”⁶. Este unul dintre obiectivele importante îndeplinite de „Titus”, așa cum era cunoscut Titulescu în perioada interbelică.

Concluzii

Nicolae Titulescu, atât ca profesor cât și ca diplomat, rămâne una dintre personalitățile perioadei interbelice.

Astfel, după cum am subliniat în text, profesorul Titulescu se pronunța pentru eliminarea metodelor învechite de predare a cursurilor, conceperea unor prelegeri atractive, sublinierea caracterului de știință socială a dreptului. În activitatea didactică, viitorul ministru român de externe s-a călăuzit după principiile eticii profesionale. Titulescu solicita renunțarea la considerarea textului de lege ca obiect exclusiv al cursurilor și punerea accentului pe latura socială și economică a științelor juridice⁷.

Obiectivul principal al diplomatului Titulescu a fost păstrarea independenței, a integrității teritoriale a României și afirmarea acesteia pe plan internațional, obiectiv pe care l-a dus la îndeplinire.

1 <http://cutiacuvechituri.wordpress.com/2012/03/26/viata-lui-nicolae-titulescu-film/>

2 <http://cutiacuvechituri.wordpress.com/2012/03/26/viata-lui-nicolae-titulescu-film/>

3 A. F. Frangulis, *A fost, poate cel mai mare diplomat al timpului său*, în *Pro și contra Titulescu*, (Cuvânt înainte de George G. Potra), (București: Editura Enciclopedică, 2002), 223.

4 Adrian Năstase, *Nicolae Titulescu – contemporanul nostru*, (București: Editura Metropol, 1995), 145.

5 <http://cutiacuvechituri.wordpress.com/2012/03/26/viata-lui-nicolae-titulescu-film/>

6 <http://cutiacuvechituri.wordpress.com/2012/03/26/viata-lui-nicolae-titulescu-film/>

7 Nicolae Titulescu, *Observațiuni*, 7.

BIBLIOGRAFIE

AGRIGOROAIEI, Ion, *Basarabia în acte diplomatice 1711-1947*, Iași, Casa Editorială Demiurg, 2012.

ARHIVELE Naționale Istorice Centrale, filiala Iași, Fond Universitatea „Al. I. Cuza”- Iași, Rectorat, dosar nr. 1/1904-1906; dosar nr. 10 A/1906-1907; dosar nr.101/ 1928; dosar nr.1/1935; Fond Universitatea „Al. I. Cuza”- Iași, Facultatea de Drept, dosar nr. 2257 bis; dosar nr. 2267 / 1907-1908; dosar nr. 2266.

BIBLIOTECA Centrală Universitară „Mihai Eminescu” din Iași – Fondul Colecții Speciale, Arhiva 238-6, Carte poștală trimisă de Nicolae Titulescu către Brandea, secretarul Facultății de Drept din Iași, 6 februarie 1908.

BOȚESCU, Dan, *Titulescu la Iași*, în „Cronica”, Iași, nr.6/19 martie 1966.

BURDUJA, Ion, *Nicolae Titulescu. Preocupări în domeniul învățământului superior*, în „Revista învățământului superior”, anul al VIII-lea, 1966.

CUZA, A. C., *Mai mult reprezentant al Genevei decât reprezentant al României la Geneva*, în „Monitorul Oficial”, partea a III-a, Dezbatările Parlamentului, Senatul (Sesiunea ordinară 1936-1937), nr.7, 15 decembrie 1936.

DELEANU, Elena, *Activitatea didactică a lui Nicolae Titulescu*, în Laurențiu-Guțică Florescu, Dorin Teodorescu (coord.), *Nicolae Titulescu. Eternitatea unui destin exemplar*, Slatina, Editura Fundației „Universitatea pentru toți”, 2005.

FRANGULIS, A. F., *A fost, poate cel mai mare diplomat al timpului său*, în *Pro și contra Titulescu*, (Cuvânt înainte de Potra G. George), București, Editura Enciclopedică, 2002.

GEORGESCU, Valentin, Al., *Un text inedit al lui N. Titulescu despre cariera sa universitară*, în „Studii și cercetări juridice”, anul al XVII-lea, 1972.

HERRIOT, Edouard, *Politică în stil mare*, în *Pro și contra Titulescu*, București, Editura Enciclopedică, p.272.

HRISCU, Marius, *Une perspective critique sur l'activité diplomatique de Nicolae Titulescu (1932-1936)*, în „Transylvanian Review”, Cluj –Napoca, nr. 4, 2010.

HRISCU, *Nicolae Titulescu și relațiile româno-sovietice (1932-1936)*, Cuvânt înainte semnat de Gh. Buzatu, Iași, Editura TIPO MOLDOVA, 2011.

IONAȘCU, Traian, *Opera de drept civil a lui Nicolae Titulescu*, în „Studii și cercetări juridice”, anul al XI-lea, 1966.

IVĂNESCU, D., POPESCU, Emil, *N. Titulescu – profesor la Iași*, în Gh. Buzatu (coord.), *Titulescu și strategia păcii*, Iași, Editura Junimea, 1982.

NĂSTASE, Adrian, *Nicolae Titulescu – contemporanul nostru*, București, Editura Metropol, 1995.

TITULESCU, Nicolae, *Observațiuni asupra reorganizării facultăților de drept*, București, Tipografia Ziarului „Cronica”, 1904.

TITULESCU, *Cum trebuie să înțelegem educațiunea juridică*, București, Tipografia Ziarului „Curierul Judiciar”, 1907.

TITULESCU, *Programul analitic al Cursului de Drept civil pentru anul I*, București, Tipografia Ziarului „Curierul Judiciar”, 1905.

TITULESCU, *Documente diplomatice*, București, Editura Politică, 1967.

<http://cutiacuvechituri.wordpress.com/2012/03/26/viata-lui-nicolae-titulescu-film/> Nicolae Titulescu. Viața. Activitatea politică și diplomatică. Film realizat de TVR Internațional cu ocazia a 120 de ani de la nașterea lui Nicolae Titulescu (1882-1941).

<http://www.titulescu.eu/nt/biografie>

Problema fezabilității în teoria dreptății sociale¹

■ EUGEN HUZUM

[Romanian Academy, Iași Branch]

Abstract

G. A. Cohen and Andrew Mason have recently argued, against many contemporary philosophers, that feasibility is not a legitimate constraint in theorizing about social justice. Their main argument is that principles of justice are logically independent of issues of feasibility and, consequently, feasibility has no bearing on the correctness of these principles. This article is a critical examination of three attempts to show that Cohen and Mason's argument is unsound. The examined attempts are those of Harry Brighouse, Collin Farrelly, and David Miller. I argue that all these arguments are based on false, unjustified or implausible, premises and/or assumptions. Consequently, they cannot discredit the soundness of Cohen and Mason's argument and of the thesis that feasibility is not, in fact, a legitimate constraint in theorizing about social justice.

Keywords

feasibility; social justice; G. A. Cohen; Andrew Mason; Harry Brighouse; Collin Farrelly; David Miller

Introducere

Problema la care se referă titlul acestui articol este următoarea: este fezabilitatea o constrângere *sine qua non* pentru filosofii interesați să răspundă la întrebarea „Ce este dreptatea socială?” Altfel spus: este obligatoriu ca un ideal să fie nu doar plauzibil din punct de vedere moral, ci și fezabil (pe deplin realizabil, în circumstanțe favorabile, în practică) pentru a constitui un ideal adecvat al dreptății sociale? Suntem îndreptățiți să respingem un ideal al dreptății propus de un filosof politic numai pe temeiul că idealul în cauză este nefezabil (imposibil de realizat pe deplin în practică, chiar și în cele mai favorabile circumstanțe)?

După cum este fără îndoială cunoscut, concepția dominantă printre filosofii politici contemporani este aceea că răspunsul corect (dacă nu chiar „evident”) la aceste întrebări este cel afirmativ. Poziția lor a fost excelent exprimată

¹ Această lucrare a fost realizată în cadrul proiectului „Societatea Bazată pe Cunoaștere – cercetări, dezbateri, perspective”, cofinanțat de Uniunea Europeană și Guvernul României din Fondul Social European prin Programul Operațional Sectorial Dezvoltarea Resurselor Umane 2007-2013, ID 56815/ This paper was made within *The Knowledge Based Society* Project supported by the Sectoral Operational Programme Human Resources Development (SOP HRD), financed from the European Social Fund and by the Romanian Government under the contract number POSDRU ID 56815.

de Harry Brighthouse: „Nici un principiu al dreptății, a argumentat Brighthouse, nu poate fi un principiu adevărat dacă, în cele mai favorabile circumstanțe posibile, ar fi imposibil să îl implementăm în măsura cerută de locul său în teoria dreptății care îl susține”¹. Altfel spus, pentru a fi un ideal adecvat al dreptății, este absolut necesar ca un ideal normativ să fie pe deplin realizabil. Un ideal normativ care nu poate fi realizat în practică decât parțial sau aproximativ (prin proiectarea unor instituții sau aranjamente sociale care se apropie atât de mult cât este posibil și dezirabil de satisfacerea exigențelor aceluiași ideal) nu poate constitui un ideal adecvat al dreptății sociale².

Împotriva acestei poziții a fost adus recent argumentul, invocat mai ales de G. A. Cohen și Andrew Mason³, că dreptatea și fezabilitatea sunt două valori logic independente. Ca atare, spre deosebire de plauzibilitatea morală, fezabilitatea nu poate avea nici o influență asupra corectitudinii unui principiu al dreptății. Nu numai că fezabilitatea nu demonstrează corectitudinea unui astfel de principiu (de vreme ce există principii pe deplin realizabile care nu sunt – sau nu pot constitui – principii ale dreptății sociale). Este, de asemenea, perfect posibil ca principiul corect (principiul adevărat, sau, dacă suntem sceptici în privința ideii că standardul de corectitudine al unui ideal moral este adevărul, principiul cel mai rezonabil⁴, cel mai bine susținut argumentativ, cel mai verosimil etc.) al dreptății sociale să fie un principiu nefezabil, „utopic”, „nerealist” sau „impracticabil” (un principiu care poate constitui, pe cale de consecință, doar un ideal regulativ, în sens kantian, pentru instituțiile și politicile noastre publice). În orice caz, a observat Mason, nu există nici o incoerență conceptuală implicată în susținerea „Acestea sunt cerințele dreptății sociale, deși nu există nici o cale de a le implementa pe deplin”⁵. Nu există, altfel spus, nici o incoerență conceptuală în afirmația că o societate perfect sau ideal justă este irealizabilă (sau, în celebrii termeni ai lui Friedrich Hayek, un „miraj”⁶) și că societățile în care trăim vor fi întotdeauna – dacă nu cumva este chiar dezirabil să fie – mai puțin decât drepte la modul ideal. La fel stau lucrurile, a insistat Mason, și în cazul dreptății și stabilității (despre care unii filosofi consideră că ar trebui concepută ca o componentă obligatorie a fezabilității⁷). Nu comitem nici o contradicție conceptuală dacă afirmăm că „o societate dreaptă ar putea fi o societate instabilă”, că „un set de instituții ar putea fi mai stabil dar mai puțin just decât altul” sau că „un stat stabil dar mai puțin drept este preferabil unui stat pe deplin drept dar profund instabil”. „Desigur, observă

1 Harry Brighthouse, *Justice* (Cambridge: Polity, 2004), 28.

2 Brighthouse, *Justice*, 26-27.

3 Vezi G. A. Cohen, „Facts and Principles”, *Philosophy & Public Affairs* 31, 3 (2003): 211-245, Andrew Mason, „Just Constraints”, *British Journal of Political Science* 34, 2 (2004): 251-268, G. A. Cohen, *Rescuing Justice and Equality* (Cambridge: Harvard University Press, 2008), 229-273, sau G. A. Cohen, „How to Do Political Philosophy”, în cartea sa *On the Currency of Egalitarian Justice, and Other Essays in Political Philosophy*, ed. Michael Otsuka (Princeton: Princeton University Press, 2011), 225-235.

4 Prin „principiu rezonabil” mă refer aici la un principiu în favoarea căruia avem argumente bune sau chiar foarte bune, dar despre care nu suntem totuși îndreptățiți să susținem că este adevărat. În favoarea ideii că rezonabilitatea și nu adevărul reprezintă standardul de corectitudine al ideilor, argumentelor sau teoriilor unui filosof politic a argumentat în special John Rawls, în *Political Liberalism* (New York: Columbia University Press, 1993). Această teză a lui Rawls a fost recent atacată de G. A. Cohen, în *Rescuing*, 307. Pentru o apărare a tezei rawlsiene de atacul lui Cohen vezi studiul meu „Is the Pursuit of Truth the Primary Task of a Political Philosopher?” *European Journal of Science and Theology*, 8, 3 (2012): 233-240.

5 Mason, „Just Constraints”, 255.

6 Vezi Friedrich A. Hayek, *Law, Legislation and Liberty Volume 2: The Mirage of Social Justice* (London: Routledge, 1998).

7 Vezi, spre exemplu, Juha Räikkä, „The Feasibility Condition in Political Theory”, *Journal of Political Philosophy* 6, 1 (1998): 27-40 sau G. A. Cohen, *Why Not Socialism?* (Princeton: Princeton University Press, 2009), 53-79.

Mason, atunci când instituțiile drepte sunt mai stabile, este mult mai probabil ca ele să reziste în timp, ceea ce nu poate fi decât un lucru bun, inclusiv din perspectiva dreptății. Faptul că asigură persistența în timp a instituțiilor drepte este, de altfel, unul dintre temeiurile pentru care prețuim stabilitatea. Aceasta nu înseamnă însă și că instituțiile stabile sunt, numai datorită acestui fapt, mai drepte sau că stabilitatea nu poate fi prețuită și pentru alte temeiuri. (...) Însă dacă aceste două valori sunt în mod genuin independente, stabilitatea sau instabilitatea instituțiilor susținute de un set de principii ale dreptății nu are nici o influență asupra corectitudinii acelor principii ca principii ale dreptății”¹.

Dacă îi explicităm toate premisele, argumentul lui Cohen și Mason arată, în esență, astfel:

- 1) Sarcina fundamentală a unui filosof politic interesat să răspundă la întrebarea „Ce este dreptatea socială?” este aceea de a identifica principiile corecte ale unei societăți ideal sau perfect drepte;
- 2) Fezabilitatea nu are nici o influență asupra corectitudinii unui principiu sau ideal al dreptății sociale (ea nici nu confirmă nici nu falsifică un astfel de principiu sau ideal); drept urmare;
- 3) Fezabilitatea nu este o constrângere legitimă pentru un principiu/ideal al dreptății sociale (sau, cu alte cuvinte, pentru un răspuns la întrebarea „Ce este dreptatea socială?”).

În opinia mea, acest argument este suficient de puternic pentru a întemeia pe deplin ideea că, spre deosebire de ceea ce cred cei mai mulți filosofi contemporani, fezabilitatea nu reprezintă, de fapt, o constrângere legitimă pentru un ideal al dreptății sociale². Consider, altfel spus, că acest argument este suficient de puternic pentru a ne obliga să recunoaștem că tot ceea ce suntem îndreptățiți să obiectăm unui ideal al dreptății sociale este neverosimilitatea sa morală, nu și incapacitatea acestuia de a fi realizat pe deplin (și durabil) în practică³.

¹ Mason, „Just constraints”, 260.

² Sunt obligat să precizez că, nu cu mult timp în urmă, împărtășeam o opinie diferită. Mai mult, într-un articol anterior, am avansat un argument „consecințialist” împotriva a ceea ce am numit „idealism pur” sau „radical” în teoretizarea filosofică a dreptății sociale care poate fi citit și ca argument în favoarea constrângerii fezabilității (Eugen Huzum, „Despre rolul intuițiilor în teoretizarea filosofică a dreptății sociale. Câteva observații împotriva idealismului pur”, în *Idei și valori perene în științele socio-umane. Studii și cercetări*, coord. Ana Gugiuman (Cluj-Napoca: Argonaut, 2010), 43-52). Profit de această ocazie pentru a semnală că, deși se bazează pe câteva observații despre care sunt încă încrezător că sunt corecte, acel argument nu este totuși deloc suficient pentru a arăta că teoretizarea filosofică a dreptății sociale trebuie să se supună, într-adevăr, constrângerii fezabilității.

³ Aceasta nu înseamnă, țin să evidențiez, că împărtășesc și opinia (favorizată de Cohen și Mason) că idealul corect al dreptății sociale este un ideal care nu poate fi realizat pe deplin în practică. Cohen și Mason au în vedere idealul egalității oportunităților. În versiunea apărută de Cohen, acest ideal cere eliminarea sau neutralizarea „tuturor dezavantajelor care nu sunt produsul alegerilor indivizilor sau, altfel spus, a tuturor dezavantajelor pentru care un agent nu poate fi considerat în mod rezonabil drept responsabil, indiferent dacă aceste dezavantaje sunt produsul instituțiilor sociale sau al neșansei naturale.” (Cohen, *Why Not Socialism?*, 10-11; sublinierea lui Cohen). Versiunea lui Mason este una mai moderată. În această versiune, dreptatea socială cere doar atenuarea (*mitigation*) dezavantajelor „pentru care un agent nu poate fi considerat în mod rezonabil drept responsabil”. Vezi Andrew Mason, *Levelling the Playing Field: The Idea of Equal Opportunity and its Place in Egalitarian Thought* (Oxford: Oxford University Press, 2006). Opinia mea este că idealul corect (cel mai plauzibil din punct de vedere moral) al dreptății sociale este, de fapt, idealul rawlsian (ideal care se întâmplă să fie, așa cum a insistat și Rawls, unul fezabil). Rawls a fost, desigur, unul dintre filosofi care, spre deosebire de Cohen sau Mason, pare să fi fost convins că și fezabilitatea, nu doar plauzibilitatea morală, reprezintă, de fapt, o condiție *sine qua non* de legitimitate pentru un ideal al dreptății. După cum este cunoscut, Rawls a considerat, mai precis, că un ideal al dreptății trebuie să fie atât „utopic” cât și „realist”. (Vezi Rawls, *Political Liberalism*, xix, 38-39, John Rawls, *The Law of Peoples with “The Idea of Public*

După cum era de așteptat, nu toată lumea împărtășește această opinie. Unii filosofi politici au sugerat, cu alte cuvinte, că argumentul lui Cohen și Mason nu este, de fapt, un argument solid și că – prin urmare – suntem obligați să rezistăm concluziei că fezabilitatea nu este o constrângere legitimă pentru un principiu sau un ideal al dreptății sociale. Harry Brighouse și Collin Farrelly, spre exemplu, au sugerat că a doua premisă a argumentului lui Cohen și Mason este falsă. La rândul său, David Miller consideră că acest argument are la bază o presupuziție inacceptabilă. Cele ce urmează reprezintă o examinare critică a argumentelor acestor trei filosofi. Obiectivul meu fundamental este acela de a arăta că nici unul dintre aceste argumente nu demonstrează, de fapt, că argumentul lui Cohen și Mason nu este un argument solid.

Argumentul lui Harry Brighouse

Voi începe cu argumentul invocat de Harry Brighouse. Argumentul atacă frontal a doua premisă a argumentului lui Cohen și Mason¹. Dacă este corect, el arată că, *pace* Cohen și Mason, această premisă a argumentului lor este falsă, pentru că nefezabilitatea are totuși un cuvânt important de spus despre valoarea de adevăr (sau „valoarea de rezonabilitate”) a unui principiu al dreptății sociale. Mai precis, nefezabilitatea falsifică un astfel de principiu. Nefezabilitatea unui principiu normativ dovedește, altfel spus, că el este un principiu fals și – ca atare – un principiu care nu poate constitui o exigență a dreptății sociale.

Argumentul lui Brighouse în favoarea acestei teze este unul foarte simplu și foarte des utilizat. Principiile dreptății sociale, susține Brighouse, sunt principii care „descriu obligații pe care membrii societății le au în mod colectiv unii față de ceilalți”². Or, principiul sau, în termenii săi, „sloganul” *trebuie implică se poate* ne obligă să respingem ca false acele principii normative care nu pot fi pe deplin realizabile în practică. Conform acestui „slogan”, „agenții individuali nu sunt obligați să facă ceva care le este literalmente imposibil să facă. Spre exemplu, ar fi lipsit de sens să pretindem că cineva are obligația de a sări peste lună (chiar și dacă, să presupunem, el sau ea a promis să facă acest lucru) și aceasta nu doar pentru că este greu de imaginat că săritura peste lună ar putea reprezenta o acțiune morală, ci și pentru că săritura peste lună ar fi acțiune literalmente imposibil de realizat”³. Desigur, recunoaște Brighouse, „sloganul” *trebuie implică se poate* este ceva mai complex în cazul obligațiilor colective decât în cazul obligațiilor individuale” și este mult mai greu pentru noi să cunoaștem ce este posibil în cazul proiectării instituțiilor sociale decât în cazul acțiunii individuale (deși nici în acest caz nu ne este deloc foarte simplu). Însă sloganul este valabil și în cazul acțiunilor colective. Principiile dreptății care sunt literalmente imposibil de implementat pe deplin sunt, în virtutea acestui fapt, false: ele nu descriu cu adevărat obligații”⁴.

Reason Revisited” (Cambridge: Harvard University Press, 1999), 11-22 sau John Rawls, *Justice as Fairness: A Restatement* (Cambridge: Belknap Press, 2001), 1-5.) Faptul că argumentul lui Cohen și Mason arată că Rawls s-a înșelat în această privință nu demonstrează însă și că el nu a identificat totuși idealul corect (cel mai plauzibil din punct de vedere moral) al dreptății sociale.

¹ Deși, trebuie să precizez, Brighouse nu își formulează considerațiile pe care le voi analiza în cele ce urmează ca argument îndreptat în chip explicit împotriva lui Cohen și Mason. În lucrarea în care formulează aceste considerații, Brighouse este interesat să argumenteze direct în favoarea constrângerii fezabilității, fără a aduce în discuție și argumentul împotriva acestei teze formulat de Cohen și Mason.

² Brighouse, *Justice*, 20.

³ Brighouse, *Justice*, 19-20.

⁴ Brighouse, *Justice*, 20.

Așa cum se poate constata cu ușurință, în afara premisei (incontestabile) că „sloganul” *trebuie implică se poate* este un principiu incontestabil, centrul de greutate al acestui argument este constituit de premisa că principiile dreptății sociale sunt principii care descriu *obligații* morale colective. Această premisă este însă problematică. Atât Cohen cât și Mason au contestat, de altfel, legitimitatea ideii enunțate de ea¹. În opinia lor, scopul fundamental al principiilor dreptății sociale nu este unul prescriptiv, ci unul evaluativ. Principiile dreptății sociale nu trebuie concepute, altfel spus, ca principii ce prescriu statului anumite acțiuni (obligații morale), ci ca principii ce ne ajută în evaluarea morală (parțială) a anumitor stări de lucruri și care ne indică doar un temei moral *pro tanto* în favoarea anumitor aranjamente instituționale sau politici publice (temei care se poate dovedi însă, în anumite circumstanțe, insuficient pentru a legitima implementarea acelor aranjamente sau politici)². În altă ordine de idei, principiile dreptății sociale nu trebuie concepute ca principii ce descriu o stare de lucruri care trebuie atinsă, ci ca principii ce descriu mai curând temeuri morale care trebuie luate întotdeauna în considerare în mod serios, alături de celelalte temeuri morale sau non-morale importante, în deliberările noastre practice (inclusiv în deliberările pe tema instituțiilor sau a politicilor publice pe care ar trebui să le adoptăm „aici și acum”). Or, de vreme ce principiile dreptății nu sunt principii prescriptive, ci evaluative, ele nu sunt „obligate” să fie fezabile (pe deplin implementabile). Altfel spus, ele nu se află, de fapt, în conflict cu „sloganul” *trebuie implică se poate*.

În opinia mea, dreptatea se află și de această dată de partea lui Cohen și Mason. Teza că principiile dreptății nu pot fi înțelese în mod legitim ca obligații morale ale statului este concluzia la care ne conduc trei premise mai mult decât rezonabile. Prima este aceea că principiile dreptății nu pot constitui singurele principii de care suntem obligați să ținem seama atunci când decidem ce aranjamente instituționale sau politici publice ar trebui implementate în cadrul societății. Există și alte valori sociale importante de ale căror principii sau exigențe suntem obligați să ținem seama într-un astfel de proces de evaluare și decizie (valori precum eficiența sau productivitatea economică, solidaritatea sau coeziunea socială etc.). A doua este aceea că nu suntem îndreptățiți să presupunem că exigențele dreptății și exigențele celorlalte valori sociale importante se află neapărat în perfectă armonie (că între exigențele acestor valori nu este posibil nici un fel de conflict și că ele ne vor indica întotdeauna aceleași politici publice sau instituții sociale ca fiind cele mai dezirabile). În sfârșit, a treia este aceea că, în caz de conflict, nu există nici un temei care să ne îndreptățească să credem că recomandările dreptății trebuie să aibă *întotdeauna* prioritate față de recomandările tuturor celorlalte valori sociale. Recomandările dreptății trebuie uneori sacrificate în numele altor valori sociale. În cadrul unei societăți pot exista, altfel spus, și nedreptăți tolerabile, dacă nu chiar justificabile³.

Brighouse ar putea însă obiecta că nu toate aceste premise sunt la fel de rezonabile. El ar putea obiecta, mai precis, că cea de a treia premisă menționată este falsă. Brighouse ar putea fi, altfel spus, unul dintre filosofii convinși că recomandările dreptății *trebuie* să aibă *întotdeauna* prioritate față de recomandările tuturor celorlalte valori sociale, că, în celebrii termeni al lui Rawls, dreptatea este o virtute sau valoare care „nu admite nici un fel de compromis”, că „indiferent de cât de eficiente

1 Mason, „Just Constraints”, 257-258, Cohen, *Rescuing*, 250-254.

2 În termenii lui Cohen, principiile dreptății sociale sunt convingeri ultime despre natura dreptății sociale ideale, nu reguli de reglementare a societății (așa cum cred de obicei rawlsienii). Vezi în special Cohen, *Rescuing*, 253-254, 265-266, 274-279.

3 Spre exemplu, a evidențiat Cohen, nu este nici o îndoială că „instituțiile educaționale trebuie, desigur, să fie drepte în modalitatea de a distribui beneficiul educațional, însă uneori dreptatea în educație se poate afla în conflict cu însăși productivitatea educațională, iar atunci când se întâmplă acest lucru nu este deloc evident că dreptatea trebuie să fie întotdeauna preferată” (Cohen, *Rescuing*, 304).

sau bine organizate ar fi, instituțiile trebuie reformate sau abolite dacă sunt nedrepte” sau că „o nedreptate este tolerabilă numai atunci când este necesară pentru a evita o nedreptate și mai mare”¹. Or, dacă așa stau lucrurile, dacă dreptatea este într-adevăr o virtute sau valoare care „nu admite nici un fel de compromis”, înseamnă că principiile dreptății sunt, de fapt, principii care descriu obligații morale ale statului, nu doar temeuri morale *pro tanto* în favoarea anumitor politici ale acestuia.

Oricât de tentantă *prima facie*, teza că dreptatea este o valoare care „nu admite nici un fel de compromis” nu este, însă, o teză care să reziste unei examinări atente. Așa cum a insistat chiar Rawls, această concluzie este „mult prea tare” pentru a fi plauzibilă și acceptabilă”². Ea ne conduce, spre exemplu, la concluzia că ar fi corect (dezirabil) să reformăm o instituție care produce doar nedreptăți minore, chiar și dacă reformarea ei ar cauza sacrificii enorme pentru alte valori sociale importante (precum, bunăoară, bunăstarea sau eficiența economică). Această concluzie este, însă, inacceptabilă. Crearea unor nedreptăți minore este, cu siguranță, un preț care merită să fie plătit pentru satisfacerea exigențelor altor valori sociale importante, precum bunăstarea, eficiența economică sau, de ce nu, solidaritatea sau coeziunea socială.

Argumentul lui Collin Farrelly

Argumentul lui Farrelly este cel puțin la fel de familiar și de larg utilizat ca și cel al lui Brighthouse. Intenția sa fundamentală este, de asemenea, aceea de a demonstra falsitatea celei de a doua premise a argumentului lui Cohen și Mason. Prin acest argument Farrelly dorește să arate, mai precis, că, *pace* Cohen și Mason, este principial imposibil ca un principiu care nu poate fi realizat decât aproximativ în practică să fie un principiu corect al dreptății sociale, că în susținerea „Acestea sunt cerințele dreptății sociale, deși nu există nici o cale de a le implementa pe deplin” este, de fapt, implicată o incoerență conceptuală: „Această incoerență, susține Farrelly, provine din faptul că o teorie a dreptății sociale și principiile dreptății pe care ea le favorizează trebuie să fie capabile să funcționeze ca *ghid* demn de încredere pentru acțiunea noastră colectivă. O teorie a dreptății sociale care conține prescripții practice impotente sau greșite este o teorie deficientă a dreptății sociale. Dacă aspirația colectivă de a implementa concluziile unei teorii nu ar avea drept rezultat nici o creștere semnificativă a gradului de dreptate al unei societăți, atunci acea teorie eșuează ca teorie *normativă*”³.

La baza convingerii lui Farrelly că afirmația lui Mason este, de fapt, incoerență conceptual se află, așadar, două premise: 1) Principiile dreptății sociale sunt principii

1 John Rawls, *A Theory of Justice. Revised Edition* (Cambridge: Belknap Press, 1999), 3-4.

2 Rawls, *A Theory*, 4. Această afirmație a lui Rawls poate părea surprinzătoare, dat fiind faptul că el a fost unul dintre cei mai importanți apărători ai tezei primatului dreptății. Însă, așa cum am argumentat în altă parte, teza primatului dreptății apărută de Rawls nu este teza că exigențele ei nu pot fi niciodată compromise în mod legitim în numele exigențelor altor valori sociale importante, ci teza (infinat mai modestă și mai rezonabilă) că (orice teorie adecvată a dreptății ar trebui să recunoască faptul că) unele dintre exigențele dreptății sunt exigențe ce nu pot fi compromise niciodată în mod legitim în numele exigențelor altor valori sociale, oricât de importante ar fi acestea. Exigențele la care s-a referit Rawls sunt, cel mai probabil, acele drepturi civile și politice (precum dreptul la viață sau dreptul la integritate fizică și psihică) despre care cei mai mulți dintre noi considerăm, pe bună dreptate, că sunt absolute sau inviolabile, drepturi care nu pot fi încălcate în mod legitim în nici un fel de circumstanță, nici măcar în numele bunăstării generale. Vezi Eugen Huzum, „Justice and (the Limits of) other Social Values. A Defense of the Primacy of Justice”, *Symposion IX*, 1 (17) (2011): 165-172.

3 Collin Farrelly, „Justice in Ideal Theory: A Refutation”, *Political Studies* 55, 4 (2007): 2 (sublinierile lui Farrelly).

a căror (singură?) rațiune de a fi este aceea de a ne ghida acțiunea colectivă pentru creșterea semnificativă a gradului de dreptate al societăților în care trăim (un principiu incapabil să ne ghideze în acest mod nu ar fi, de fapt, un principiu al dreptății sociale); și 2) Principiile care nu pot fi aplicate în totalitate în practică sunt impotente prescriptiv și – ca atare – totalmente inutile pentru politicile sau instituțiile publice menite să sporească în mod semnificativ gradul de dreptate al societăților în care trăim. Altfel spus, principiile care pot fi aplicate doar parțial în practică nu sunt principii autentice ale dreptății sociale. Ambele aceste premise sunt, însă, discutabile.

Pe de o parte, nu este deloc evident că suntem îndreptățiți să presupunem, așa cum pare să o facă Farrelly, că singura (sau măcar principală) rațiune de a fi a principiilor dreptății sociale apărute de un filosof este aceea de a oferi o orientare adecvată pentru instituțiile și politicile publice menite să corecteze nedreptățile din cadrul unei societăți. Principiile dreptății sociale sunt principii care trebuie să fie capabile să răspundă în mod adecvat în primul rând la întrebarea „Ce este dreptatea socială?” De altfel, filosofii care au avansat de-a lungul timpului diverse principii ale dreptății sociale le-au avansat, înainte de orice, tocmai ca răspuns la această întrebare. Or, în aceste condiții, așa cum o sugerează chiar întrebarea în cauză, rațiunea lor primară de a fi pare să fie mai curând una epistemologică decât una practică. Rațiunea lor primară de a fi pare să fie, altfel spus, aceea de a ne ajuta să înțelegem în mod corect natura dreptății sociale, nu aceea de a spune cum anume putem progresa „aici și acum” în realizarea acesteia (deși ar fi, desigur, dezirabil ca ele să ne poată fi de ajutor și în acest sens).

Farrelly ar putea replica în acest context că obiectivul epistemologic nu este îndeajuns de important pentru a putea fi considerat cu adevărat rațiunea primară de a fi a principiilor dreptății sociale. Este foarte probabil, de altfel, ca Farrelly să poată fi caracterizat în mod legitim drept unul dintre filosofii politici care sunt adepți ai ceea ce David Estlund a numit recent „practicalism”¹. Este foarte probabil, altfel spus, ca Farrelly să fie adeptul opiniei că înțelegerea naturii dreptății sociale nu poate fi importantă decât dacă – și numai în măsura în care – ea ne poate ajuta să progresăm în sporirea gradului de dreptate al societăților în care trăim. Acest „practicalism” reprezintă, însă, la rândul său, o poziție problematică. Așa cum au evidențiat mai mulți filosofi în ultima vreme, nici un „practicalist” nu a prezentat până acum vreun temei rezonabil în favoarea sa și nici nu pare să existe vreunul². În aceste condiții, cred că suntem îndreptățiți să considerăm că înțelegerea (sau măcar sporirea gradului de înțelegere a) naturii dreptății sociale ar fi totuși un rezultat important chiar și dacă, să presupunem de dragul argumentării, s-ar dovedi că ea nu ne-ar fi de nici un folos în progresul în realizarea dreptății în lumea în care trăim³.

¹ În David Estlund, „What Good Is It? Unrealistic Political Theory and the Value of Intellectual Work”, în curs de apariție în *Analyse und Kritik*, <http://cas.uchicago.edu/workshops/practicalphilosophy/>, accesat 15.01.2012.

² Vezi, spre exemplu, Estlund, „What Good Is It?”, Zofia Stemplowska, „What's Ideal About Ideal Theory?”, în *Social Justice: Ideal Theory, Nonideal Circumstances*, ed. Ingrid Robeyns și Adam Swift, *Social Theory and Practice* 34, 3 (2008): 319-340 sau Adam Swift, „The Value of Philosophy in Nonideal Circumstances”, în *Social Justice: Ideal Theory, Nonideal Circumstances*, 363-386.

³ Așa cum consideră, spre exemplu, Amartya Sen. Vezi lucrările sale „What Do We Want From a Theory of Justice?”, *Journal of Philosophy*, 103 (2006): 215-238 și *The Idea of Justice* (Cambridge: Belknap Press, 2009). Răspunsul la întrebarea „Ce este dreptatea socială?”, a argumentat în esență Sen, nu este nici suficient și nici necesar pentru orientarea adecvată a politicilor publice menite să corecteze nedreptățile din societatea sau lumea în care trăim. Pentru o respingere a argumentației lui Sen vezi, spre exemplu, F. M. Kamm, „Sen on Justice and Rights: A Review Essay”, *Philosophy & Public Affairs* 39, 1 (2011): 82-104, Laura Valentini, „A Paradigm Shift in Theorizing about Justice? A Critique of Sen”, *Economics and Philosophy* 27, 3 (2011): 297-315 sau studiul meu „Critica teoriilor ideal(ist)e ale dreptății sociale. Cazul Amartya Sen”, *Symposion IX*,

De ce? Pentru că, așa cum a evidențiat Estlund, „înțelegerea dreptății reprezintă înțelegerea unei valori ce este ea însăși importantă”¹. Altfel spus: pentru că dreptatea este o valoare îndeajuns de importantă pentru ca înțelegerea naturii ei să merite efortul nostru intelectual chiar și dacă acest efort nu ar avea vreun rezultat practic important.

Să nu fim, însă, pesimiști. Așa cum am argumentat în altă parte², suntem îndreptățiți să afirmăm că răspunsul adecvat la întrebarea ”Ce este dreptatea socială?” este, oricare ar fi el, util (și chiar necesar) în orientarea adecvată a politicilor publice al căror obiectiv este stimularea progresului în realizarea exigențelor dreptății sociale. Iar această concluzie ar fi valabilă chiar și dacă idealul cel mai rezonabil al dreptății sociale s-ar dovedi a fi unul care nu ar fi decât parțial sau aproximativ implementabil. Aceasta deoarece, spre deosebire de ceea ce sugerează a doua premisă a argumentului lui Farrelly, chiar și un astfel de ideal ar fi în măsură să indice ce obiectiv fundamental ar trebui să urmărească (pe cât posibil și dezirabil) politicile sociale pentru a contribui la sporirea gradului de dreptate al societăților în care trăim. Chiar și un astfel de ideal ar fi capabil să ne ofere indicații importante despre ce anume trebuie să facem „aici și acum” pentru a progresa pe calea dreptății (deși e adevărat că identificarea acestor indicații ar fi, foarte probabil, un proces foarte complex și dificil). De altfel, faptul că idealul său favorit al dreptății sociale este, după cum singur a evidențiat, unul care nu poate fi realizat pe deplin, nu l-a împiedicat deloc pe Cohen să ofere astfel de indicații³.

Argumentul lui David Miller

Temeiul pentru care David Miller consideră că argumentul lui Cohen și Mason nu este unul valid nu este foarte diferit de cel invocat de Farrelly. El constă, în esență, în convingerea că acest argument se bazează pe o presupuziție falsă sau inacceptabilă: presupuziția că „filosofia politică este o întreprindere pur speculativă al cărei scop este acela de a descrie stări de lucruri sau societăți ideale”⁴. În realitate, sugerează Miller, filosofia politică autentică este doar filosofia care „urmărește să se angajeze în problemele politice care apar în societățile reale, în circumstanțe care sunt de obicei foarte departe de cele ideale”⁵. Filosofia politică autentică este, altfel spus, „un domeniu al rațiunii practice – un domeniu de reflecție al cărui obiectiv fundamental este acela de a ne ghida acțiunea, nu unul ce are doar un țel speculativ”⁶. Or, dacă așa stau lucrurile, înseamnă că principiile propuse de filosofii politici (inclusiv principiile dreptății sociale) trebuie să fie principii fezabile, „principii pe baza cărora cetățenii să poată acționa, nu în sensul ca ei să le poată implementa pe deplin aici și acum, ci în sensul ca acțiunile lor să poată fi ghidate pe termen lung de obiectivul realizării pe deplin a principiilor în discuție”⁷.

Primul lucru pe care doresc să îl semnez în legătură cu argumentul lui Miller este acela că afirmația sa că argumentul lui Mason și Cohen depinde de presupuziția că filosofia este o întreprindere *pur* speculativă este exagerată. Argumentul lor depinde, de fapt, de o poziție mult mai puțin radicală: aceea că nu toate întrebările

2 (18) (2011): 415-428.

1 Estlund, „*What Good Is It?*”, 23.

2 Huzum, „Critica teoriilor ideal(ist)e”.

3 Vezi Cohen, *Rescuing*, 254 și Cohen, *Why Not Socialism?*, 53-79.

4 David Miller, „Political Philosophy for Earthlings”, în *Political Theory. Methods and Approaches*, ed. David Leopold și Marc Stears (Oxford: Oxford University Press, 2008), 30.

5 Miller, „Political Philosophy”, 30.

6 Miller, „Political Philosophy”, 44.

7 Miller, „Political Philosophy”, 44.

filosofiei politice sunt întrebări eminamente sau exclusiv „practice” (întrebări despre instituțiile sau politicile publice pe care trebuie să le adoptăm aici și acum) și că – prin urmare – filosofia politică este, *în parte, și* o disciplină „speculativă”. Aceasta este, de altfel, și poziția afirmată și apărată în chip explicit de Cohen și Mason¹. E adevărat, unele dintre afirmațiile lui Cohen ar putea sugera că el ar fi adeptul poziției extreme că filosofia politică este o disciplină eminamente „speculativă”. Astfel de afirmații sunt afirmația că, în opinia sa, filosofia politică este „un domeniu al filosofiei, nu un domeniu al tehnologiei sociale normative”² sau aceea că „întrebarea filosofiei politice nu este ce trebuie să facem, ci ce trebuie să gândim, chiar și atunci când ce trebuie să gândim nu conduce la nici o diferență practică”³. Interpretarea acestor afirmații în sensul extremist sugerat ar fi, însă, în contradicție cu cele mai multe dintre precizările făcute de Cohen atât în preajma acestor afirmații cât și în alte locuri. O astfel de precizare este, spre exemplu, aceea că „filosofia politică este un domeniu al filosofiei al cărui output are consecințe pentru practică, dar a cărui semnificație nu este limitată la consecințele sale pentru practică”⁴.

Din punctul meu de vedere, nu există nici un dubiu că poziția lui Cohen și Mason, nu cea a lui Miller, este poziția corectă cu privire la specificul filosofiei politice. Poziția lui Miller ne obligă să eliminăm din cadrul filosofiei politice „autentice” foarte mulți, dacă nu chiar aproape toți autorii despre care considerăm de obicei că sunt figuri reprezentative ale acestei discipline. Îi am în vedere, desigur, pe toți acei autori care, încă de la Platon, și-au făcut o preocupare fundamentală din descrierea unor utopii ori din identificarea principiilor unor societăți sau „cetăți ideale” (fie și numai dintr-un anumit punct de vedere, de obicei tocmai cel al dreptății). Eliminarea acestor autori din cadrul filosofiei politice ar fi însă, fără îndoială, arbitrară și inacceptabilă.

Pace Miller, filosofia politică „autentică” nu poate fi, așadar, redusă doar la reflecția care urmărește să ghideze acțiunea politică în circumstanțe non-ideale. Altfel spus, filosofia politică „autentică” nu poate fi redusă la ceea ce este desemnat de obicei cu sintagma „teorie normativă non-ideală” (teoria politică normativă interesată de ce trebuie sau ce putem face „aici și acum”, în circumstanțele fiecărei societăți în parte, în numele dreptății sociale sau al altor valori sociale și politice importante). Această premisă a argumentului său este falsă. Desigur, filosofia politică nu poate fi redusă nici la preocuparea de a descrie societăți sau „cetăți ideale”. O bună parte a filosofiei politice a fost și este preocupată – pe bună dreptate – tocmai de întrebări sau probleme practice precum cea abia menționată. Însă acestea nu sunt singurele probleme legitime ale filosofiei politice. În orice caz, ideea că teoria normativă ideală, teoria preocupată să identifice exigențele ideale ale valorilor noastre sociale și politice importante nu constituie filosofie politică „autentică” este o idee cel puțin ne-rezonabilă. Aceasta cu atât mai mult cu cât, așa cum s-a insistat în repetate rânduri⁵, teoria ideală este indispensabilă teoriei politice non-ideale. Întrebarea fundamentală a teoriei non-ideale ale dreptății sociale, spre exemplu, poate primi un răspuns numai pe baza apelului la un ideal al dreptății sociale. Altfel spus, întrebarea „Ce trebuie să facem aici și acum în numele dreptății sociale?” poate primi un răspuns numai dacă avem deja la dispoziție un răspuns la întrebarea „Ce este dreptatea socială?” Cum am putea ști ce anume trebuie (sau ce poate fi) făcut „aici și acum” în numele dreptății sociale fără să știm, înainte de toate, ce este dreptatea socială?

1 Vezi Mason, „Just Constraints”, 253, 255 sau Cohen, *Rescuing*, 306-307.

2 Cohen, *Rescuing*, 306.

3 Cohen, *Rescuing*, 268.

4 Cohen, *Rescuing*, 268.

5 Vezi, spre exemplu, Rawls, *Justice as Fairness*, 13, Rawls, *Political Liberalism*, 285, Rawls, *The Law of Peoples*, 90 sau John A. Simmons, „Ideal and Nonideal Theory”, *Philosophy & Public Affairs* 38, 1 (2010): 5-36.

În al doilea rând, premisa că rațiunea de a fi ale principiilor dreptății sociale este aceea de a ne ghida acțiunea, nu ne obligă, așa cum susține argumentul lui Miller, să acceptăm concluzia că principiile dreptății sociale trebuie să fie pe deplin realizabile. Așa cum am evidențiat și atunci când am discutat argumentul lui Farrelly, și principiile care nu sunt pe deplin realizabile pot să îndeplinească sarcina de a ne ghida acțiunea colectivă de atenuare a nedreptăților din societățile sau lumea în care trăim. Pentru a îndeplini acest obiectiv, nu avem neapărat nevoie de un ideal pe deplin realizabil al dreptății sociale. Chiar și dacă acceptăm ca valabilă premisa lui fundamentală, argumentul lui Miller este, altfel spus, un *non sequitur*. Desigur, un ideal al dreptății sociale care nu este pe deplin implementabil nu poate satisface condiția de legitimitate sugerată de Miller: aceea a ghidării cetățenilor în direcția punerii pe deplin în practică (fie și numai pe termen lung) a exigențelor sale. Cu alte cuvinte, un astfel de ideal nu ne-ar putea ajuta în proiectul realizării unor societăți perfect sau ideal drepte. Dimpotrivă, el ne-ar interzice speranța realizării cu succes a unui astfel de proiect. A respinge însă numai pe acest temei un ideal al dreptății sociale ar însemna să fim cel puțin inechitabili față de el. Aceasta deoarece, o dată ce recunoaștem că, oricât de importantă, dreptatea nu este totuși singura virtute a unei societăți, trebuie să recunoaștem și că o societate dreaptă la modul ideal nu este neapărat o societate atractivă și în nici un caz „cea mai bună societate posibilă”¹. Trebuie să recunoaștem, în altă ordine de idei, că realizarea unor societăți pe deplin drepte nu este neapărat un proiect dezirabil. În orice caz, el nu poate reprezenta proiectul nostru social și politic fundamental. Proiectul nostru social și politic fundamental ar trebui să fie, de fapt, acela de a crea „societăți bune”, societăți care să implementeze, atât cât este posibil și dezirabil, exigențele tuturor valorilor sociale și politice importante, nu doar exigențele dreptății. Proiectul sau idealul nostru social-politic fundamental ar trebui să fie, altfel spus, acela de a construi societăți care realizează cel mai bun compromis între dreptate și celelalte valori sociale și politice importante.

Concluzii și observații finale

Nici unul dintre cele trei argumente examinate aici nu este un argument solid. Ca atare, nici unul dintre aceste argumente nu este în măsură să discrediteze argumentul lui Cohen și Mason în favoarea ideii că fezabilitatea nu este, de fapt, o constrângere legitimă pentru un principiu sau un ideal al dreptății sociale.

Observațiile din acest articol susțin, de asemenea, și concluzia mai „tare” că argumentul lui Cohen și Mason este, de fapt, unul extrem de greu de respins, dacă nu chiar un argument irefutabil. Aceasta deoarece o analiză atentă arată că ambele sale premise sunt, de fapt, foarte solide. Aceste premise sunt, reamintesc, următoarele: 1) Sarcina fundamentală a unui filosof politic interesat să răspundă la întrebarea „Ce este dreptatea socială?” este aceea de a identifica principiile corecte ale unei societăți ideal sau perfect drepte; și 2) Fezabilitatea nu are nici o influență asupra corectitudinii unui principiu sau ideal al dreptății sociale (ea nici nu confirmă, nici nu falsifică un astfel de principiu sau ideal). Prima premisă este, fără îndoială, totalmente nechestionabilă, dacă nu chiar „evidentă”. Cine ar putea nega în mod serios ideea exprimată de ea? Nu întâmplător, singura premisă a argumentului lui Cohen și Mason care a stârnit suspiciuni din partea filosofilor politici ale căror argumente le-am analizat aici este cea de a doua. Așa cum am văzut, însă, aceste suspiciuni sunt bazate pe premise sau/și presupozii false, nejustificate sau neverosimile.

¹ Lucru reamintit nu cu foarte mult timp în urmă și de John Tomasi. Vezi excelenta sa lucrare *Liberalism Beyond Justice: Citizens, Society, and the Boundaries of Political Theory* (Princeton: Princeton University Press, 2001).

Nu vreau să închei acest articol fără a reaminti un fapt pe care îl consider foarte important. Mă refer la faptul că cineva care acceptă că, spre deosebire de plauzibilitatea morală, fezabilitatea nu este o constângere legitimă pentru un ideal al dreptății sociale nu este obligat să accepte și că idealul corect al dreptății sociale este un ideal nefezabil. Este perfect posibil, altfel spus, ca, deși fezabilitatea nu constituie o constrângere legitimă pentru un astfel de ideal, idealul corect (cel mai plauzibil din punct de vedere moral) al dreptății sociale să fie totuși unul care este și fezabil. De altfel, așa cum am precizat deja¹, în opinia mea, idealul corect (cel mai rezonabil) al dreptății sociale este unul care este și fezabil. Mă refer la idealul rawlsian al dreptății sociale. Această opinie este, desigur, controversată și are nevoie de argumentare. Dată fiind însă complexitatea unei astfel de întreprinderi și – mai ales – dat fiind că validitatea acestei opinii nu este relevantă pentru problematica abordată în cadrul acestui studiu, sunt încredințat că nu voi fi dezaprobat prea mult dacă voi lăsa sarcina argumentării în favoarea ei pentru o ocazie viitoare.

BIBLIOGRAFIE

- BRIGHOESE, Harry, *Justice*. Cambridge, Polity, 2004.
- COHEN, G. A. „Facts and Principles”. *Philosophy & Public Affairs* 31, 3 (2003): 211-245.
- COHEN, G. A. *Rescuing Justice and Equality*. Cambridge: Harvard University Press, 2008.
- COHEN, G. A. *Why Not Socialism?* Princeton: Princeton University Press, 2009.
- COHEN, G. A. „How to Do Political Philosophy”. În *On the Currency of Egalitarian Justice, and Other Essays in Political Philosophy*, ed. Michael Otsuka, 225-235. Princeton: Princeton University Press, 2011.
- ESTLUND, David. „What Good Is It? Unrealistic Political Theory and the Value of Intellectual Work”. În *Analyse und Kritik* 33, 2 (2011): 395-416.
- FARRELLY, Colin. „Justice in Ideal Theory: A Refutation”. În *Political Studies* 55, 4 (2007): 1-21.
- HAYEK, Friedrich A. *Law, Legislation and Liberty Volume 2: The Mirage of Social Justice*. London: Routledge, 1998.
- HUZUM, Eugen. „Despre rolul intuițiilor în teoretizarea filosofică a dreptății sociale. Câteva observații împotriva idealismului pur”. În *Idei și valori perene în științele socio-umane. Studii și cercetări*, coord. Ana Gugiuman, 43-52. Cluj-Napoca: Argonaut, 2010.
- HUZUM, Eugen. „Critica teoriilor ideal(ist)e ale dreptății sociale. Cazul Amartya Sen”. *Symposion IX*, 2, 18 (2011): 415-428.
- HUZUM, Eugen. „Justice and (the Limits of) other Social Values. A Defense of the Primacy of Justice”. *Symposion IX*, 1, 17 (2011): 165-172.
- HUZUM, Eugen. „Is the Pursuit of Truth the Primary Task of a Political Philosopher?”. *European Journal of Science and Theology*, 8, 3 (2012): 233-240.
- KAMM, F. M. „Sen on Justice and Rights: A Review Essay”. *Philosophy & Public Affairs* 39, 1 (2011): 82-104.
- MASON, Andrew. „Just Constraints”. *British Journal of Political Science* 34, 2 (2004): 251-268.
- MASON, Andrew. *Levelling the Playing Field: The Idea of Equal Opportunity and its Place in Egalitarian Thought*. Oxford: Oxford University Press, 2006.
- MILLER, David. „Political Philosophy for Earthlings”. În *Political Theory. Methods and Approaches*, ed. David Leopold și Marc Stears, 29-48. Oxford: Oxford University Press, 2008.
- RAWLS, John. *Political Liberalism*. New York: Columbia University Press, 1993.
- RAWLS, John. *A Theory of Justice. Revised Edition*. Cambridge: Belknap Press, 1999.
- RAWLS, John. *The Law of Peoples with “The Idea of Public Reason Revisited”*. Cambridge:

¹ Vezi supra nota 11.

Harvard University Press, 1999.

RAWLS, John. *Justice as Fairness: A Restatement*. Cambridge: Belknap Press, 2001.

RÄIKKÄ, Juha. „The Feasibility Condition in Political Theory”. *Journal of Political Philosophy* 6, 1 (1998): 27-40.

SEN, Amartya. „What Do We Want From a Theory of Justice?” *Journal of Philosophy* 103 (2006): 215-238.

SEN, Amartya. *The Idea of Justice*. Cambridge: Belknap Press, 2009.

SIMMONS, John A. „Ideal and Nonideal Theory”. *Philosophy & Public Affairs* 38, 1 (2010): 5-36.

STEMPLOWSKA, Zofia. „What’s Ideal About Ideal Theory?” În *Social Justice: Ideal Theory, Nonideal Circumstances*, ed. Ingrid Robeyns și Adam Swift, *Social Theory and Practice* 34, 3 (2008): 319-340.

SWIFT, Adam. „The Value of Philosophy in Nonideal Circumstances”. În *Social Justice: Ideal Theory, Nonideal Circumstances*, 363-386.

TOMASI, John. *Liberalism Beyond Justice: Citizens, Society, and the Boundaries of Political Theory*. Princeton: Princeton University Press, 2001.

VALENTINI, Laura. „A Paradigm Shift in Theorizing about Justice? A Critique of Sen”. *Economics and Philosophy* 27, 3 (2011): 297-315.

Sărăcie, dreptate și fiscalitate globală

■ CIPRIAN NIȚU

[West University of Timișoara]

Abstract

The question of poverty and justice inside global economic system has received three major types of responses in political theory. The communitarian perspective considers political culture of a society as the main cause of the wealth of that society, and accordingly limits the redistributive duty to the nation-state borders. A second view, which can be called liberal internationalism, claims that trade liberalization is the best way to reduce poverty in developing countries and create a more equitable and stable economic order. This paper argues that a third perspective seems to be a better approach. The cosmopolitan perspective points out that international economic system should be reformed by building up a global tax regime.

Keywords

global justice; cosmopolitanism; poverty; international trade; global taxes

Introducere

Sărăcia, în special sărăcia extremă, contravine obiectivului dreptății globale la o „existență înfloritoare”, sau la o „viață decentă”. Faptul că ordinea economică globală permite existența sărăciei pe o scară foarte mare, este pentru cosmopolitani (și nu doar pentru aceștia) o dovadă clară a nedreptății ordinii economice actuale.

Problema sărăciei și a dreptății sistemului economic global a fost abordată din mai multe perspective. O primă perspectivă a este cea „comunitariană”, o perspectivă care este preocupată de condițiile bunăstării în cadrul societăților determinate de către statul național. O a doua perspectivă este cea „internațional-liberală” care se concentrează asupra relațiilor economice dintre state și asupra bunăstării statelor în cadrul sistemului internațional. În fine, perspectiva „cosmopolită” este preocupată de efectele pe care sistemul economic internațional le are asupra „săracilor lumii” și de problema „prioritară a reducerii sărăciei”¹. Voi discuta în continuare diferențele care există între aceste abordări, concentrându-mă asupra soluției propuse de către cosmopolitani la problema dreptății globale sub forma unei reforme în domeniul fiscal.

¹ Ethan B. Kapstein, *Economic Justice in an Unfair World: Toward a Level Playing Field* (Princeton: Princeton University Press, 2006), 2-3.

1. Perspectiva comunitariană asupra sărăciei globale

Perspectiva comunitariană asupra dreptății sociale se înrădăcinează în concepția lui John Rawls. În cartea sa, *A Theory of Justice*, Rawls formulează principiile dreptății distributive¹. Modelul elaborat aici ignoră problema distribuției internaționale, susținând aplicarea principiilor dreptății doar în cadrul granițelor statelor, acestea din urmă reprezentând limitele obligației redistributive. Acest punct de vedere nu este părăsit de către John Rawls nici în opera sa târzie. În lucrarea *The Law of Peoples*, John Rawls afirmă că o teorie a dreptății sociale poate fi dezvoltată cu succes doar în cadrul statului-națiune. Potrivit lui Rawls, cultura politică a societății este cel mai important element în generarea unui anumit nivel al prosperității, mai important decât resursele disponibile: „Consider că motivele bogăției unui popor și formele pe care aceasta le ia, constau în cultura politică și în tradițiile religioase, filosofice și morale care sprijină structura politică de bază și instituțiile sociale ale acestui popor, precum și hărnicia și talentele membrilor săi, sprijinite toate de virtuțile lor politice”².

Conform lui Rawls, anumitor societăți le lipsește tradiția politică și cultura-lă, capitalul uman și expertiza, și uneori resursele materiale și tehnologice necesare pentru a fi „bine orânduite”. Popoarele bine orânduite au datoria de a ajuta aceste societăți să devină parte a societății popoarelor bine orânduite. Scopul asistenței (prin intermediul unor organizații internaționale) este de a ajuta societățile împovărate să-și conducă afacerile în mod rezonabil și rațional, și de a deveni în cele din urmă membre ale societății popoarelor bine orânduite. Acesta este scopul asistenței. Odată atins acest scop, asistența nu mai este necesară, chiar dacă noua societate ordonată e în continuare relativ săracă. Scopul este de a realiza instituțiile juste (sau decente) care se pot auto-susține, și nu acela de redistribuire a bunăstării globale. În sprijinul acestei afirmații Rawls ne invită să reflectăm asupra următorului caz:

„Două țări liberale sau decente sunt la fel de bogate (bogăție estimată, să spunem, în bunuri primare) și au o populație egală ca mărime. Prima decide să se industrializeze și își mărește rata reală a economiilor, în timp ce cea de-a doua nu face lucrul acesta. Cea de-a doua țară, fiind mulțumită de modul în care stau lucrurile și preferând o societate mai pastorală și mai liniștită, își afirmă aceste valori sociale. Câteva decenii mai târziu, prima țară este de două ori mai bogată decât a doua. Presupunând [...] că ambele societăți sunt liberale sau decente, iar popoarele lor sunt libere, responsabile și capabile să ia în mod independent decizii, ar trebui țara industrializată să fie taxată, iar fondurile colectate să fie acordate celei de-a doua țări? Conform principiului asistenței, nu va exista o astfel de taxă, și asta pare a fi just; în timp ce în cazul principiului egalitarist global fără o țintă fixă, va exista întotdeauna taxe atât timp cât bogăția unui popor va fi mai mică decât a altui popor. Acest lucru pare inacceptabil”³.

Acest argument, conform căruia societățile sunt în cele din urmă responsabile pentru nivelul propriu de bunăstare iar societățile bogate (și bine guvernate) au doar datoria de a „asista” statele sărace, poate fi acceptat de către liberali, dar nu este suficient de convingător, așa cum vom vedea mai jos, pentru susținătorii ideii de dreptate la nivel global.

1 John Rawls, *A Theory of Justice* (Cambridge, Massachusetts: Harvard University Press, 1971).

2 John Rawls, *The Law of Peoples* (Cambridge – Massachusetts: Harvard University Press, 2000), 108.

3 Rawls, *The Law*, 117.

2. Liberalizarea comerțului și reducerea sărăciei

Se afirmă frecvent de către susținătorii neoliberalismului că liberalizarea comerțului (eliminarea barierelor tarifare sau netarifare) este cea mai bună soluție pentru reducerea sărăciei în țările în curs de dezvoltare. Barierele tarifare și netarifare dau producătorilor interni un avantaj inechitabil și blochează intrarea producătorilor din țările mai sărace pe aceste piețe naționale, în special în acele domenii în care țările în curs de dezvoltare posedă un avantaj comparativ cum este agricultura și industria textilă (care sunt și cele mai protejate domenii în țările dezvoltate). Dacă lucrurile ar sta așa, cum am putea explica atunci faptul că „țările în curs de dezvoltare au avut o atitudine ambivalentă în ceea ce privește [...] liberalizarea comerțului”¹.

În fapt, relația dintre liberalizarea comerțului și eliminarea sărăciei nu e una univocă, de cauzalitate simplă, ci mai degrabă una echivocă (deschiderea poate genera uneori mai multă sărăcie) și mediată (trebuie avute în vedere și alte variabile, precum productivitatea sau creșterea economică). Conduce liberalizarea la creșterea productivității? Comerțul liber este asociat cu creșterea susținută a productivității doar dacă sunt prezente și alte elemente (de exemplu dacă mediul economic în care se desfășoară liberalizarea este unul propice, dacă politicile economice complementare servesc același scop)². De asemenea, efectele liberalizării asupra creșterii economice nu sunt aceleași peste tot și întotdeauna, altfel spus experiența statelor variază în această privință.³ La rândul său, creșterea agregată poate afecta, pozitiv sau negativ, nivelul sărăciei dintr-o țară. Anumite politici care facilitează creșterea au un efect neglijabil, sau chiar un efect negativ, pe termen lung, asupra unor categorii de oameni săraci. Indicatorii inegalității arată uneori că deși sărăcia la nivel național poate scădea în perioadele de liberalizare și creștere, nu toate regiunile sau grupurile se dezvoltă în același ritm, și nici nu înregistrează o reducere a sărăciei similară, favorizând în felul acesta creșterea inegalității⁴.

O chestiune importantă în ceea ce privește raportul dintre liberalizarea comerțului și instituțiile internaționale însărcinate cu acest obiectiv, pe de o parte, și reducerea sărăciei pe de altă parte, este și cea referitoare la modul în care sunt stabilite acordurile între state și la modul în care funcționează de fapt acordurile comerciale. Așa cum observă Ethan B. Kapstein, Organizația Mondială a Comerțului e instituția cheie care determină regulile după care se desfășoară comerțul internațional. Deoarece structura negocierii în cadrul Organizației Mondiale a Comerțului are la bază regula reciprocității stricte, ea este inechitabilă pentru multe state, în special pentru statele mici și în curs de dezvoltare. Reciprocitatea strictă funcționează în felul următor: dacă țara A își deschide granițele pentru exporturile din țara B în valoare de X dolari, țara B trebuie să facă la fel pentru țara A. Țările solicită o concesie tarifară egală înainte de încheierea unui acord, ori, această structură a negocierii favorizează liberalizarea între cele mai mari puteri economice precum SUA sau Uniunea Europeană. Statele mici, în curs de dezvoltare, nu pot oferi prea multe în termeni de acces pe piață, și astfel rămân în mare măsură în afara negocierilor comerciale. Interesele lor sunt adesea subreprezentate, și la fel sunt interesele grupurilor sărace din cadrul lor. Un regim comercial internațional mai echitabil este unul care abandonează reciprocitatea strictă, care ține cont de diferențele existente între țări în ceea ce privește mărimea economiei și nivelul de dezvoltare și care acordă

1 T.N. Srinivasan, *Trade, growth and poverty reduction: least-developed countries, landlocked developing countries and small states in the global economic system* (London: Commonwealth Secretariat, 2009), 92.

2 Gillian Brock, *Global Justice. A Cosmopolitan Account* (Oxford, New York: Oxford University Press, 2009), 225.

3 Srinivasan, *Trade*, 51.

4 Srinivasan, *Trade*, 54, 7.

un tratament special și diferențiat statelor sărace și subdezvoltate. Ethan Kapstein argumentează că statele puternice ar trebui să fie interesate în modificarea regimului comercial deoarece, în felul acesta, ordinea internațională devine mai robustă și mai stabilă¹. Ca și Kapstein, Cecilia Albin remarcă faptul că echitatea este un aspect important în vederea obținerii unor acorduri comerciale stabile, pe termen lung². Un sistem economic internațional mai robust și mai stabil este cel care va permite fiecărui stat să „realizeze o creștere la nivelul ratei medii internaționale”. Scopul dreptății economice în viziunea „internaționalist-liberală” este acela de a crea condițiile în care fiecare țară, prin intermediul comerțului liber și a altor politici complementare, reușește să atingă rata de creștere medie la nivel internațional.

3. Comerțul internațional și dreptatea cosmopolită

Spre deosebire de perspectiva „internaționalist-liberală”, perspectiva cosmopolită identifică un alt scop al dreptății economice: „societatea statelor (comunitatea internațională) trebuie să creeze condițiile în care fiecare țară să aibă oportunități rezonabile de a atinge nivelul de activitate economică necesar susținerii scopurilor dreptății globale”³.

Atingerea obiectivelor dreptății globale, fie că le concepem în termenii capabilităților care permit o „existență înfloritoare”⁴, în termenii satisfacerii nevoilor fundamentale ale oamenilor⁵ sau în termenii drepturilor fundamentale ale omului⁶, reclamă ideea de „comerț echitabil” la nivel internațional. Comerțul echitabil are în vedere acele politici comerciale care pot fi elaborate atât în cadrul statelor dezvoltate și în al celor în curs de dezvoltare, cât și la nivelul Organizației Mondiale a Comerțului „cu scopul de a integra statele în curs de dezvoltare în sistemul comercial internațional și de a le ajuta să beneficieze de pe urma acestei participări”⁷.

Fără îndoială, echitatea și dreptatea au jucat un rol tot mai influent în negocierile cu privire la comerțul internațional din ultima vreme⁸ și există semne încurajatoare în evoluțiile recente ale reglementărilor în domeniul comerțului internațional, cum ar fi extinderea privilegiilor națiunii celei mai favorizate la toți partenerii comerciali, reducerea taxelor de către statele industrializate, acordarea de concesiuni comerciale în funcție de mărimea economiei și asistența acordată țărilor în curs de dezvoltare⁹.

Teoreticienii cosmopoliți ai dreptății economice globale consideră că elementele actuale ale comerțului internațional nu sunt însă suficiente și prescriu o serie de reforme suplimentare în aceste direcții. O primă reformă ar fi extinderea, în cadrul acordurilor Organizației Mondiale a Comerțului, a statutului „națiunii celei mai favorizate” la toate statele membre ale Organizației Mondiale a Comerțului,

1 Kapstein, *Economic Justice*, 31-4.

2 Cecilia Albin, *Justice and Fairness in International Negotiation* (Cambridge: Cambridge University Press, 2001), 222.

3 Brock, *Global Justice*, 230.

4 Vezi Amartya Sen, *The Idea of Justice* (Cambridge, Massachusetts: The Belknap Press of Harvard University Press, 2009), 231-2; Christine Sypnowich, „Cosmopolitans, cosmopolitanism, and human flourishing” în Gillian Brock, Harry Brighouse (coordonatori), *The Political Philosophy of Cosmopolitanism* (Cambridge: Cambridge University Press, 2005), 55-74.

5 Brock, *Global Justice*, 63.

6 Kok-Chor Tan, *Justice without Borders. Cosmopolitanism, Nationalism, and Patriotism* (New York: Cambridge University Press, 2004), 46.

7 Joseph E. Stiglitz, Andrew Charlton, *Fair Trade for All. How Trade Can Promote Development* (New York: Oxford University Press, 2005), 1.

8 Albin, *Justice*, 222.

9 Brock, *Global Justice*, 231.

fapt ce ar aduce câștiguri semnificative pentru țările în curs de dezvoltare. Apoi, tratamentul special și diferențiat de care se bucură în prezent țările în curs de dezvoltare ar trebui îmbunătățit și ar trebui să includă: eficientizarea participării acestor țări în cadrul Organizației Mondiale a Comerțului prin diverse forme de sprijin; o mai mare flexibilitate în implementarea acordurilor care implică reforme reglementative în statele sărace sau în curs de dezvoltare; acordarea accesului preferențial la piață acestor state; o mai mare flexibilitate în privința folosirii politicilor industriale (inclusiv subvențiile și taxele)¹.

Oricât de controversate ar fi aceste aspecte, ele nu sunt însă decât o parte a problemei dreptății economice la nivel global. Căci scopul unei poziționări mai echitabile a statelor sărace în cadrul sistemului comercial internațional are, în cele din urmă, menirea de a fi în beneficiul celor mai dezavantajați membri ai respectivelor state (de a furniza acele bunuri „minime” necesare unei vieți „decente”), să le permită acestora „să participe la o economie din ce în ce mai globalizată”².

„Standardul minim” al condițiilor de viață depinde de îmbunătățirea condițiilor de muncă și creșterea salariilor. „Poate ordinea economică globală să ajute la îmbunătățirea condițiilor de muncă și creșterea salariilor? Poate liberalizarea comerțului și aranjamentele asociate cu ordinea economică globală să îmbunătățească salarizarea și condițiile de muncă din țările în curs de dezvoltare?” sunt întrebări frecvente în abordările cu privire la dreptatea globală³.

Un argument frecvent întâlnit printre economiști este cel care respinge adoptarea unor standarde uniforme, mai înalte cu privire la condițiile de muncă, deoarece condițiile de muncă mai bune înseamnă un cost mai mare al muncii, și, implicit, șomaj mai mare. Un cod internațional care prescrie standarde uniforme în domeniul muncii va fi prin urmare în dezavantajul țărilor în curs de dezvoltare. Acest argument este vulnerabil dacă luăm în considerare faptul că în multe țări în curs de dezvoltare decizia cu privire la standardele de muncă este luată de către elitele de afaceri sau politice, conform propriilor interese. Apoi, mișcările puternice din statele dezvoltate cum ar fi mișcarea contra-exploatării la locul de muncă (*anti-sweatshop movement*) au reușit să obțină o îmbunătățire a condițiilor de muncă în țările în curs de dezvoltare fără o creștere a șomajului în aceste țări⁴.

Christian Barry și Sanjay Reddy⁵ susțin ideea că participarea la comerțul internațional trebuie condiționată de îndeplinirea unor standarde legate de muncă. Organizația Internațională a Muncii a adoptat mai multe standarde, cele mai importante fiind încorporate în Declarația din 1998 cu privire la Drepturile Fundamentale în Domeniul Muncii care prevede următoarele drepturi „fundamentale”: (1) libertatea de asociere și recunoașterea dreptului la negociere colectivă (convențiile 87 și 98); (2) eliminarea tuturor formelor de muncă forțată (convențiile 29 și 105); (3) abolirea formelor grave de muncă infantilă (convențiile 138 și 182); și (4) eliminarea discriminării în ceea ce privește angajarea și munca (convenția 111). Trebuie subliniat faptul că, deși Organizația Internațională a Muncii susține deja dreptul la negociere colectivă și celelalte drepturi enumerate mai sus ca standarde esențiale ale muncii, e necesară o îmbunătățire semnificativă a capacităților sale de aplicare și monitorizare actuale. Întărirea puterii de sancționare în domeniul dreptului internațional al muncii va promova o formă mai echitabilă a globalizării.

Deși nu există o rețetă unanim acceptată care să facă ca piețele să funcționeze într-o manieră mai dreaptă în raport cu interesele celor mai dezavantajați din

¹ Brock, *Global Justice*, 231.

² Brock, *Global Justice*, 238.

³ Brock, *Global Justice*, 232.

⁴ Brock, *Global Justice*, 233-4.

⁵ Christian Barry, Sanjay Reddy, *International Trade and Labor Standards* (New York: Columbia University Press, 2008).

țările sărace, există totuși câteva direcții de urmat la care se raportează susținătorii ideii de dreptate economică: trebuie asigurate condițiile pentru ca oamenii să poată profita de oportunitățile de angajare existente (acces la educație adecvată, îngrijire medicală, instruire profesională, acces la creditare și materii prime); e necesară de asemenea îmbunătățirea securității sociale a statelor în curs de dezvoltare (asigurare de șomaj și programe de reconversie profesională); politicile guvernamentale de încurajare a economisirii și a investițiilor pot servi scopul ideii de dreptate economică; încurajarea stabilității politice și macroeconomice, dezvoltarea infrastructurii și a resurselor umane, un sistem judiciar eficient, domnia legii, etc¹.

4. Dreptate și fiscalitate globală

Discuția de mai sus relevă o ipoteză importantă a cosmopolitismului: crearea unor instituții mai bune (naționale și internaționale) este o componentă importantă în lupta împotriva sărăciei. Un instrument frecvent propus de cosmopolitani în vederea reducerii sărăciei și promovării obiectivelor dreptății economice este reforma domeniului fiscal. Au fost propuse mai multe instrumente pentru reforma domeniului fiscal cu un impact major asupra sărăciei globale.

4.1 Mecanisme de transfer al prețurilor, paradisuri fiscale și evaziune fiscală

Fiscalitatea este instrumentul care, în principiu, ar trebui să asigure resursele pentru atingerea obiectivelor dreptății sociale. Mobilizarea venitului intern este centrală în dezvoltarea statelor care posedă sisteme politice reprezentative și economii care satisfac cerințele dreptății sociale. Evaziunea fiscală, pe de altă parte, atunci când are loc la cote înalte, este un fenomen care amenință atât dezvoltarea cât și democrația, în special în țările în curs de dezvoltare. Evaziunea fiscală reprezintă o pierdere pentru statele în curs de dezvoltare estimată la aproximativ 385 miliarde de dolari americani anual², fapt care face ca instrumentele fiscale și contabile care privesc evitarea evaziunii fiscale să fie un subiect central al teoriilor dreptății globale.

Se știe că, datorită faptului că atât marile corporații, cât și indivizii bogați, reușesc să evite mai ușor fiscalitatea, povara fiscalității cade, frecvent, atât în țările dezvoltate, cât și în cele în curs de dezvoltare, pe umerii cetățenilor obișnuiți și a micilor întreprinzători. Guvernele vor colecta în felul acesta sume mai mici, insuficiente pentru îndeplinirea scopurilor dreptății sociale.³ De asemenea, în competiția internațională pentru atragerea capitalului sub forma investițiilor, statele se întrec între ele în oferirea de avantaje fiscale sau chiar scutiri de taxe pentru investițiile de capital. În felul acesta numărul paradisurilor fiscale a crescut în timp⁴. Mecanismele de transfer al prețurilor, paradisurile fiscale și evaziunea fiscală au efecte negative asupra țărilor în curs de dezvoltare.⁵

Mecanismele de transfer al prețurilor se referă la vânzarea și cumpărarea care apare în cadrul aceleiași companii sau în cadrul unor grupuri de companii, în general multinaționale, care „își modifică tranzacțiile pentru a-și minimiza nivelul taxelor pe care trebuie să le plătească la nivel global”. E un lucru cunoscut fap-

¹ Brock, *Global Justice*, 238.

² Alex Cobham, „Tax evasion, tax avoidance and development finance,” *QEH Working Paper Series* 129 (2005), <http://www3.qeh.ox.ac.uk/pdf/qehwp/qehwps129.pdf>, accesat 07.07.2011.

³ Brock, *Global Justice*, 125.

⁴ În 2005 existau aproximativ 70 de paradisuri fiscale, prin care trecea aproximativ jumătate din fluxul comerțului internațional. Richard Murphy, „Fiscal Paradise or tax on development,” *A Report of The Tax Justice Network* (2005), www.richard.murphy.dial.pipex.com/Fiscalparadise.pdf, accesat 07.07.2011.

⁵ Brock, *Global Justice*, 126-7.

tul că „firmele pot folosi diferite tehnici de transfer al prețului prin care reușesc să marcheze profitul în țări cu fiscalitate redusă, minimizând în felul acesta efortul fiscal general”.¹

Pentru reducerea sărăciei, ajutorul extern, deși dezirabil, nu e întotdeauna, probabil, necesar.² Mecanismele fiscale eficiente precum combaterea mecanismelor de transfer al prețurilor, sau legislația internațională împotriva paradisurilor fiscale și politicile de combatere a evaziunii fiscale ar putea, în principiu, să conducă la colectarea banilor necesari în vederea realizării obiectivelor dreptății globale. Alte măsuri sunt: folosirea de către guverne a resurselor naturale în beneficiul tuturor cetățenilor (e necesară informarea continuă și completă a cetățenilor cu privire la folosirea/vânzarea acelor resurse; în special vânzarea de petrol ar trebui să devină mai transparentă – prin publicarea plăților – fapt care ar diminua corupția, pe de o parte, și va elimina dublul standard cu privire la transparență care există în prezent între țările dezvoltate și țările în curs de dezvoltare.³ Ca soluție la problema standardului dublu și a evaziunii fiscale este propusă schimbarea regimului secretului financiar în favoarea taxării și a unor formule de raportare care sunt transparente, accesibile și oneste precum: dezvoltarea unor sisteme unitare de impozitare a multinaționalelor pentru a evita transferul profitului înspre țări cu taxe scăzute sau paradisuri fiscale; armonizarea politicilor fiscale; cooperarea interguvernamentală în scopul limitării efectelor negative ale competiției cu privire la facilitățile fiscale; stabilirea unor autorități fiscale regionale și globale care reprezintă interesele cetățenilor; sprijinul multilateral pentru restructurarea economiei acelor țări care depind de facilitățile fiscale oferite.⁴

4.2 Variantele taxei globale

Datoria de a lupta împotriva sărăciei globale și de a-i proteja pe cei săraci, așa cum am văzut în paragraful anterior, reclamă identificarea unor mecanisme prin care firmele (naționale sau internaționale) să fie serios limitate în încercarea lor de a eluda taxarea. Datoria de a-i proteja pe cei vulnerabili, pe de altă parte, poate însemna însă și plata anumitor taxe suplimentare (globale) de către diverșii actori economici pentru acele beneficii pe care le au de pe urma folosirii unor bunuri publice pentru care nu ar contribui în mod adecvat. Există, de fapt, anumite taxe globale funcționale, cum ar fi, de exemplu, taxa pentru mineritul pe fundul mării, încorporată în Convenția ONU cu privire la Dreptul Mării semnată în anii '80. Totuși, grupurile de interese puternice din țările bogate au reacționat în general negativ la astfel de propuneri pentru introducerea unor taxe globale. La cererea senatorului Jesse Helms, spre exemplu, Congresul SUA a emis un proiect de lege (devenit lege în 1997) ce condiționa plata cotizației către ONU de abținerea acesteia în ceea ce privește promovarea unor propuneri de introducere a taxelor globale. Pe de altă parte, sprijinul pentru astfel de taxe este mai puternic în Uniunea Europeană, aici fiind implementate deja taxe pe călătoriile aeriene și folosirea energiei.⁵

4.2.1 Taxa pe carbon

Taxa pentru conținutul de carbon al combustibililor comerciali (cunoscută și ca taxa pe carbon) este concepută pentru impozitarea surselor de energie care emit dioxid de carbon. Deși „interesul conceptual pentru o taxă pe energia care emite carbon a apărut în Europa ca urmare a recunoașterii gravelor provocări ecologice, în special a celor evidențiate în rapoartele cu privire la riscurile asociate gazelor cu efecte de

1 Kimberly A. Clausing, „The Impact of Transfer Pricing on Intrafirm Trade”, în James R. Hines (coordonator), *International taxation and multinational activity* (Chicago: The University of Chicago Press, 2001), 173.

2 Brock, *Global Justice*, 127.

3 Brock, *Global Justice*, 129.

4 Brock, *Global Justice*, 129.

5 Brock, *Global Justice*, 131-2.

seră și încălzirii globale”¹, aceeași taxă poate fi utilizată atât ca instrument care să stimuleze folosirea unor forme sustenabile (alternative) de energie, cât și ca instrument care să asigure resurse la nivel global pentru soluționarea problemei sărăciei, căci, după unele evaluări, o taxă de 200 de dolari americani pentru fiecare tonă de carbon ar genera aproximativ 600 miliarde de dolari americani anual². Câteva state europene au introdus deja o taxă pe emisiile de carbon. Ca urmare a conferinței internaționale de la Toronto din 1988, unele guverne europene s-au angajat să reducă emisiile de carbon cu până la 20%. Suedia, Finlanda și Danemarca au introdus în manieră unilaterală această taxă. Au urmat Olanda și Slovenia, iar la sfârșitul anilor '90 state importante din Uniunea Europeană, precum Germania și Regatul Unit, au introdus de asemenea această taxă. Există de asemenea un sprijin notabil și în alte țări pentru o astfel de taxă³ care a fost tot mai prezentă pe agenda politică a guvernelor.

4.2.2 Taxa pe tranzacțiile valutare

Taxa pe tranzacțiile valutare (cunoscută și ca taxa Tobin, după James Tobin care a vehiculat pentru prima dată ideea în anii '70), reprezintă o idee simplă, aceea a unei taxe impuse fiecărei tranzacții valutare, stabilită la un nivel destul de redus astfel încât să nu pericliteze tranzacțiile necesare bunei desfășurări a comerțului cu bunuri și servicii sau investițiile pe termen lung⁴. Deși taxa propusă ar fi putut ajuta statele să răspundă mai bine nevoilor macroeconomice⁵, înainte de anii '90, nu au existat susținători semnificativi ai unei astfel de propuneri. Abia după criza financiară asiatică, ideea unei taxe pe tranzacțiile financiare a început să fie larg dezbătută⁶.

Se estimează că mai bine de jumătate (conform unor estimări până la 90%) din cele 1,8 mii de miliarde de dolari care reprezintă valoarea tranzacțiilor valutare zilnice, sunt speculative și au, deci, un efect potențial destabilizator asupra economiilor locale. Introducerea unei taxe pe comerțul cu valute ar îndepărta o astfel de posibilitate, „ar pune bețe în roate” piețelor, reducând nivelul speculației și promovând investițiile pe termen lung. O taxă pe tranzacțiile valutare ar oferi, pe de altă parte, condiții mai bune dezvoltării, și mai multă stabilitate, în special în statele în curs de dezvoltare, facilitând în felul acesta realizarea obiectivelor dreptății sociale. SUA, Japonia, Uniunea Europeană, Elveția, Hong-Kong și Singapore însumează 90% din tranzacțiile valutare. Aceste state au atât instituțiile bancare și financiare, cât și instituțiile fiscale, suficient de solide pentru a aplica și colecta eficient o eventuală taxă Tobin. Practic, taxa ar putea fi aplicată în momentul tranzacției prin intermediul programelor informatice ale băncilor și instituțiilor financiare. Se estimează că o taxă de 0,2% ar colecta aproximativ 300 miliarde de dolari anual. Această taxă a beneficiat, în ultima decadă, de un sprijin substanțial nu doar din partea ONG-urilor, ci și din partea unor politicieni și alte personalități precum George Soros, care a câștigat el însuși miliarde din tranzacțiile speculative⁷. George Soros spune: „Globalizarea piețelor financiare a oferit capitalului financiar un avantaj nedrept față de celelalte surse de impozitare, așa că impozitarea tranzacțiilor financiare ar

1 Mikael Skou Andersen, „Carbon-Energy Taxation, Revenue Recycling, and Competitiveness”, în Mikael Skou Andersen, Paul Ekins (coordonatori), *Carbon-Energy Taxation. Lessons from Europe* (New York: Oxford University Press, 2009), 3.

2 Brock, *Global Justice*, 132.

3 Două dintre statele cu cele mai mari emisii de carbon din lume, China și Australia, au anunțat introducerea din 2012 a unei taxe pe carbon.

4 Heikki Patomäki, „Global tax initiatives: the movement for the currency transaction tax,” *Civil Society and Social Movements Programme*, Paper Number 27 (2007), United Nations Research Institute for Social Development: 3, [www.unrisd.org/80256B3C005BCCF9/\(httpAuxPages\)/5F5FC3415E8C94BoC125726Bo05725E0/\\$file/patomak2.pdf](http://www.unrisd.org/80256B3C005BCCF9/(httpAuxPages)/5F5FC3415E8C94BoC125726Bo05725E0/$file/patomak2.pdf), accesat 03.09.2011.

5 James Tobin, „A Currency Transactions Tax. Why and How,” *Open economies review* 7 (1996): 493-9.

6 Patomäki, „Global tax,” 3.

7 Brock, *Global Justice*, 133.

redresa balanța. De ce ar exista o Taxă pe Valoarea Adăugată (TVA) pentru tranzacțiile fizice, dar nu și o taxă pe tranzacțiile financiare? Pe o astfel de bază, taxarea ar trebui să fie extinsă asupra tuturor piețelor financiare, nu doar asupra piețelor valutare. Cum vor fi taxate instrumentele financiare sintetice și derivate? Pare o problemă spinoasă, dar, de fapt, ea poate fi rezolvată cu ușurință”¹.

4.2.3 Alte taxe globale

Alături de propunerile majore de mai sus, alte taxe globale au fost propuse ca mijloace de reducere a decalajului dintre cei săraci și cei bogați.

Postul președinte francez, Jacques Chirac, a propus o taxă pe combustibilul avioanelor comerciale pentru a finanța dezvoltarea în Africa. După ce statele din Uniunea Europeană, dar și din afara Europei, au respins această propunere Chirac a restrâns sfera de aplicabilitate a taxei la zborurile de pasageri intra-europene, și, în cele din urmă, cu sprijinul altor țări europene, a propus o taxă voluntară pe biletele pentru călătoriile cu avionul în interiorul Europei. Veniturile colectate prin intermediul acestei taxe ar fi trebuit să finanțeze programele de combatere a sărăciei în cadrul națiunilor africane². În cadrul unei conferințe organizate la Paris la începutul anului 2006, mai multe state au fost de acord cu introducerea unei astfel de taxe a „solidarității contributive”, prin care să fie finanțate programele de dezvoltare și sănătate la nivel global. Comisia Europeană, de asemenea, a efectuat un studiu a cărui concluzie era că o taxă pe zborul de pasageri ar putea colecta până la 3,5 miliarde de dolari. Guvernul francez a aprobat aplicarea unei taxe de 1-10 euro pentru zborurile intra-europene, și o taxă de 4-40 euro pentru zborurile extra-europene. Dacă inițial Regatul Unit s-a opus unei astfel de taxe, ulterior și-a anunțat disponibilitatea de a o introduce în scopul asistenței pentru dezvoltare în Africa³. Taxa pe călătoriile aeriene poate fi considerată un succes relativ deoarece introducerea ei a facilitat discuțiile cu privire la identificarea surselor prin care poate fi finanțată dezvoltarea în țările sărace⁴.

Alte taxe globale propuse au fost: taxa pe *email* (o astfel de taxă ar ajuta la reducerea decalajului „digital” dintre cei săraci și cei bogați); taxa pe comerțul internațional (o taxă pentru protejarea condițiilor necesare susținerii comerțului internațional, precum pacea sau prosperitatea); taxa pe comerțul internațional cu arme (scopul acestei taxe ar fi acela de a reduce volumul comerțului cu arme și, în același timp, de a colecta banii necesari dezvoltării, acordării de compensații victimelor războiului și promovării dezarmării)⁵.

Concluzie

În prezent, modul în care taxele globale, de un tip sau altul, pot primi un statut legal este prin intermediul acordurilor multilaterale în cadrul „unui regim fiscal internațional”. Cosmopolitanismul, ca teorie politică, insistă asupra dezirabilității ca aceste taxe să fie impuse în mod universal, dar, chiar și în lipsa sprijinului universal, acesta își păstrează optimismul, spunând că progresul cu privire la dreptatea globală este posibil chiar dacă actorii internaționali puternici refuză să-și ofere sprijinul. Totuși, finanțarea bunurilor publice globale poate avea loc cel mai bine prin intermediul înființării unei organizații fiscale internaționale care ar avea atribuția de a impune, într-o manieră democratică și responsabilă, un regim fiscal internațional.

1 George Soros, *Despre globalizare* (Iași: Editura Polirom, 2002), 69-70.

2 Alan Schenk, Oliver Oldman, *Value added tax: a comparative approach* (New York: Cambridge University Press, 2007), 222.

3 Schenk, *Value added tax*, 222-3.

4 Brock, *Global Justice*, 134.

5 Brock, *Global Justice*, 134-5.

BIBLIOGRAFIE

- ALBIN, Cecilia, *Justice and Fairness in International Negotiation*, Cambridge University Press, Cambridge, 2001.
- ANDERSEN, Mikael Skou, „Carbon-Energy Taxation, Revenue Recycling, and Competitiveness”, în Mikael Skou ANDERSEN și Paul EKINS (coordonatori), *Carbon-Energy Taxation. Lessons from Europe*, Oxford University Press, New York, 2009.
- BARRY, Christian și Sanjay REDDY, *International Trade and Labor Standards*, Columbia University Press, New York, 2008.
- BROCK, Gillian, *Global Justice. A Cosmopolitan Account*, Oxford University Press, Oxford – New York, 2009.
- CLAUSING, Kimberly A., „The Impact of Transfer Pricing on Intrafirm Trade”, în James R. HINES (coordonator), *International taxation and multinational activity*, The University of Chicago Press, Chicago, 2001.
- COBHAM, Alex, „Tax evasion, tax avoidance and development finance”, *QEH Working Paper Series*, no. 129 (2005), disponibil la <http://www3.qeh.ox.ac.uk/pdf/qehwp/qehwps129.pdf>, accesat la 07.07.2011.
- KAPSTEIN, Ethan B., *Economic Justice in an Unfair World: Toward a Level Playing Field*, Princeton University Press, Princeton, 2006.
- MURPHY, Richard, „Fiscal Paradise or tax on development”, A Report of The Tax Justice Network (2005), disponibil la www.richard.murphy.dial.pipex.com/Fiscalparadise.pdf, accesat la 07.07.2011.
- PATOMÁKI, Heikki, „Global tax initiatives: the movement for the currency transaction tax”, Civil Society and Social Movements Programme, Paper Number 27 (2007), United Nations Research Institute for Social Development, p. 3, disponibil la [www.unrisd.org/80256B3C005BCCF9/\(httpAuxPages\)/5F5FC3415E8C94BoC125726Bo05725Eo/\\$file/patomak2.pdf](http://www.unrisd.org/80256B3C005BCCF9/(httpAuxPages)/5F5FC3415E8C94BoC125726Bo05725Eo/$file/patomak2.pdf), accesat la 03.09.2011.
- RAWLS, John, *A Theory of Justice*, Harvard University Press, Cambridge – Massachusetts, 1971.
- RAWLS, John, *The Law of Peoples*, Harvard University Press, Cambridge – Massachusetts, 2000.
- SCHENK, Alan și Oliver OLDMAN, *Value added tax: a comparative approach*, Cambridge University Press, New York, 2007.
- SEN, Amartya, *The Idea of Justice*, The Belknap Press of Harvard University Press, Cambridge-Massachusetts, 2009.
- SOROS, George, *Despre globalizare*, Editura Polirom, Iași, 2002.
- SRINIVASAN, T.N., *Trade, growth and poverty reduction: least-developed countries, landlocked developing countries and small states in the global economic system*, Commonwealth Secretariat, London, 2009.
- STIGLITZ, Joseph E. și Andrew CHARLTON, *Fair Trade for All. How Trade Can Promote Development*, Oxford University Press, New York, 2005.
- SYPNOWICH, Christine, „Cosmopolitans, cosmopolitanism, and human flourishing” în Gillian BROCK, Harry BRIGHOUSE (coordonatori), *The Political Philosophy of Cosmopolitanism*, Cambridge University Press, Cambridge, 2005.
- TAN, Kok-Chor, *Justice without Borders. Cosmopolitanism, Nationalism, and Patriotism*, Cambridge University Press, New York, 2004.
- TOBIN, James, „A Currency Transactions Tax. Why and How”, *Open economies review*, no. 7 (1996), pp. 493-9.

Mitologiile genealogice, mitologii politice¹

definire, teritoriu, exemplificări

■ FILIP-LUCIAN IORGA

[The University of Bucharest]

Abstract

The genealogical imaginary is a subcategory of the imaginary referring to the origin and it comprises a wide range of genealogical myths: fictitious ancestors, whether divine or human, fabulous kinships, invented genealogies, descendancies which are impossible to certify with documents, erroneous interpretations of certain degrees of kinship, real genealogies that have received unexpected interpretations and historiographic clichés grown on more or less attestable genealogies. The case of the Balș family is one of the most interesting: trying to integrate in the political structures of the Austrian and Russian Empire, some members of this old Moldavian family invent a fictitious genealogy that links the French counts of Baux, the Balsa family, a Serbian medieval dynasty and the Balș family, Moldavian boyars.

Keywords

genealogical imaginary; political mythologies; fictitious ancestors; fabulous kinships; Balș family; counts of Baux

• D upă¹ Evelyne Patlagean, „le domaine de l’imaginaire est constitué par l’ensemble des représentations qui débordent la limite posée par les constats de l’expérience et les enchaînements déductifs que ceux-ci autorisent”². Această definiție delimitează, așadar, domeniul imaginarului ca fiind alcătuit din tot ceea ce se află în afara realității concrete, incontestabile, din ceea ce este fals și neverificat sau neverificabil³. Printre temele imaginarului, este inclusă și cea a „originilor oamenilor”. Totuși, autoarea își relativizează ea însăși definiția și introduce un aspect foarte important pentru cercetarea noastră: „Il s’ensuit que, si nous voulons, à travers ces thèmes, connaître l’imaginaire des sociétés éloignées de nous dans le temps, ou d’ailleurs dans l’espace, nous n’éviterons pas de tracer la limite qui le sépare du réel exactement là où elle passe pour nous-mêmes, dans no-

1 Studiul de față face parte dintr-o cercetare mai amplă, pe care am desfășurat-o în cadrul doctoratului în istorie, la Universitatea din București, în perioada 2008-2011.

2 Evelyne Patlagean, „L’histoire de l’imaginaire”, în Jacques Le Goff (sous la direction de), *La Nouvelle Histoire* (f.l.: Éditions Complexe, 2006), 307.

3 Lucian Boia, *Pentru o istorie a imaginarului* (București: Editura Humanitas, 2000), 12. Autorul apreciază că definiția dată de Evelyne Patlagean „presupune un pariu raționalist”.

tre propre culture”¹. Brusc, domeniul imaginarului (adică al falsului și al neverificatului) și cel al realității verificate prin experiență sau prin experiment nu mai sunt strict delimitabile, granița dintre ele depinzând de noi înșine, de epoca și de mediul în care ființăm, de cultura căreia îi aparținem, de nivelul de instruire etc. Toate aceste elemente ne pot determina să operăm transferuri între domeniul realului și cel al imaginarului, să considerăm imaginare lucruri care, pentru oamenii altui timp sau ai altui spațiu treceau drept reale, sau invers. Or, tocmai această fluiditate a graniței dintre real și imaginar destituie separarea netă dintre cele două teritorii și plasarea semnului de egalitate între „imaginar” și „fals”. Autoarea însăși, după ce optase pentru stricta delimitare între teritoriul imaginarului și cel al realității, vorbește despre „la limite d’ite objective entre le réel et l’imaginaire”². Limita dintre realitate și imaginar este trasată în funcție de codul cultural după care funcționează cel care operează respectiva delimitare.

În definirea imaginarului, vom adopta viziunea lui Lucian Boia, conform căreia acesta este o realitate independentă de ceea ce se află în afara minții noastre, realitate care dispune de propriile sale structuri și de propria sa dinamică, acționând asupra lumii exterioare și fiind, în același timp, influențată de către aceasta. Putem privi, de asemenea, imaginarul ca pe o istorie structurală și dinamică a arhetipurilor, a acelor constante esențiale ale spiritului uman³.

Imaginarul genealogic este acel imaginar legat de originea, istoria și structura familiilor. Imaginarul genealogic cuprinde o mare varietate de mituri genealogice, de la strămoși fictivi, fie ei divini sau umani, la înrudiri fabuloase, genealogii inventate, descendențe imposibil de documentat, interpretări eronate ale unor spițe de neam, transformarea imaginară a unor date atestabile documentar, genealogii reale care au primit interpretări neașteptate și clișee istoriografice țesute pe marginea genealogiilor mai mult sau mai puțin atestabile. Cercetarea acestui bogat material trebuie să se aplece asupra măsurii în care imaginarul genealogic a produs efecte asupra plăsmuirilor și a deținătorilor respectivelor filiații, asupra celor cu care aceștia au intrat în contact și asupra rețelei sociale a epocii în care filiațiile respective au funcționat ca „mituri utile”. Aceste mituri genealogice se încadrează în structura arhetipală a *actualizării originilor*⁴: genealogia unei familii face legătura între trecut și prezent, încercând să transmită un patrimoniu identitar și memorial descendenților viitori; evocarea nașterii unei familii, citarea strămoșilor legendari sau iluștri și a faptelor excepționale ale acestora facilitează construirea unei identități familiale și a unui discurs menit să explice rolul, menirea, destinul istoric al respectivei familii; membrii unei familii, descendenții unui strămoș comun se recunosc în mitul genealogic fondator, care le oferă și garanția perenității. Miturile genealogice se constituie astfel într-un domeniu de prim interes pentru istoricul imaginarului, care este conștient că „nimic nu este mai prezent în conștiința oamenilor decât originile”⁵. Chiar și în cazul „gândirii sălbatice” analizate de Claude Lévi-Strauss.

Claude-Gilbert Dubois oferă și el o clasificare a miturilor: atunci când această clasificare folosește criteriul semnificației, împreună cu miturile identitare și cele de finalitate, apar și miturile de origine, împărțite la rândul lor în mituri de creație și mituri fondatoare (*mythes de fondation*)⁶. Dacă miturile de creație se referă în special la crearea universului, a omului și a animalelor, miturile fondatoare se referă la comunități, orașe, popoare, națiuni. Chiar dacă autorul uită, din păcate, să includă

1 Patlagean, „L’histoire”, 307.

2 Patlagean, „L’histoire”, 318.

3 Boia, *Pentru o istorie*, 14-15.

4 Boia, *Pentru o istorie*, 33.

5 Boia, *Pentru o istorie*, 33.

6 Cl.-G. Dubois, „Les modes de classification des mythes”, în Joël Thomas (sous la direction de), *Introduction aux méthodologies de l’imaginaire* (Paris: Ellipses, 1998), 33-34.

și familia în înșiruirea de mai sus, miturile genealogice fac parte din categoria miturilor fondatoare, pentru că explică numele, apariția, evoluția istorică și principiile care stau la baza funcționării familiilor în cauză.

Dacă suntem de acord că imaginarul este o realitate independentă, atunci punctul de plecare rămâne secundar. Fie că sunt reale (în „realitatea” exterioară), inventate sau parțial inventate, personajele fondatoare și situațiile descrise de miturile genealogice se înscriu în tipologia ideală a mitologiei genealogice. Pentru a alege un exemplu, ne vom referi la familia Cantacuzino: la Banul Mihai Cantacuzino¹, descendența inventată a familiei din pairi francezi este alăturată legăturii dintre dinastia bizantină și familia boierească din Țările Române (care, din cauza unei verigi lipsă, se află la granița dintre ficțiune și realitatea concretă) și realității concrete conform căreia familia Cantacuzino a fost una dintre cele mai importante familii boierești din Țările Române. Toate aceste elemente sunt amalgamate, indiferent de raportul lor cu „realitatea” exterioară, într-un mit genealogic coerent. Pentru că este structură, și nu „materie”, mitul poate integra materiale adevărate și fictive sau parțial fictive și le poate orândui după regulile proprii imaginarii. De aceea, judecarea miturilor în funcție de „adevăr” și „neadevăr” reprezintă o abordare eronată.

Pentru că am pomenit de mai multe ori „mitul”, oferim aici și definiția acestuia, pe care o adoptăm: mitul este o „construcție imaginară: povestire, reprezentare sau idee, care urmărește înțelegerea esenței fenomenelor cosmice și sociale în funcție de valorile intrinseci comunității și în scopul asigurării coeziunii acesteia”².

În fine, așa cum foarte frumos spune Andrei Pippidi, „(...) falsurile genealogice compun o *istorie paralelă*, imaginară, o revanșă târzie asupra unei realități neconvenabile și o încercare patetică de a trăi consecințele lui « ce-ar fi fost dacă... »”³.

Obiectul central al cercetării este format din familiile boierești din Moldova și Țara Românească. Cu toate specificitățile care separă boierimea valahă de cea moldavă, asemănările dintre cele două grupuri sunt mult mai numeroase și motivează alăturarea lor și în acest studiu: originile acestor familii, impunerea lor ca elită politică a celor două principate, înruderirile dintre ele, interesele comune și destinele similare ale celor două formațiuni statale etc. Alegerea boierimii pentru un studiu asupra imaginarii genealogice românesc nu este, desigur, întâmplătoare. Pentru o regiune în care sursele genealogistului sunt destul de sărace, interesul memorial al elitei boierești este singurul care poate oferi suficient material de studiu. În plus, dorința de legitimare și contactul cu alte spații culturale este monopolul aproape exclusiv al boierimii, singura clasă politică a principatelor române, timp de aproape șase secole⁴, fapt pentru care, în mod firesc, și mitologiile genealogice ale familiilor boierești sunt mult mai prezente, mai variate și li se acordă mult mai multă atenție, cu atât mai mult cu cât accesul la putere este determinat de naștere⁵. Genealogia familiei este, așadar, un capital cât se poate concret. Este indiscutabil că neamurile de moșneni și de răzeși dezvoltă și ele un imaginar genealogic, legat în special de strămoșul inițial comun, de eroul fondator. Studiul acestei fațete a imaginarii genealogice românesc depășește, însă, limitele pe care ni le-am impus aici.

1 Mihai Banul Cantacuzino, *Genealogia Cantacuzinilor*, publicată și adnotată de N. Iorga (București: Institutul de Arte Grafice și Editură „Minerva”, 1902).

2 Boia, *Pentru o istorie*, 40.

3 Andrei Pippidi, „False genealogii bizantine din ciclul constantinian”, *Arhiva Genealogică*, Anul I (VI), No. 3-4 (1994): 107.

4 Pentru Gaetano Mosca, *clasa conducătoare* include toate minoritățile care se află la conducere, fie ele politice, economice, sociale, religioase, intelectuale, tehnologice, militare, birocratice etc., în timp ce *clasa politică* este acea parte a clasei conducătoare care se ocupă cu exercițiul puterii. Ettore A. Albertoni, *Doctrine de la classe politique et théorie des élites* (Paris: Librairie des Méridiens, Klincksieck, 1987), 48. În legătură cu conceptul de elită, vezi Tom Bottomore, *Élites and Society* (London and New York: Routledge, 1993) și Bruno Carré, *Le pouvoir de l'élite familiale* (Paris: Presses Universitaires de France, 1978).

5 Albertoni, *Doctrine*, 56.

Însă nici fixarea obiectului cercetării la familiile boierești nu clarifică definitiv lucrurile, în lipsa unei definiții riguroase, în istoriografia română, a categoriei boierești și, mai ales, în lipsa vreunui repertoriu definitiv al acestor familii. În funcție de criteriul admis, proprietatea de pământ, averea sau dregătoria, contingentele de familii recunoscute ca boierești se pot modifica simțitor. Există familii foarte vechi care nu au deținut niciodată mari dregătorii, dar și familii foarte bogate, care au dat chiar domnitori, dar care sunt de extracție mai modestă (dacă ne gândim, spre exemplu, la Bibești). Iar miile de boieriri din secolul al XIX-lea au produs foarte rar familii care să se integreze în corpul boierimii. Din toate aceste motive, o oarecare doză de empirism nu poate fi eliminată din selectarea familiilor și din definirea lor ca fiind boierești. Vor fi considerate boierești acele familii atestate în istoria celor două principate ca aparținând boierimii, recunoscute ca atare în societate, prezente în arhondologiile din secolul al XIX-lea și studiate de genealogiștii români. Din fericire, tema aleasă vine și ea în sprijin și elimină aproape cu desăvârșire riscul selectării greșite a familiilor: în general, mitologiile genealogice pe care le vom discuta apar la familii a căror apartenență la boierime nu poate fi pusă la îndoială.

Spațiul ales a fost precizat odată cu obiectul cercetării. Rămâne de delimitat perioada. Secolele XVIII-XIX par, într-adevăr, un teritoriu straniu pentru studierea unor mitologii genealogice. Nu trebuie să uităm însă distanța temporală care ne desparte de vestul, dar și de sudul Europei: dacă în Franța, Anglia sau Italia epoca de glorie a imaginarului genealogic poate fi considerată perioada Renașterii, în Moldova și în Țara Românească aceste mituri își fac simțită prezența mult mai târziu. Așa cum voi încerca să demonstrez, cele mai multe construcții mitologice sunt potențate de contactul cu aristocrațiile vestice, deja versate în manevrarea imaginarului genealogic ca instrument de sporire a prestigiului. Cele câteva cazuri notorii de mitologii genealogice anterioare sfârșitului secolului al XVIII-lea își fac apariția la familii și la personaje care au legături cu lumea vestică: Despot-Vodă, Movileștii, Dimitrie Cantemir.

Unii istorici moderniști vor opina că boierimea dispare odată cu desființarea privilegiilor boierești și că nu mai putem vorbi de boieri la 1880 sau la 1914. Nu suntem de acord cu această viziune îngust legalistă: nu numai că familiile boierești continuă să dețină puterea politică și o importantă pondere economică (până la Primul Război Mondial, care va reprezenta într-adevăr o ruptură, din cauza expropriierilor și a pierderii monopolului politic), dar familiile boierești păstrează, în general, o conștiință puternică de grup, practică în continuare un anumit grad de endogamie și își perpetuează valorile și patrimoniul memorial, inclusiv mitologiile genealogice. A întrerupe analiza imaginarului boieresc în momentul dispariției privilegiilor ar fi ca și cum studiul aristocrației franceze s-ar opri la 1789 sau la 1848. Rămânem, așadar, la acest „lung secol al XIX-lea”.

Studiul imaginarului genealogic a produs arareori lucrări dedicate exclusiv acestui fenomen. În general, cele mai multe date pot fi descoperite în sintezele despre Grecia antică, Roma antică, Evul Mediu european, în lucrări de genealogie etc. În privința imaginarului genealogic românesc, studiile speciale lipsesc cu desăvârșire.

Există totuși câteva studii și cărți importante, care pot oferi un solid eșafodaj metodologic. Primii care s-au ocupat de miturile genealogice au fost specialiștii în istoria Greciei antice. Cu toată distanța temporală față de un imaginar tardiv de secolul al XIX-lea, o lucrare precum *Généalogies mythiques*¹ poate fi de mare interes pentru rafinarea metodelor de cercetare și de interpretare.

Pentru Evul Mediu occidental, o prezentare foarte utilă din punct de vedere

¹ D. Auger, S. Saïd (réunis par), *Généalogies mythiques. Actes du VIIIe Colloque du Centre de Recherches Mythologiques de l'Université de Paris-X (Chantilly, 14-16 septembre 1995)* (Paris: Université de Paris X-Nanterre, 1998). În volum se regăsesc studii despre genealogiile lui Theseu, a lui Priam sau a Atriziilor, despre manipulările genealogice, dar și despre rolul genealogiei în scrierile unor Homer, Hesiod, Isocrate sau Ovidiu.

metodologic, chiar dacă nu abundă în exemple de mitologii genealogice, este excursul lui Bernard Guenée despre propagandă și istoricii oficiali¹. Extrem de interesante sunt reflecțiile lui Georges Duby despre structurile de înrudire în rândul nobilimii franceze din nord (prin intermediul genealogiei cronicarului Lambert, descendent dintr-o familie din mica aristocrație și autor, între 1152 și 1170, a unor *Annales Cameracenses*) și despre literatura genealogică din Franța secolelor XI-XII². Același Georges Duby scrie studiul despre concepția medievală franceză asupra familiei, în cadrul sintezei coordonate de Pierre Nora³.

O analiză exhaustivă a imaginarului genealogic al dinastiei Habsburgilor este realizată de Marie Tanner⁴. O amplă discuție despre legitimarea prin miturile genealogice și despre falsificările genealogice propriu-zise poate fi găsită într-o lucrare recentă scrisă de Germain Butaud și Valérie Piétri⁵.

Cea mai completă sinteză asupra imaginarului genealogic este cea întreprinsă de Christiane Klapisch-Zuber⁶, care pornește de la genealogiile biblice, pentru a ajunge la genealogiile imperiale, regale (Franța, Anglia), aristocratice, la genealogiile divine ale lui Boccaccio. O altă lucrare a aceleiași cercetătoare beneficiază și de o superbă ilustrare cu zeci de arbori genealogici⁷. Christiane Klapisch-Zuber se ocupă de imaginarul înrudirii prin studiul evoluției reprezentărilor grafice ale acesteia, în special a arborelui genealogic, și doar în plan secund de imaginarul genealogic, prin studiul miturilor genealogice.

Lucrarea cea mai apropiată de propriul nostru demers este cea pe care Roberto Bizzocchi o dedică imaginarului genealogic din perioada Renașterii, punând accentul pe scrierile genealogice ale unor autori italieni din epocă⁸.

În fine, pentru că voi încerca să demonstrez în ce măsură mitologiile genealogice servesc acumulării de capital simbolic, oferind un „surplus de prestigiu”⁹, nu m-am putut lipsi de aportul teoretic al cărții lui Pierre Bourdieu despre distincție¹⁰.

În ceea ce privește imaginarul genealogic al familiilor boierești din Moldova și Țara Românească, în lipsa unor studii special dedicate acestui subiect, dar și a multor surse de care istoricul occidental beneficiază, ne vom folosi de lucrările lui Octav-George Lecca, sursa primordială în identificarea miturilor genealogice, de literatura genealogică din secolul al XIX-lea și începutul celui de-al XX-lea (monografii de familie, arhondologii, arbori genealogici), de corespondența și textele literare ale descendenților familiilor boierești în cazul cărora pot fi identificate mituri genealogice, de răspunsurile descendenților actuali ai boierimii române la chestionarul *Memoria elitelor românești* (pe care l-am redactat în 2009, la îndemnul profesorului francez Eric Mension-Rigau și pe baza căruia desfășor în prezent o anchetă de antropologie istorică dedicată urmașilor boierimii române) și de arhiva proprie de istorie orală

1 Bernard Guenée, *Histoire et culture historique dans l'Occident médiéval* (Paris: Éditions Aubier-Montaigne, 1980), 332-346.

2 Georges Duby, *La société chevaleresque. Hommes et structures du Moyen Age I* (Paris: Flammarion, 2008), 143-180.

3 Georges Duby, „Le lignage, Xe-XIIIe siècle”, în Pierre Nora (sous la direction de), *Les Lieux de Mémoire. II. La Nation*, vol. I (Paris: Éditions Gallimard, 1986), 31-56.

4 Marie Tanner, *The Last Descendant of Aeneas. The Hapsburgs and the Mythic Image of the Emperor* (New Haven & London: Yale University Press, 1993).

5 Germain Butaud, Valérie Piétri, *Les enjeux de la généalogie (XIIe-XVIIIe siècle). Pouvoir et identité* (f.l.: Éditions Autrement, 2006).

6 Christiane Klapisch-Zuber, *L'ombre des ancêtres. Essai sur l'imaginaire médiéval de la parenté* (Paris: Fayard, 2000).

7 Christiane Klapisch-Zuber, *L'arbre des familles* (Paris: Éditions de La Martinière, 2003).

8 Roberto Bizzocchi, *Genealogie incredibili. Scritti di storia nell'Europa moderna* (Bologna: Società editrice il Mulino, 1995).

9 Boia, *Pentru o istorie*, 175.

10 Pierre Bourdieu, *La distinction. Critique sociale du jugement* (Paris: Les Éditions de Minuit, 2007).

(mărturii ale descendenților actuali ai boierimii, care dau seamă despre imaginarul genealogic).

Una dintre categoriile de mitologii genealogice pe care le-am identificat se referă la familiile pământene care, influențate de contactele externe, își construiesc filiații imaginare cu ajutorul cărora să se racordeze la spațiile respective. Sub influența contactului cu grecii fanarioți, cu ofițerimea rusă și cu aristocrația occidentală (mai ales prin fiii de boieri care studiază în marile capitale europene), familiile boierești pământene își inventează strămoși în familii străine, primesc elemente de grecizare și rusificare, își adaugă la numele de familie particule de noblețe sau titluri nobiliare fără acoperire documentară. Scopul este obținerea de legitimitate mondenă și politică, mai ales în raport cu aristocrația occidentală.

Această tentație de sens opus față de aceea a familiilor care încearcă să-și descopere strămoși romani sau *descălecători* de țară apare, în primă fază, prin contactul cu fanarioții. În epoca în care din ce în ce mai mulți greci ocupă dregătoriile, mulți „pământenii”, în special cei din mica boierime și, ulterior, din negustorime, găsesc mult mai profitabil să poarte nume grecești, ceea ce aduce o grecizare a onomasticii românești, dacă ar fi să ne referim numai la sufixurile -che, -chi, -ke, -ki, de origine grecească, pe care purtătorii lor le privesc ca pe o înnobilitare a numelor. Astfel, Constantin devine Costache, Dumitru – Dumitrache etc. Nici protipendada pământească nu este ferită de grecizare. Nu numai prin alianțe matrimoniale se petrece această simbioză, ci și prin transformarea aproape totală și interiorizarea unor tipare mentale și comportamentale grecești. Pentru a putea accede la demnitățile cele mai importante, familii cu origine pământească, precum Callimachi (Călmașul)¹ și Racoviță s-au grecizat, integrându-se cu succes în cerul de mari familii fanariote². Oamenii veniți foarte de jos căpătau legitimitate socială grecizându-și numele, iar singurele familii românești care au dat domnitori în perioada fanariotă sunt tocmai cele care obținuseră legitimitate prin integrarea printre familiile grecești din Fanar.

Prin contactul cu Rusia, cu spațiul occidental și chiar cu Imperiul Otoman se consolidează și o altă tendință, probabil majoritară printre membrii familiilor boierești. Curentul principal, dominant în secolul al XIX-lea, datorat contactului cu Occidentul, este căutarea de strămoși iluștri în zone dintre cele mai îndepărtate, dar capabile să racordeze, tardiv dar eficient (în aparență), boierimea moldavă și valahă la aristocrațiile europene. Acum apar invenții genealogice care leagă familii românești de dinastii sau familii nobiliare din Polonia, Ungaria, Țările Baltice, Italia, Franța, spațiul german, spațiul balcanic, Spania. Acest tip de filiații imaginare are, în principal, rolul de a legitima familiile românești în ochii aristocrațiilor europene, pentru care spațiul moldo-valah rămânea, deseori, un teritoriu genealogicește incert. Un pretins strămoș conte, duce sau baron luptător în Cruciade putea ajuta o familie boierească să iasă din nebuloasa lipsei de documente și să se prezinte cu mai multă ușurință echivalenților sceptici din Occident. Putem vorbi, în acest caz, de o legitimare aproape pur mondenă. Există, însă, nu puține cazuri de legitimare politică prin apelul la strămoși fictivi provenind din zona de interes a unui anumit monarh sau a unei anumite aristocrații cărora un personaj sau o familie le solicită favorurile: spre exemplu, Banul Mihai Cantacuzino, supus rus și baronul Vasile Balș, supus austriac.

Prestigiul originii străine este perfect ilustrat de un pasaj din amintirile lui George Sion, care exagerează considerând că familiile cele mai mari ale țării au

¹ Pentru familia Călmașul (Callimachi), a se vedea *Cartea Neamului Calmăș din Moldova, zis Callimachi* (Vălenii de Munte: Tipografia „Neamul Românesc”, 1910) și A. D. Xenopol, *Istoria și genealogia Casei Callimachi* (București: Tipografia Curții Regale, F. Göbl Fii, 1897).

² Dan Berindei, *România și Europa în perioadele premodernă și modernă* (București: Editura Enciclopedică, 1997), 23.

negreșit rădăcini străine, dar care prezintă destul de corect integrarea familiilor grecești în protipendadă:

Este știut că familiile cele mai mari boierești, mari după rolurile ce au jucat în țară și după averile ce au avut, au venit în decursul secolelor din Bizanț sau din Italia. În România, cu capitalurile ce au adus, cu educațiunea și inteligența cu care au fost dotați, și-au dobândit proprietăți imense, s-au încuscrit cu familiile române, și unii s-au identificat cu țara așa, că au ajuns a o reprezenta ca boieri pământeni, ba și ca domnitori a o guverna¹.

De la Magul Balthazar, prin conții de Baux și dinastia Balșici, la familia Balș

Pentru urmărirea traseului unei pasionante genealogii imaginare, vom porni de la *Istoria Regilor Magi* a lui Jean de Hildesheim². Manuscrisul editat de Marianne Elissagaray este o traducere în limba franceză a *Historia Trium Regum*, lucrare scrisă la începutul secolului al XV-lea și dedicată Margheritei de Baux și lui Pierre de Luxembourg, care s-au căsătorit în 1405.

Jean de Hildesheim, călugăr carmelit din secolul al XIV-lea, născut la Hildesheim, lângă Köln, doctor în teologie și autor al unor lucrări precum *Contra evreilor* și *Despre Antihrist* s-a preocupat de legenda celor trei Regi-Magi, „Jaspard” (Gaspar), „Melchior” și „Balthazar” și a scris o sinteză a poveștii acestora, care fusese tratată, până la el, în mod fragmentar și din unghiuri diferite, în surse diverse: surse biblice canonice (*Evangelia după Matei*) sau apocrife (*Evangelia după Iacob*, *Evangelia Copilăriei*), părinții Bisericii (Tertullian, Irineu de Lyon, Origen, Sf. Epifanie, Sf. Vasile din Cezareea, Sf. Augustin, Sf. Leon), legende despre Sf. Toma și Preotul Ioan, tradiția translatării relicvelor celor trei Magi, de la Milano la Köln (1164), *Excerpta latina barbari*, *Viața Sf. Gilles* de Guillaume de Berneville, *Roman de Dolopathos* de Jean de Hausteseille, *Roman de la Violette*, *Renaud de Montauban* și *Parise la Duchesse* (*chansons de geste* din secolul al XIII-lea) etc.

Marianne Elissagaray analizează sursele legendei magilor (de la tradiția zo-roastriană și Avesta, la *Opus imperfectum in Mattheum*, *Cartea Peșterii Comorilor*, *Cartea lui Adam* și a *Evei*, *Testamentul lui Adam*, *Tratatul astronomic al lui Pseudo-Dionisie Areopagitul* sau *Steaua Magilor*, toate texte din secolele IV-VI d.Hr., care produc o creștinare a credințelor mazdeene despre Salvatorul Lumii), diversele manuscrise și în special manuscrisul de la Paris, care este preluat în această ediție.

Textul lui Jean de Hildesheim începe cu povestea profeției persanului Balaam, care a anunțat venirea lui Iisus și pe care evreii îl consideră vrăjitor diabolic. Sunt lesne de perceput accentele anti-evreiești, firești de altfel la autorul unui tratat *Contra evreilor*. Alți profeți au fost Isaia, Ieremia și Daniel. Pe Muntele Victorial, din India, 12 magi astrologi așteptau apariția Stelei Mântuitorului. Textul continuă cu nașterea lui Iisus și plecarea celor trei Magi, Melchior (regele Nubiei, care duce în dar aur), Balthazar (regele Godoliei, care duce tămâie) și Jaspard (regele negru al Tarsului, care dăruiește smirnă). Cei trei ajung la noul-născut în 13 zile, își prezintă darurile și se întorc acasă, ocolindu-l pe Irod. Călătoria de întoarcere durează doi ani.

Urmează, la Jean de Hildesheim: descrierea fugii în Egipt a Sfintei Familii; istoria celor 30 de dinari pentru care avea să-l vândă Iuda pe Iisus; călătoria Sf. Toma în India și întâlnirea acestuia cu cei trei Regi-Magi, pe Muntele Vauls (Victorial); moartea lui Toma și creștinarea Magilor care, neavând urmași, vor alege un Patriarh Toma și un Preot-rege Ioan; moartea Magilor și traseul relicvelor lor, la Constantinopol (duși acolo de Sf. Elena), apoi la Milano (aduși de arhiepiscopul Eustorgius) și Köln (obținuți de arhiepiscopul Regnault). Ultima parte a cronicii se ocupă de erezii, de conflictul și apoi reconcilierea dintre împăratul mongolilor și Preotul Ioan, de

¹ George Sion, capitolul „Emanciparea Țiganilor” din *Suvenire contimpurane*, în George Sion, *Poezii. Suvenire contimpurane*, vol. I (București: Ed. Minerva, 1973), 70-71.

² Marianne Elissagaray, *La légende des Rois Mages* (Paris: Éditions du Seuil, 1965).

pelerinajele indienilor la moaștele Magilor de la Köln. Finalul este un omagiu adus catedralei din Köln și locuitorilor acestui oraș, oameni nobili și credincioși.

Cronica lui Jean de Hildesheim este o sinteză a informațiilor și credințelor existente în secolul al XIV-lea despre cei trei Magi (Crai) de la răsărit. Pe lângă istoria propriu-zisă a magilor, sunt intercalate pasaje despre secte, despre momente istorice imaginare și despre locuri exotice. Intenția autorului este de a aduna informațiile disparate despre Magi și de a aduce un omagiu Kölnului, iar granița dintre legendă, invenție și faptă istorică este greu perceptibilă, chiar dacă un oarecare simț critic nu lipsește din relatarea lui Jean de Hildesheim. Cu toate acestea, sau poate tocmai de aceea, cronica este o sursă de prim interes pentru înțelegerea raporturilor unui teolog din secolul al XIV-lea cu tradiția precreștină și creștină a Regilor-Magi și cu informațiile istorice sau pseudo-istorice despre teritorii îndepărtate, secte, state etc.

De ce era așa de importantă cronica lui Jean de Hildesheim pentru familia conților de Baux? Pentru că în această familie aristocratică exista de mult pretenția descendenței din Magul Balthazar.

Iată ce stă scris în genealogia familiei de Baux:

Premiers, ceste dame Marguerite des Vaulz vint d'antiquité de sy haulte et noble lignie comme d'empereurs, de rroys, de ducz et de contes, et sont les armes de son pere et d'elles celles que de droicte extraction leur viennent de l'ung des trois rois, assavoir celluy nommé Baltasar, lequel fut le premier qui vit et cognult l'estoille (s.n.), et adoncques, ou nom de Dieu et au plus sambland qu'il poelt, fit faire une estoille d'argent a XVI poinctes et le mist sur son escut qui tout estoit de gheulle, et les porta et fist porter a tous ses enffans comme ses proppres, et se monstra en maintes grosses batailles contre les ennemis de la foi xristienne ou il obtint maintes nobles victoires; il estoit roy de Tartarye et a son trespas leissa plusieurs beauez enffans, filz et filles, don't l'aisné aprez lui fu nommez Baltasart, qui moult ot a souffrir pour la foy de Dieu soustenir et, par la faulse et mauvaise creance de ses freres, luy convint habandonner et delaissier son royaume, et secretement se mist en mer en ung vassel a tout son tresor, et tant navia que par l'ayde de Dieu il arriva au pays de Provence ou il se amasa sur une haulte roche sur laquelle il fist edifier ung chastel tant bel et tant fort que merveilles estoit de le regarder, auquel il donna nom les Vaulz, et laquelle forteresse des Vaulz est encoires aujourd'huy du propre heritaige au duc d'Andre, frere a ladessus dite dame Margherite des Vaulz, contesse de Saint Pol, mere de Loys de Luxembourg¹.

Familia de Baux a fost unul dintre neamurile cele mai ilustre din Provence (stabilit pe stâncă de la Baux la începutul secolului al XI-lea), care a luptat o perioadă îndelungată împotriva conților de Toulouse și care a susținut dinastia de Anjou, cu care

¹ „Această doamnă Marguerite de Vaulz [de Baux; n.n.] se trage dintr-o mare și nobilă stirpe antică de împărați, regi, duci și conți, iar tatăl ei și ea și-au primit blazonul *drept de la Balthazar, unul dintre cei trei regi, primul care a văzut și care a recunoscut steaua Mântuitorului* și care, în numele lui Dumnezeu și încercând să obțină o cât mai mare asemănare, a pus să i se facă o stea de argint, în 16 colțuri, pe care a așezat-o pe scutul lui, care era în întregime roșu, și el și copiii lui au purtat acest însemn. Balthazar a participat la multe bătălii importante, împotriva dușmanilor credinței creștine, și a obținut numeroase victorii; el era regele Tartariei și, la moarte, a lăsat mai mulți copii, fii și fiice, dintre care primul născut s-a numit Balthazar, la fel ca tatăl său. Acesta a avut mult de îndurat pentru a apăra credința creștină și, din cauza dușmăniei fraților lui, a fost nevoit să-și părăsească regatul și, în secret, a plecat pe mare cu un vas în care și-a luat toată averea. Și atât a navigat până când, cu ajutorul lui Dumnezeu, a ajuns în Provence, unde s-a stabilit pe o stâncă, unde a ridicat un castel atât de mare și de frumos, că te minunai uitându-te la el. Fortăreața, denumită Vaulz, se află și astăzi în patrimoniul ducelui de Andria, fratele doamnei Marguerite de Vaulz, despre care am scris mai sus, contesă de Saint Pol, mama lui Louis de Luxemburg” (trad. noastră).

se înrudea, în regatul Neapolelui¹. Familia a adunat, de-a lungul timpului, numeroase titluri: marchizi de Baux, prinți del Balzo (regatul Neapolelui), duci de Andria, seniori de Berre, Marignane, Puyricard, senatori romani și, onorific, ultimii purtători ai titlului de împărat latin de Constantinopol, seniori ai regatului Albaniei, principii de Taranto (Italia), principii de Ahaia (Grecia), despoți ai Romaniei. În 1215, Guillaume de Baux, prinț de Orange, a primit, din partea împăratului Frederic II, Regatul de Arles. Membrii familiei au crezut în descendența din Magul Balthazar, regele Tartariei, primul care văzuse steaua care anunțase nașterea Mântuitorului. Această genealogie imaginară explică și prezența pe blazonul familiei a unei stele în 16 colțuri.

Marguerite de Baux era fiica lui François de Baux, primul duce de Andria, conte de Monte-Scaglioso și Squillace, baron de Berre, Mison și Tiano și a celei de-a treia soții a acestuia, Suève des Ursins. Nici familia lui Pierre de Luxembourg nu ducea lipsă de mitologii genealogice: familia de Luxemburg credea în descendența sa din zâna apelor, Mélusine (al patrulea fiu al acesteia, Antoine, s-ar fi căsătorit cu o ducesă de Luxemburg), la fel ca și alte familii ilustre, precum Plantagenet, Lusignan, conții de Toulouse, Sassenage sau Limburg. Așadar, în contextul dat, traducerea legendei Regilor-Magi se înscrie în firescul omagierii celor două familii care se uniseră prin căsătoria dintre Marguerite și Pierre². Nobilimea își simțea influența diminuându-se, după Războiul de 100 de ani, și avea nevoie de o relegitimare prin punerea în pagină a unor filiații legendare.

Încă de la începutul textului lui Jean de Hildesheim, se vorbește despre muntele din India unde își aveau sălașul magii care așteptau apariția stelei ce avea să anunțe nașterea Mântuitorului. Acest munte se chema Vauls (Muntele Victorial) și Jean de Hildesheim face legătura cu familia de Vauls (de Baux), cea mai puternică familie din Orient. Această nobilă familie, prezentă la Saint-Jean d'Acre, ar fi deținut diadema miraculoasă a lui Melchior și documente despre Regii-Magi, din care s-ar fi inspirat și autorul cronicii³. În tot cazul, Jean de Hildesheim pare să fi fost de bună credință atunci când a scris despre descendența familiei Baux din Magul Balthazar. El nu avea legături cu această familie și probabil că a scris genealogia crezând realmente în ea (subliniem, lucru firesc într-o epocă în care acest gen de genealogii mitice nu erau considerate „false”).

Se pare că genealogia legendară a familiei Baux s-a născut dintr-o confuzie cauzată de asemănarea fonetică dintre numele „Baux” (care vine de la „Balcium”, provenit la rândul său de la cuvântul provensal „baou”, care desemna rocile specifice acelei regiuni) și numele muntelui „Vaus” (muntele „Gazus”, confundat la rândul lui cu Muntele „Victorial”, nume legate de legenda Regilor Magi). Descendența din Magul Balthazar nu este, însă, singura genealogie imaginară a familiei de Baux. Gustave Noblemaire oferă o altă variantă, aceea a descendenței din familia sfântă a căpeteniei barbare Ataulf, regele goților! Conții de Baux ar fi fost urmașii dinastiei Balti a vizigoților.

Un salt surprinzător, dar nu imposibil pentru genealogiile imaginare, este cel către cea de-a treia verigă a filiației noastre: familia boierească din Moldova, Balș. Au existat, în legătură cu această familie, mai multe variante de ascendență ilustră. Una dintre ele, susținută și de Octav-George Lecca, este cea a descendenței familiei Balș din dinastia sârbă Balsa și, prin aceasta, din seniorii de Baux⁴. Teoria descen-

1 Mihail Dimitri Sturdza, *Grandes familles de Grèce, d'Albanie et de Constantinople. Dictionnaire historique et généalogique*, 2e édition revue et augmentée (Paris: Chez l'auteur, 1999), 504-506.

2 Elissagaray, *La légende*, 81-82.

3 Elissagaray, *La légende*, 140: „Les princes de Vaulz, et encore la lignie de Vaux est la plus noble et la plus puissante des parties d'Orient”.

4 Octav-George Lecca, *Familiiile boierești române (după izvoare autentice)*, cu adnotări, compotări și desene de Mateiu Caragiale (București: Libra, Muzeul Literaturii Române, fără an), 80. Teza apare și în Prințul Gheorghe Bibescu, *Domnia lui Bibescu. Tomul al doilea. Legi și decrete*,

denței Bălșeștilor din dinastia Balșici pleacă de la documentele prezentate, la 30 august 1816, sub numele de *Privire istorică, documentată, a conjuncturilor genealogice și politice ale familiei Balș sau Balsa, Balza, Balsașio*, de către baronul austriac Vasile Balș¹ (1756-1832; ridicat la rangul de baron în 1792), autorităților genealogice de la Viena² (*Oberstkämmereramt*), în vederea ridicării sale la rangul de șambelan sau Kämmerer al Curții din Viena. *Istoria și Genealogia familiei Balș* se încadra în suita genealogiilor mitologice, alcătuite de mari familii în scopuri politice și de prestigiu. În acest caz, familia Balș dorea să se afirme ca actor important în lupta împotriva otomanilor, luptă pe care Casa de Austria o vedea ca pe una dintre căile fundamentale ale politicii sale. Habsburgii aveau tot interesul să producă o renaștere a valorilor aristocratice și antiotomane în rândul popoarelor aflate sub dominația Imperiului Otoman, și pentru care Austria se dorea a fi puterea creștină eliberatoare. Iar o recunoaștere oficială a vechii nobleți a unei familii facilita accesul membrilor acesteia în structurile de putere ale Austriei. Chiar dacă nu ar fi putut pătrunde în structurile de putere ale Austriei, totuși Bălșeștii ar fi fost avantajați de o confirmare a nobleții lor și în relațiile cu Rusia (mulți membri ai familiei Balș trăiau în Basarabia), care le solicita boierilor moldoveni dovezi de noblețe (de altfel, Alexandru și Ioan Balș vor fi înnoblați în Rusia). Demersul baronului Vasile Balș va fi încununat de succes, el devenind membru în Colegiul șambelanilor chezero-crăiești (primul și singurul român ajuns la această înaltă demnitate)³.

Teza principală se sprijină tot pe o asemănare de nume, așa cum și legenda descendenței familiei Baux din Magul Balthazar se baza pe asemănarea dintre numele acestei familii și muntele Vaux. Nu putem sublinia îndeajuns importanța falselor etimologii pentru imaginarul genealogic. Așa după cum arată Michel Pastoureau, totul poate fi motivat grație etimologiei, iar istoricul de astăzi „nu trebuie în niciun caz să ironizeze pe seama acestor false etimologii. Din contră, el trebuie să le considere drept documente istorice culturale în sensul deplin al termenului”⁴.

Familia Balș și-a stabilit, în acest fel, descendența din dinastia Balsa (Balșici), care domnise în regiunea Zeta din Albania, în secolele XIV-XV⁵. Mai mult, primul Balsa din Moldova, adică strămoșul direct al familiei Balș, nu ar fi fost nimeni altul decât voievodul Balc, fiul lui Sas. În 1813, Divanul Moldovei a numit o comisie care să cerceteze documentele Bălșeștilor. Raportul adoptat la 30 decembrie 1813 confirma faptul că familia Balș din Moldova cobora din familia sârbească Balș, suverani în Zeta și Albania și întărea spița genealogică a familiei, aflată la comisul lăncu Balș, realizată de diacul Teodor Cașparovici și recopiată de slugerul și logofătul de taină

1843-1848. *Răsvrătirea din 1848, istoria și legenda*, traducere de B. Florescu, 2 Tomuri (București: Typ. Curții Regale, F. Göbl Fii, 1893-1894), 701-714.

1 Vasile Balș, vorbitor al limbilor greacă, latină, franceză și germană, s-a stabilit în Bucovina după ce aceasta a fost ocupată de Imperiul Habsburgic și a depus jurământ, în 1777, în fața împărătesei Maria-Tereza și a lui Iosif al II-lea. Adept al ideilor iluministe, membru al Ordinului Iluminaților, a pledat pentru menținerea autonomiei Bucovinei și împotriva alipirii ei la alte provincii ale Imperiului, s-a ocupat de reorganizarea bisericească și de problemele școlare. În 1791, în contextul războiului ruso-austro-turc (1787-1792), i-a înaintat împăratului Leopold II un memoriu prin care cerea emanciparea tuturor românilor de sub stăpânirea otomană și unirea lor în cadrul Imperiului Habsburgic. În 1792, a fost numit căpitan al Bucovinei. Vezi și Mihai-Ștefan Ceaușu, „Noi informații genealogice privitoare la șambelanul Vasile Balș (1756-1832) și familia sa (I)”, *Arhiva Genealogică*, Anul II (VII), No. 1-2 (1995): 47-63.

2 Mihai Dim. Sturza, *Familiiile boierești din Moldova și Țara Românească. Enciclopedie istorică, genealogică și biografică*, vol. I (București: Editura Simetria, 2004), 258-262.

3 Ceaușu, „Noi informații”, 54-55.

4 Michel Pastoureau, *O istorie simbolică a Evului Mediu occidental* (Chișinău: Editura Cartier, 2004), 11-14.

5 Varianta descendenței Bălșeștilor moldoveni din dinastia balcanică Balsa a fost preluată, mai târziu, și în Eugen D. Neculau, *Sate pe Jijia de Sus*, vol. II (Iași: Institutul Român de Genealogie și Heraldică „Sever Zotta”, 2005), 31.

Costandin Leondari, la 23 septembrie 1815¹. Autoritățile moldovenești ale epocii, de la Divan la domnitorul Scarlat Callimaki, mitropolitul Veniamin Costaki și mari boieri din familiile Cantacuzino, Sturdza, Rosetti, Bogdan, Beldiman etc., dar și consulii rus și austriac din Iași au certificat în mod solemn veridicitatea genealogiei familiei Balș, al cărei blazon avea să semene, și el, în mod izbitor cu cel al seniorilor de Baux, conținând tot o stea (steaua Magului Balthazar), dar în doar 8 colțuri². Pretențiile Bălșeștilor se bazau pe o scrisoare pe care împăratul Frederic al III-lea le-ar fi trimis-o, în 1477, domnitorilor Vlad al Țării Românești și Ștefan al Moldovei, pentru a-i recomanda pe prinții Teodor și Ioan Balsa, care se aflau sub protectoratul republicii Veneției și pe un document datat 1493, în care se spunea că prinții Balșa au venit în Moldova din „țara sârbească”.

De mare interes este tabelul genealogic al neamului Balșilor, inclus în lucrarea dedicată de prințul George Bibescu domniei tatălui său³. Tabelul, care beneficiază și de o casetă în care sunt precizate „autoritățile istorice” pe baza cărora a fost alcătuit, începe cu contele Leibulfe, senior de Argence și al donjonului Baux (sfârșitul veacului al VIII-lea), continuă cu Pons cel Bătrân, cu Yson (Sire de Baux, la anul 900) și continuă cu genealogia familia de Baux. Bertrand primul conte de Avellino, mort în 1308, se mută la Napoli, iar începând cu generația următoare numele familiei se transformă în „Del Balzo”. La 1360, Francisc V emigrează la Ragusa, iar fiul lui, Bertrand sau Balza I, domnește în Muntenegru, ca principe de Durazzo și Zeta, între 1356 și 1367. De aici înainte apar înrudirile cu familia regală a Serbiei și cu familia lui Skanderbeg, iar numele se schimbă în „Balsa”. Ioan (1435-1520) și Teodor Balsa cel Bătrân (1457-1522), fiii unui Gheorghe zis Goia sau Cloyco, emigrează în Moldova și se stabilesc acolo, întemeind neamul Balș. Fiul lui Teodor, Cristea, se va căsători cu o fiică a lui Petru Rareș. Iată cum, după un periplu european, familia Balș își primește și legitimarea dinastică. Apar apoi, în josul paginii pe care curg generațiile de strămoși imaginari, și membrii autentici ai familiei, cu o atenție specială, de data aceasta, pentru înrudirile Bălșeștilor cu Brâncovenii și Bibeștii. De fapt, grație acestor înrudiri a și inclus George Bibescu fastuoasa și bizara genealogie a familiei Balș în cartea menită să-i glorifice pe Bibești. Autorul cărții, Principele George Bibescu, la fel ca fratele său, Principele Grigore II Bibescu-Brâncoveanu, erau nepoții unei Balș.

În fapt, cu toată dorința lor de a se afirma ca vechi familii aristocratice, Bălșeștii și alte neamuri moldovenești sau valahe la fel de vechi nu aveau, la începutul secolului al XIX-lea, exercițiul alcătuirii unor tabele de ascendenți fundamentate documentar. Ca și în alte cazuri, absența documentelor era pusă pe seama invaziilor tătarăști. O încercare în sensul alcătuirii unui tabel de ascendenți, *Însemnare arătoare de 16 neamuri ale boierilor Alexandru și Ioan Baluș și a surorii sale Ecaterina Toranu di pi tată și di pi mamă*, apare tot sub influență austriacă. După cum susține Gh. Bezviconi, ideea comisului lancu Balș (1784-1839) de a-și alcătui o tablă de ascendenți a apărut prin contactul lui cu aristocrația austrieci și ruși, probabil din dorința lui de a deveni șambelan în Rusia.

În lucrarea *Serbia și sârbii*, Cedomil Mijatovici face referire la descendența familiei Balș din dinastia sârbă Balsa și, prin aceasta, din vechea familie de Baux. Nici omul de stat sârb nu era lipsit de un interes politic, atunci când certifica această filiație: prin înrudirea cu vechea dinastie Balsa, familia Balș, care era înrudită și cu dinastia care domnea în Serbia în epoca redactării cărții, familia Obrenovici, o putea legitima pe aceasta, care nu avea origini atât de ilustre. Miloș Obrenovici (1829-1861) s-a căsătorit, în 1851, cu Maria Elena Catargiu (1831-1876), de care avea să divorțeze în 1855. Maria Catargiu era fiica marelui logofăt Costin Catargiu și a Smarandei Balș (de aici sângele legitimator al Balșicilor medievali, transmis Obrenovicilor) și

¹ Bibescu, *Domnia*, 702, 712.

² Vezi și Maria Dogaru, *Un armorial românesc din 1813. Spița de neam a familiei Balș dotată cu steme* (București: Direcția Generală a Arhivelor Statului, 1981).

³ Bibescu, *Domnia*, tabelul genealogic al familiei Balș.

avea să devină celebră, sub numele de Maria Obrenovici: după divorțul de Miloș, ea a fost concubina domnitorului Alexandru Ioan Cuza și i-a născut acestuia doi băieți. Miloș Obrenovici și Maria Catargiu au fost părinții Principelui Milan Obrenovici al Serbiei (1854-1901), care a devenit, din 1882, primul rege al acestei țări. Așadar, Regele Milan al Serbiei era nepotul de soră al lui Lascăr Catargiu (prim-ministru al României), dar și al Olgăi Mavrogheni (doamnă de onoare și Șefă a Curții Reginei Elisabeta a României și soția lui Petre Mavrogheni, ministru de Finanțe și de Externe, diplomat). Cel mai important pentru ideologia dinastică, regele Serbiei era nepotul unei Balș, adică urmașul unor dinastii sârbi medievale. Milan al Serbiei s-a căsătorit, în 1875, tot cu o româncă, Natalia Keșco (1859-1941), fiica lui Petru Keșco (la rândul lui fiul lui Pavel Keșco, mare vornic în Moldova și al Nataliei Balș) și a Pulcheriei Sturdza. Natalia Keșco venea astfel, prin bunica al cărei prenume îl și purta, cu un nou aport de sânge din familia Balș. Milan și Natalia au avut doi copii, unul dintre ei fiind Regele Alexandru Obrenovici al Serbiei (asasinat în 1903)¹. În *Histoire de la maison des Baux*, Gustave Noblemaire include și „variante admisibilă” a descendenței familiei moldovenești Balș din Balșicii sârbi, dar nu din familia Baux de la Neapole.

Discuția asupra ascendenței familiei Balș nu pare încheiată nici astăzi. După ce Ion Tanoviceanu, Gheorghe Ghibănescu și Marcel Romanescu combătuseră teoria descendenței din dinastia Balsa, Ștefan Ștefănescu și Maria Dogaru au înclinat să îi acorde credit, considerând autentic actul emis la 1477 de către un domnitor Vlad al Țării Românești, care le acorda cnezilor Teodor și Ioan Balșu, veniți din „pământ sârbesc”, dreptul de a se așeza în Țara Românească și de a înființa un târg. M. D. Sturdza nu este de acord cu veridicitatea acestui document. Iată cum, pe făgașul genealogiilor imaginare, putem urmări o istorie care îi leagă pe Magul Balthazar, pe seniorii de Baux, pe dinastia balcanici Balșici și pe Bălșeștii moldoveni. În mod paradoxal, pasiunea pentru invenții genealogice lăsa deoparte filiații atestabile ilustrate, dar mai puțin spectaculoase: descendența Bălșeștilor din familiile Jumătate și Buceațchi, atestabile în epoca lui Alexandru cel Bun².

BIBLIOGRAFIE

ALBERTONI, Ettore A., *Doctrine de la classe politique et théorie des élites*, Paris, Librairie des Méridiens, Klincksieck, 1987.

AUGER, D., SAÏD, S. (réunis par), *Généalogies mythiques. Actes du VIIIe Colloque du Centre de Recherches Mythologiques de l'Université de Paris-X (Chantilly, 14-16 septembre 1995)*, Paris, Université de Paris X-Nanterre, 1998.

BERINDEI, Dan, *Românii și Europa în perioadele premodernă și modernă*, București, Editura Enciclopedică, 1997.

BIBESCU, Prințul Gheorghe, *Domnia lui Bibescu. Tomul al doilea. Legi și decrete, 1843-1848. Răsvrătirea din 1848, istoria și legenda*, traducere de B. Florescu, 2 Tomuri, București, Typ. Curții Regale, F. Göbl Fii, 1893-1894.

BIZZOCCHI, Roberto, *Genealogie incredibili. Scritti di storia nell'Europa moderna*, Bologna, Società editrice il Mulino, 1995.

BOIA, Lucian, *Pentru o istorie a imaginarului*, București, Editura Humanitas, 2000.

BOTTOMORE, Tom, *Élites and Society*, London and New York, Routledge, 1993.

BOURDIEU, Pierre, *La distinction. Critique sociale du jugement*, Paris, Les Éditions de Minuit, 2007.

¹ Bogdan Catana, *Relații diplomatice româno-sârbe, 1880-1913* (Craiova: Editura Universitaria, 2009), 80-104. Vezi și Filip-Lucian Iorga, „Petre Mavrogheni, diplomatul gentilom”, *Revista Institutului Diplomatic Român*, Anul II, Numărul I (2007): 154-165 și genealogia dinastiei Obrenovici, la <http://www.geocities.com/henrivanoene/genserbia.html>.

² Sturdza, *Familiile*, 262.

- BUTAUD, Germain, PIÉTRI, Valérie, *Les enjeux de la généalogie (XIIe-XVIIIe siècle)*. Pouvoir et identité, f.l., Éditions Autrement, 2006.
- CANTACUZINO, Mihai Banul, *Genealogia Cantacuzinilor*, publicată și adnotată de N. Iorga, București, Institutul de Arte Grafice și Editură „Minerva”, 1902.
- CARRÉ, Bruno, *Le pouvoir de l'élite familiale*, Paris, Presses Universitaires de France, 1978.
- CATANA, Bogdan, *Relații diplomatice româno-sârbe, 1880-1913*, Craiova, Editura Universitaria, 2009.
- CEAUȘU, Mihai-Ștefan, „Noi informații genealogice privitoare la șambelanul Vasile Balș (1756-1832) și familia sa (I)”, *Arhiva Genealogică*, Anul II (VII), No. 1-2, 1995.
- DOGARU, Maria, *Un armorial românesc din 1813. Spița de neam a familiei Balș dotată cu steme*, București, Direcția Generală a Arhivelor Statului, 1981.
- DUBOIS, Cl.-G., „Les modes de classification des mythes”, în Joël Thomas (sous la direction de), *Introduction aux méthodologies de l'imaginaire*, Paris, Ellipses, 1998.
- DUBY, Georges *La société chevaleresque. Hommes et structures du Moyen Age I*, Paris, Flammarion, 2008.
- DUBY, Georges, „Le lignage, Xe-XIIIe siècle”, în Pierre Nora (sous la direction de), *Les Lieux de Mémoire. II. La Nation*, vol. I, Paris, Éditions Gallimard, 1986.
- ELISSAGARAY, Marianne, *La légende des Rois Mages*, Paris, Éditions du Seuil, 1965.
- GUENÉE, Bernard, *Histoire et culture historique dans l'Occident médiéval*, Paris, Éditions Aubier-Montaigne, 1980.
- IORGA, Filip-Lucian, „Petre Mavrogheni, diplomatul gentilom”, *Revista Institutului Diplomatic Român*, Anul II, Numărul I, 2007.
- KLAPISCH-ZUBER, Christiane, *L'arbre des familles*, Paris, Éditions de La Martinière, 2003.
- KLAPISCH-ZUBER, Christiane, *L'ombre des ancêtres. Essai sur l'imaginaire médiéval de la parenté*, Paris, Fayard, 2000.
- LECCA, Octav-George, *Familiile boierești române (după izvoare autentice)*, cu adnotări, completări și desene de Mateiu Caragiale, București, Libra, Muzeul Literaturii Române, fără an.
- NECULAU, Eugen D., *Sate pe Jijia de Sus*, vol. II, Iași, Institutul Român de Genealogie și Heraldică „Sever Zotta”, 2005.
- PASTOUREAU, Michel, *O istorie simbolică a Evului Mediu occidental*, Chișinău, Editura Cartier, 2004.
- PATLAGEAN, Evelyne, „L'histoire de l'imaginaire”, în LE GOFF, Jacques (sous la direction de), *La Nouvelle Histoire*, f.l., Éditions Complexe, 2006.
- PIPPIDI, Andrei, „False genealogii bizantine din ciclul constantinian”, *Arhiva Genealogică*, Anul I (VI), No. 3-4, 1994.
- SION, George, *Poezii. Suvenire Contimpurane*, vol. I, București, Ed. Minerva, 1973.
- STURDZA, Mihai Dim., *Familiile boierești din Moldova și Țara Românească. Enciclopedie istorică, genealogică și biografică*, vol. I, București, Editura Simetria, 2004.
- STURDZA, Mihail Dimitri, *Grandes familles de Grèce, d'Albanie et de Constantinople. Dictionnaire historique et généalogique*, 2e édition revue et augmentée, Paris, Chez l'auteur, 1999.
- TANNER, Marie, *The Last Descendant of Aeneas. The Hapsburgs and the Mythic Image of the Emperor*, New Haven & London, Yale University Press, 1993.
- XENOPOL, A. D., *Istoria și genealogia Casei Callimachi*, București, Tipografia Curții Regale, F. Göbl Fii, 1897.
- *** *Cartea Neamului Calmăș din Moldova, zis Callimachi*, Vălenii de Munte, Tipografia „Neamul Românesc”, 1910.

Realismul între știință și ideologie

■ SILVIU PETRE¹

[National School of Political and Administrative Studies Bucharest]

■ ȘERBAN FILIP CIOCULESCU

[Institute of Political Science of Defence]

Abstract

Sovereignty is defined as the external behaviour of a state personalized by its elite after gaining the consensus of the public. Seldom between decision making and public approval there are many intermediate actors such as lobbies and group interest. In a country such as USA many complain what they called the hijacking of public interest by particular lobby organizations. Stephen Walt's and John Mearsheimer's book, Israeli lobby and US foreign policy are some of these voices. Aggressively attack because of its supposedly anti-Semitic character, few have noticed its broader and more cerebral stake: that of raising a call for a realist and prudent American diplomacy, free from the temptation of tangling alliances and military unwanted adventures.

Keywords

Stephen Walt; John Mearsheimer;
Tony Judt; Israel Lobby; Realism

Introducere

Viața unei teorii sau școli de gândire tinde să se desfășoare între știință și ideologie. Dacă în faza incipientă, exploratorie fronda sa împotriva ideilor mai vechi clamează un caracter științific, odată consacrată, noua teorie tinde să se ideologizeze pentru a-și spori și perpetua înțâietatea.

Măsura în care cele de mai sus sunt adevărate este pusă în discuție de reacțiile create de controversata lucrare la două mâini a autorilor americani: Stephen Walt și John Mearsheimer: *Lobby-ul israelian și politică externă a SUA*². Având pretenții științifice și venind din partea unor analiști reputați și nu a vreunui demers bombastic jurnalistic, cartea celor doi a generat polemice aprinse dincolo de tema tratată în ea. De curând, recenzia cărții lui Gilad Atzmon, *The Wondering Who?* de către John Mearsheimer a realimentat un ciclu al neînțelegerilor sau

¹ Beneficiar al Programul Operațional Sectorial pentru Dezvoltarea Resurselor Umane 2007 – 2013, program co-finanțat de Fondul Social European/ Beneficiary of the Operational Sectoral Program for Development of Human Resources 2007-2013.

² John J. Mearsheimer, Stephen M. Walt, *Lobby-ul israelian și politica externă a Statelor Unite*, (Prahova: Antet, 2006), 406 pagini.

Faptul în sine ca o asemenea lucrare să fie publicată la o editură marginală, alături de autori radicali, contestați spune multe despre modul de recepționare al lucrării.

atacurilor personale niciodată extins cu adevărat în ultimii 6 ani.¹ Atacurile la adresa tezei lor merg cel mai adesea către invocarea celui mai mic numitor comun al înțelegerii care este anti-semitismul până la acuze cerebrale care țin de metodologia folosită de cei doi.

În spiritul adevărului și obiectivității, menționăm faptul că Walt și Mearsheimer, conștienți de aspectul foarte „sensibil” al tematicii alese de ei, precizează încă de la începutul studiului lor că „unii cititori vor considera deranjantă această analiză, deși datele pomenite aici nu sunt de regulă contestate în mediul academic.” Încercând să se pună la adăpost de inevitabilele acuzații de anti-semitism, ei mai arată și că aceste date sunt bazate substanțial pe cercetările unor academici și jurnaliști israelieni. Desigur, criticii teoriilor celor doi nu se lasă „adormiți” de asemenea argumente pro domo, pe care le consideră simple perdele de fum.

Astfel, Walter Russell Mead, autor de istorie americană găsește drept punct vulnerabil al tezei vaga definiție a noțiunii de lobby- consecința fiind săvârșirea eroirii de compoziție. Lobby-ul israelian ar deveni astfel un *passe partout* explicativ pentru toată politica americană în Orientul Mijlociu. Alan Dershowitz, avocat și militant civic reproșează tezei trunchierea datelor; scoaterea din context a unor afirmații și, mai grav decât atât, lezarea rigorii academice de către W&M prin citarea unor surse dubioase luate de pe site-uri radicale.²

Alte nume importante au stat de partea celor doi, precum fostul președinte Jimmy Carter, consilierul acestuia de la acea vreme, Zbigniew Brzezinski sau istoricul laureat Pulitzer Tony Judt. Ironic, poate cei mai mulți apărători ai tezei sunt tocmai intelectuali de origine evreiască, dacă este să conferim discuției un caracter inter-etnic: de la ante-numitul Judt la jurnaliști sau politologi precum Milton Viorst, Daniel W. Drezner sau Robert D. Kaplan.³

Dialogul este oricum complex și complicat, meritând comparația cu un război de gherilă. Este complex datorită multitudinii de factori și variabile implicați, dincolo de competența profesională a unui singur om. Complicat din cauza tendinței extreme spre ideologizare a conotațiilor, generându-se astfel o spirală de neînțelegeri, voite și nevoite sau atacuri la persoană.⁴

1 The Susijn Agency Ltd, <http://www.thesusijnagency.com/GiladAtzmon.htm>

Arik Elman, Robert D. Kaplan's Intellectual Arrogance and Moral Blindness, *The Algemeiner*, JANUARY 13, 2012, <http://www.algemeiner.com/2012/01/13/robert-d-kaplans-intellectual-arrogance-and-moral-blindness/>

2 Alan Dershowitz, Debunking the Newest – and Oldest – Jewish Conspiracy: A Reply to the Mearsheimer-Walt “Working Paper”, Harvard Law School, April 2006, <http://www.comw.org/warreport/fulltext/0604dershowitz.pdf>

Testing the „Israel Lobby” Thesis Written by The American Interest, March/April 2008, <http://www.itamarrabinovich.tau.ac.il/op-eds/48-testing-the-israel-lobby-thesis.html>

Alexey Frolov, Zbigniew Brzezinski goes radical performing new role on political stage, Global Research, March 21, 2011, <http://www.globalresearch.ca/index.php?aid=23834&context=va>

3 Milton Viorst, Milton Viorst on Israeli Lobby, *Truthdig*, October 4, 2007, http://www.truthdig.com/arts_culture/item/20071004_milton_viorst_on_the_israel_lobby/

Tony Judt, A Lobby, Not a Conspiracy, *The New York Times*, April 19, 2006, <http://www.nytimes.com/2006/04/19/opinion/19judt.html?pagewanted=all>

Stephen M. Walt, Tony Judt: A Memoir, Blogul personal, June 3, 2010, http://walt.foreignpolicy.com/posts/2010/06/03/on_tony_judt_a_memoir

4 Daniel Drezner, A follow-up on Israeli Lobby, March 21, 2006, <http://www.danieldrezner.com/archives/002642.html>

Meghan Clyne, Kalb Upbraids Harvard Dean Over Israel, March 21, 2006, <http://www.nysun.com/national/kalb-upbraids-harvard-dean-over-israel/29470/>

Paras D. Bhayani and Rebecca R. Friedman, *The Harvard Crimson*, March 21, 2006,

<http://www.thecrimson.com/article/2006/3/21/dean-attacks-israel-lobby-in-an/>

Mitchell Plitnick, Chris Toensing, „The Israel Lobby” in Perspective,

Publicat în *Middle East Research*, 37: Summer 2007, <http://www.merip.org/mer/mer243/israel-lobby-perspective>

Acuzațiile de antisemitism au deturnat discuția către acest aspect, cu o încărcătură emoțională ridicată, ducând la trecerea în planul doi a fundamentelor teoretice aflate la baza proiectului W&M. Mai puțini au fost aceia care au sesizat și latura mai profundă a tezei avansate de Walt și Mearsheimer, dacă se ține cont de faptul că cei doi sunt renumiți pentru aportul lor la dezvoltarea teoriei relațiilor internaționale. Studiul lor de caz poate fi citit ca făcând parte dintr-un proiect ambițios de redefinire a realismului.¹

Teoria relațiilor internaționale între știință și partizanat

Dominant mai ales între anii 1940-1975, realismul ca paradigmă științifică avea în vedere înțelegerea rolului Statelor Unite și Occidentului într-o lume profund instabilă. Din punct de vedere prescriptiv, realismul poate fi considerat în secolul XX drept o apologie a pesimismului. Avându-și rădăcinile filosofice în autori precum Tucidide, T. Hobbes și Niccolo Machiaveli, realismul este sceptic din start cu privire la orice posibilitate de progres în relațiile internaționale. Pesimismul este ancorat, desigur, fie în caracterul presupus intrinsec negativ al naturii umane (lăcomia de putere, agresivitatea, egoismul), fie în presiunile sistemului internațional asupra actorilor statali, fapt ce nu permite decidenților să fie buni și morali, fără riscul de a își pune în pericol propriile state și populații. Desigur, cercetătorii relațiilor internaționale, și în general ai științelor sociale, nu sunt aidoma celor din științele exacte (ale naturii), ei nu se pot detașa complet de obiectul de studiu (omul, societatea), fiind la rândul lor „captivii” unor epoci și a unor societăți anume. De aceea, evenimentele trăite în direct le influențează adesea decisiv doctrinele. Nu este poate exagerat a constata o simetrie cíclică a recurenței realismului în vecinătatea câte unui război civil sau a unui inter-statal de amploare. Tucidide, Machiavelli, Hobbes, Richelieu, Bismarck, Alexander Hamilton și Abraham Lincoln poate, Raymond Aron, George Kennan și Morgenthau au trăit sau scris în preajma unui mare și prelungit conflict. Că este vorba despre certurile ducilor italieni în secolul renescentist, de Războiul de Treizeci de ani ori de cel Civil Englez, de carnagiile Primului Război Mondial sau de „religiile seculare” care s-au confruntat pe tot timpul Războiului Rece (1917-1989, și aici preluăm cronologia lui André Fontaine), Realismul a fost o subspecie a scepticismului, pesimismului sau cvietismului. Cvietismul- termen ce trimite spre o sectă franceză de secol XVII, descrie poate cel mai bine ca atribut realismul personal- acela de a te concentra pe propria perfecționare decât pe încercarea de a schimba lumea.²

1 Robert D.Kaplan, Why John J. Mearsheimer Is Right (About Some Things), *The Atlantic*, January/February 2012, <http://www.theatlantic.com/magazine/archive/2012/01/why-john-j-mearsheimer-is-right-about-some-things/8839/>

Henry Farrell, Drezner on political science methodology and Walt/Mearsheimer

The Monkey Cage, February 21, 2008, http://themonkeycage.org/blog/2008/02/21/drezner_on_political_science_m/

Daniel W. Drezner, Defending the Realist Interest: Policy Advocacy and Policy Planning in an Anarchical World, November 2009, <http://danieldrezner.com/research/defendingrealistinterest.pdf>

Robert W. Merry, Kaplan and Mearsheimer: The Power of Realism, *The National Interest*, December 29, 2011, <http://nationalinterest.org/commentary/Kaplan-Mearsheimer-Power-Realism-6316>

S.C. Denney, World Politics, Realism and John Mearsheimer, *The Political Foundation Cartel*, February 11 2012, <http://politicalcartel.org/2012/02/11/world-politics-realism-and-john-mearsheimer/>
Justin Logan, Dan Drezner Is (Partly) Wrong about Realism, *The National Interest*, January 12, 2012, <http://nationalinterest.org/blog/the-skeptics/dan-drezner-partly-wrong-about-realism-6360>

Allan Alexandroff, All about Tragedy and Offensive Realism – the Life and Times of John Mearsheimer, *Rising BRICSAM*, January 14, 2012, <http://blog.risingbricsam.com/?p=1041>

2 Pentru folosirea sa în relații internaționale vezi și Pentru folosirea termenului vezi și: Hedley

Transpus în imperativele state-buildingului sau ale balanței de putere, realismul a căutat sustragerea agenților (fie ei indivizi ori state) din anarhia naturală. Realității, fiind pesimiști, susțineau că starea de natură nu poate fi depășită, anarhia fiind un dat endogen, peren. Alternativa la anarhie putea fi doar una – imperiul – însă cum realității urmăreau supraviețuirea entităților de tip statal, ei ofereau rețete de supraviețuire statelor amenințate de înglobarea forțată în imperii. Dacă războiul este o constantă a umanității, singura soluție pentru a „îmblânzi” anarhia era aplicarea riguroasă, aproape matematică, a balanței de putere, după cum H. Morgenthau a subliniat adesea.

Dacă o asemenea perspectivă are niște merite în perioadele tulburi, în cele de calm și rutină, realismul pierde argumentul cu oponentul său dialectic- idealismul politic. Cele două sunt opuse într-o chimie continuă tocmai pentru că explorează două moduri de a vedea realitatea: ca substantiv sau ca verb. Ca substantiv, realita-tea este mediul obiectiv care constrânge acțiunile indivizilor. Ca verb, realitatea ca produs al lui a realiza semnifică triumfalismul și optimismul schimbării mediului prin forțele individuale.

De aici fiecare cu neajunsurile și excesele sale. Realismul omagiază Westphalia dar nu spune nimic despre imoralitatea construirii Versailles-ului. Idealismul distruge Bastilii dar nu intuiește Teroarea sau bonapartismul. I se reproșează adesea Realismului că este vinovat de perpetuarea mentalităților agresive, militariste ale liderilor statali, printr-un soi de mecanism al profeției auto-împlinitoare, deoarece fie are generație de elite statale este educată de anterioara, direct cu învățături realiste. Ar fi nevoie așadar de o „spargere” a cercului vicios al educației realiste.¹

Dacă este însă să vorbim despre cazul american, atunci filozofia politică a Părinților Fondatori se cere văzută în conjunctura întemeierii Republicii. Aflate în război cu monarhia britanică dar și cu indienii, proclamând libertatea umană universală într-un societate de latifundiați sclavagiști, oamenii de stat americani au adoptat un tip de gândire care se află mereu la mijlocul între realismul și liberalismul clasice europene. Utopianismul reproșat de către europeni americanilor, nu era decât expresia condițiilor naționale ale acestora din urmă; dilema de a-și conserva statutul neutral (the City on a hill) sau cel de a crea lumea după propria imagine. Realității europeni care au imigrat în America începând cu anii '40 (Morgenthau, Kissinger, Stanley Hoffmann, Edward Luttwak) au încercat să aducă patina prudenței într-o politică externă pe care o considerau naivă și neîndemânatică.

După Războiul Rece, moștenirea celor mai sus menționați s-a întâlnit cu filozofia altui grup de autori americani care, deși semnificativ diferiți, au devenit adepții unui soi de neoizolaționism. (Aici includem fie mercantiliști precum Robert Gilpin preocupat de efectul nociv al investițiilor făcute de corporațiile multinaționale americane în exterior; libertarienii precum Ron Paul² sau Murray Rothbard care găseau

Bull, Kai Alderson, Andrew Hurrell, *Hedley Bull on international society*, (Great Britain:Palgrave Macmillan, 2000), 81. Jenny Edkins, Nick Vaughan-Williams, *Critical theorists and international relations*, (Routledge/Taylor & Francis, 2009), 338.

¹ Robert W.Cox, *Social Forces, States and World Orders: Beyond International Relations*, pp.204-255, esp.248 in Robert O.Keohane (ed): *Neorealism and its critics*, (New York: Columbia University Press, 1986)

² Stephen Walt constata la sfârșitul anului trecut că Ron Paul este singurul candidat cu o agendă pacifistă, By Sean Higgins , Ron Paul soars in GOP race, but foreign views are an albatross, *Investors.com*,

Dec. 13, 2011, <http://blogs.investors.com/capitalhill/index.php/home/35-politicsinvesting/6692-ron-paul-foreign-policy-hurts-in-gop-race>

Stephen M.Walt, Peace piece: What's so funny ,bout peace, love, and understanding?, Blogul personal, Friday, December 23, 2011, http://walt.foreignpolicy.com/posts/2011/12/23/peace_piece

Pentru o susținere critică a ideilor lui Paul vezi aici: Stephen M.Walt, Why Ron Paul may actually

creșterea statului american drept cauză a opresiunii atât domestic cât și exterior sau vechi politicieni și comentatori ca Pat Buchanan critic al imigrației și pierderii identității americane). Vectorul unificator a fost printre alții Samuel Huntington, atent în ultima parte a carierei sale la chestiunile identitare și rolul acestora în modelarea relațiilor internaționale. Ca elevi ai săi, Stephen M. Walt și John Mearsheimer, se află pe același curs.¹ 28*

În ultimii zece ani cel puțin, în opoziție cu neoconservatorismul,³ cei doi s-au exprimat împotriva extinderii războiului contra terorismului în Irak.⁴ Manifestul semnat împreună cu Kenneth N. Waltz și alți gânditori realiști pionerează manifestul unui alt tip de containment: unul pe care America ar trebui să și-l impună sieși, ca singur remediu contra hibrisului imperial, par să spună semnatarii.⁵ Opuându-se celor ce susțineau opțiunea războiului contra Irakului în 2002-2003 (de pildă lui Kenneth Pollack⁶), W și M susțineau că în realitate Saddam nu e un lider complet irațional, nicidecum un al doilea Hitler, el putând fi descurajat și presat eficient prin *containment*.⁷

have something right, January 6, 2012, http://walt.foreignpolicy.com/posts/2012/01/06/why_ro_n_paul_may_actually_have_something_right

1 Daniel W. Drezner, The hash of civilizations, *New Republic* on-line, 03.03.2004, <http://www.danieldrezner.com/policy/hash.htm>

Daniel W. Drezner, Back to Iraq, 10.01.2003, <http://www.danieldrezner.com/archives/000435.html>

DANIEL DREZNER, TRYING FOR THE FULL HUNTINGTON, Friday, March 17, 2006, <http://www.danieldrezner.com/archives/002636.html>

2 8 * Pentru o rezumare a crezului realist din perspectiva waltiană, vezi citatul acestuia: „*What’s missing in America’s mainstream media is the voice of realism. As the label implies, realists think foreign policy should be based on the world as it really is, rather than what we might like it to be. Realists see international politics as an inherently competitive realm where states constantly compete for advantage and where security is often precarious. But realists understand that being overly alarmist and aggressive can get states into just as much trouble as being excessively trusting or complacent...*”

Realists cherish America’s commitment to democracy and individual liberty, but they know that ideals alone are no basis for conducting foreign policy. They also understand that endless overseas adventures will inevitably provoke a hostile backlash abroad and eventually force us to compromise our freedoms here at home.” Stephen M. Walt, America needs realists, not William Kristol, *Salon*, JAN 16, 2008, <http://www.salon.com/2008/01/16/realism/>

3 Stephen M. Walt, *Peace piece...*, America needs realists, not William Kristol., *Stephen M. Walt, Yes, you can be a neoconservative, and still be wrong*, January 24, 2012,

http://walt.foreignpolicy.com/posts/2012/01/24/yes_you_can_be_a_neocon_and_still_be_wrong

4 S. Walt, J. Mearsheimer, Can Saddam Be Contained? History Says Yes, November 12, 2002, <http://work.colum.edu/~amiller/mearsheimer-walt.htm>

5 Vezi manifestul: War with Iraq is not in America’s best interest, <http://mearsheimer.uchicago.edu/pdfs/P0012.pdf>

Daniel W. Drezner, Back to Iraq, 10.01.2003, <http://www.danieldrezner.com/archives/000435.html>
Letter to President Obama regarding Afghanistan, *Council for a Realist Foreign Policy*, September 15, 2009, http://realisticforeignpolicy.org/archives/2009/09/letter_to_presi.php

Mark J. Lacy, A History of Violence: Mearsheimer and Walt’s Writings from ‘An Unnecessary War’ to the ‘Israel Lobby’ *Controversy, Geopolitics*

13, Issue 1: 2008, <http://www.tandfonline.com/doi/full/10.1080/14650040701783326>

Vezi și Justin Long, *art.cit.*

Theory Talk #12: Robert Jervis on Nuclear Weapons, Explaining the non-Realist Politics of the Bush Administration and US Military Presence in Europe, Thursday, July 24, 2008, <http://www.theory-talks.org/2008/07/theory-talk-12.html>

6 Kenneth M. Pollack, *The Threatening Storm. The Case for Invading Iraq*, Random House, New York, 2002.

7 S. Walt, J. Mearsheimer, Can Saddam Be Contained? History Says Yes.

Reclamarea științei sau ideologizare?

Ecartul care desparte realismul, și într-un sens mai larg dezbaterea neo-neo din anii '80-'90 de teoriile critice provine din moduri diferite de citire a textelor. Pentru raționaliști ca gen și realiști ca specie teoria are o valoare neutru axiologică. Pentru ei scopul filozofilor este în primul rând acela de a examina și înțelege lumea, mai mult decât a o schimba. Pentru critici în schimb, tributari temei intelectuale, textul nu are doar o valoare descriptivă ci și una cât se poate de prescriptivă, de normativă.¹ De aceea autorul are o responsabilitate morală. Astfel, spun criticii, realiști se fac vinovați de *make-up*-ul ideologic al complexului militaro-industrial. Scriind despre război și anarhie dintr-o poză pesimistă nu ar fi făcut decât să dea apă la moară militarismului. Altfel spus, realiștilor li se reproșează că pretenția neutralității axiologice de care aceștia ne asigură este cât se poate de falsă, ei înșiși nefiind altceva decât apologetii (poate inconștienți) ai realpolitikului căruia i-au dedicat operele și „vinovați” pentru perpetuarea acelor *self-fulfilling prophecies* axate pe conflictul inevitabil și chiar benefic pentru societăți, într-un sens mai degrabă „darwinist”.

Concentrându-ne numai asupra cărții lui Walt și Mearshheimer- *Lobby-ul israelian*., perspectiva critică îi poate acuza pe autori de instigare la rasism, numai prin simpla cercetare a unei teme inflamabile.

O asemenea linie de investigație, deși are doza sa de dreptate trebuie corectată prin două precizări suplimentare:

- a) despre mai toți marii filozofi se poate afirma că au girat prin scrierile lor fapte controversate, reprobabile: Platon devine inginerul gulagurilor de secol XX (cel puțin în cheia popperiană), Machiavelli se face vinovat pentru noaptea Sfântului Bartolomeu,² Rousseau pentru Teroare, Clausewitz pentru măcelul primului război mondial, Marx pentru stalinism iar Mises pentru toate neajunsurile liberalismului.
- b) Numărul intelectualilor realiști prezenți în administrațiile americane postbelice a fost limitat. Cu excepția lui Hans Morgenthau, Henry Kissinger și a lui George Kennan o scurtă perioadă, realismul ca metodologie nu s-a tradus într-un militanțism practic. Într-o mult mai mare măsură se poate vorbi despre liberali transnaționali asemenea lui Joseph Nye Jr. care a servit în administrațiile Jimmy Carter și Clinton; Zbigniew Brzezinski- Carter și Obama sau postructuraliști asemenea lui Robert W.Cox implicat în Organizația Internațională a Comerțului.³

De asemenea, în relația dintre universitate, Pentagon și complexul militaro-industrial din anii '40-'60 mult mai importanți și mai influenți au fost matematicieni și logicieni precum Vannevar Bush, John Nash Jr, Thomas C.Schelling și Kenneth Arrow.⁴

1 Darryl S. L. Jarvis, *International relations and the challenge of postmodernism: defending the discipline*, (University of South Carolina Press, 2000), 39-42 și *passim*

2 Martin Coyle, *Niccolò Machiavelli's The prince: new interdisciplinary essays*, (Manchester University Press, 1995). Alessandro Arienzo, Gianfranco Borrelli, *Anglo-American Faces of Machiavelli*, (Milano: Polimetria, 2009), 57

3 Robert Cox on World Orders, Historical Change, and the Purpose of Theory in International Relations, Theory Talk #37, Friday, March 12, 2010, <http://www.theory-talks.org/2010/03/theory-talk-37.html>

4 Alex Abella, *Soldiers of Reason: The RAND Corporation and the Rise of the American Empire*, (Houghton Mifflin Harcourt, 2009); Daniel S.Greenberg, *The politics of pure science*, (Chicago: University of Chicago Press, 1999); Daniel S. Greenberg, *Science, money, and politics: political triumph and ethical erosion*, (Chicago: University of Chicago Press, 2001); David H.Guston, *Between politics and science: Assuring integrity and productivity of research*, (Cambridge: Syndicate of the University of Cambridge, 2000); Daniel R.Sarewitz, *Frontiers of illusion: Science, technology, and the politics of progress*, (Philadelphia: Temple University Press, 1996); Mark C. Smith, *Social science in the crucible: the American debate over objectivity and purpose, 1918-*

Cum răspund realității în fața valului de provocări (și aici referința este în special la duoul Walt&Mearsheimer)? Prin două mijloace:

- A. Reajustarea metodologiei pentru a cuprinde criticile care se referă la trecerea într-o lume postwestphaliană în care statul ca actor monolitic, rațional și suveran nu mai e valabilă.
- B. Transformarea lor din scolastici ai turnului de fildeș, care este de multe ori spațiul academic, înspre intelectuali publici și comentatori ai vieții cotidiene.

Stanley Hoffmann constata la un moment dat, reflectând asupra teoriei relațiilor internaționale ca știință pur americană la faptul că autorii sistemici/sistemiști se ocupă mult prea mult de marile probleme fără a reuși să integreze în preocupările lor și analiza de politică externă zi cu zi. Din perspectiva sociologiei intelectualității, publicarea Lobby-ului poate fi văzută și ca începutul unei noi repoziționări a adepților școlii realiste în peisajul mediatic. Interveniurile acordate în emisiuni precum *Conversații cu Istoria* (Harry Kreisler) sau *Democracy Now* (Amy Goodman) ori postările frecvente de pe blogul lui Stephen Walt sunt dovezi în această direcție.¹

În ceea ce îi privește pe Walt și Mearsheimer, aceștia au revenit cu un nou articol² pe tema lobby-ului israelit, de fapt un răspuns dat unui articol al lui Jerome Slater din revista *Security Studies*. Slater, deși un critic la fel de feroce al politicii americane din Middle East, le reproșă că au definit prea larg lobby-ul, că i-au exagerat importanța, în realitate pro-israelismul din politica externă americană fiind datorat în special relațiilor și afinităților culturale și religioase între o parte însemnată a națiunii americane și evrei, fiind vorba de un larg sprijin popular al americanilor, de care nici un polician nu poate să nu țină seama.³ W&M răspund argumentat că dacă grosul americanilor s-ar identifica cu statul evreu, nu ar mai fi nevoie ca faimosul lobby, mai ales AIPAC-ul, să fie atât de activ și de insistent. În plus, Slater a confundat cauza cu efectul: dacă atât de mulți americani simpatizează cu Israelul, asta de datorează în bună măsură eforturilor lobby-ului, nu invers! În plus, deși mulți americani sunt pro-israelieni, ei totuși exprimă adesea opinii critice la adresa politicilor israeliene și sunt așadar mai critici decât reprezentanții lor din Congres. Sondaje de opinie serioase, din anul 2003, au arătat că circa 60% din americani doreau chiar o suspendare a sprijinului dat Israelului, dacă acesta nu depune eforturi reale de a soluționa conflictul cu palestinienii, iar 73% doreau ca SUA să se situeze neutru față de Israel și de palestinieni. Chiar dacă dintre acești americani o parte simpatizează totuși Israelul, în general, nu se poate spune că politicienii americani se sprijină pe o zdrobitoare majoritate când iau măsuri pro-Israel, ba chiar din contră! Prin urmare, „lobby-ul este forța conducătoare din spatele relației speciale”⁴ dar, pe măsură ce tot mai mulți americani (inclusiv din cei ce simpatizează cu Israelul) conștientizează și partea de vină a statului evreu în conflictul din Middle East, va fi tot mai greu pentru lobby să nu

1941, (Duke University Press, 1994); Andras Szalai, PhD Candidate, (Central European University), A Sole Group of 'Superscientists' - Explaining RAND's Role in the Cold War US Military Bureaucracy 1946-1960, Paper Submitted for the 2009 Annual Doctoral Conference; Trevor J. Barnes, Geography's underworld: The military-industrial complex, mathematical modelling and the quantitative revolution, *Geoforum* 39 (2008) 3-16, http://www.geog.ubc.ca/~tbarnes/pdf/PAPER_Geography_underworld.pdf.

1 Conversations with History-John Mearsheimer& Steve Walt, 2.09.2007, "Domestic Politics and International relations", <http://www.youtube.com/watch?v=FSXZNmzjGVE>
Stephen Walt Seif Haven Myth, Democracy Now 8-25-09, http://www.youtube.com/watch?v=oO_3iVG7bg4

Blogul personal al lui Stephen Walt: <http://walt.foreignpolicy.com/blog/2072>.

2 J.J. Mearsheimer, S.M. Walt, „Is it love or the lobby? Explaining America's Special Relationship with Israel”, in *Security Studies*, 18, 2009, 58-78.

3 Jerome Slater, „The Two Books of Mearsheimer and Walt”, *Security Studies*, 18, no. 1, March 2009.

4 Jerome Slater, „The Two Books of Mearsheimer and Walt..”, 77.

își rafineze și întrucâtva obiectiveze discursul și acțiunile. Ceea ce ar fi în beneficiul societății americane, finalmente!

Ce observăm? Că doi clasici ai neorealismului (unul ofensiv, altul defensiv, dar este mai mult o problemă de poziționare în cadrul curentului doctrinar) sunt extrem de atenți la factorii scenei politice interne, la structurarea opiniei publice pe simpatii și antipatii, la efectele grupurilor de presiune asupra decidenților, elemente ce duc cu gândul mai degrabă la bazele științifice ale *Foreign Policy Analysis* decât la neorealismul structural rigid al lui Kenneth Waltz, cu insistența sa excesivă pe rolul factorilor macro-sistemici. Așadar, dintr-un punct de vedere „behaviorist”, ar fi un plus de științificitate, o încercare de a păstra realismul relevant și „viu”, capabil să se supună testului popperian al falsificabilității.

Cum va fi afectat chipul dezbaterilor în relațiile internaționale rămâne de văzut. Însă aducerea realismului mai aproape de realitate nu poate fi decât benefic pentru intimitatea științei cu interesul public. Esența realismului se regăsește la urma urmei în chiar etimologia cuvântului: **res=lucruri**. Într-un asemenea caz, realismul ca disciplină a realității ne amintește că universul are o inerție proprie iar voința noastră de a personifica mediul înconjurător are clar niște limite.

BIBLIOGRAFIE

- ARIENZO, Alessandro, BORRELLI, BORRELLI, Gianfranco , *Anglo-American Faces of Machiavelli*, Milano: Polimetrica, 2009
- BULL, Hedley, ALDERSON, Kai , HURRELL, Andrew , *Hedley Bull on international society*, Great Britain:Palgrave Macmillan, 2000
- COYLE, Martin, *Niccolò Machiavelli's The prince: new interdisciplinary essays*, Manchester University Press, 1995
- EDKINS, Jenny, VAUGHAN-WILLIAMS, Nick , *Critical theorists and international relations*, Routledge/Taylor & Francis, 2009
- GREENBERG, Daniel S., *The politics of pure science*, Chicago: University of Chicago Press, 1999
- GREENBERG, Daniel S., *Science, money, and politics: political triumph and ethical erosion*, Chicago: University of Chicago Press, 2001
- GUSTON, David H., *Between politics and science: Assuring integrity and productivity of research*, Cambridge: Syndicate of the University of Cambridge, 2000
- JARVIS, Darryl, *International relations and the challenge of postmodernism: defending the discipline*, University of South Carolina Press, 2000
- KEOHANE, Robert O. (ed): *Neorealism and its critics*, New York: Columbia University Press, 1986
- MEARSHEIMER, John J., WALT, Stephen M., *Lobby-ul israelian și politica externă a Statelor Unite*, Prahova: Antet, 2006
- SAREWITZ, Daniel R., *Frontiers of illusion: Science, technology, and the politics of progress*, Philadelphia: Temple University Press, 1996
- SMITH, Mark C. , *Social science in the crucible: the American debate over objectivity and purpose, 1918-1941*, Duke University Press, 1994

Articole științifice

- Alan Dershowitz, Debunking the Newest – and Oldest – Jewish Conspiracy: A Reply to the Mearsheimer-Walt “Working Paper”, Harvard Law School, April 2006, <http://www.comw.org/warreport/fulltext/o6o4dershowitz.pdf>
- J.J. Mearsheimer, S.M. Walt, „Is it love or the lobby? Explaining America's Special Relationship with Israel”, in *Security Studies*, 18, 2009, 58-78.

Articole jurnalistice

Henry Farrell, Drezner on political science methodology and Walt/Mearsheimer

The Monkey Cage, February 21, 2008, http://themonkeycage.org/blog/2008/02/21/drezner_on_political_science_m/

Mark J. Lacy, A History of Violence: Mearsheimer and Walt's Writings from 'An Unnecessary War' to the 'Israel Lobby' Controversy, *Geopolitics*

13, Issue 1: 2008, <http://www.tandfonline.com/doi/full/10.1080/14650040701783326>

Daniel W. Drezner, Defending the Realist Interest: Policy Advocacy and Policy Planning in an Anarchical World, November 2009, <http://danieldrezner.com/research/defendingrealistinterest.pdf>

Robert D. Kaplan, Why John J. Mearsheimer Is Right (About Some Things), *The Atlantic*, January/February 2012, <http://www.theatlantic.com/magazine/archive/2012/01/why-john-j-mearsheimer-is-right-about-some-things/8839/>

Karl Marx – moralist religios

Robert C. Tucker, *Filosofie și mit la Karl Marx*

trad. Emanuel-Nicolae Dobrei), Ed. Curtea Veche, București, 2011

Karl Marx a depășit simpla polemică filosofică cu care societatea intelectuală germană deja se familiarizase către sfârșitul secolului al XVIII-lea și, prin urmare, deznaționalizat, de îndată ce gândirea acestuia a servit ca bază teoretică pentru o serie de fapte politice. Apogeul a fost atins atunci când, în sfârșit, un regim politic (Rusia sovietică, în 1917) a ajuns să se legitimeze pornind de la scrierile acestuia. Entuziasmul reușitei a fost tulburat la scurt timp, în principal pe două căi. Prima a fost șirul călătoriilor și experiențelor personale care au vorbit despre cele ce nu se știau. A doua a fost publicarea însemnărilor de tinerețe ale lui Karl Marx: prima dată în traducere rusească, în mod fragmentar (1927), urmate în 1932 de originalul german, iar în 1964 de traducerea englezească.

Lucrarea lui Robert C. Tucker, tradusă acum și în românește, se ocupă de aceste scrieri ale tânărului Marx, constituindu-se într-una din primele reflecții sistematice asupra subiectului. Cartea a fost publicată în 1961 (deci înaintea primelor traduceri englezești), fiind varianta îmbunătățită a tezei de doctorat depusă în 1958 la Universitatea Harvard. Acest lucru explică atenția de care s-a bucurat în anii care au urmat (un criteriu ar fi numărul recenziilor publicate).

Publicarea însemnărilor de tinerețe ale lui Karl Marx a fost un eveniment în dublu sens. Pe de o parte, acestea au scos la iveală un Marx tânăr și un Marx matur. După ce „procesul” stalinismului din anii '50 a acceptat tacit congruența dintre gândirea lui Marx și practica

comunistă, manuscrisele de tinerețe au livrat susținătorilor marxismului (bunăoară Louis Althusser, Erich Fromm) ocazia nesperată de a arăta fie că Marx a fost greșit înțeles, fie că a existat o față umană a acestuia. Dacă o perspectivă caută și arată ruptura din sânul operei marxiste, altă perspectivă dovedește, pe de altă parte, continuitatea. În măsura în care aparițiile editoriale sunt considerate cronologic și, în plus, clasificate din punct de vedere al importanței, se poate observa că prima reacție la apariția acestor însemnări invocă argumentul continuității (Tucker, 1961). Argumentul rupturii apare abia mai târziu, printr-un fel de reacție la reacție (Louis Althusser, *Pour Marx*, 1968).

Dacă polemica continuitate - ruptură întrunește precondițiile unei dezbatere firești, întrebarea care se pune este ce aduce nou fiecare din cele două argumente. Cu alte cuvinte, o dată ce se asumă un principiu din cele două, în ce fel acesta dă naștere unei noi percepții asupra gândirii lui Marx? Mai mult, ce (mai) poate însemna comunismul după ce noi detalii, tănuite în mod deliberat de Marx, sunt scoase de sub obroc? Aici se află, din punctul meu de vedere, noutatea lui Robert C. Tucker. Asumând și demonstrând argumentul continuității operei lui Karl Marx, iar pe de-asupra folosind acest argument drept cheie hermeneutică, Robert C. Tucker are ceva de spus despre *natura* (ori *substanța*) operei discutate: Karl Marx a fost moralist și inamic al filosofiei morale; prin urmare, Karl Marx a fost „moralist de tip

religios" (p. 30). Multe (dacă nu chiar majoritatea) recenzii din anii '60-'70 s-au oprit la argumentul continuității ori al rupturii, precizând măsura în care Tucker convinge în ceea ce vrea să transmită. Din punctul meu de vedere, acest lucru înseamnă irosirea celei mai semnificative contribuții pe care lucrarea sovietologului american o aduce. Dincolo de veridicitatea argumentului continuității, ceea ce acesta produce este imaginea gândirii lui Karl Marx drept o formă de religie politică. În sine, subiectul religiei politice era departe de a fi unul nou încă din vremea în care Tucker pune pe hârtie primele rânduri ale acestei cărți (adică cândva în primii ani după 1950). Eric Voegelin, de pildă, publicase de la sfârșitul anilor '30 un studiu pe această temă, ca să nu mai vorbim de utilizarea acestui concept încă din secolul al XIX-lea. Dar dacă Voegelin se ocupă de Egiptul antic, ori Hobbes în problematizarea acestei noțiuni, Tucker îi confirmă intuițiile și face un pas mai departe: Karl Marx aparține tradiției religiilor politice și, mai mult, trebuie socotit drept cel mai sofisticat (în termeni de raționament) și dureros (în termeni de aplicare practică) exemplar al acesteia.

Dar chiar reducând întreaga discuție la aspectul continuității, trebuie spus că această continuitate nu privește doar opera lui Marx în interiorul său, ci în contextul filosofiei germane. Două implicații merită luate în seamă: Marx este un produs al unei tradiții filosofice pe care Tucker o socotește ca începând cu Immanuel Kant, trecând prin Hegel, iar apoi Feuerbach; marxismul nu reprezintă un accident istoric (de tipul acelei afirmații hilare cum că agresivitatea „Manifestului Partidului Comunist” se explică prin criza de hemoroizi pe care Marx a avut-o pe când se afla la Bruxelles). Cauzalitatea depășește accidentalul, iar perspectiva pe care lucrarea lui Tucker o subînțelege este cea a unei responsabilități față de cele afirmate și, mai ales, scrise. Important de spus, responsabilitatea trebuie documentată după criteriul raportării critice: ascunde acest criteriu dorința de a arăta că tot ceea ce s-a

scris înainte nu este bun? Dacă răspunsul e afirmativ, nu e greu de observat că Immanuel Kant și-a criticat toți predecesorii (raționaliști, empiriști), Hegel l-a criticat pe Kant, Feuerbach pe Hegel și, în cele din urmă, Marx pe Feuerbach (ca să nu mai amintim de acei marxști ce l-au criticat pe Marx). Ceea ce unifică toată această raportare critică este convingerea fiecăruia că deține adevărul ultim. Sau este dorința de a raporta cele scrise la principii socotite drept eterne sau măcar impersonale? În această situație, atenția trebuie să cadă asupra mândriei. Robert Tucker lasă impresia că mândria reprezintă noțiunea centrală a acelei gândiri care începe cu Kant și culminează cu Marx: „hegelianismul reprezintă întruparea și raționalizarea mândriei”; „teologia unei religii în care sinele este înțeles ca Dumnezeu” (p. 55). Din acest punct de vedere, Tucker continuă perspectiva lui Giovanni Papini despre mândria filosofică, expusă în „Amurgul filozofilor” (1907). Nu încapă îndoială că dacă Tucker se află în asentimentul lui Papini, dar socotindu-l în listă și pe Karl Marx, acest lucru înseamnă că discuția despre manifestările mândriei filosofice devine o operă colectivă, cu posibilitatea ca lista să fie întregită și cu alții.

Clasificarea lui Marx drept „moralist religios” vine să rezolve aparenta contradicție dintre cele două situații la fel de adevărate (în logica demonstrației lui Tucker): Marx ca moralist și Marx ca dușman al filosofiei morale. Marx e moralist pentru că „gândurile orbitează în spațiul binelui și răului, iar procesul de gândire este în mod decisiv influențat de o judecată de valoare” (pp. 22-23). Marx nu este filosof moral pentru că opera acestuia nu conține premisa fundamentală a filosofiei morale: îndoiala metodologică sau „suspendarea angajamentului”. Pentru Tucker, filosofia morală „este o formă de interogație. Este o examinare în profunzime a naturii binelui suprem pentru om sau a criteriului comportamentului drept” (p. 23). Dar este moralist religios pentru că, pe de o parte, pornește de la o anume perspectivă morală asupra realității (fără a-și mai suspenda angajamentul

personal, el îl situează ca punct de plecare), iar pe de altă parte socotește lumea drept scenă a luptei purtată între bine și rău. Ceea ce rezultă de aici este „implicarea pasională”: „Personalitățile care întemeiază mituri sau concepții religioase despre lume sunt de obicei moralști în sensul în care am folosit aici acest termen. Aceștia pot fi de-a dreptul obsedați de o perspectivă morală asupra realității, de o perspectivă asupra lumii ca spațiu al luptei dintre bine și rău [...] Pentru aceștia este imposibilă acea suspendare a angajamentului cerută de interogația etică, întrucât sunt persoane implicate într-un mod profund pasional” (p. 30).

Dar Marx expus ca „moralist religios” nu justifică considerarea gândirii acestuia drept „religie politică”. Pentru a arăta că este o religie politică, Tucker trebuie să împlinească două cerințe: să dovedească că există un entitate supremă și să arate că, structural vorbind, „marxismul invită la o analiză tipică pentru sistemele religioase” (p. 31). Referitor la primul subiect, Tucker spune că „ateismul lui Marx nu a însemnat decât negarea Dumnezeuului ceresc al religiilor tradiționale ale Occidentului, fără să ducă la negarea unei ființe supreme” (p. 31). În această lectură, Ființa Supremă a lui Marx o constituie „omul”. În fața acestei afirmații, Tucker pare îndatorat cardinalului Henri de Lubac care a vorbit despre experiența „umanismului ateu” din secolul al XIX-lea în termenii unei drame (cartea a apărut în 1945). Referitor la al doilea subiect, similitudinea celor două analize asupra lumii (creștină, mai ales în varianta augustiniană, și marxistă) se observă de-a lungul a patru trăsături: „dimensiunea atotcuprinzătoare”, „înțelegerea existenței din perspectivă istorică”, echivalența dintre mântuirea creștină și regenerarea totală a omului și „unitatea dintre teorie și practică. A treia trăsătură reprezintă „mai mult decât o simplă analogie formală; este elementul de legătură al întregului sistem” (p. 33).

Din punctul meu de vedere, este importantă precizarea faptului că analogia formală a marxismului trebuie căutată cu creștinismul în varianta augustiniană. Teologia istoriei la Augustin, o

dată desacralizată de Hegel, a devenit o filosofie a istoriei completă la Karl Marx. În măsura în care acest lucru constituie „elementul de legătură al întregului sistem”, îmi pare că discuția asupra moralității nu este cea mai potrivită pentru a ilustra continuitatea filosofică de la Kant la Marx. Cu alte cuvinte, morala kantiană ca glorificare a sinelui nu explică și nici nu justifică continuitatea Kant – Marx și, cu atât mai puțin, analogia mântuire – regenerare ca element de legătură al sistemului marxist. Întrebarea-cheie în această situație comportă o atenție dublă: cum s-a produs imanentizarea Ființei Supreme (adică felul în care s-a rupt separația de netrecut dintre natura umană și cea divină) și cum s-a păstrat, totuși, acea Ființă ca Supremă. Primul aspect implică producerea secularizării, iar al doilea păstrarea cultului. Atunci când vine vorba fie despre imanentizarea Ființei Supreme, fie despre secularizarea teologiei istoriei sub forma unei filosofii a istoriei la Hegel, moștenirea lui Kant pălește în fața noutății lui Spinoza (așa numita „polemică a panteismului”) despre care Tucker nu amintește. Ceea ce vreau să spun este că întrucât Immanuel Kant a întrunit caracteristicile deismului, distincția dintre lumea fenomenală și cea noumenală pe care o argumentează în prima critică nu poate fi depășită de perspectiva morală din cea de-a doua. Cu alte cuvinte, Ființa Supremă la Kant este pusă la adăpost de imanentizare. Cel mult poate fi socotit că depersonalizarea Ființei Supreme face posibil ca acest concept să fie umplut cu orice (umanitate, istorie ca realități demiurgice). Însă subiectul personalismului ca subiect de polemică în societatea germană (politică, teologică și filosofică) este neatins de Tucker, lucru care bineînțeles nu-i poate fi reproșat de vreme ce constituie o altă cale de discutare a continuității Kant – Marx, așa cum dovedește Warren Breckman în lucrarea „Marx, the Young Hegelians and the Origins of Radical Social Theory: Dethroning the Self” (Cambridge University Press, 1999).

Nicolae Drăgușin

[„Dimitrie Cantemir” Christian University]

Antonio Gramsci între fascism și comunism

Luciano Canfora, *Gramsci in carcere e il fascismo*
Roma, Salerno Editrice, 2012

În anul 2012, editura romană Salerno Editrice a prilejuit publicarea lucrării lui Luciano Canfora intitulată *Gramsci in carcere e il fascismo*. Canfora este profesor de filologie clasică la Universitatea din Bari fiind considerat a fi una dintre cele mai importante personalități culturale ale centrului universitar barez. Încă din anul 1975 conduce revista „Quaderni di storia”.

Prima sa carte a fost publicată în anul 1968 (*Inventario dei manoscritti greci di Demostene*, Padova, Antenore), în timp ce ultima sa carte (*Gramsci e il fascismo*, 2012), reprezintă a nouăzeci și patra lucrare a sa. Prolificitatea autorului este extraordinară, mai ales că pe parcursul a aproape o jumătate de secol de creație intelectuală, au fost atinse subiecte importante.

Ca urmare firească a educației sale clasice, Canfora a abordat teme privind filosofia clasică: *Inventario dei manoscritti greci di Demostene*, Padova, Antenore, 1968; *Per la cronologia di Demostene*, Bari, Adriatica, 1968; *Per la storia del testo di Demostene*, Bari, Arti grafiche Laterza & Polo, 1968; *Tucidide continuato*, Padova, Antenore, 1970; *Totalità e selezione nella storiografia classica*, Bari, Laterza, 1972; *Conservazione e perdita dei classici*, Padova, Antenore, 1974; *Storici della rivoluzione romana*, Bari, Dedalo, 1974; *Teorie e tecniche della storiografia classica*. Luciano, Plutarco, Dionigi, Anonimo su Tucidide, Bari, Laterza, 1974.

Între anii 1979-1986 Canfora își extinde aria de analiză către spațiul ideologiilor dominante ale secolului al

XX-lea: *La Germania di Tacito da Engels al nazismo*, Napoli, Liguori, 1979; *Intellettuali in Germania. Tra reazione e rivoluzione*, Bari, De Donato, 1979; *Ideologie del classicismo*, Torino, Einaudi, 1980; *Studi sull'Athenaion politeia pseudosenofontea*, Torino, Accademia delle Scienze, 1980; *Analogia e storia. Uso politico dei paradigmi storici*, Milano, Il Saggiatore, 1982; *Storie di oligarchi*, Palermo, Sellerio, 1983; *Il comunista senza partito*, Palermo, Sellerio, 1984; *La sentenza. Concetto Marchesi e Giovanni Gentile*, Sellerio, 1985; *La biblioteca scomparsa*, Sellerio, 1986, 1988.

În ultimii douăzeci și cinci de ani, Canfora a publicat lucrări ce au privit atât spațiul gândirii clasice greco-romane cât și cel al ideologiilor secolului al XX-lea: *Storia della letteratura greca*, Roma-Bari, Laterza, 1986; *Antologia della letteratura greca*, Roma-Bari, Laterza, 1987; *Ellenismo*, Roma-Bari, Laterza, 1987. *Tucidide. L'oligarca imperfetto*, Roma, Editori Riuniti, 1988; *Una società premoderna. Lavoro, morale, scrittura in Grecia*, Bari, Dedalo, 1989; *Togliatti e i dilemmi della politica*, Roma-Bari, Laterza, 1989; *Le vie del classicismo*, Roma-Bari, Laterza, 1989; *La crisi dell'Est e il PCI*, Bari, Dedalo, 1990; *Marx vive a Calcutta*, Bari, Dedalo, 1992; *Tucidide e l'impero. Presa di Melo*, Roma-Bari, Laterza, 1992; *Autori e testi della letteratura latina*, con Renata Roncalli, Roma-Bari, Laterza, 1993; *Demagogia*, Palermo, Sellerio, 1993; *Studi di storia della storiografia romana*, Bari, Edipuglia, 1993; *Vita di Lucrezio*, Palermo, Sellerio, 1993; *I classici nella storia*

della letteratura latina. Per il liceo classico, con Renata Roncalli, Bari, Laterza, 1994; *Scrittori e testi di Roma antica. Antologia latina per gli istituti magistrali*, con Renata Roncalli, Bari, Laterza, 1994. *Libro e libertà*, Roma-Bari, Laterza, 1994. *Manifesto della libertà*, Palermo, Sellerio, 1994. *Pensare la rivoluzione russa*, Milano, Teti, 1995; *Il viaggio di Aristeia*, Roma-Bari, Laterza, 1996; *Idee di Europa: Attualità e fragilità di un progetto antico*, a cura di, Bari, Dedalo, 1997; *La biblioteca del patriarca. Fozio censurato nella Francia di Mazzarino*, Roma, Salerno, 1998; *La lista di Andocide*, Palermo, Sellerio, 1998; *Un ribelle in cerca di libertà. Profilo di Palmiro Togliatti*, Sellerio, 1998; *Togliatti e i critici tardi*, Teti, 1998; *Giulio Cesare. Il dittatore democratico*, Roma-Bari, Laterza, 1999; *Il mistero Tucidide*, Milano, Adelphi, 1999. *La storiografia greca*, Milano, B. Mondadori, 1999; *Un mestiere pericoloso. La vita quotidiana dei filosofi greci*, Palermo, Sellerio, 2000; *Prima lezione di storia greca*, Roma-Bari, Laterza, 2000; *Il Fozio ritrovato. Juan de Mariana e André Schott*, Bari, Dedalo, 2001; *Convertire Casaubon*, Milano, Adelphi, 2002; *Il copista come autore*, Palermo, Sellerio, 2002; *Critica della retorica democratica*, Roma-Bari, Laterza, 2002; *Noi e gli antichi. Perché lo studio dei greci e dei romani giova all'intelligenza dei moderni*, Milano, Rizzoli, 2002; 2004. *Storici e storia*, Torino, Aragno, 2003; *Vita di Chardon de La Rochette commissario alle biblioteche*, Messina, Dipartimento di filologia e linguistica, Università degli studi, 2003; *La democrazia. Storia di un'ideologia*, Roma-Bari, Laterza, 2004; *Il papiro di Dongo*, Milano, Adelphi, 2005; *Tucidide tra Atene e Roma*, Roma, Salerno, 2005; *1914*, Palermo, Sellerio, 2006; *L'occhio di Zeus. Dissavventure della "Democrazia"*, Roma-Bari, Laterza, 2006; *Concetto Marchesi*, Cosenza, Pellegrini, 2007; *Esportare la libertà. Il mito che ha fallito*, Milano, Arnoldo Mondadori Editore, 2007; *La prima marcia su Roma*, Roma-Bari, Laterza, 2007; *Su Gramsci*, Roma, Datanews, 2007; *Ma come fa a essere un papiro di Artemidoro?*, a cura di e con Luciano

Bossina, Bari, Edizioni di Pagina, 2008; 1956. *L'anno spartiacque*, Palermo, Sellerio, 2008; *Filologia e libertà. La più eversiva delle discipline, l'indipendenza di pensiero e il diritto alla verità*, Milano, Mondadori, 2008; *Il papiro di Artemidoro*, Roma-Bari, Laterza, 2008; *La storia falsa*, Milano, Rizzoli, 2008; *La natura del potere*, Roma-Bari, Laterza, 2009; *Il viaggio di Artemidoro. Vita e avventure di un grande esploratore dell'antichità*, Milano, Rizzoli, 2010; *L'uso politico dei paradigmi storici*, Roma-Bari, Laterza, 2010; *La meravigliosa storia del falso Artemidoro*, Palermo, Sellerio, 2011; *Il mondo di Atene*, Roma-Bari, Laterza, 2011.

Lucrea Gramsci în carcere e il fascismo se înscrie în literatura de specialitate gramsciană care s-a dezvoltat după încheierea celui de-al doilea război mondial. Lucrea se împarte în două părți.

Prima parte este alcătuită din douăsprezece capitole. A doua parte este alcătuită din zece capitole. La încheierea cărții regăsim un capitol de *Indici* a numelor folosite. Pe parcursul primei părți, Camfora realizează o analiză a perioadei petrecute de Antonio Gramsci în închisoare, și modul în care această experiență traumatică a influențat modul de gândire a teoreticianului sard.

Interesante sunt reflecțiile privitoare la modul de abordare a temelor fundamentale ale secolului al XIX-lea de către Gramsci și relația acestora cu spațiul de gândire și de acțiune a sovietelor.

O altă temă importantă abordată de Canfora este aceea a sprijinului acordat de o mare parte a spațiului intelectual italian mișcării fasciste. Pornind de la această realitate autorul lucrării studiază evoluția percepției lui Gramsci asupra fascismului în spațiul teoretic și mai puțin în domeniul activității politice militante. De aceea, Canfora studiază cu atenție atât articolele publicate de Gramsci înainte de a fi arestat și condamnat pentru zece ani de închisoare de către regimul fascist cât și reflecțiile sale din închisoare ce au fost publicate postum în *Quaderni del Carcere*.

Din analiza acestora, dar și a

evenimentelor ce s-au desfășurat după al doilea război mondial, autorul identifică mai multe aspecte: demersul gramscian de a înțelege fenomenul fascist, văzut atât ca o luptă între două ideologii cât și ca o confruntare directă între opțiuni civilizatoriale, infiltrarea mișcării comuniste italiene de către fasciști; efortul propagandei fasciste de a elimina ereditatea gramsciană, raportul din PCI și Gramsci, atât în perioada carcerală cât și postumă, actualitatea lui Gramsci într-o lume postideologică.

În partea a doua a lucrării regăsim o serie importantă de documente pe care autorul le propune cititorului cu scopul declarat de a face lumină în raporturile pe care Gramsci le-a avut cu mai mulți lideri comuniști pe parcursul detenției. Aceste documente sunt deosebit de importante deoarece ne permit identificarea divergențelor apărute între teoreticianul comunist sard și liderii PCI aflați în libertate la Moscova sau în alte țări din Europa. În cadrul acestor documente apare la Capitolul IV, interogatoriul lui Antonio Gramsci luat în închisoare, în care acesta neagă rolul său de lider în cadrul mișcării comuniste italiene. În același timp, în Capitolul V, Canfora a publicat patru scrisori deosebit de importante în înțelegerea istoriei gramsciene în închisoare. Primele trei dintre acestea sunt adresate de către Grieco către Scoccimarro, Terracini și Gramsci, în timp ce a patra, este adresată de către Terracini către Grieco. Pe parcursul

acestor scrisori observăm cum soarta lui Gramsci a fost decisă de către regimul fascist ca urmare a unor informații provenite din rândul mișcării comuniste italiene. Rolul liderului comunist Grieco în condamnarea lui Gramsci pe o perioadă de zece ani de închisoare, perioadă care i-a fost fatală dar care a permis acestuia redactării lucrării sale fundamentale intitulată *Quaderni di carcere* relevă raportul dintre teoreticianul sard și ierarhia PCI și mai ales cu Togliatti. Scrisoarea adresată de acesta lui Gramsci pe 10 februarie 1928 a fost fundamentală pentru condamnarea acestuia. Semnificativă a fost reacția judecătorului de instrucție însărcinat cu cazul Gramsci care pe parcursul unui interogatoriu a afirmat: "Onorevole Gramsci, lei ha degli amici che certamente desiderano che lei rimanga un pezzo in galera" (Excelență, domnia sa are prieteni care își doresc cu siguranță, ca dumneavoastră să rămâne-ți pentru o bună perioadă în închisoare).

Autoarea acestei recenzii a adus în discuție lucrarea lui Luciano Canfora intitulată *Gramsci in carcere e il fascismo* deoarece a considerat că promovarea gândirii politice a unui teoretician de marcă ca Antonio Gramsci ar ajuta la o deschidere a spațiului intelectual către un gânditor de marcă al spațiului de cultură italian.

Ioana Cristea Drăgulin

[The University of Bucharest]

Lifting the Veil on al Qaeda: an Inside Story

Omar Nasiri, *Inside the Jihad: My Life with Al Qaeda*

Basic Books, New York, 2008, 384pp.

More than ten years after the dreadful events of September 11, 2001, there is so much literature on the subject that one can grasp the meaning of those attacks, the purpose and the objectives of al-Qaeda terrorists, the history of the organization and, eventually, its downfall. The vast majority of the contributions, however, depict the events (and the ensuing consequences) from one set of perspectives, *i.e.* from only one of the sides of the conflict between al-Qaeda and its targets. Meaning, the sources for the books, articles, reports etc. come from everywhere but the terrorist organization itself.¹

From this perspective, *Inside the Jihad* is an exception. It was written by an insider, someone² who worked as a secret agent for Europe's top foreign intelligence services between 1994 and 2000 and from that position managed to infiltrate and become intimate with the workings of terrorist cells in Europe, North Africa and Central Asia.

Omar Nasiri spent ample time amidst the criminal underworld of Islamist cells in Belgium, in the training camps of Afghanistan and with the radical clerics who preached in the London mosques. And when he reported all back to his

employers in the (primarily French, but also English and German) secret services, he was disbelieved and cast aside.

Considering this, *Inside the Jihad* can be seen as expressing the frustration of a man who achieved so much with so little help and who was forced to retire from activity when he was probably most needed. This book is also revealing for the failure, on behalf of the French, English and, later, German intelligence services to understand Nasiri's warnings concerning al-Qaeda, its purpose, objectives and resources. Finally, the appearance of this book illustrates the failure to engage a valuable resource, Nasiri's knowledge of al-Qaeda and its links to other Muslim radical movements, in the ensuing fight against terrorism.

In this sense, the *Prologue* is most revealing:

„I heard about the 9/11 attacks on the radio. I was in my car, driving to pick up my wife from work. The reporters had thought an airplane had hit the first tower accidentally. My wife got in the car. She, too, believed the collision had been an accident.

But I knew it was no accident. Even before the second plane hit it, I knew. And I knew who had done it. [...] I did the only thing I could: I picked up the phone to call my contact at the German intelligence service. [...] He answered on the first ring. When I told him who it was he sounded surprised.

«I'm calling to offer my help» I said.

«Do you know who did this? Do you know any of the hijackers?»

¹ Of course, al-Qaeda (just as any terrorist organization, for that matter) promotes itself and its actions *via* the internet, however, as *Inside the Jihad* reveals, the terrorists have learned that misinformation is an important part of the strategy and they act accordingly.

² Omar Nasiri is, obviously, a pseudonym.

«No», I replied. «But I know who's behind this. I know why they did it. I know who these people are, and I know how they think.»

There was a short silence on the other end of the line, and then a single sentence: «We'll call back if we need you.» Then a click. I never heard from him again.”

From a literary point of view, *Inside the Jihad* is an autobiography. It follows Nasiri from his childhood and teenage years spent in Morocco, to his early youth in Europe (Brussels mainly), then as a spy, throughout Western Europe, North Africa, Turkey, Pakistan and Afghanistan. Although Nasiri protects his identity by not revealing his name or his age, he actually offers sufficient information about himself¹, his family², the people he met and the places he went to.

Inside the Jihad is structured into four parts – *Brussels, Afghanistan, Londonistan, Germany* – which coincide with the main episodes in Nasiri's life. Each chapter is presented in a manner very similar to the way official files are drafted (no doubt, premeditated by Nasiri as yet another sign of his former activity with the intelligence services). There is a „List of characters” introducing the main actors taking part in the action of each chapter; a „Timeline” with the momentous events, meant to offer the reader a background on the subject matter; the first two parts also have each a map attached, where the reader can track Nasiri's movements.

By all of this, Nasiri attempts to reach out to the reader, to make his story credible and even to convince of his intentions and meanings. He mostly succeeds, one of the few exceptions being the episode where he reveals the circumstances in which he became a spy.

Nasiri presents it as a deliberate choice based on a necessity when he

relates the situation that determined him to make contact with the French external intelligence service, the DGSE. He presents himself as the victim of a misunderstanding, based on the actions he took to shield his family and their home from the illegal activities that took place there. As a result, he claims his life was in danger and the only option he foresaw was to change sides.

Precisely that moment marks the turning point that changes Nasiri's life, the moment when he turns from an arms dealer into the DGSE informant. As a result of the information he provided, the terrorist cell in Brussels is disintegrated when the authorities arrest all of its members. By this time, he finds the work as an informant most disappointing and poorly remunerated, therefore he appeals to his contact in the French external intelligence service for something different.

As a result, the DGSE sends Nasiri to Turkey, which he regards as a decision to dispense with his services. Unable to return to Europe, Nasiri decides that his best option would be to head east and try to get in touch with the mujahidin fighting in Afghanistan. Thus in the second, and most extended chapter of the book, Nasiri details the exploits that took him from Karachi airport in Pakistan all the way to the training camps in Afghanistan.

Nasiri still considered himself a spy in the service of the DGSE and he took upon himself as his duty to carefully observe the training methods of what he considers would be the new enemy for Europe. He identifies the difference between the Taliban training camps (i.e. for those preparing for the war that was ongoing in Afghanistan) and the camps where foreign (Arab, Chechen etc.) Muslim fighters trained. He gives detailed accounts of Chechen and Maghreb fighters whom he meets and trains with as he realizes that the flow of highly trained, radicalized Muslims was already directed against Europe.

After almost a year spent training in Afghanistan, Nasiri returns to Europe,

¹ He reports on his mischiefs as a child or his illnesses. He also reveals detailed images of some of his family members.

² He reveals that fact that he is the second-oldest son in a family with six boys and three girls.

having been entrusted with the mission to establish a terrorist cell. He reestablishes his contact with the DGSE and is being sent to London, to work with the British secret service. Nasiri succeeds to get close to the Radical preachers and reports back. However, after nearly two years spent in London he fails to gain the trust of the British secret service and when the US embassies from Africa fall victim to al-Qaeda bombers,¹ they decide to send Nasiri out of the country.

The fourth part of the book – *Germany* – is the shortest, as it marks the failure of Nasiri's cooperation with the German secret service. He marries the German tourist girl he previously met in Paris and witnesses, with frustration, the materialization of the radical Muslim threat in the US and later, in Europe that he tried to warn against.

¹ On August 7, 1998 the American embassies in Dar es Salaam and Nairobi were attacked within minutes of each other.

Besides one or two blur episodes, *Inside the Jihad* is full of revealing information. Nasiri himself made all the effort to disclose as many details as he could about his exploits, being aware of the fact that many would challenge his credibility. In this sense, the editors of the book found one of the best advocates for Nasiri. Michael F. Scheuer² writes the *Introduction* to this book and supports Nasiri's work by comparing it and identifying the similarities with both what he learned about al-Qaeda as a CIA officer and the literature available.

Valentin-Gabriel Budău

[The University of Bucharest]

² Scheuer served in the CIA for twenty-two years before his retirement in 2004. Between 1996 – 1999 he was Chief of the Bin Laden Issue Station, the unit responsible for tracking Osama bin Laden.

John Gray's Critique of Liberalism and the Entrance of Utopia in Mainstream Politics

John Gray, *Black Mass. Apocalyptic Religion and the Death of Utopia*
Penguin Books, 2008, 342 pp.

John Gray is an English political philosopher, who held courses with the London School of Economics, Harvard University, Oxford University and University of Essex.

Black Mass reads almost like a political thriller that totalizes an entirely historical experience only to expose at the end a series of wrong doings and wrong doers that by deceit, alienation from the truth, manipulation and misplaced interest, manage to prove one of John Gray's beliefs in a type of future for humanity that represents nothing but a return to the past. One of the quotes that he introduces at the beginning of this book from Cioran's *History and Utopia*, not only sets the pessimistic tone of the narrative but also turns the reader face front to one of the central preoccupations of his political thought, what one might call „the fall in utopia“ and the paths man has taken to this fall. Much of Gray's earlier work, which gathered equal quantities of praise and criticism, represents a critique of liberalism as practiced in the last two decades, and which in Gray's opinion is holding the marks of plans for world improvement, marks of re-enchantment, imposing an image of itself as „the ideal of a rational consensus on the best way of life“¹. In his *Two Faces of Liberalism*, Gray argues that what stands in front of us at the moment is a task of shaping liberal toleration, which has its origin in a search for *modus vivendi* that goes back

to the sixteenth century, and which must be fit to a plural world. Although he sees the ideal of toleration as indispensable he nonetheless argues for a critical treatment of it that goes as far as abandonment due to what he acknowledges as the presence of „two incompatible philosophies“ which the ideal has inherited:

„Viewed from one side, liberal toleration is the ideal of a rational consensus on the best way of life. From the other, it is the belief that human beings can flourish in many ways of life ...In the former view, liberal institutions are seen as applications of universal principles. In the latter they are means to peaceful co-existence. In the first liberalism is a prescription for a universal regime. In the second, it is a project of co-existence that can be pursued in many regimes ...if liberalism has a future, it is in giving up the search for a rational consensus on the best way of life“²

This „de-masking“ of liberalism that Gray attempts in *Black Mass* is done by making a very long and variously informed demonstration on how rigid ideologies and utopian thinking can accommodate themselves under the umbrella of a current of thought that always thought of itself as being at shelter from what Gray likes to call „cognitive dissonance“, that is a losing of touch with reality. What makes this accommodation possible and actually facilitates it takes the reader to what probably constitutes

1 GRAY, John, *Two Faces of Liberalism*, Polity, pp.1

2 GRAY, John, *Two Faces of Liberalism*, Polity, pp.1-2

Gray's preoccupation with the idea of progress and the manners in which it has altered human thought and behavior in its various guises throughout history. Taking this as a read wire that goes through the entire book it is more easily to follow an argument that starts in pre-Christian Europe and ends in the deserts of Iraq where in Gray's opinion liberalism can be found dead and buried. The thesis what Gray's book is stated at the begging in an all-encompassing sentence:

*„Modern politics is a chapter in the history of religion. The greatest of the revolutionary upheavels that have shaped so much of the history of the past two centuries were episodes in the history of faith – moments in the long dissolution of Christianity and the rise of modern political religion. The world in which we find ourselves at the start of the new millennium is littered with the debris of utopian projects, which though they were framed in secular terms that denied the truth of religion were in fact vehicles for religious myths.“*¹

The narrative of progress with which Gray confronts the reader is nothing more in his opinion than a remnant of Christian faith and the first two chapters of the book make the demonstration of how the idealization of the End Time has stood as culmination for various stories of human advancement. These different re-interpretations of the End-Times, from the teachings of Jesus, to medieval millenarian sects, to the more secular versions in which the task of change and the bringing of a new age is put upon the people, all present in Gray's view a positive understanding of the apocalyptic belief. In this context the concept of history has within it a dynamic which is specific to Christianity, the story of the beginning and of the end bringing with a belief that „history must be understood not in terms of the causes of events but in terms of its purposes, which is the

salvation of humanity.” In the theories of progress that came with Enlightenment Gray sees the modern heritage of this approach to history and he recognizes in them the dynamic character of history which is viewed as a movement to some sort of universal goal. In *Heresies: Against Progress and Other Illusions*, Gray makes clear that for him most of the thinkers of Enlightenment were actually „neo-Christians, missionaries of a new gospel more fantastical than anything in the creed they imagined they had abandoned. Their belief in progress was only the Christian doctrine of providence emptied of transcendence and mystery”.² The mutation into the Enlightenment of the idea that the human is inherently a progressive species finds its echoes further on into the 19th century with the belief that humanity is only God's helper and in this context, Gray argues, the advancement of scientific knowledge was welcomed as a means of realizing the divine plan. But Gray remains a skeptic when it comes to the uses of knowledge in human affairs and especially when it comes to the advancement of the idea of progress. For him, the modern idea that human progress can come about through knowledge is a terrible error, and the error does not lie in thinking that human life is opened to improvement, but in „... *imagining that improvement can ever be cumulative. Unlike science, ethics and politics are not activities in which what is learnt in one generation can be passed on to an indefinite number of future generations. Like the arts, they are practical skills and they are easily lost*”³.

Moving his analysis to contemporary politics Gray identifies in the militant faith in progress which he sees in the Right a sign of its abandonment of the philosophy of imperfection which the conservatives have embraced for so long. The anti-utopian thinking which

¹ GRAY, John, *Black Mass. Apocalyptic Religion and the Death of Utopia*, Penguin Books, 2008, pp. 1

² GRAY, John, *Heresies: Against Progress and Other Illusions*, London: Granta Books, 2004, pp.2

³ GRAY, John, *Heresies: Against Progress and Other Illusions*, London: Granta Books, 2004, pp.3-4

the conservatives endorsed by believing that the flaws of human nature could not be overcome is no longer present in their politics. For the next two chapters of the book Gray argues how in a period of 30 years, starting with the neoliberal policies of Margaret Thatcher, continuing with Blair's support for the US and ending with the neoconservative militant pursuit of progress in the deserts of Iraq, utopic thinking has re-entered politics by a strong belief and a growing promise that the advancement of free market can bring about prosperity and change. The rational consensus on the best way of life which Gray sees as being violently forced in the Arab world carries with it the same marks of eschatological faith which could be identified in other historical periods. George Bush's religious informed politics, Gray argues, presented evidence of a type of moral absolutism that since Augustine, the mainstream of Christian thought has rejected. The Kingdom of heaven is not of this earth and no human institution can claim to embody good. But the view of the world that came to power with Bush brought, in his own words, a clear responsibility to history „to answer these attacks and rid the world of evil.“ What Gray sees as the apocalyptic imagery of the Bush administration can be seen not only in the presidential speeches, but also in the speeches and remarks of the army officers. Lieutenant General William Boykin declared that „the enemy is a spiritual enemy; he's called the principal-ity of darkness. The enemy is a guy called Satan.“¹ But this vision of the world as it presented itself during Bush's administration, Gray argues, was not only talked about but was also acted upon in terror as a means for social engineering. The failure of the democratic project in Iraq reminds us of Hirschman's perversity thesis, considering that in the Iraq case a less bold attempt at social engineering than the Soviet one has been attempted.

This entrance of utopia in mainstream politics, as Gray sees it, is done by the progressive idea that humanity is moving towards adopting the same values and institutions. During history variations of this convergence could be noticed in Marx's communism, in Herbert Spencer's or Hayek's free market, in Comte's universal technocracy, and most recently in Fukuyama's global democratic capitalism. In Gray's opinion, to combat this myth of humanity as moving in the same imposed upon direction, politician ought to take the cold bath of realism. His argument becomes a bit blurry, as some of the authors he cites while building his arguments on the necessity of realism in politics and who he sees as giving „canonical statements of Realist position“ are persons of deep religiosity, like Reinhold Niebuhr for example. Perhaps it is in his intention to indicate that a committed opposition to utopian thinking has been of religious source.

Read outside the idea of progress, Gray's book can be discovered as resourceful in various other points of discussion that come about with the narrative. In this direction Gray brings about a very interesting set of information regarding the attitude to truth starting with the Cold War and ending with the war in Iraq within the neocon policy network and the mistrust of empirical research in the interpretation of information inside the American Office of Special Operations.

Mădălina Luciana Chițac

[The University of Bucharest]

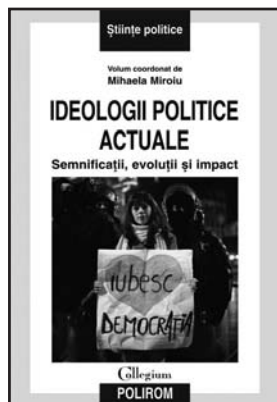
BIBLIOGRAPHY

- GRAY, John, *Heresies: Against Progress and Other Illusions*, London: Granta Books, 2004
 GRAY, John, *Two Faces of Liberalism*, Polity

¹ GRAY, John, *Black Mass. Apocalyptic Religion and the Death of Utopia*, Penguin Books, 2008, pp. 159

Ideologii politice actuale. Semnificații, evoluții și impact

Autor: Coord. Mihaela Miroiu, Editura Polirom

Anul apariției: 2012
Număr pagini: 480
ISBN: 978-973-462-936-7

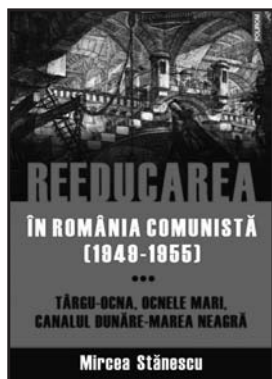
O remarcabilă analiză sistematică a ideologiilor politice vehiculate în prezent și a modului în care configurează acestea eșichierul politic, volumul prezintă fiecare ideologie în parte după o primă abordare globală din perspectiva etică. Sunt avute în vedere semnificațiile, originile și istoria ideologiilor, evoluția lor după 1989, precum și mișcările și politicile pe care le-au generat. Ideologiile și impactul lor politic sunt discutate atât la scara mondială și europeană, cât și din perspectiva românească, pentru a le oferi cititorilor o imagine cât mai cuprinzătoare. Lucrarea se adresează studenților de la științe politice, iar prin tematica de actualitate pe care o abordează, politologilor și analiștilor politici, politicienilor, persoanelor implicate în mișcări civice sau chiar publicului larg interesat de subiect.

Din cuprins:

Ideologii politice: o perspectivă etică • Liberalismul • Social-democrația • Feminismul • Creștin-democrația • Conservatorismul • Ecologismul și ideologiile verzilor • Libertarianismul • Globalizarea și globalismul • Multiculturalismul • Anarhismul • Populismul • Comunismul • Extrema dreaptă • Fundamentalismul religios

Reeducarea în România comunistă (1949-1955). Vol. III: Târgu-Ocna, Ocnele Mari, Canalul Dunăre-Marea Neagră

Autor: Mircea Stănescu, Editura Polirom

Anul apariției: 2011
Număr pagini: 392
ISBN: 978-973-462-272-6

Cele trei volume ale seriei *Reeducarea în România comunistă* oferă o istorie completă a reeducării de tip Pitesti, de la primele tentative - închisorile Aiud și Suceava (1945-1949) - până la interzicerea ei oficială. Căutarile în arhive și discuțiile cu foști deținuți au dat naștere acestei lucrări al cărei scop este de a reconstitui, conform autorului, „istoria încercărilor regimului de a reeduca deținuții politici, adică de a-i transforma din dușmani (reali sau presupuși) în aderenți ai doctrinei și practicii comuniste”. Volumul al treilea prezintă cazurile de reeducare din închisoarea-sanatoriu Târgu-Ocna, penitenciarul Ocnele Mari și lagarele de muncă de la Canalul Dunăre-Marea Neagră, evidențiind caracterul inuman al tehnicilor de „demascare”, din perioada de apogeu și

până la „destinderea” de după moartea lui Stalin. Este istoria unor teribile căderi umane și, în același timp, a unei impresionante rezistențe, dar și o pildă de demnitate.

Index de Autori

Monica Andriescu – MA în Studii de Naționalism la Universitatea Central Europeană (2007) și în Politică Comparată la Universitatea București (2009). Cercetător asociat la Universitatea Babeș-Bolyai (Facultatea de Științe Politice, Administrative și ale Comunicării) din aprilie 2012.

Valentin-Gabriel Budău – Drd., Facultatea de Științe Politice, Universitatea de București.

Alexandru Iulian Bodnariu – Asistent universitar, Universitatea „Petre Andrei” din Iași.

Daniel Buti – Licențiat în Științe politice (2003). Masterat în Construcție Politică și Management Electoral (2004). Doctorand în Științe politice (SNSPA). Lector universitar la Facultatea de Științe Politice din cadrul Universității Creștine „Dimitrie Cantemir”. Autor al mai multor articole privind alegerile și partidele politice din România postcomunistă.

Maria Cernat – Lector univ.dr., Universitatea Creștină Dimitrie Cantemir.

Mihai Chioveanu – Doctor în istorie al Universității „Al.I.Cuza” din Iași (2005) și master în istorie al Central European University din Budapesta (1999). În prezent este conferențiar universitar la Facultatea de Științe Politice, Universitatea din București. Din 2004 este membru al delegației României la **Task Force for International Cooperation on Holocaust Education, Remembrance and Research**. Este autorul lucrării *Fetele fascismului. Politică, ideologie și scrisul istoric în secolul XX*, Editura Universității din București, București, 2005 și a numeroase alte articole și studii pe holocaust și fascism publicate în publicații academice precum *Studia Politica*, *The Romanian Political Science Review*, *Studia Hebraica*, *Sfera Politicii*, *Xenopoliana*. Domeniile de cercetare acoperă fascismul European, Holocaustul și studiile pe genocide, politica Orientului Mijlociu.

Mădălina Luciana Chițac – Doctorand, Universitatea din București.

Șerban Filip Cioculescu – Doctor în științe politice și cercetător la Institutul de Științe Politice ale Apărării și Istorie Militară din cadrul MAPN. Domeniul său de interes este studiul securității.

Ioana Cristea Drăgulin – Drd., Facultatea de Științe Politice, Universitatea din București, masterat Facultatea de Istorie-Geografie, Universitatea Hyperion din București, licență, Facultatea de Istorie, Universitatea din București.

Nicolae Drăgușin – Preparator univ. drd., Facultatea de Științe Politice, Universitatea Creștină „Dimitrie Cantemir” București, redactor *Sfera Politicii*.

Alina Duduciuc – Lector universitar doctor, Facultatea de Științe Politice, Universitatea Creștină „Dimitrie Cantemir”.

Sergiu Gherghina – Ofițer de cercetare în cadrul Institutului de cercetare GESIS Leibniz Institute for the Social Sciences din Köln și cercetător asociat al Catedrei de Științe Politice, Universitatea Babeș-Bolyai, Cluj-Napoca. A obținut titlul de doctor în științe politice la Universitatea Leiden unde a fost lector în politici comparate și metode de cercetare. Domeniile sale de interes sunt partidele politice, comportamentul legislativ și electoral și procesul de democratizare. A publicat aproximativ 30 de studii de autor și e co-autor în cadrul unor jurnale de specialitate internaționale. În 2011 a editat *Voturi și politici: Dinamica partidelor românești din ultimele două decenii* (Iași: Institutul European); în 2012 a co-editat alături de Sergiu Mișcoiu și Sorina Soare volumul *Populismul contemporan* (Iași: Institutul European) care va apărea și în engleză în anul 2013.

Marius Hrisu – Bursier postdoctoral Academia Română, Filiala Iași.

Eugen Huzum – Bursier postdoctoral, Academia Română, Filiala Iași.

Filip-Lucian Iorga – Doctor în istorie al Universității din București, cadru didactic asociat la Facultatea de Litere a Universității din București

Eugen Lungu – Lector univ.dr., Universitatea Europei de Sud-Est „LUMINA”.

Viorel Mionel – Asist. univ. dr., Academia de Studii Economice, București.

Ciprian Nițu – Drd., Asistent universitar, Universitatea de Vest din Timișoara.

Dan Pavel – Predă științe politice la Facultatea de Științe Politice, Universitatea București. A înființat la Universitatea Babeș-Bolyai din Cluj-Napoca, Facultatea de Științe-Politice, Administrație Publică și Jurnalism, împreună cu Emil Boc și Vasile Pușcaș. Fost redactor-șef adjunct și fondator al publicațiilor 22, *Sfera Politicii*, *Polis*. Membru al Uniunii Scriitorilor din România. În prezent, coordonează firma de consultanță politică, DDHM Strategic Consulting. Ultima carte publicată „Democrația bine temperată. Studii instituționale”, Iași, Polirom, 2010.

Silviu Petre – Doctorand SNSPA și cercetător la Centrul de Studii Est-Europene și Asiatice din cadrul SNSPA. Domeniul său de interes este studiul securității.

Alexandru Radu – Prof.univ.dr., Facultatea de Științe Politice, Universitatea Creștină „Dimitrie Cantemir”, redactor șef *Sfera Politicii*.

Adrian Marius Tompea – Asistent universitar, Universitatea „Petre Andrei” din Iași.

Corina Turșie – Asistent universitar dr., Universitatea de Vest din Timișoara.

SUMMARY

Editorial

Romanian Local Election Mechanisms. Continuity versus Change	3
<i>Alexandru Radu</i>	

2012 Local Elections

The new repetitive tendencies.	
A contextual analysis of the 2012 local elections	17
<i>Dan Pavel</i>	
2012 Local Election. Domination and Imbalance	34
<i>Daniel Buti</i>	
The 2012 Romanian Local Elections: A Short Story from a Small Village	43
<i>Maria Cernat</i>	
The Urban Ghettos and the Elections. Why are the Ghettos	
Important to Politicians?	50
<i>Viorel Mionel</i>	
Changes in Timisoara City Hall After 16 years –	
The 2012 Local Elections. A Case Study	59
<i>Corina Turşie</i>	
Morality versus competence in social perception of political candidates.....	68
<i>Alina Duduciuc</i>	

Essay

Winning strategies of political campaigns in hybrid electoral spaces.	
Case study – Iasi County	75
<i>Adrian Marius Tompea şi Alexandru Iulian Bodnariu</i>	

Romanian Facts

Forced Labor during the Romanian Holocaust.....	82
<i>Mihai Chioveanu</i>	
The Hungarian Identity Discourse in Post-Communist Romania	93
<i>Monica Andriescu şi Sergiu Gherghina</i>	
National defense – an area of interest for Romanian media	106
<i>Eugen Lungu</i>	
Nicolae Titulescu – professor and diplomat	115
<i>Marius Hriscu</i>	

Social Justice

The feasibility Problem in Theorizing Social Justice	124
<i>Eugen Huzum</i>	
Global Poverty, Justice and Taxation.....	136
<i>Ciprian Niţu</i>	

Mythologies, Ideologies

Invented genealogies as political mythologies: definition and examples	146
<i>Filip-Lucian Iorga</i>	
Realism between science and ideology.....	159
<i>Silviu Petre şi Şerban Filip Cioculescu</i>	

Reviews

Karl Marx, Religious Moralism.....	168
<i>Nicolae Drăguşin</i>	
Robert C. Tucker, <i>Filosofie şi mit la Karl Marx</i>	
Antonio Gramsci Between Fascism and Communism.....	171

<i>Ioana Cristea Drăgulin</i> Luciano Canfora, <i>Gramsci in carcere e il fascismo</i>	
Lifting the Veil on al Qaeda: an Inside Story	174
<i>Valentin-Gabriel Budău</i> Omar Nasiri, <i>Inside the Jihad: My Life with Al Qaeda</i>	
John Gray's Critique of Liberalism and the Entrance of Utopia in Mainstream Politics	177
<i>Mădălina Luciana Chițac</i> John Gray, <i>Black Mass. Apocalyptic Religion and the Death of Utopia</i>	
Signals	180
Index of authors	181
Summary	183

2012 Local Elections

„Sfera Politicii” este înregistrată în Catalogul Publicațiilor din România la numărul 4165.
 Textele vor fi trimise redacției. Deciziile privind publicarea sunt luate de către echipa editorială.
 Pentru a reproduce un text din revistă este necesar acordul scris al redacției „Sfera Politicii”.
 Reproducerea textelor în alte condiții constituie o infracțiune și se pedepsește conform
 legilor în vigoare.

Titlul articolului

Prenumele Numele Autorului
Funcția și Instituția de apartenență
Adresa de e-mail.

ABSTRACT:

Toate articolele trebuie însoțite de un abstract care rezumă tematica articolului, evidențiind contribuția autorului. Abstractul nu trebuie să fie mai lung de 750 de semne. Abstractul trebuie redactat în limba engleză. Articolele trebuie trimise în format Microsoft Word (.doc) sau Rich Text Format (.rtf). Lungimea dezirabilă a unui articol este de 18.000-25.000 de semne. Pentru a vedea câte semne are articolul dumneavoastră, puteți folosi opțiunea word count din orice pagină pe care o deschideți în programul Microsoft Word. La sfârșitul abstractului trebuie să menționați titlul articolului în limba engleză.

KEYWORDS:

Drept *Keywords* trebuie să indicați, în limba engleză, cu italice, un număr de 5-7 termeni principali din articolul dumneavoastră. De exemplu în foma: *abstract, author name, title of the paper, references, submission*.

ARTICOLUL:

Articolul trebuie redactat folosindu-se alienate de felul acelor care se folosesc în acest document. Ele trebuie redactate cu fonturi *Times New Roman*, de preferință, de mărimea 12 pt., la doua rânduri, pentru textul articolului, *Times New Roman*, mărimea 10, la un rând, pentru *footnotes*. În cadrul articolului se respectă normele ortografice în vigoare stabilite de Academia Română. Atunci când este nevoie, diferitele note sau referințe se realizează prin utilizarea opțiunii *footnotes* din programul *Microsoft Word*. De fiecare dată când orice referință bibliografică este menționată prima dată, trebuie să dați informația bibliografică integral. Traducătorul trebuie întotdeauna menționat în prima citare. Vezi următoarele exemple de citare:

Pentru cărți

Se indică prenumele și numele autorului, titlul cărții integral (titlu și subtitlu) scris cu italice, urmat de paranteză, în interiorul căreia se dau localitatea apariției cărții, urmată de două puncte, editura la care a apărut cartea, anul, iar după închiderea parantezei se indică pagina sau paginile din care se citează. Dacă sînt mai mulți autori sau editori, se dau toate numele. Notele de subsol corespunzătoare arată astfel:

1 Giovanni Sartori, *The Theory of Democracy Revisited* (Chatam, New Jersey: Chatam House Publishers, 1987), 23.

2 Giovanni Sartori, *Teoria democrației reinterpretată*, traducere de Doru Pop (Iași: Polirom, 1999), 272-27.

3 Juan Linz, Alfred Stepan, *Problems of Democratic Transition and Consolidation. Southern Europe, South America, and Post-Communist Europe* (Baltimore and London: The John Hopkins University Press, 1996), 74.

Pentru capitole din cărți

4 Edward G. Carmine, Robert Huckfeldt, „Comportamentul politic – o perspectivă de ansamblu”, în Robert E. Goodin, Hans-Dieter Klingemann (coordonatori), *Manual de știință politică*, traducere colectivă (Iași: Polirom, 2005), 206.

Pentru referințe la o notă de subsol

5 Robert A. Dahl, *Democracy and Its Critics* (New Haven: Yale University Press, 1989), 164, n.1.

Pentru articole

Se respectă aceleași norme, menționîndu-se prenumele și numele autorului, titlul articolului în caractere drepte, între ghilimele, urmat de numele revistei/publicației în italice, numărul publicației, anul apariției (în paranteză), urmat de două puncte, pagina sau paginile citate.

6 Adrian Cioroianu, „Și totuși, Europa unită există – deși nu toți europenii votează”, *Sfera Politicii* 136 (2009): 9.

Pentru articole din ziare

7 Daniel Dăianu, „Schimbarea modelului”, *Jurnalul național*, 29 iulie 2009.

Pentru texte nepublicate

8 Ion Popescu, „Coalițiile din perioada postcomunistă. Cercetare comparată – România, Ungaria, Bulgaria” (lucrare de licență, Facultatea de Științe Politice, Universitatea București, 2009).

Pentru documente sau texte de pe Internet

9 Francis Fukuyama, „The Neoconservative Moment”, *The National Interest* 12 (2003), <http://www.thetharmaproject.com>, accesat 12.09.2009.

Pentru documente din arhive

Dacă se folosesc surse primare din arhive, trebuie să dați sursa în concordanță cu sistemul relevant de catalogare și locația arhive. Dacă referințele sînt la documente guvernamentale, ale partidelor politice, ale unor fundații, societăți, think-tanks sau alte organizații ale societății civile, atunci sursele vor fi identificate pe cît de complet este posibil.

10 ASRI, fond D, dosar 9897, f. 93.

11 Documentul poartă mențiunea „Strict secret de importanță deosebită. Exemplar unic”, Arhiva Comitetului Executiv al CC al PCR, dosar 264/1972, vol. VI, f. I-II.

12 Petre Roman, „Viziune politică asupra strategiei de dezvoltare a României în întîmpinarea secolului XXI. Pentru o bună guvernare a țării – calea social-democrată” („Caiet politic” distribuit participanților la Congresul extraordinar al Partidului Democrat, 16 martie 2001, fără alte mențiuni).

Atenție!

În citatele următoare din cărți sau articole deja citate, nu se mai dau prenumele și numele autorului, ci doar numele, nici titlul integral, cu referințe, ci doar titlul prescurtat, urmat de pagină, nu se vor folosi *op.cit.*, p. 23, sau *loc. cit.*, nici *ibid.* ori *ibidem*. De exemplu:

13 Sartori, *Teoria*, 29.

14 Cioroianu, „Și totuși”, 8.

15 Tismăneanu, „Dynastic”, 35-38, esp 36.

Atenție!

Trimiterile bibliografice se fac întotdeauna folosind limba originală a referinței, nu prin traducerea titlurilor de cărți sau articole. Titlurile unor cărți sau articole din limbi străine care nu folosesc alfabetul latin se dau prin transliterare fonetică a titlului din limba respectivă.

Cînd se citează cuvinte străine ori numele unor autori străini sau ale unor personaje politice străine, se păstrează ortografia din limba originală, cu respectarea normelor ortografice din limba respectivă.

